

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Emin Özdemir

Kurmaca Kisiler Kenti

bilgi yayınevi

SERTİFİKA NO 15033

ISBN 978 - 975 - 22 - 0424 - 9

2012 . 06 . Y . 0105 . 4538

**Birinci Basım
Mayıs 2012**

BİLGİ YAYINEVİ

Merkez: Meşrutiyet Cd., No: 46/A, Yenışehir 06420 / ANKARA
Tlf.: (0-312) 434 49 98/ 434 49 99/ 431 81 22 • Faks: (0-312) 431 77 58
Temsilcilik: İstiklâl Cd., Beyoğlu İş Mrk., No: 187,
Kat: 1/133, Beyoğlu 34433 / İSTANBUL
Tlf.: (0-212) 244 16 51 - 244 16 53 • Faks: (0-212) 244 16 49

BİLGİ KİTABEVİ

Sakarya Cd., No: 8/A, Kızılay 06420 / ANKARA
Tlf.: (0-312) 434 41 06 • Faks: (0-312) 433 19 36

BİLGİ DAĞITIM

Merkez: Gülbahar Mh., Gülbağ Cd., No: 33, A-B Blok,
Mecidiyeköy 34387/ İSTANBUL
Tlf.: (0-212) 217 63 40 - 44 • Faks: (0-212) 217 63 45
Şube: Narlıbahçe Sk., No: 17/1, Cağaloğlu 34112 / İSTANBUL
Tlf.: (0-212) 522 52 01 - 512 50 59 • Faks: (0-212) 527 41 19

www.bilgiyayinevi.com.tr • info@bilgiyayinevi.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

EMİN ÖZDEMİR

Kurmaca Kişiler Kenti

BİLGİ YAYINEVİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

kapak: murat sayın

**Bu kitabın yayın hakkı,
yazarıyla yapılan sözleşme gereği
Bilgi Yayınevi Basım Dağıtım
Kitabevi ve Kırtasiye A.Ş.'ye aittir.
Kaynak gösterilmeden kitaptan
alıntı yapılamaz; yayınevinin yazılı
izni olmadan radyo ve televizyona
uyarlanamaz; oyun, film, elektronik kitap,
CD ya da manyetik bant haline getirilemez;
fotokopi ya da herhangi bir
yöntemle çoğaltılamaz.**

**baskı: cantekin matbaacılık
yayıncılık ticaret ltd. şti.
(0-312) 384 34 35 - 384 34 36**

sertifika no: 15372

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

*"Yaşayan nice yazar,
yüzyıllar önce tüketilmiş yollarda emeklerken
yaşamayan onca yazar,
yepyeni ufuklar göstermeyi sürdürüyor.
Onların izini sürmek,
onların sesini açmak daha anlamlı" diyen
Murat Yalçın için...*

İÇİNDEKİLER

Sunu 9

Arayış 15

1/ *Calvino'nun Kılavuzluğu* 29

2/ *Don Kişot'un Bilgeliği* 39

3/ *Emma'nın İsyanı* 55

4/ *Anna'nın Çılgınlığı* 75

5/ *Zebercet'in Cehennemi* 94

6/ *Ahab'ın Öfkesi* 113

7/ *Mümtaz'ın Korkuları* 133

8/ *Kien'in Körlüğü* 154

9/ *Ida'nın Acıları* 173

10/ *Selim Işık'ın Acıklı Sonu* 190

11/ *Oblomov'un Sallantılı Halleri* 205

12/ *Willy Loman'ın Düşleri* 223

13/ *İnce Memed'in Başkaldırısı* 236

14/ *Raskolnikov'un Vicdanı* 254

Kişi Adları Dizini 273

Eser Adları Dizini 277

SUNU

Neden Kurmaca Kişiler?

Emin Özdemir'in Kurmaca Kişiler Kenti'nin ilk okuyucusu ben oldum. Otuz yılı aşkın bir süredir yazdıklarımın ilk okuru olma geleneğini sürdürüyoruz. Bu kitapta sıra bana düştü. Yine de, kitabı basılı görmeyi tıpkı sıradan bir okur gibi merakla bekleyeceğim.

Özdemir okuma-yazma üzerine ciltlerce kitap yazdı. Eğitim dünyasına bilinçli okumanın teknik bir yanının da olduğunu kavratan Özdemir olmuştur. Üniversitelere Türkçe dersinin konulmasındaki çabalarının en yakın tanığıyım. Uzun yıllar süren öğretmenliğinin her aşamasında öğrencilerini yeniliklerle karşılaştırmak için nasıl didindiğini de biliyorum. Eli kalem tutalıdan beri dilimize kazandırdığı denemeleriyle, insanımıza aydınlanmanın ışığını tutmuştur. Burada, onun nice sözcükler yaratarak Türkçeyi zenginleştireceğini belirtmeden de geçemeyeceğim.

Kurmaca Kişiler Kenti, Özdemir'in bilinçli okuma kültürünün önemli bir ürünüdür. Özdemir bu kitabıyla, yazınsallığın eylemsel alanlarına yönelerek, yüzyılları geride bırakan nice romanın dünyasına sokuyor bizi. Düşleminde bir *utopia* kenti yaratarak, orada yaşayan roman kahramanlarıyla tanıştırıyor; onların sevinçlerinin, tutkularının, mutluluklarının, düş kırıklıklarının dehlizlerinde dolaştırıyor.

Bu kentte kimler yaşamıyor! Don Kişot, Raskolnikov, Madam Bovary, Anna Karenina, Oblomov, Kaptan Ahab, Tanpınar'ın Mümtaz'ı, Yusuf Atılgan'ın Zebercet'i, İnce Memed, Will Loman, onlar gibi daha nice ara kişiler... Her

biri bir tutkunun, insanlığın yüreklerde yer eden duyarlıklı yanlarının simgesi. Herhalde gerçek roman kahramanlarının yazgısı böyle; kahramanlar sonunda bir "düşüş"ü yaşıyor.

Kitap boyunca, **Gustave Flaubert**'in, *"Hayat biraz aşk, biraz acı, sonunda elveda!"* sözüyle, **Kral Oidipus**'un bitişindeki *"Bir insanın sonunu görmeden ona mutluluğa ermiş demeyin!"* sözü bir an olsun dilimden düşmedi.

Özdemir'in, içinde dolaşırken nerdeyse bütün roman kahramanlarıyla özgürce bağlantılar kurduğu kurmaca kent nasıl bir yer?

Duvarlarında gelmiş geçmiş sanatçıların resimleri, girişlerinde ünlü yontular yer alıyor. **Özdemir**'in deyimiyle, *"Kurmaca kişiler kenti, resimlerin, yontuların, panoların sergilendiği dev bir açık hava sergisini andırıyor. Kimi kavramlar, insan halleri renkle, taşla, mermerle ya da bronzla görselleştirilmiş; sanatsal bir ruh kazanmış kent."* Kapısı çalınan her evden bir roman kahramanı çıkıyor. Onlarla sokakta karşılaştığınız da oluyor. Kenti ziyaret eden **Emin Özdemir**, roman kahramanlarından biri gibi, yaşamları merakını çekenlerle senli benli konuşuyor, serüvenlerini dinliyor, yerine göre onları sorgulayarak yazınsal dünyamıza öyküsel yanı ağır basan eleştirel denemelerden oluşan bir yapıt daha katıyor. Örneğin, **Moby Dick**'in kahramanı Kaptan Ahab, *"Kurmaca kişileriz ama sıradan kişiler değiliz"* deyince, bu yargı üzerinde düşünerek derinliğine yorumlarda bulunuyor. **José Saramago**'nun **Körlük** adlı yapıtının kahramanının *"Roman kişilerinin yazgısını yaratıcıları belirler"* sözü üzerinde uzun uzun düşünüyor. Onların arasında dolaşa dolaşa şu gerçeğin ayırımına varıyor: *"Kurmaca kişileri, yaratıldıkları ortamda tanımak ayrı, onlarla yüz yüze gelmek, kendilerini belirleyen koşulları kendi ağızlarından dinlemek ayrı."*

Özdemir, düşleminde kurduğu *utopia* kentinde belki de salt bu "ayrılığı" görmek için yaşadı...

Kurmaca kişiler kentinin sokaklarında, okur olarak, yazarıyla birlikte dolaşırken, her adımda şu soruyu sorma gereğini duydum: **Özdemir**, neden kurmaca kişilerden oluşan bir kent yaratma çabasına girdi, aralarına katılarak onlara eleştirel bir gözle bakma gereğini duydu?

Soru, orada kalmıyor, ardından şunu sorduruyor: Sannatta gerçeklik, gözlem aktarmaları mıdır, kurgulamalı yaratışlar mıdır? **Vincent van Gogh**, "*Sanatçı, tanrının eksik bıraktığını tamamlar*" der. O mantıkla düşünülürse, gerçek, görünenin ötesinde aranmalıdır. Somutu herkes görür. Gerçek anlamda görmek, duyumsananadır. Bu bağlamda sanatçının arayışı, yokluktan varlık üretmeye yöneliktir.

Kuşkusuz sanatçı, insan, doğa, onları çevreleyen nesnelerden başlıyor işe; ama nesnelerle yetinmiyor, kendi var etmeye koyuluyor. Nesne ölümlüdür; sanatçı, nesneyi ölümsüzlüğe erdirmenin ardına düşer. Anna Karenina'nın, Madam Bovary'nin her gün yüz yüze geldiğimiz kadınlardan ne farkı var? Görünende farklılığı yaratan sanatçıdır. **Özdemir**'in, kurmaca kentinde onları karşımıza doğallıklarıyla çıkarırken, varmak istediği, Tolstoy'un dünyasındaki Anna Karenina'ya, Flaubert'in yaratış evreninde can bulan Madam Bovary'ye ulaşmak, onlardaki anlamı, dönüşümü irdelemektir. **Picasso**'nun, dümdüz insanı karmaşık çizgilerle yeniden yaratmasının gizi de burada.

Algılama yeteneği gelişmiş olan için sanatsal edim, durağan değildir, varoluşsal devingenlik içindedir. Her çağın insanı, algılama duyarlılığını geliştirerek sanatsal yaratımı beğeni dünyasına sokma çabaları içindedir. Sanat, dışarıdan

kupkuru görünen nesneyi ölümsüzlüğe erdrtirme edimidir. Her sanatçı, eline fırçayı ya da kalemi aldığında, yüzyıllar öncesinden başlayıp o güne değin geliştirilen beğeniye, onunla yetinmediğı yepyeni beğeniler ekleyerek geliştirir sanatını. Sanatçının gözünün hep var edilmeyende oluşunun nedeni budur.

Özdemir, büyük olasılıkla bu anlayıştan yola çıkarak, roman kahramanının kendini algılayışını, yazarın ona verdiği anlamı, iyi bir okur kimliğiyle, bunun okura nasıl yansıdığını irdelemeye yöneliyor.

Resim, müzik, şiir, yontu, roman; hangi alan olursa olsun, sanatçıyı doğa, insan, evren, duygular, düşünceler, güzellikler, algılama alanları, duyumsamalar bağlamında, insana özgü her şey etkileyebilir. Ama aktardığı, hiçbir zaman gördüğü değildir. Gördüğü, onun yaratıcı imgeleminde ona özgü anlamlara, biçimlere dönüşürse sanatsal nitelik kazanır. **Stendhal**'in deyiimiyle, sanatçı algılama aynasını nesneler üzerinde gezdirmekle yetinmez, ona içinin yaratıcı aynasında yeni biçimler verir. O, birey ya da toplum bağlamında insana özgü her şeyi yansıtacak niteliğe erdrtirilirse evrenselleşir. Bu aşamada ne ırk vardır, ne din vardır, ne etnik ayrımın adı geçer; orada her şeyin ölçüsü insandır. **Özdemir**, kim bilir beyninin uzamında gece gündüz kaç bin kilometre yol aldıktan sonra vardığı *Kurmaca Kişiler Kenti*'nde oranın halkına ulaştı...

Italo Calvino, **Umberto Eco** gibi yazıncıların kuramsal bağlamda yöneldikleri kurmaca kişilere **Emin Özdemir**, kendini roman kahramanlarına yoldaş eyleyip uygulamalı bir yöntemle eğilmiş. On dört roman kahramanını konu edindiğı *Kurmaca Kişiler Kenti*'nde, onun dışında yüzler-

ce kişiden de söz ederek bir tek kişide insanlığın evrensel hallerini yansıtmaya amacını gütmüş. İnsanı insan yapan, sevgisidir, tutkularıdır, sıra dışı davranışlarıdır, alışılmışı yenme duygusudur, kendi olma bilincidir, çaresizlik içinde bile yaşama tutunmaktır, işlediği suçun altında ezilmektir ya da üstesinden gelmektir, kafasına koyduğunu gerçekleştirme direncidir, intikam duygusudur, vicdan hesaplaşmasıdır... Özdemir, kurmaca kentin sokaklarında özgürce dolaşıp roman kahramanlarıyla söyleşirken, onlardaki bu evrensel halleri kendi ağızlarından okura aktarmış da oluyor.

Kurmaca kişiler, günlük yaşamda hep aralarında olduklarımızdan daha canlılar. Ancak bu aşamada, duyguların, düşüncelerin, algılamaların, duyumsamaların hep bir kurgulamanın ürünü olduğu sonucuna varıyoruz. Görüyoruz ki, kurgusal kişiler bizim içimizde, biz onların içindeyiz. Gerçekte kendini sanatsallıkla var etme çabasında olan herkes kurgusal kişilerin yaşadığı kentlerin birer yurttaşdır. Kendimizle baş başa kaldığımızda da kurgusal yanlarımız öne çıkmıyor mu? Kurgu, içimizde kendimizi yeniden yaratma edimidir. Kitapta konu edilen kişilerden birini okuduğunuzda onunla nice özdeş yanlarınızın bulunduğunu göreceksiniz. Başka birine geçtiğinizde de aynı şeyi duyumsayacaksınız.

Emin Özdemir, *Kurmaca Kişiler Kenti*'nde dünya romanının evrensel kişileriyle bir bir söyleşerek; okura en başta kendisiyle, alanını daha da genişleterek evrensel insanlıkla hesaplaşmanın yol haritasını çiziyor.

Adnan Binyazar

ARAYIŞ

İnsan, hangi yaşta olursa olsun bir şeylere sığınma gereksinimi duyuyor. Hele yaşlılık dönencesine girince daha bir artıyor bu gereksinim. Sığınak arayışı içinde sözcüklere, düşlere, düşlemlere sarılıyor. Avunacak, oyalanacak oyunlar yaratıyor.

Kurmaca Kişiler Kenti böyle bir arayıştan doğdu.

Bu "doğuş"un öyküsünü, geride bıraktığım yılların içinden geçerek anlatayım kısaca. Son zamanlarda, şiirler okuyarak başlıyorum güne. Dün de öyle yaptım. İlk **Cemal Süreya'nın**, **Edip Cansever'in** şiirlerinde güneşlendim, sonra **Oktay Rifat'ın**, **Melih Cevdet'in** imge ormanlarında do-laştım. Son durağım **Cahit Sıtkı Tarancı** oldu. Bir şiir, bir şiir daha derken şu dizeler yolumu kesti, durdurdu beni:

*İçimi titreten bir sestir her gün.
Saat her çalışında tekrar eder;
"Ne yaptın tarlanı, nerde hasadın?
Elin boş mu gireceksin geceye?
Bir düşünsen yarıyı buldu ömrün.
Gençlik böyledir işte, gelir gider;
Ve kırılır sonra kolun kanadın,
Koşarsın pencereden pencereye."*

Dizelerdeki çağrı, düşünmeye, daha doğrusu kendimi sorgulamaya itiyor beni. Ömrüm yarıyı geçeli yıllar oldu; nerdeyse sonuna yaklaştım yolun, gün akşam olmak üzere. Peki, ne yaptım bunca yıl, nasıl geçti koca bir ömür? Ozanın dediği gibi *"elim boş mu gireceğim geceye?"*

Geriye, yürüyüp geldiğim o uzun yola, bakıyorum. Yanıtlamakta zorlanıyorum soruları. Belleğim kilitlenmiş sanki. Söz dağarcığımda hiçbir kıpırtı yok, çıt çıkmıyor. Donup kalıyorum.

Sorular yükseltiyor sesini:

“Söyle, ne yaptın bunca yıl, nasıl geçirdin ömrünü?”

Söyleyecek söz bulamıyorum, dilim tutulmuş gibi. Çok geçmeden Karacaoğlan'ın şu dizeleri yetişiyor imdadıma:

Ömrüm bir tepeye vurmuş gün gibi,

Şöyle böyle derken geçti neyleyeyim

Yaşamımın özeti gibiydi bu dizeler; her şey, onlarda söylendiği gibi olmuştu. Yıllar boyunca, “Şöyle yap, böyle yapma!” diyen bir sesin buyruğuna girmiş, oradan oraya seğırtip durmuştum. Dizginlerim onun elindeydi, yönlendirip duruyordu beni: “Buraya gel, şuraya git, şunu yap, bunu yapma!” derken ayırımına varmadan yıllar gelip geçmiş, tükenip gitmişti bir ömür.

Yaşamın sıradan bir tanımı vardır. Aşınmış, sıradan bir tanım: “Yaşam, geride bıraktığımız izdir.”

Peki, nasıl bir iz bırakmıştım geride? Kendi benimim, kendi dünyamın dışına çıkabilmiş miydim? İnsanların yaşamını değiştirmeye, güzelleştirmeye dönük, anılmaya değer bir eylemim olmuş muydu bugüne değin?

Geride bıraktığım yılların derinliklerine uzanıyor, yanıtlar arıyorum bu sorulara. Arkada bıraktığım yıllar sis içinde; öyle bir sis çölü ki, hiçbir şey seçilmiyor. Yaşam haritamı önüme seriyor, inceden inceye tarıyorum; kalıcı hiçbir iz bırakmamış gibiyim. Boşuna geçirilmiş, anlamsız bir ömür! Düşündükçe bunun ezikliğini duyumsuyorum. Yanlış bir yolda mı tükettim yıllarımı? Bir pişmanlık, bir suçluluk duygusu dolduruyor içimi.

“Dur bakalım, haksızlık etme, hemen suçlamaya kalkma kendini” diye araya giriyor içsesim. Ardından da şöyle diyor:

“Hiç de düşündüğün gibi, boşuna geçirilmiş, yakınılacak bir yaşam sayılmaz seninki; eksikli bir yanı da yok. Bunun böyle olduğunu anlayan için öncelikle çocukluğunu anımsa, o yılları değerlendir, nereden nereye geldiğini bir düşün...”

Oysa kaçırıyorsun o yılları anımsamaktan; çocukluğuna uzanmaktan korkuyorsun. Yaşlılıkta, belleğin ibresi geleceğe değil, geçmişe dönmüştür. Sende, tersi oluyor bunun. Diyeceğim, belleğinin kapılarını arala, çocukluk yıllarına dön. İşte o zaman nasıl bir yanılsama içinde olduğunu göreceksin, kendini suçlamaktan vazgeçeceksin...”

Bir tartışmadır başlıyor aramızda. İçsesimin söylediklerine karşı çıkıyorum:

“Anımsanacak bir yanı mı var çocukluğumun?” diyorum. “Hiçbir özgünlüğü, özelliği olmayan, acılı, soluk, kupkuru bir çocukluk; mutluluğun kııntısının bile bulunmadığı...”

“Hiç de öyle değil, anımsanacak o kadar çok yanı var ki... Bir kez sıradan bir çocukluk değil seninki, el bebek, gül bebek büyütülmüş değilsin. Biliyorum, şimdi yapacağım karşılaştırmayı sevmeyecek, abarttığımı söyleyeceksin. Kendilerinin Tanrısı olmuş, kendi kendilerini yaratmış kişiler vardır; aslında sen de onlardan birisin. Yaşamöykün bir göstergesidir bunun.”

Paylarcasına şöyle diyorum içsesime:

“Evet, abartıyorsun; hem de sözü, sözcükleri köpürterek. Ne diyeceksen kestirmeden söyle.”

“Öyleyse şu kadarını söyleyeyim, yoksulluğun bozkırına bırakılmış binlerce tohumdan biriydin. Niceleri, yitip gitti o bozkırda; çünkü acımasızdır bozkır, onun yasalarına, kavurucu, uğursuz yellerine karşı direnemediler. Sen direndin,

yazgını değiştirmeyi, yaşamda kalabilmeyi başardın. Köyün zifiri karanlığından aydınlığa çıktın. Az şey mi bu? şunu unutma, insanın en büyük yaratısı kendisidir, kişiliğidir.”

“O, apayrı bir konu” diyorum, “evet, yaşam haritamın sınırlarını kendim  ızdım, oysa yazma, yaratma eyleminin içinde olmayı isterdim. İnsanların dünyasını güzelleştirmeye yönelik eylemlerin. Daha doğrusu kendi benim duvarları dışına çıkmayı isterdim, yaşamı anlamlı kılmaya yönelik roman, öykü, şiir gibi yazınsal yaratıların toprağından insanlara seslenmek, onların belleklerinde iz bırakmak isterdim.”

“İnsanların dünyasını değiştirme, güzelleştirme eyleminin dışında kaldığını mı söylemek istiyorsun? Buna mı üzülüyorsun?” diye soruyor içsesim.

“Evet, bir bakıma öyle” diyorum.

“Yanılsaman da işte burada başlıyor. Gerçekte sen de insanların dünyasını değiştirip güzelleştirecek eylemin içinde, y reğindeydin. Yaptığın işin doğasından gelen bir durumdu bu. Ne  abuk unuttun o günleri!”

“Hangi günleri?” diye soruyorum.

“ yleyse seni, ‘devletin de, Tanrı’nın da unuttuğu yer’ diye nitelendirdiğin o yoksul dağ köyüne, öğretmenlik yaptığın köye g t rmeliyim. On yedi yaşında, coşkuyla yüklü olduğun gençlik günlerine” diyor içsesim.

Devam ediyor:

“Okul, seninle girmişti köye. Nasıl da  nemseyordun işini; köy için, köylüler için bir kurtarıcı gibi görüyordun kendini. Okumanın insanı değiştiren, özgürleştirici gücüne inanmıştın. Bu, inançtan da öte bir tutkuya dönüşmüştü sende. Var gücünle çalışıyordun. Köye adanmıştın; köylülerin her işine koşuyor, her sorunuyla ilgileniyordun. Baş sıkışanların, darda kalanların yanında oluyordun hep. Onların içinden çıkmış, dertlerini dert edinmiştin.

Çocuklarla birlikte, analara babalara da okuma-yazma öğretiyor, öğrenmeye zorluyordun onları; yurttaşlık dersleri veriyordun. Sanıyordun ki okumayı yazmayı öğrendikleri gün uyanacaklar, akıllarına vurulmuş prangaları kıracaklar, bilinçlenip yaşamlarını değiştirmeye yönelecekler. Bunun nasıl bir yanılgı olduğunu sonraları yaşayacağın o acıklı olayla anlayacak, onlardan da, köyden de kopacaktın.

O günlerde çevreni değiştirme düşlerinin büyüüne kaptırmıştın kendini. Yeniden kuruyor, yaratıyordun köyü. Koyağın her iki yakasına oyulmuş mağara evlerin yerlerine çatılı, badanalı yepyeni evler konduruyordun; köprüyle, yollarla birbirine bağlıyordun iki yakayı. Evlerde genç kızları, kadınları tezgâh başlarına oturtuyor, mutluluğun halılarını dokutuyordun. Erkekler için de ağaç işleme işlikleri oluşturuyor, o işliklerde çalıştırıyordun. Hastaları, katır sırtında ya da omuzlarda kente göndermiyor, yeni kurulan köprübaşındaki sağlık evine yatırıyor, sağaltıyordun. Türküler, kahkahalar yükseliyordu evlerden; herkesin huzur içinde olduğu bir yaşama düzeni tasarlıyordun. Bu düşlemsel düzen, yüreğini ısıtıyor, nasıl da coşkulandırıyordu seni.

Kimi günler, yazma esintisi doldururdu içini. Kurduğun düşleri, yaşadıklarınla kaynaştırıp kurmacasal yazılar yazmaya niyetlenirdin. Birkaç kez denedin de; ama yazdıkların, düşlerin kadar güzel, onlar kadar çekici, etkileyici gözükmedi sana, beğenmedin, bıraktın yazmayı.

Yazmanın yerini tutacak yollar aramaya başlamıştın, buldun da. Çevrendeki kişilerle, okuduğun roman, öykü kişileri arasında benzerlikler, özdeşlikler kuruyordun. Okumanın, senin için yeni bir boyutuydu bu. Daha çok da Dostoyevski, Ignazio Silone, Gogol, Gorki, Carlo Levi gibi anlatıcıların yarattığı toprak insanlarıyla seninkileri karşılaştırmaktan hoşlanırdın. Yazmanın hazzını duyardın bu oyunumsu karşılaştırmalardan.”

İçsesim duruyor bir süre, ardından da soruyor:

"Anımsıyorsun değil mi düşlerle gerçeklerin gelgitinde yaşadığın o coşkulu günleri? Kendini bir romancı ya da roman kişisi sandığın duygu yüklü günleri?"

"Anımsamaz olur muyum?" diyorum. "Hâlâ rüyalarım da o günlere döndüğüm oluyor, kendimi o köyde buluyorum, köyün ve köylülerin sorunlarını çözmek için çırpındığım günler giriyor rüyalarım..."

"Kış mevsimini hiç sevmezdin" diyor içsesim, "senin deyişinle o beyaz cehennem, erken gelirdi köye, zor, çileli günler yaşatırdı sana. Kar, hiç ara vermeden günlerce yağardı, tıkanırdı yol yolak. Düşlerin de donardı.

Kimi geceler, kurtlar inerdi köye, okulun çevresinde dolaşır, uluyup dururlardı. Daha çok üşürdün, uyku tutmazdı; döner dururdun yatağında.

Sabahları erkenden kalkar, zar zor yakardın sobayı. Sonra okulun kapısına yığılan karları kürürdün. Ardından öğrenciler, gelirdi birer ikişer. Çoğunun kaşları, kirpikleri kırağı tutmuş olurdu. Morarmış ellerini koltuk altlarına sokar, tepinerek ısınmaya çalışırlardı. Yoksulluğun kokusu doldururdu sınıfı. Bu kokuyu çok iyi tanırdın, çocukluk günlerine götürürdü seni. Öğrencilerin kavruk yüzlerinde, kirli, çatlak ellerinde kendi çocukluğunun gölgesini bulurdun. İşte o zaman öfkelenir, bunların yazgısını değiştirmek için daha bir sevgiyle sarılırdın işine.

Sonra seni köyden koparan, köylülerden tiksindiren o korkunç olay oldu, yaşamının akışını değiştiren o olay. Çok sarsıldın, günlerce yemeden içmeden kesildin, ruh sağlığın bozuldu; gerilimler, bunalımlar içinde kaldın, daha doğrusu duygusal bir deprem yaşadın..."

İçsesimin konuşmasını kesiyorum:

“Evet, aradan bunca yıl geçti, o olay bugün de kapanmayan bir yaradır yüreğimde; gizli bir sızı gibi dolanıp durur içimde...”

Hiç unutmam, mayısın ortalarıydı; beyazın, yerini yeşile bıraktığı güzel günler başlamıştı köyde. Hava açık, sıcaksa, okulun yanı başındaki yaşlı meşe ağacının altına uzanır, kitap okurdum. O gün de Cahit Külebi'nin *Yeşeren Otlar*'ını okuyordum. Şu dizelerin içinde yitip gitmiştim:

*Şu dünyaya gelir gideriz.
İstekler içimizde kalır.
Mutlu değiliz gönlümüzce
Neyleyim yeşeren çayırlardır.*

*İnsan kalbi, kıyısız deniz, yapraksız ağaç,
Mahzun dünyamızın yıldızları.
Her seven alıp gitse ne olur
Bir mendil kiraz gibi kızları.*

Bir ağlama sesiyle kendime geldim. Ağlayan, dördüncü sınıftaki kız öğrencilerimden biri idi. Yanına yaklaştım, “Ne oldu Seher, baban mı dövdü yine?” diye sordum.

Zayıf, ince bedeni bir yaprak gibi titriyordu. Saçları taraz tarazdı. Zeytin yeşili gözleri şişmiş, kan çanağına dönmüştü. İçini çeke çeke;

“Çok daha kötüsü öğretmenim, çok daha kötüsü! Babamla analığım, beni okuldan alacak, o katile, Kel Rüstem'e vereceklermiş” dedi. “Dün akşam, konuşup kararlaştırmışlar. Dayım da, emmim de razı gelmiş...”

Tıkandı, sürdüremedi konuşmasını. Başladı ağlamaya. Gözyaşları, zayıf, etsiz yüzünden aşağı süzülüyor, izler bırakıyordu.

Donup kalmıştım. “Ağlama Seher” dedim, “onlarla konuşurum ben. Verdirmem seni Kel Rüstem'e. Hadi sen şimdi evine git, ağlama...”

Ne söyleyebilirdim? İçim bulanıyordu. Bir alev çemberinin içine düşmüştüm, öfkenin sıtması tutmuş gibi dişlerimi sıkıyor, titriyordum.

“Ne olur öğretmenim, ne olur dediğini yap, verdirme beni o katile; ona varmaktansa, vallahi, ölürüm daha iyi” diye yalvarıyordu Seher.

Arkasından bakıyordum. Yalpalayarak yürüyordu. Baktıkça, uçmaya çabalayan ama bir türlü uçamayan kanadı kırık bir serçe gibi görüyordum onu. “Demek, köyde sığınabileceği tek kişi bendim” diye düşündüm. Bu, daha da harlandırdı içimdeki öfke ateşini...

Kel Rüstem, karısını öldürmüş, hapiste on beş yıl yatıp çıkmış bir katildi. Varsıl, köylülerin, şerrinden korktukları bir zorbaydı. Sözünün önüne geçilemeyen bir baş belasıydı! Köyün üstüne çökmüş bir karabasan, kapkara bir korku bulutuydu...

O gece hiç uyuyamadım. Seher’le Kel Rüstem, gelip dikiliyordu karşıma. Seher ağlıyor, konuşuyor, içe işleyen sözcüklerinden kanla karışık gözyaşı dökülüyordu. Kel Rüstem’s e altın kaplama dişlerini göstererek pis pis sırıtıyordu.

“Evet” diyor içsesim, “o gece de, sonraki gecelerde de delik deşikti uykuların. Uyuyamıyordun. Seher’in yaşamını karartacak, o pis işi önlemek için her yola başvurmuştun. Söz vermiştin Seher’e, Kel Rüstem’e verdirmeyecektin onu. Ama bir sonuç alamadın. Her derdine koştüğün köylüler, seni yapayalnız bırakmışlardı. Çaresizliğin burgacında dönüp duruyordun. Umutların solmuştu. Bezgindin, köy için, köylüler için kurduğun güzel düşler yıkılmıştı. Doğrusu o yıkkın haline baktıkça acıyordum sana...”

Gerçekten bezgin, yıkkındım. Önce Seher’in babasına, analığına gittim. Her şeyi anlattım uzun uzun. Ne ki caydıramadım.

“Bizim sözümüz söz” dediler.

Emmisiyle, dayısıyla konuştum.

“Töremiz böyledir” dediler.

Köyde kırk hane vardı, kırkını da dolaştım, konuştum tek tek. “Gelin, bu pis işi birlikte önleyelim” diye yalvar yakar oldum. Biri bile “tamam, yanındayım” demedi. Taşta ses var, onlarda yoktu. Korkuyorlardı. Dillerini de, yüreklerini de dondurmuyordu korku. Kızıyordum, yakalarına yapışmak, sarsmak geliyordu içimden; ama yapamıyordum.

Benim evleri dolaşıp köylülerle konuşmam, Kel Rüstem’in kulağına gitmişti. Öfkelenmiş. “Gidin söyleyin ona, işime burnunu sokmasın. Öğretmense, öğretmenliğini bil-sin, otursun oturduğu yerde. Bir on beş yıl da onun için yatar çıkarım, ayağını denk alsın!” diye haber salmıştı.

Artık Seher’in sınıftaki yeri boştu, okula gelmiyordu. O boş yere baktıkça içim sızlıyordu. Çabalarım boşa gitmişti, yenilgiye uğramıştım. Köyden de, köylülerden de nefret ediyor, tiksiniyordum.

Ben yenilgiyi kabullenmiştim. Çaldığım her kapı yüzüme kapanmıştı. Ama Seher kabullenmedi. Kel Rüstem’e gideceği günden bir gün önce evlerinin samanlığında astı kendini.

Bütün köy, ölünün başına toplanmıştı. Ben de gittim. Geldiğimi görünce ağlamayı, dövünmeyi kestiler. Tedirgin, dalgalı bir sessizlik çöktü ortalığa; sinek uça duyulur türden bir sessizlik...

Seher’in çocuk bedenini avludaki sekiye yatırmışlardı. Güllü bir yazmayla örtmüşlerdi yüzünü. Başucuna kadar gittim, ancak açıp bakamadım. “Ne olur bir şey yap öğretmenim, ne olur bir şey yap!..” diyen yaralı sesi, kara bir yumru gibi içime oturmuştu. Sanki yumru boğazıma yürüdü. Gözyaşlarımı tutamadım... Suçlayıcı bakışlarla tek tek

süzdüm avludakileri. Başlarını öne eğiyor, gözlerini benden kaçıyorlardı.

Birden nasıl oldu, anlayamadım; içimi tırmalayan acı, yoğun bir öfkeye dönüştü. Suratlarına bakıyordum. Bir şeyler diyecek oldum, diyemedim. Sesim çıkmıyordu, donmuştu sanki. Suratlarına baka baka boşluğa üç kez ağız dolusu tükürdüm. Belli ki tiksintimi dile getirmenin başka bir yolunu bulamamıştım. Arkama bile bakmadan okula döndüm.

İçsesim yeniden başlıyor söze:

"Evet, benzerine ancak filmlerde rastlanacak bir sahneydi; bakır kızılı bir renk almıştı yüzün, konuşacak halde değildin. Ölünün çevresinde toplananların suratlarına bakmış, üç kez tükürmüştün boşluğa; öfkeden tir tir titriyordun. Bu, aslında onların yüreksizliğinden, duygusal körleşmelerinden öğrendiğini gösteren bir öfke boşalmasıydı.

Uzaklaştırıcı, düşmanlaştırıcı bir duygudur nefret, güçlü bir dürtüdür; artık burada köylülerin arasında kalamazdın. Baktığın her yüze tükürme isteği kabarıyordu içinde. Seher'in sesi kulaklarından hiç gitmeyecek, hayali gelip dıkilecekti karşına. Ayrılmalıydın buralardan, öyle de yaptın. Bir daha dönmemek üzere acılı izlenimler, kırık dökük kimi anılarla yedi yılını verdiği bu köyden çekip gittin.

Şimdi, bir büyük kentin yurttaşı olmuştun. Yepyeni bir dönem başlamıştı yaşamında. Değişik işlerde çalışıyordun. Yazma tutkun sürüyordu yine; ne var ki yön değiştirmişti. Öteden beri istediğin kurmaca bir dünya yaratmaya, orada yaşamaya dönük düşlerin, belleğinin derinliklerinde tozlanıp kalmıştı. Kitaplar yazıyordun haz duymadan, salt birkaç kuruş için; kentin akıp giden yaşam ırmağında boğulmamak, bir kıyısında kalıp yaşama tutunabilmek için..."

Konuşmasını kesiyorum içsesimin:

"Tamam" diyorum, "işte benim yakındığım, karşı çıktığım yön de buydu. Bir sürü işte çalıştım, kitaplar yazdım,

doğru; ama bunların hiçbirisi insanların belleğinde, yüreğinde izler bırakacak türden olmadı. Hadî bunu yapamadım, hiç olmazsa insanlığın ortak değerleri sayılan büyük yapıtları okumaya, onların dünyasında yaşamaya daha çok zaman ayırabilseydim. Ayıramadım. Günlük işlerin ardından seğirtip durmam, buna da izin vermedi.

Bin pişmanım şimdi. Ama pişmanlık neye yarar ki, iş işten geçti artık. Gün nerdeyse karardı karacak. Bundan böyle artık yeni bir başlangıç yapamam ki...”

“Yapabilirsin. Yeter ki isteğinde içten olasın, inanasın ona” diyor içsesim. “Denmiştir ya, isteyen, eyleme geçmesini bilen herkes için her sabah yeni bir başlangıçtır. Sonra yazmak kadar, yazılmış olanların içinde yaşamak da önemlidir. Bunu yapabilir, roman, öykü ve oyun kişilerinin dünyasında yaşayabilirsin. Bu da yazarlığın bir başka yönü, bir başka boyutudur.”

Düşündüm, doğru söylüyordu içsesim. Yaşlılık günlerimin sığılığından, yavanlığından kurmaca bir dünyaya sığınarak kurtulabilirdim.

O gün bir kent tasarladım. Bu kentte kurmaca kişiler yaşayacaktı. Ben de o kentte olacak, onların yaşam serüvenlerini kendi ağızlarından dinleyecektim. Bir gün birine, bir gün ötekine konukluğa gidecektim. Onların doğup büyüdüğü yapıtlara uzanacak, yeni okumalara yönelecektim.

Düşlediğim bu kente, *Kurmaca Kişiler Kenti* adını verdim. Ama bir soru takıldı kafama: Benden önce böyle bir kenti düşleyen, kurgulayan olmuş muydu? Daha doğrusu var mıydı böyle bir kent? Bu sorunun ardına düştüm.

*İnsan, mutsuz olmamak ve bütünleşmek için edebiya-
ta sığınır. La Mancha kırlarında kemik torbası Rosinante ve
Şaşkın Şövalye'yle at sürmek, Kaptan Ahab'la bir balinanın
sırtında denize açılmak, Emma Bovary ile arsenik içmek,
Gregor Samsa'yla böceğe dönüşmek...*

Mario Llosa Vargas

CALVINO'NUN KILAVUZLUĞU

Kurmaca kişilerin yaşadığı bir kent var mıydı? Böyle bir kenti benden önce düşünen, tasarlayan olmuş muydu? Yanıtını arıyordum bu soruların... Çeşitli kitaplara, kaynaklara başvurdum. Hiçbirinde bir bilgiye rastlayamadım; yoktu besbelli. Sonunda **Italo Calvino'nun Görünmez Kentler** diye bir kitabının olduğunu öğrendim. Belki, o görünmez kentlerden biri olabilirdi.

Kitabı buldum, merakla başladım okumaya. **Calvino**, kitabını nasıl bir gereksinimle yazdığını açıklarken şöyle diyordu:

Kent yaşamının kriz noktasına yaklaşmaktayız. Görünmez kentler, yaşanmaz hale gelen kentlerin kalbinden doğan bir rüya. Metropollerin tamamını bloke ederek zincirleme zararlar doğurabilecek büyük teknolojik sistemlerin çekiciliğinden konuşulduğu kadar, doğal ortamın yıkımından da aynı süreklilikle konuşuluyor. Çok büyük kentlerin yaşadığı kriz, doğanın yaşadığı krizin diğer yüzüdür. "Megapol"lerin imgesi, dünyayı kaplayan tek, sürekli kent benim kitabıma da hükmediyor. Dünyanın sonunu ve felaketleri önceden bildiren kitaplardan yeterince var; onlardan bir tane daha yazmak gereksiz olurdu, her şeyden öte benim doğama aykırı bu. Benim Marco Polo'nun kalbinde yatan, insanları kentlerde yaşatan gizli nedenleri, krizlerin ötesinde değerleri olan nedenleri keşfetmek.

Bu sözler, umutlandırdı beni. Tasarladığım kurmaca kişilerin yaşadığı kent de benim sığınmak istediğim bir düştü doğmamış mıydı? Bunda yaşadığım kentin boğuntulu

havasından kurtulma isteğinin payı yok muydu? Öyleyse **Calvino'nun "yaşanmaz hale gelen kentlerin kalbinden doğan bir rüya"** dediği kentler arasında yer alabilir ya da onlardan kimi nitelikler taşıyabilirdi düşlediğim kent.

Okumayı sürdürdüm. Her kenti, bir şiiri okurcasına yeniden, yeniden okudum, Diomira'dan Berenice'ye değin kentlerin gizemli havasını soludum. Bunların arasında düşlediğim kenti aradım, bulamadım.

Belki de böyle bir kent yoktu, onu ilk kez ben tasarlamıştım; ancak tam boyutlandırmamış, belirli bir mekâna, zamana bağlayamamıştım. Bu yönlerden hiç olmazsa bana ipucu olabilecek kimi yönleri, **Görünmez Kentler'de** bulacağımı umuyordum.

Kentlerden birinin, Fillide'nin dışsal görünümünü ilginç geldi bana. Ondan yararlanabileceğimi düşündüm:

Kanalların üzerinde binbir türlü köprü görür keyiflenirsin: Kavisli köprüler, üstü kapalı, kirişli köprüler, dubalı, parapetleri işlemeli asma köprüler... Ne çok çeşitli pencere bakar sokaklara: Çift kanatlı, kemerli pencereler, dar ve sivri kafesli pencereler, konik, üstlerinde aypencere ya da gül-pencere olanlar... Ne çok çeşidi vardır yer döşemelerinin: İri çakıllar, büyük karo taşlar, parke taşlar, küçük taşlar, beyaz mavi seramik levhalar... Kent her noktasında sürprizler sunar bakanlara: Kale duvarlarından bir kapari dalı salınır, bir rafta üç kraliçe heykeli, tepesine üç soğancık oturtulmuş bir soğankube...

Sonra kafamda ilginçliğini yitirdi bu görünüm, çok karmaşıktı. Daha yalın, daha şiirsel bir mekân istiyordum. Görünmez kentler arasında dolaşmayı sürdürdüm.

Cloe'ye, o büyük kente, ikinci kez uğramıştım. Güneşli, güzel bir gündü; oturduğum yerden, kentin manzarasına

bakıyor, sokaklarından gelip geçenleri izliyordum. Kurgulamaya çalıştığım kente burayı uyarlayabilir miydim? Bunu düşünmeye başladım. Sözgelimi, şu "tül peçesinin altında tedirgin gözleri ve titreyen dudaklarıyla yaşını tam olarak gösteren kadın"ın yerine bir roman kahramanını, örneğin *Kırmızı ve Siyah*'ın Madam de Rénal'ini kordum. Şu "bem-beyaz saçlı delikanlı"nın yerine *Karamazof Kardeşler*'in Alyoşa'sını yerleştirdim.

"Hayır, yerleştiremezsin" dedi bir ses, "çünkü yeterince tanıımıyorsun Cloe'yi... Hiçbir yönü, ne insan, ne de kentin doğal dokusu bakımından senin düşlediğin kente uymaz. Uymadığı için de uyarlanamaz."

Şaşırmıştım. Nereden geliyordu bu ses? Kimdi konuşan? Baktım yanı başımda biri duruyor. Esmer tenli, gözlerinin içi gülen, ablak yüzlü biri. Gülümseyen, sıcak bir sesle;

"Ben, okuduğun kitabın yazarı **Italo Calvino**'yum" dedi. "Kitabımdaki kentlerimin hepsini dolaştığına göre şunu anlamış olmalıydın: Her kentin yaşam biçimini, içinde yaşayanların arzuları, anıları, tutkuları yaratmıştır; fiziksel yapısını da. Sonra, Cloe'de yaşayanlar, senin tasarladığın kenttekilere hiç benzemez.."

"Neden?" diye sordum.

"Çünkü düşlediğin kentte yaşayanlar yeni düşler kuramazlar. Birbirlerine karşı kin, öfke, kıskançlık beslemezler; ya Cloe'de yaşayanlar? Gel, onlarla ilgili söylediklerimin bir bölümünü birlikte okuyalım:

Büyük kent Cloe'nin sokaklarından geçen insanlar birbirini tanımaz. Birbirlerini gördüklerinde, her biri diğeri için binlerce şey hayal eder. Gerçek olabilecek buluşmalar, sohbetler, sürprizler, okşamalar, ısırmalar. Ama kimse kimseyi selamlamaz, bakışlar bir an için karşılaşır, sonra kaçıırırlar kendilerini, başka bakışlar ararlar, hiç durmazlar.

Yağmurdan korunmak için bir kemerin altında tesadüfen bir araya gelenler, ya da çarşıda bir tentenin altına doluşanlar ya da meydana çıkan orkestrayı dinlemek üzere duranlar arasında buluşmalar, baştan çıkarmalar, çiftleşmeler, çoğul sevişmeler tüketilir böylece, tek kelime etmezsiniz, birbirine parmağını bile değdirmeksizin, bakışlarını nerdeyse hiç kaldırmaksızın.

Oysa senin tasarladığın kentte yaşayanlar, dediğim gibi hiçbir biçimde böyle bir düşsel yaşamın içine giremezler, çünkü yaratıcılarının biçtiği yaşam biçiminin dışına asla çıkmazlar. Düşünceleri de, duyguları da geçmişleriyle sınırlanmıştır.”

Dayanamadım, sözünü kestim, sordum:

“Sen nereden biliyorsun? Var mı böyle bir kent? Kitabında anlattıkların arasında yok. Baktığım kaynaklarda da bulamadım” dedim.

Gözlerini yumdu; düşündü biraz:

“Var” dedi, “aslında **Görünmez Kentler**’den çok önce kurgulamış, yaratmıştım böyle bir kenti. Ancak oradaki yaşam biçimi de, yaşayanlar da **Kubilay Han**’ın ilgisini çekmez diye **Marco Polo**, gördüğü kentler arasına katmadı. Bu yüzden ben de almadım kitaba; onun varlığını çok az kişi bilir.”

“Çok ilginç!” dedim.

“İlginç olan nedir?” diye sordu:

“Düşlerin eşleşmesi...” dedim. “Senin yarattığın **Kurmaca Kişiler Kenti**’nin varlığından habersiz, yıllar sonra benzerini benim de kurgulamış olmama ne dersin?” diye sordum.

Bir gülümsemenin gölgesi dolaştı yüzünde; öğretici bir tonla ders verircesine şöyle dedi ağır ağır:

“Bundan daha doğal ne olabilir? İnsan nasıl ölümsüzse düşler de ölümsüzdür; tıpkı özelemler, tutkular gibi. Zama-

nın akışı içinde değişime uğrasalar da varoluşumuzun ayrılmaz parçasıdır düşler. **Bin Bir Gece Masalları**’nın düşsel örüntüsünü düşün, o örüntü günümüzde de varlığını sürdürmüyor mu? Hangimizin düş evreninin derinliklerinde o örüntüden izler yoktur? Düşler de, özlemler, tutkular da bize, bizden öncekilerden mirastır.

Düşlerin eşleşmesi konusuna gelince, düş kurma eyleminin kendisindedir bu, yoksa düşlerin, özlem ve tutkuların içeriğinde değil. Hiçbirimizin düşleri, özlemleri, tutkuları tıpa tıp birbirine benzemez. Düşleri, tutkular ve özlemleri belirleyen kişilerin içinde yaşadığı ortamın ve dönemin ruhudur.”

Tasarladığım kent, silikleşmiş, önemini yitirmişti kafamda. Demek, vardı böyle bir kent. Hem de **Calvino** yaratmıştı. Var olanı yeniden düşlemenin, yaratmaya kalkmanın bir anlamı yoktu. Belki benim özlemimi, düşlerimi de karşılayabilirdi. Sordum:

“**Kubilay Han**’ın hoşlanmayacağı bu kenti sen kimler için kurgulayıp yaratmıştın? Kimler yaşıyor, nasıl bir yaşam sürüyorlar orada?”

“Sorunun yanıtı, kentin adında” dedi. “Romanlardan, öykülerden, oyunlardan çıkıp gelmiş kişiler... Şöyle diyeyim, bunların hiçbirisi, bir kadının rahminde var olmuş değildir, düşsel varlıklardır hepsi. Ama gerçekte yaşamış olanlardan daha gerçektir. Bir örnek vereyim. Hemen hiçbirimiz, **Don Kişot**’u gerçek bir varlık olarak düşünemeyiz. Gelgelelim, belleğimizde onun kadar yer etmiş, iz bırakmış bir başka gerçek kahramanın var olduğunu söyleyemeyiz.”

“Peki, kurmaca kişilerin hepsine açık mıdır bu kent?”

“Yoo, hayır!” dedi. “Her kurmaca kişiye açık değildir. Belleklerde, yüreklerde iz bırakmış kişiler içindir. Sıradan roman, öykü ya da oyun kişileri bu kentten içeri giremez.”

Dinledikçe artıyordu merakım:

“Peki, *Görünmez Kentler*’de anlattıklarınızdan hangisine daha çok benziyor bu kent?”

“Tam olarak hiçbirine. Yaşam alanları, evlerin düzeni, yolları, caddeleri bakımından az da olsa gerçek kentleri anıştıran yanları vardır. Eskiyle yeni, dünle bugün iç içedir *Kurmaca Kişiler Kenti*’nde. Prens sarayları, derebeyi şatoları, tapınaklar gibi görkemli yapılarla balina görünüşlü karanlık labirentler, ahşap evler yan yanadır. Varsılıkla yoksulluk bu kentte de varlığını duyumsatır bir ölçüde.”

Biraz duruyor, ardından şunları söylüyor **Calvino**:

“**Kubilay Han**’ın hoşuna gitmeyebilir ama ilginç bir yerdir. Burayı gezip görmeye gelen bir yolcu, eğer anlatı dünyasına yabancı değilse her adımda, unutamayacağı heyecanlı anlar yaşayacaktır. Bir şatonun önünden geçerken ya **Don Kişot**’la karşılaşacaktır ya **Hamlet**’le. Biraz yürüyünce **Emma Bovary**, **Anna Karanina** çıkacaktır karşısına.

Yolcu bir sokağın ağzında durup dinlenecek olsa yanından geçen kamburumsu, ürkek kişinin **K** olduğunu hemen anlayacaktır. Bir başka yerde **Kaptan Ahap**’la ihtiyar balıkçı **Santiago**’yu görecektir. **Aslan Asker Şvayk**, şapşal görünüşüyle bir köşeden ona bakacaktır. Dediğim gibi her adımda anlatı dünyasından gelip kentte yaşamaya başlamış birçok tanıdık kişiyle yüz yüze gelecektir, isterse onlarla konuşup söyleşebilir de...

Kentin caddelerinde, sokaklarında sevgiden savaşa; yalnızlıktan dostluğa, acıya değin değişik kavramları görselleştiren yontular vardır. Dikili şiir taşları da yontular kadar kentin ruhunu zenginleştirir. Bunlara eski, yeni ozanlardan seçilen dizeler kazınmıştır. Evlerin duvarları, içlerinde oturanlarla dolaylı ya da doğrudan ilgili resimlerle donatılmıştır.”

Calvino'yu dinledikçe kenti gezip görme isteği yakıcı bir hal alıyor içimde. Dayanamayıp soruyorum:

"Ben bu kente gitmek, orada bir süre ya da sürekli kalmak istesem, ne yapmam, nereye başvurmam gerekir?"

Calvino gülüyor, yüzünü avuçları arasına alarak düşünüyor bir süre, sonra:

"Başvuracağın tek kişi var. O da..."

Sözünü tamamlamasına fırsat vermiyor, soruyorum:

"Kim?"

"Ben!" diyor. "Oraya gitmek isteyenlere ilk izni ben verir, onu oraya ben götürürüm."

"Öyleyse hemen şimdi başvuruyorum."

"Gerçekten istiyor musun?"

"Hem de çok!"

"Seni oraya götürürüm. Kentin yakınına değin kılavuzluk ederim sana. Ancak hemen söylemeliyim ki, ilk izni ben veririm ama içeriye alınıp alınamayacağını bilemem. Asıl giriş izni kentin giriş kapısında verilir."

Şaşırmıştım:

"Nasıl olur?" dedim. "Kentin kurucusu, yaratıcısı sen değil misin? İlk izni de sen veriyorsun, sen istedikten sonra kim engel olabilir, kim karşı çıkabilir ki?"

Bilgece bir gülümsemeyle şöyle dedi:

"Kente Giriş Yasası'nı ben yaptım. Yasada yer alan bir kuraldır bu. Ama beni de bağlar. Kurmaca kişilerde nasıl seçici davranılıyorsa, gezip görmeyi isteyecek, kurmaca olmayan kişilere de öyle davranılır. Senden önce üç kişi başvurdu, onlar da çok istekliydiler, izin verdim, kılavuzluk yaptım. Ne ki üçü de alınmadı içeri; kapıdan geriye döndüler."

"İyi de neye göre seçiyorlar? Ölçütleri nelerdir?" diye sordum.

“Sorunu yanıtlayamam. Dedim ya, bu ölçütün ne olduğunu kentin kapısına vardığında öğreneceksin.” Ardından ekledi:

“Unutma, sana dört haftalık bir süre, dört hafta sonra geleceğim. Bu süre içinde gerekli hazırlıkları yap. Eğer içeriye alınırsan kimlerle konuşacak, kimlerle görüşeceksen onları belirle, bir ön hazırlık yap, bilgilerini tazele, yanına alacaklarını al.”

Baktım, **Calvino** gitmişti. İçimde kuşkuyla karışık bir sevinç vardı. Ya alınmazsam? Ya beni de öncekiler gibi geriye çevirirlerse? Ne yapacaktım? Denemeliydim şansımı.

Hazırlanmaya başladım. Kentte kim bilir kimler vardı? Kimlerle karşılaşacaktım? Kimi adlar saptadım yine de, onlarla ilgili bilgilerimi yeniledim. Sorular, notlar çıkardım. **Calvino**’yu beklemeye başladım.

Verdiği sözü tuttu **Calvino**. Dördüncü haftanın sonunda geldi; gecenin güne dönuştüğü bir vakitte kente yakın bir yere bıraktı beni. Ayrılırken şunları söyledi:

“Burası tepeden görür kenti, gün yükselince onu dört bir yandan görebilirsin. Yol az ilerde üçe ayrılır. Sağa giden, kentin kuzey, sola gidense güney kapısına çıkar; sen ortadaki izle, doğru ana kapıya götürür seni.”

Bir başıma kalmıştım. Korkuyla ürkü karışımı bir duygu doldurdu içimi. Ürperdim. Etrafıma bakınıyor, yakında mı, uzakta mı olduğunu kestiremediğim kimi ışık lekecikleri dışında hiçbir şey göremiyordum.

Tan yeri ışımaya başladı, alacakaranlık dağıldı. Günün ilk ışıkları sarıp sarmaladı her şeyi. O zaman gördüm kenti; sisler altındaydı. Boydan boya kül renkli bir örtüye sarınmıştı; çatılar, bacalar belli belirsiz görünüyordu. Güneş, biraz daha yükselince içten içe tarazlanmaya, bölünüp dağılmaya başladı sis; ardından ışıldayan camları, parlayan kubbeleri,

yolları, kanallarıyla ortaya çıktı kentin. Uzaktan görkemli, göz alıcı bir manzarası vardı.

Ormanlık alanlar, surların hemen arkasından başlıyor, kenti kuşatan yeşil bir kuşak oluşturunuyordu. Yollar, sokaklar birbiriyle kesişiyor, gerçek kentlerinkini anırtıyordu; uykudan soyunuşu da. Pencereleler, kapılar açılıyor, tek tük de olsa dışarı çıkanları görüyordum.

Calvino'nun dediğı yolu izledim. Az sonra benzerine ancak masallarda rastlanabilecek, demirden, çift kanatlı, yüksekçe, dev bir kapının önündeydim. Kanatların yanında onlarla aynı boyda iki sütun, üzerlerine çiçek, kuş ve böcek resimleri işlenmişti.

Kapalıydı kapı, nasıl girecektim içeri? Birkaç kez seslendim. Sesimi yanıtlayan olmadı. Bakınıyor, kapının açılmasını sağlayacak gizli bir düzeneğ arıyordum, yoktu. Aranırken tepedeki o tümceyi gördüm:

Düş gücü gelişmemiş olanlar, buradan içeri giremezler!

Bunu mu söylemek istemişti Calvino?.. Kapının sağ kanadındaki sütunun yanında mermerden yapılmış bir yazıt vardı. Yazıtta **Fernando Pessoa**'dan seçilmiş şu tümceler işlenmişti:

Düş kurmakla geçti ömrüm. Hayatımın anlamı buydu; evet yalnızca buydu. İç hayatımın dışındaki hiçbir şeye dönüp bakmadım. Hayatımdaki en büyük üzüntüler, düş sokağına bakan pencereyi açıp oradaki bitip tükenmez kaynaşmayı seyrederek kendimi unutmamla eriyip gitti.

Pessoa'nın düş kurmayı yücelten bu sözlerini de okuyunca içeriye girecek kişide ne aradıklarını kestirmiştim: Düş gücüydü bu. Yeterince gelişmiş miydi düş gücüm?

O dağ köyündeki öğretmenlik günlerimde kurduğum düşler gelip geçiyordu belleğimden. Sınav kapısında bekle-

yen bir öğrenci gibiydim. Kapı açılacak, beni içeri alacaklar mıydı, yoksa dışarıda mı kalacaktım? Kimler karar verecekti buna? İçim içimi yiyor, soruların çıkmazında dönenip duruyordum.

Gözlerimi kapıdan alamıyor, alınlıktaki sözü de, Pessoa'nın tümcelerini de döne döne okuyordum. Okudukça bir başka kapıyı, o kapının üstüne yazılmış bir sözü anımsar gibi oluyor, tam çıkaramıyordum. Anımsadım sonunda; *İlahi Komedi*'de Cehennemin giriş kapısına yazılmıştı:

İçeri girenler, dışarıda bırakın her umudu!

Birden kapının iki kanadı, ağır ağır, sessizce açılıverdi. Demek, karar veren gizemli güç, kapının kendisiydi; kabul edilmiştim kente. Korkuyla heyecan karışımı bir duyguyla koşarcasına, soluk soluğa girdim içeri...

DON KIŞOT'UN BİLGELİĞİ

Don Kişot tutkunu Dostum Adnan Binyazar'a

Çift kanatlı demir kapı açıldığı gibi ağır ağır da kapandı. İçerdeydim artık. Heyecandan yüreğim göğüs kafesimi zorluyordu. Kapının arka alınlığında şu tümce yazılıydı:

Varoluşumuzun göstergesi düş gücümüzdür.

Birkaç kez okudum bu tümceyi. Heyecanım yatışmıştı. Anlatılamaz bir sevinç doldurdu içimi. Nicedir, yüz yüze gelmeyi, konuşup dertleşmeyi düşlediğim roman, öykü, oyun kişilerinin yaşadığı kentteydim artık.

İlkin kalacağım bir yer buldum kendime, sonra kenti tanımaya çıktım. Yollar, parklar, evler, bahçeler, dinlenme köşeleri inceden inceye hesaplanarak yerleştirilmişti. Köprüler, kanallar da öyle. Tasarlanmışlık kentin doğal dokusunu olumsuz yönde etkilememiş, tersine, görünümüne uyumdan, düzenden kaynaklanan bir şiirsellik katmıştı. Evlerin mimari özellikleri, değişik zamanların kokusunu taşımıştı kente...

İlk iki hafta gezdim, dolaştım. Calvino'nun dediği kadar büyüleyici yanları olan bir kentti. Anladım ki bir kentin ruhunu tanıma öyle günlere, haftalara sığdırılacak bir iş değil, kentin yurttaşlarını tanımakla işe başlamak gerek. Bu düşünceyle, kentin bir numaralı yurttaşı olduğunu düşündüğüm Don Kişot'la başlayacaktım. Evini aramaya koyuldum bu gezgin şövalyenin.

Kanal boyunca yürüdüm ilkin. Yanımdan gelip geçenler vardı. Onlardan birine; şemsiyeli, etekleri yeri süpüren, uzunca boylu, saçları topuz bir kadına sordum. Durdu, düşündü, "bilmiyorum" anlamında başını salladı. Bu sırada bi-

raz ileriden bir başka kadın, "Haydi Sarah, çabuk ol, seni bekliyoruz" diye bağırdı.

Bakanı şaşırtan, güzel bir yüzü vardı Sarah'ın. Bu yüzü görür görmez tanımıştım: John Fowles'ın *Fransız Teğmeninin Kadını* romanının başkışısı Sarah'tı. Viktorya döneminin kadınlara giydirdiği törel zırhı tenselliğine tanıdığı özgürlükle kıran, cinselliğine ket vurmaktan yaşayan kadın. Onun eylemini düşündükçe Marx'ın, "*Her türlü özgürleşme, insan dünyasının ve insanın insanla ilişkilerinin onarılmasıdır*" sözü geliyordu aklıma.

Dediğim gibi güzel bir kadındı Sarah. Yüzü, bakanın gözünde gölgesini bırakan, etkileyici bir yüz, yaratıcısının betimlemesiyle:

Unutulmaz bir yüzdü, trajik bir yüz. Bir dağ kaynağından çıkan su gibi, saf, doğal ve engel tanımazcasına fışkırtıyordu hüznün bu yüzden. Hiçbir yapaylık, ikiyüzlülük, histeri, maske yoktu orada...

Bir süre arkasından baktım Sarah'ın. Romanın girişinde anlatıldığı gibi dalgakıranın yanında bir anıt gibi duruşu, denizin maviliklerine dalıp gidişi canlandı belleğimde. Thomas Hardy'nin şu dizeleri nasıl etkili betimliyordu onun duruşunu!

*Dikip batıya gözlerini
Denizde bir noktaya
Sert olsun olmasın rüzgâr
Hep dururdu orada
Büyülenmiş gibi;
Sadece oraya
Mihlanırdı gözleri
Başka yerde yoktu asla
O noktanın sihri.*

Niye Fransız teğmenin kadını olmuştu? Niye kent halkı ona lanetli biriymiş gibi bakıyordu? Bu soruları, ne çok dıdıkleyip durmuştu Sarah! Dönemin, kadınlar için biçtiği yazgıyı (boyun eğme ve çocuk yapma) benimseyecek bir yaradılıştan değildi o. Tenselliğinin sesini dinleyen; toplumun çizdiği sınırları umursamadan, neyi istiyorsa onu yapmaktan kaçınmayan, özgür bir kadın... Charles'a (romanın erkek kahramanı) şöyle dediğini şu an bile duyar gibiyim:

Neden bir kadının en değerli hazinesini feda ettim. Bir daha asla eski Sarah olmamak için yaptım bunu. İnsanlar beni gösterip bakın Fransız Teğmenin orospusu gidiyor desin diye yaptım. –Bırakın adlı adınca söylensin her şey–, benim acı çekmiş olduğumu ve bu topraklar üzerindeki her kasaba ve her köydeki insanlar halen acı çektiğimi bilsinler diye yaptım. O adamla evlenemezdim, ben de utançla evlendim. Ne yaptığımı biliyordum.

Beni ayakta tutan utancım, diğer kadınlar gibi olmadığımı bilmek oldu. Hiçbir zaman bir kocam, çocuklarım olmayacak, onların o masum mutluluklarını yaşayamayacağım. Onlar da bu suçu neden işlediğimi asla anlayamayacaklar... Onların anlayamayacağı bir özgürlüğüm var. Hiçbir hakaret, hiçbir suçlama beni rahatsız edemez. Çünkü o sınırların dışına çıkardım kendimi. Ben hiçbir şey değilim. Artık insan bile sayılmam. Ben Fransız Teğmenin orospusuyum.

Tanıdık bir yüzle karşılaşma sevindirmişti beni; görüşmeyi düşündüğüm adlar arasında olmasa da böyle bildik başka yüzlerle karşılaşacaktım besbelli ileriki günlerde.

Sarah'ın gittiği caddeye açılan sokaklar vardı; onlardan birine saptım. Yürüdüm bir süre. İki sokağın kesiştiği noktada **Calvino**'nun sözünü ettiği şiiir taşlarından biriyle karşılaştım. **Walt Whitman**'ın **Çimen Yaprakları** adlı yapıtından dizeler kazınmıştı taş:

*Gururlu kütüphaneler kapamayın kapılarınızı bana
Dopdolu raflarınızda bulunmayan ama çok gerekeni
size ben getiriyorum*

*Çıkan savaştan bir kitap yaptım
Sözcükleri hiçbir şey, akışı her şey,
Farklı bir kitap, diğerlerinden bağımsız ve
düşünmeyle duyumsanamayan
Ama sizler –dile getirilmemişler– her sayfasına
bayılacaksınız.*

Bu dizelerde anlatılanı düşündüm. Uzaktan da olsa Don Kişot'un okuma serüveniyle bir ilinti kurdum, "Sözcükleri hiçbir şey, akışı her şey" dizesini yineleyerek Don Kişot'un evini arıyordum.

Evlerin ön cephelerine, büyük boy duvar resimleri yapılmış, onlara bakıyorum. Resimlerin kimilerinde sanatçıların adları belirtilmiş, kimilerinde nedense ad yok. Bunlarla, evlerde oturanlar arasında bir ilişki vardı besbelli; öyleyse kolayca bulabilecektim Don Kişot'un evini.

Sokağın sonuna varmadan şatoyu anıştıran iki katlı bir ev görünce durdum. Düşündüğüm gibiydi. Fransız ressamı **Honore Daumer**'nin, Don Kişot çizimlerinden üçü büyütülerek duvar resmine dönüştürülmüş. Hüzünle düşü birlikte taşıyan sımsıcak renklerle oluşan resimler bütün duvarı kaplamıştı.

İlk resimde, Don Kişot, koltuğunda yarı uzanmış durumda okurken görülüyor. Dizlerinin üstünde sayfaları açık bir kitap tutuyor. Bakışları kitapta derinlemesine yoğunlaşmış. İri kemikli yüzünde düşünceler donup kalmış sanki. Besbelli düşler içinde. Yanı başındaki sehpa da okunmuş ya da okunacak başka kitaplar var.

İkincisinde Don Kişot'la uşağı yolda. Don Kişot atının üstünde şövalyelik donanımı içinde. Kargısını bir eliyle sim-

sıkı kavramış. Bir şeyler arıyormuşçasına ileriye bakıyor. Başının üstünde bembeyaz bulut yığınları. Birkaç adım gerisinde, eşeğine binmiş, efendisine gururla bakan Sancho Pansa seçiliyor.

Sonuncu resim, kayalıklar arasından geçen dar bir yol, Don Kişot'la uşağının ürkü halini betimliyor. Rosinante yorgun, başı hafiften öne eğilmiş. Don Kişot, ayakları üzengide, atının üstünde hafiften doğrulmuş çevresine bakınıyor. Sancho'nun halinde belirgin bir hoşnutsuzluk var.

Bir süre resimlere bakıyorum. Sonra içeri giriyorum. Don Kişot, gülümseyen bakışlarla karşılıyor beni; belli ki ziyaretçilere alışık, kenttekilerden biri sanıyor. Geliş nedenimi anlatıyorum. Kurmaca kişilerin yaşamlarından kimi kesitleri onların ağzından, onların değerlendirmesiyle dinlemek istediğimi söylüyorum. Yüzünde bir hoşlanma ifadesi beliriyor. Oturuyoruz.

Duvarlardan gözlerimi alamıyorum. Don Kişot'un görsel öğelere dönüşmüş tüm geçmişi evin duvarlarında yer almış. Bunlar şaşırtmıştı beni. Oysa ölüm döşegindeyken geçmişine ne ağır ilençler yağdırıp şöyle dememiş miydi:

Sevgili dostlarım, ben artık La Mancha'lı Don Quijote değil, Alonso Quijano'yum; ahlaklı yaşayışım yüzünden iyi yürekli lakabıyla anılırım. Artık Galyalı Amadis'in ve bütün sülalesinin düşmanıyım; artık küfürle dolu bütün o gezgin şövalye hikâyelerinden nefret ediyorum; artık ne büyük aptallık ettiğimi, onları okumakla ne büyük bir tehlikeye düşmüş olduğumu anlıyorum. Tanrı'nın merhameti sayesinde, kendi tecrübelerimden ders alarak onları lanetliyorum.

Şaşırdığımı sezmişti Don Kişot, hemen açıklamaya girişti. Söyleşimiz de böylece başlamış oldu.

“Bakın” dedi, “bizim, bu kentte yaşayanların hamuru-
nu Tanrı’nın değil, insanın eli karmıştır. Bizi yaratıp yaşatan
da, yaşamımızı sonlandırıp buraya taşıyan da yine o eldir.
Kendi geçmişimizle sınırlandırılmış, mühürlenmiştir yaşı-
mımız. Burada doğum da yoktur ölüm de. Geleceğe dönük
ne umudumuz vardır ne de beklentimiz. Sonra, gerçekler
dünyasından da kopmuş sayılmayız büsbütün.”

Calvino da kentte yaşayanlar için benzer şeyler söyle-
mişti. Ama Don Kişot’un son tümcesini tam anlayamamış-
tım. Sordum:

“Nasıl oluyor bu, gerçekler dünyasından kopmamak?”

“Çünkü gerçekler dünyasında kurmaca kişiler olarak da
varlığımızı sürdürür, yazın dünyasının gündeminde kalırız”
dedi. “Alalım beni sözgelimi, buraya göçüşümden bu yana
nerdeyse dört yüzyıl geçti. Bu süre içinde benimle ilgili o
kadar çok çalışma yapıldı ki bunları sayıya vuracak değilim;
şu kadarını söyleyeyim, beni evimden, köyümden koparan,
‘inanç şövalyeliği’ne soyunduran, okuduğum kitaplardan
kat be kat fazladır bunların sayısı. Yalnız bunlar mı? Adıma
enstitüler kuruldu; kürsüler, dersler kondu.”

“Doğru” dedim, “her zaman romancıların ilgi odağın-
da kaldın. Dostoyevski’den Carlos Fuentes’e; Borges’ten
Robert Coover’a, Milan Kundera’ya değin dünya yazınının
büyük adları senin sözel, eylemsel kişiliğini açmaya, betim-
lemeye çalıştılar. Salt romancılar mı? Tarihçiler, felsefeciler,
dinbilimciler de. Hakkında söylenenler, yazılanlar bir araya
getirilse bir büyük kitaplık oluşturur.”

Don Kişot’un, bu, ince uzun adamın, sivri sakallı, etsiz
yüzünü bir gururlanma yeli okşayıp geçti. Şöyle sürdürdüm
sözlerimi:

“Bakın” dedim soylu şövalyeye, “kimi kurmaca kişiler
vardır, adları onları yaratanlarla özdeşleşir: Hamlet gibi,

Madam Bovary gibi. Sen de bunların başında gelenisin. Sanırım, hiçbir yazınsal yaratı, okunurluk yönünden seninle karşılaştırılmaz. Söyleyenin adını tam anımsayamıyorum, belki de José Ortega y Gasset söylemiş olabilir: *‘İnsan Don Kişot’u en az üç kez okumalıdır: Kahkahanın kolayca dudaklara fırlayıp harekete geçireceği gençlikte, mantığın egemen olmaya başladığı orta yaşta, her şeye felsefe açısından baktığı yaşlılıkta.’*

Sözümü kesti Don Kişot:

“Peki” dedi, “hemen sorayım, sen, bu üç aşamalı okumayı gerçekleştirdin mi?”

“Elbette” dedim, “gerçekleştirmez olur muyum?”

“Öyleyse önce ben sorayım: Benim başıma gelenlerden, yaşadıklarımın okur olarak seni en çok etkileyeni hangisi oldu?”

Doğrusu böyle bir soruyla karşılaşacağımı beklemiyordum. Duraladım bir anlığına. Don Kişot’un başından geçenler, film şeridi gibi hızla gelip geçti yorgun belleğimden. Etkilendiğim, belleğime kazınmış olaylar öylesine çoktu ki... “Hangisini söylesem?” diye seçmede zorlanıyordum.

“Seçmekte zorlanıyorum” dedim. “Yaratıcın, sana nice tuzaklar kurdu, dramatik durumlar yaşattı. Hemen hepsinin beni etkilediğini söyleyebilirim. Belki de yaşlılığımdan olacak, son okuyuşumda birçok yerde gözyaşlarımı tutamadım. Özellikle de özgürlüğüne kavuşturduğun o sefil kürek mahkûmlarının, onlara yaptığın büyük iyiliğe karşın seni taş yağmuruna tutmaları, sana saldırmaları...”

Bir de rahip, berber ve kâhya kadının, kitaplarını yakarak sana kurdukları tuzak... O da çok dokundu bana. Kitapları yakmakla yetinmemiş, kitapların bulunduğu odanın kapısına duvar örmüşlerdi. Biraz iyileşince kitaplarına bakmaya gitmiştin, odayı yerinde bulamayınca evin içinde

dört dönüyordun. Sesin çıkmıyordu, dilin tutulmuştu sanki. İkide bir kapının olduğu yere gidiyor, görme yetisini yitirmiş biri gibi elinle yokluyordun. Bu halin gerçekten çok dokunmuştu bana... Belki algılama düzeyi sığ okurlar, senin aranırların karşısında kahkahayla gülebilirler. Beni sarstı bu bölüm. **Dostoyevski**'nin senin romanın için 'en acıklı kitaptır' nitelemesini her okuyuşumda haklı bulurum."

Don Kişot'a baktım. Gözleri buğulanmıştı. Bir eliyle kemerli burnunu sıvazladı. **Picasso**'nun duvardaki Don Kişot resimlerine baktı, sonra bana döndü:

"Şimdi, söz senin, neyi sormak istiyorsan sor" dedi.

Soracağım sorunun yatağını hazırladım ilkin, onun için söylenenlerden kimilerini sıraladım:

"Dediğim gibi serüvenin, eylemin, kişiliğin üstüne nice kitaplar yazıldı, incelemeler yapıldı. Ben bunların bir bölümünü görüp okuyabildim ancak. Kimileri seni 'gerçeklikle yanılısana, sağduyuyla delilik, erotizmle gülünçlük arasında gidip gelen bir sarkaç'a benzetiyor. Kimileri de 'yanılısamalar üstüne temellenmiş düşler dünyasında yaşayan; ama gerçeklerin sesi Sancho'yu gölge gibi yanından ayırmayan biri' diye nitelendiriyor. Dahası bu nitelemeyi yapanlar, Sancho'yu 'düzyazı', seni de 'şiir' olarak görüyorlar. Bir başkası da seni yaratan etkenleri açmlıyor: 'Don Kişot, okuduklarının ürünüdür, onlardan gelir, onlara doğru gider: Don Kişot, okumalarının elçisidir' diyor. Her biri bir başka yönden, bir başka açıdan değerlendiriyor."

Durdum, gözlerine baktım. Çukurlarına gömülmüş gözbebeklerinde bir ışıltı vardı. İlgiyle dinliyordu beni.

"Şairler, şiirler yazdılar senin için" dedim. "Dilimin büyük şairi **Nâzım Hikmet** de bunlardan biri, yazdığı şiirin girişinde şöyle sesleniyor sana:

*Ölümsüz gençliğin şövalyesi,
Ellisinde uydu yüreğinde çarpan aklına,
Bir temmuz sabahı fethine çıktı
Güzelin, doğrunun ve haklının:
Önünde mağrur, aptal devleriyle dünya,
Altında mahzun, fakat kahraman Rosinant'i
Bilirim, hele bir düşmeyegör hasretin hâlisine,
Hele bir de tam okka dört yüz dirhemse yürek
Yolu yok Don Kişot'um benim, yolu yok
Yeldeğirmenleriyle dövüşülecek...*

Daha böyle birçok betimleme, birçok açıklama, yorum var. Hepsini söyleyecek değilim. Öğrenmek istediğimse şu: Senin serüvenini besleyen, yönlendiren yönsemeleri tümüyle içinde barındıran bir anahtar tümce var mı romanında?"

Bakıyorum, gözbebeklerinde topluigne başı kadar bir pırıltı yanıp sönüyor. Şöyle diyor yaralı, hüzünlü bir sesle:

"Çok sınırlayıcı bir soru. Yitik bir dönemi geriye getirme, canlandırma savaşımı, bir tümceye sığdırılabilir mi hiç? Kesinlikle sığdıramaz. Ama istiyorsan Sancho'ya söyledığım şu sözü, romanın anahtar tümcesi olarak alabilirsin:

Şunu bilmen gerekir ki dostum Sancho, Tanrı beni bu demir çağında altın çağı geri getirmem için yarattı! Benim kaderim tehlikeler, büyük kahramanlıklar, yiğitlikler...

Neyi mi anlatmak istiyorum demir çağ ve altın çağ diyerek? Kitabın bir yerinde keçi çobanlarıyla yaptığım konuşmada değinmiştim kısaca. Herhalde anımsarsın şu sözlerimi:

Eskilerin altın çağ dedikleri çağ ne mutlu bir çağmış, ne mutlu yüzyıllarmış. İçinde bulunduğumuz demir çağında bu kadar değerli olan altın, o talihli çağda kolaylıkla bulu-

nabildiği için değil, o çağda yaşayanlar senin ve benim kelimelerini bilmedikleri için. O kutsal çağda her şey ortaktı... O zamanlar, ruhun aşkla ilgili kavramları, tıpkı algılandıkları şekilde, basitçe, safça ifade edilir, daha şatafatlı olsun diye yapmacıklı, dolambaçlı laflar aranmazdı. Gerçeğe ve içtenliğe hile, yalan ve kötülük karışmazdı. Adalet kendi amaçlarını güder, şimdi olduğu gibi çıkar ve iltimas amacıyla bulandırılmaya, lekelemeye, hırpalamaya cesaret edilemezdi. Gelişigüzel yargı alışkanlığı, henüz yargıçların kafasına yerleşmemişti, oysa şimdi iğrenç çağımızda...

Dediğim gibi, iğrençliklerin, haksızlıkların egemen olduğu bir çağdı. İnsanın, insanı sömürdüğü; güçlülerin güçsüzleri inim inim inlettği bir çağ..."

Sözün burasında derin bir soluk aldı Don Kişot. Bir şeyler arıyormuş gibi gözlerini tavana dikti. Bir süre öylece baktı boşluğa. Sonra şöyle sürdürdü konuşmasını:

"Demir çağının pisliklerini yalnızca yaratıcım, söz ustası Miguel de Cervantes Saavedra mı anlattı? Hayır, başkaları da... İnsanları canından bezdiren, ölümü bir kurtuluş saydırtan demir çağ düzenini bir büyük sanatçı daha anlattı. Bakın, yaratıcımın çağdaşı, aralarında insanı algılayış, yansıtış yönünden kan bağı kurabileceğin Shakespeare'in bir sonesini okuyayım sana:

*Bıktım artık dünyadan, bari ölüp kurtulsam:
Bakın, gönlü ganiler sokakta dileniyor.
İşte kırtıpillerde bir süs, bir giyim kuşam,
İşte en temiz inanç, kallesçe çiğneniyor,
İşte utanmazlıkla post kapmış yaldızlı şan,
İşte zorla satmışlar kız oğlan kız namusu,
İşte gadre uğradı dört başı mamur olan,
İşte kuvvet kör topal, devrilmiş boyu bosu,*

*İşte zorba, sanatın ağzına tıkaç tıkmış.
İşte hüküm sürüyor çılgınlık bilgiçlikle,
İşte en saf gerçeğin adı saflığa çıkmış,
İşte kötü bey olmuş, iyi kötüye köle;*

*Bıktım artık dünyadan, ben kalıcı değilim,
Gel gör ki ölüp gitsem yalnız kalır sevgilim.*

Böyle kan kusturucu bir düzen kendiliğinden altın çağa dönüşmez. Bu, savaşıma, direnme ister. Yiğitlik, gözü peklik, korkusuzluk ister. İnsanın özgürlüğüne prangalar vuran tüm dönemler, yönetimler için de böyledir bu."

Don Kişot durdu, soluklandı. Söyledikleriyle buraya gelirken yolda karşılaştığım Sarah'ın eylemi arasında bağıntılar kuruyordum. O da Victoria döneminin, kadınların cinsel özgürlüklerine ket vuran katı ahlak kurallarına tenselliğinin sesini sonuna değin dinleyerek karşı koymuştu. Bu yönden eylemiyle Don Kişotluk ruhu arasında bir kan bağı vardı.

"Demir çağını pisliklerinden arındırıp altın çağını geri getirme isteğini yüreğimin derinliklerinde duydum. Nâzım Hikmet, çok güçlü biçimde şiirleştirmiş bu isteğimi. Sürüp giden düzene karşı koymayı Tanrı'nın bana verdiği kutsal bir görev saydım. Yaşam serüvenimi besleyen, yönlendiren de bu görevdir işte. Güçsüzlerin yanında olmayı, hakları yenenlerin hakkını zor kullanarak almayı buyuran bir görev..."

Yeniden ara verdi anlatımına, dudaklarını ıslatıp çevresine bakındı:

"Az önce sen de söyledin, eylemim üzerinde düşünenler, onu açmaya, yorumlamaya çalışanlar az değil. Söylenenlerden kimi örnekler verdin. Yanlış sayılmaz hiçbiri. Alalım, 'kitaplardan geldiğim, kitaplara gittiğim saptaması'nı. Doğrudur, okuduğum şövalye romanları yarattı beni, onların ürünüyüm. Belleğimin odalarında hep Amadis'ler, Roland'lar, Orlando'lar, Artus'lar yaşadı. Yaşadıklarını onla-

rınlı ile anlamlandırdım, onlarınki ile özdeşleştirdim, başarısızlığa düştüğüm durumlarda onlara sığındım; onlar nasıl davranırsa öyle davranmaya çalıştım. Kısacası hepsi de bana kılavuzluk edip yol gösterdi.

Okuduklarımın aklımı başından aldığını söyleyenler de var. Onlara göre böyleydi bu, benim içinse gerçeğin kendisiydi, onlar yaratmıştı beni:

Asilzademiz kendini okumaya o kadar verdi ki gecelerini baştan sona, gündüzlerini de sondan başa okuyarak geçirdi. Ve böylece az uyuyup çok okumaktan beyni kurudu, aklını yitirdi. Hayali, kitaplarda okuduğu şeylerle, büyüler, savaşlar, düellolar, yaralar, iltifatlar, aşklar, işkenceler, inanılmaz saçmalıklarla dolu. Okuduğu hayal icadı âlemin, gerçek olduğu kafasına öyle bir yerleşti ki, onun gözünde, dünyada daha gerçek bir öykü olamazdı.

Yönümün kitaplara dönüklüğüne gelince, o da varoluşsal gerçekliğimin bir yanıdır. Çünkü yazılacak işler yaptım, bunun için de her dönemde yeni kitaplara, araştırma ve incelemelere konu oldum.

Beni, 'sağduyuyla delilik, yanılsamayla gerçeklik arasında gidip gelen biri' gibi görenler de haksız sayılmaz. Öyle ya, yel değirmenlerini birer dev, koyun sürülerini kalabalık bir ordu, hanları görkemli şatolar, ter kokulu, boğa kadar güçlü, kaba saba köylü kızı Aldonza Lorenzo'ya Dulcinea del Toboso adını verip onu yeryüzünün rakipsiz en güzel kızı sayan birini delilikle nitelendirmekten daha doğal ne olabilir?

Oysa bunların bir gerçeği, göz ardı etmemeleri gerekir. Yaratıcım Cervantes'in dünyasında Erasmus'çuluktan ince izler, esintiler vardır. Bunu görmüyorlar. Ne diyordu Erasmus: *Nesnelerin gerçekliği yalnız ve yalnız görüşe, bakışa bağlıdır. Yaşamdaki her şey öylesine çeşitli, öylesine karşıt,*

öylesine belirsizdir ki, herhangi bir hakikatin varlığından emin olmamız olanaksızdır. Benim nesneleri, varlıkları yanılsamalı algılama kalıplarına döküşümün, daha doğrusu 'deli', 'kaçık', 'meczup' diye nitelendirilişimin nedenini de bir ölçüde açıklamıyor mu bu sözler?

Bir de bu sözleri kimin söylediğine bakarım ben. Romanımın bir yerinde bu konu üzerinde durmuştum; seni yorsam da bu uzunca konuşmamdan bir bölümü bir kez daha yinelemek isterim. Bakın, neler demişim:

Şövalyeler, asilzadeler, cömert soylular bana sersem gözüyle baksalar, bunu dayanılmaz bir hakaret sayardım; ama şövalyeliğin sarp yollarına hiç girmemiş, ayak basmamış kalem erbabının bana ahmak gözüyle bakması hiç mi hiç umurumda değil; ben Tanrı'nın izniyle şövalyeyim, şövalye olarak da öleceğim. Bazıları kibirli hırsın, kimileri kölece aşağılık dalkavukluğun, kimileri aldatıcı riyakârlığın, bazıları da gerçek dinin geniş çayırırlarında yol alırlar; fakat ben yıldızımın gösterdiği yolda, gezgin şövalyeliğin daracık patikasında ilerlemekteyim; mesleğimi icra etmek uğruna mülkümü yabana atsam da şerefimi yabana atmış değilim. Ben kötülükle mücadele ettim, haksızlıklara karşı koydum, terbiyesizlikleri cezalandırdım; devleri dize getirdim; canavarların yolunu kestim; sırf gezgin şövalyelerin âşık olması zorunlu olduğu için âşığım; âşıksam, ahlaksız âşıklardan değil, nefesine hâkim platonik âşıklardanım. Amaçlarımı daima faziletli hedeflere yöneltirim; ki bu da, herkese iyilik etmek, kimseye kötülük etmemektir. Böyle düşünen, böyle hareket eden, böyle konuşan kişiye aptal denip denemeyeceğine sizler karar veriniz...

Bir şey daha var, delilik öyle pek de aşağılanıp yerin dibine batırılacak bir insanlık durumu değildir. Alışılmış, yer-

leşip kemikleşmiş düşüncelerin, yaklaşımların, inançların değişime uğratılmasında deliliklerin payı büyüktür. Çünkü alaysamalı, eleştirel boyutlu deliliğin sözlüğünde 'kader' de yoktur, 'kaderciliğe boyun eğme' de... Bu bağlamda beni en iyi betimleyenlerden biri, bir kez daha yineleyeyim az önce şiirinden bir bölüm okuduğun büyük şairdir."

Boğazı kurumuş, sesi yorulmuştu. Delilik üstüne söyledikleri ilginç gelmişti bana. Dedim ki:

"Toplumsal düzeni değiştirmek isteyen devrimci kişileri de deli diye nitelendirebiliriz öyleyse. Erasmus'un *Deliliğe Övgü's*ünü biliyorum. Bilgelikle delilik arasında kimi yönlerden bağıntılar kurar. Ona göre 'Bütün insan ömrü, deliliğin yarattığı hayalden ibarettir.' Bu açıdan *Deliliğe Övgü'yü*, Don Kişotluğun da övgüsü sayabilir miyiz?"

"Elbette. Sözü kendime getireyim yine" dedi. "Benim deliliğimin özünde salt okuduğum kitaplara inanmam, onları yaşama uygulamaya kalkmam yatmaz. Bunun yanı sıra sevgi ve adaletin gereklerini toplumda yerine getirme isteğim de vardır. Çünkü Tanrı'nın bana, adaletsizlikleri giderme, haksızlıkların altında kalan, yardıma gereksinim duyanların yardımına koşma görevini verdiğine inanmıştım.

Romanımı okurken sen de görmüş, dahası etkilenmişsin, yardımına koştuğum yoksullar, haksızlığa uğrayıp ezilenler, kandırılıp aldatılmışlar, yaptığım iyiliklerin karşılığını beni taşla, sopayla döverek ödemeye kalktılar. Şunu gördüm, şunu anladım ki ezilen, sömürülen, kandırılan sıradan insanlarla onlara bunları yapanlar arasında bir fark yok; onlar kadar sevgisiz, onlar kadar acımasız olabiliyorlar. Sevgiyi, acımayı yitirdikleri anlarda da insanlıktan çıkıyorlar."

"Peki, bu, insanın doğasından kaynaklanan bir olgu mudur?"

“Değil. İnsanın yüreğine, sevgiyle beslenmiş adalet duygusunu ağdıramayışımızdan. Toplumsal katmanların hangisinde yer alırsa alsın, bu duygudan yoksunsa çürümeye, yozlaşmaya uğruyor insan. Sözü eğip bükmeden doğrudan söyleyeyim: Yaratıcım Cervantes, benim alaysamalı, alaysamalı olduğu kadar da acıklı serüvenimle işte bu iletiyi vermek istedi.

Serüvenimin nasıl sona erdiğini biliyorsun. Anlatacak değilim. Ölüme Manchalı Don Kişot olarak değil, kendi benime dönmüş, iyi yürekli, Alonso olarak gidiyordum. Giderken Sancho'nun şu sözlerinin içime ağıdığını duyuyordum:

Yalvarırım ölmeyin, sevgili efendim, beni dinleyin, uzun yıllar yaşayın. Bu dünyada bir insanın yapabileceği en büyük delilik, kimse öldürmediği halde, sırf keder yüzünden kendini ölüme terk etmesidir. Haydi, tembellik etmeyin, kalkın şu yataktan da konuştuğumuz gibi çoban kıyafetlerimizi giyip kırlara çıkalım; belki de bir çalının ardından Senora Dona Dulcina, büyüğü çözülmüş olarak çıkıverir karşımıza; ne güzel olur. Eğer mağlubiyete dayanamadığınızdan ölüyorsanız, suçu benim üzerime atın, ben Rocinante'yi iyi eyerlemediğim için devrildiğinizi söyleyin...

Bu sesin sıcaklığı bugün de kulaklarımdadır. Anlayacağın, deli diye nitelendirilecek kötü bir yaşam sürmedim ben.”

“Tamam, söyleyeceklerim bu kadar” dercesine ayağa kalktı. Yüzüne bakıyordum, gözleri buğulanmıştı sanki. Ona, “mahzun yüzlü şövalye” diyenler, ne denli gerçekçi bir adlandırma yapmışlardı!

Kapıya kadar geçirdi beni. Don Kişot'u delilikle, kaçıklıkla suçlayanlar bir yanılsama içindeydiler; gerçekte bir büyük bilgeydi o. Düş gücüyle beslenmiş bir bilgelik.

Yürürken bunları düşünüyordum. Aklıma Oscar Wilde'ın sevgi, bilgelik ve düş gücü arasındaki ilintiyi anlatan şu sözleri geldi:

Sevgiyi besleyen hayal gücüdür; hayal gücü bizi bildiklerimizden daha bilge, hissettiğimizden daha iyi, olduğumuzdan daha soylu kılar; bize hayatı bir bütün olarak gösterir; başkalarını, hem gerçek hem de ideal ilişkilerinde anlamamızı yalnızca hayal gücü sağlar. Sevgiyi yalnız güzel şeyler, incelikli düşünceler besler.

Don Kişot'un yaşam serüvenini biçimlendirip yönlendiren de hayal gücü ve sevgiydi. Haksızlıkların, çirkinliklerin egemen olmadığı bir dünyaya duyduğu özlemde. Bunun için kendi bireyselliğinden soyunmuş, gezgin şövalyelerin yıldızı, yürekli şövalye Amadis'in kişiliğine bürünmek istemişti; "sevdanın ve şövalyeliğin bayrağı altında savaşmış", ancak yenilgiye uğrayarak kendi benine geri dönmüştü.

Kurmaca kişiler dünyasında Don Kişot'un serüvenini çağrıştıran, düşleri, tutkuları yüzünden yaşamları kararmış başka kişiler de var mıdır? Soru, Emma Bovary'nin hayalini getiriyor karşıma.

Çalacağım ikinci kapı Emma Bovary'ninki olacak...

EMMA'NIN İSYANI

Emma Bovary'ye gidecektim ama nerede, kentin hangi kesiminde oturduğunu bilmiyordum. Bir süre sokaklarda dolaşır, nasıl olsa, sora sora bulurum diye düşündüm.

Calvino'nun söylediği gibiydi her şey. Yeşil alanlara açılan geniş sokakları; bahçeli, tek katlı taraçalı evleriyle etkileyici, şiirsel bir görünümü vardı kentin. Fabrikalar yoktu, okullar, kamu yaşamını düzenleyen kurumlar da. İlk bakışta sessizliğe, dinginliğe gömülmüş bir dinlence kentini anırtıyordu.

Son saptığım sokak, gezinme yeri olarak düzenlenmiş kanal kıyısına çıkardı beni. Kıyı boyunca adını bilmediğim, salkım söğüde benzeyen ağaçlar altına dinlenme yerleri yapılmıştı; çoğu doluydu. Bunların tam karşısında Rodin'in *Tanrı'nın Eli* yontusu yerleştirilmişti. Resimlerini gördüğüm, adının çarpıcılığı, duyumsatma gücüyle beni etkileyen yontunun yanına gittim.

Neyi anlatıyordu yontu? Kuşkusuz bakanın algılama gücüne göre değişirdi bu. Yontudaki ellerin, kadın erkek figürlerinin nasıl bir anlam, nasıl bir duygu yükü taşıdıklarını düşünürken Adnan Binyazar'ın "Eller" öyküsündeki, bu yontuyla ilgili yorumsal betimlemesini anımsadım:

Rodin'in "Tanrı'nın Eli" figürü biraz ötemdeydi. Burada, mermerden yontulmuş el, bir kaya kütesini avucunun içine almıştı. Yalnız elleri değil, bedenleri de birbirine sarmalanmış, biri dişi, biri erkek, iki insan figürü yapışıkta taş kütesine. Rodin, figürleri öylesine iç içe geçirmişti ki, buna,

cinselliği de aşan bir duyguyla iki insanın birbirinin içinde eriyip yok oluşu gözüyle bakılabilirdi. Ona baktıkça, anlıyordum ki, insanda hiçbir duygu bağımsız değildir; sevgisel coşku, tapınma, tutku, cinsellik, erotizm, bedensel haz... tümü birbirinin içinde var olmaktadır. Hoyrat bir elin içinde bir kadın figüründen oluşan "Şeytan'ın Eli" ise, "Tanrı'nın Eli"nin hemen arkasında duruyordu. İkisinin arasında da bir kadını kalçalarından kavrayıp havada tutan başka bir el figürü vardı.

Taşın dili, renklerin, sözcüklerin dilinden daha mı etkileyiciydi? Bu soruyla boş sıralardan birine oturdum. Yolda gezinenlere, dinlenme yerlerinde oturanlara bakıyordum. Baktıkça, Don Kişot'un sözleri, canlanıyordu belleğimde:

*"Bizim hamurumuzu Tanrı'nın eli değil, insan eli karıştırır. Bizi yaratıp yaşatan da, yaşamımızı sonlandırıp bu-
raya taşıyan da yine o eldir."*

Don Kişot'un bu sözleri sorulara dönüşüyordu kafamda: Kimlerdi bunlar? Romanlardan, öykülerden, oyunlardan çıkıp gelmiş kurmaca kişiler olduğunu biliyordum. Ama kimlerin beyinsel rahminden çıkmış, hangi yapıt ve yaratıda dünyaya gelmişlerdi? Nasıl bir geçmişi taşıyorlardı içlerinde? Sözelimi şu yürüyen uzunca boylu, kasnak etekli, kenarları geniş, hasır şapkalı kadın kim olabilirdi? Yanındaki, elleriyle bir şeyler anlatan, yeşil renkli, fırfırlı elbise giymiş tombulca arkadaşı, ne anlatıyordu ona? Ya şu sol yanımdaki bankta oturanlar? Ortadaki, anlattıklarıyla çevresindekileri güldüren, palyaço görünüşlü, kısa boylu, tıknaz adam, Haşek'in kahramanı Aslan Asker Şvayk'a ne kadar da benziyordu; ama gerçekten o muydu?

Soruların dar yolunda sıkışıp kalmışken yüzü bana hiç de yabancı gelmeyen biri, hızla geçti önümden. İpince, kıl

boyunlu, zayıf, kavruk bir genç, arkasından biri kovalıyormuş gibi koşarcasına yürüyordu. Yusuf Atılgan'ın *Anayurt Otel*i'nin marazlı başkışisi Zebercet'e benziyordu. Ardından koştum ama yetişemedim. Nasıl olsa konuşacağım kişiler arasındaydı. Bugün sıra Emma'daydı. Kimi eleştirmenlerin, Don Kişot'un kız kardeşi ya da aşkın Don Kişot'u diye adlandırdıkları Emma Bovary'de.

Yanı başımda oturan "başı bereli, orta boylu, sarışın, genç kadın"a bakıyordum. Anton Çehov'un *Küçük Köpekli Kadın* öyküsünün kahramanı Anna Sergeyevna'ya çok benziyordu. Cesaretimi toplayıp sordum, yanılmamıştım.

Anna Sergeyevna'yla konuşmaya başladık. Öyküsünün, beni nasıl etkilediğini anlattım... Böyleyken bir yönüne taktılmıştım yine de, onu sordum:

"Evli bir kadındın" dedim, "Gurov'un seninle yakınlık kurma çabalarına hiç ses çıkarmadın, dahası hoşlandın bundan; kısa bir süre sonra da evli, evli olmasına karşın birçok kadınla aşk yaşamış bu adamın sevgilisi oldun. Hangi neden, seni evlilik bağına kırmaya ya da kirletmeye itti?"

Hiç nazlanmadı, yanıtladı sorumu:

"Bunun nedeni yaptığım yanlış evlilikte" dedi. "Yaratıcım, yirmi yaşındayken beni uşak ruhlu, varsıl ama bana da, yaşamdaki güzelliklere de kapalı biriyle evlendirdi. Birbirimizin dengi değildik. Toprağına sevginin sızmadığı bir evlilikti bizimki. Durgun akışlı, dümdüz bir yaşamımız vardı. Bunalmış, usanmıştım bu durgun yaşamdan. Kanım kaynıyordu. Yerimde duramıyordum. Her ânı birbirine benzemeyen devingen bir yaşam istiyordum.

Düşündüm, bir süre evden de kocamdan da ayrı kalırsam içim yatışır belki. Kocama hasta olduğumu, dinlence için bir aylığına Yalta'ya gitmek istediğimi söyledim. Karşı çıkmadı, 'peki,' dedi; bir ay sonra gelip beni alacaktı...

Ne var ki, Yalta'ya gelişim de bunalımdan kurtaramadı beni. Burada da yalnızlık çekiyordum. Rıhtımda, kıyı boyunca köpeğimle dolaşıyor, parklarda gezinip duruyordum; herkesin gözü üstümdeydi; ' kimdi bu, ne arıyor buralarda?' der gibiydiler. Yalnızlığın ağırlığı altında eziliyordum. İçim daralıyordu. Bu sırada yaratıcım, Gurov'u çıkardı karşıma. İlk günden şakaları, konuşmalarıyla etkilemişti beni. Bir hafta sonra da onunla yatmış, aldatmıştım kocamı.

Aldatma, pişmanlığın zehirli havasına sokmuştu beni. Kendi gözümdeki yerimi kendim yıkmıştım. Kirlenmiş, günah işlemiştim; aşağılık bir kadın gibi görüyordum kendimi. Tiksiniyordum kendimden. İçimdeki şeytan doğru yoldan çıkarmıştı beni. Aslında kocamı değil, kendimi aldatmıştım. Bunun ezikliğini yaşıyordum içimde."

Sustu. Bakışlarında içe işleyen, yoğun bir acı vardı. Anna'nın; günah işledikten sonraki o ânını Çehov, bir tümceyle ne güzel betimlemişti:

Beti benzi atmış, yüz çizgileri çarpılmıştı; eski tablolardeki günahkâr kadın pozunda süzgün süzgün dururken, yüzünün iki yanından sarkan uzun saçlarının hüznümlü bir görünümü vardı.

"Sonra?.." dedim.

"Sonrası, her şey yaratıcımın çizdiği yazgı doğrultusunda gelişti. Gurov'la buluşmalarımız sürerken, kocamdan, gözlerinin ağrıdığını, beni almaya gelemeyeceğini, hemen dönmem gerektiğini bildiren bir mektup aldım. Gurov'la olan ilişkiyi yüreğime gömmüş, Yalta'dan ayrılmıştım.

Bir gün hiç ummadığım bir anda onu yaşadığım kentte karşımda buldum. Operaya gitmiştik. Öykümden anımsarsınız karşılaştığımız o ânı."

Anımsıyordum:

–Beni öyle korkuttunuz ki! dedi. Bir an öleceğimi sandım. Niçin geldiniz, niçin?

–Anlamaya çalışın, Anna. Yalvarırım biraz anlayışlı olun...

Kadının bakışlarında hem korku, hem yalvarış, hem de sevgi okunuyordu. Adamın yüz çizgilerini belleğinde sımsıkı tutmak istercesine gözlerini ona dikmişti.

–Yaşam boyu mutlu olamadım, şimdi de mutlu değilim. Hiçbir zaman, hiçbir zaman mutlu olamadım! Daha fazla acı çekmemi istemezsiniz değil mi? Hemen gidin buradan. Yemin ederim, Moskova'ya yanınıza geleceğim. Ne olur, şimdi ayrılalım! Hayatım, sevgilim, bir tanem benim, burada ayrılalım.

Bir kadın hastalığı bahane ederek iki ayda bir Moskova'ya tedaviye gidiyordum. Kocam da inanmıştı buna. Bir otelde buluşuyorduk Gurov'la. Yaşam boyu tatmadığımız mutluluğu birbirimizde bulmuştuk; ancak bu mutluluğu insanlardan uzak, paramparça bir biçimde yaşamamanın burukluğu içindeydik.

Aşk da, sevgi de kolayca anlatılır türden duygular değildir; ikimizin arasındaki ilişkinin resmini çizen bir bölüm vardır öyküde; aşkımızın da, yaşamımızın da can alıcı yönlerinin bir özeti gibidir:

Anna Sergeyevna ile Gurov, kırk yıllık çok yakın iki arkadaş gibi, karı koca gibi, candan iki dost gibi seviyorlardı birbirlerini. Onları yazgılar karşı karşıya getirmişti en sonunda; şaşıtkıları tek şey, ikisinin de başkalarıyla evli olmalarıydı. Yakalanıp ayrı kafeslere tıklmış, birisi erkek, öbürü dişi iki göçmen kuş gibiydiler. Geçmişlerinde utandıkları ne varsa, hepsini de hoş gördükten başka, şimdikileri de bağışlamışlardı; aşklarının ikisini de değiştirdiğini ta derinden hissediyorlardı.

Evet, değişmiştik ikimiz de; değişmiştik ya, yaşadığımız bu paramparça mutluluğu nasıl kesintisiz kılacağımızın yolunu bulamamıştık.”

Anna Sergeyevna sustu, kalkmaya niyetlenir gibi oldu. .

“Emma Bovary’i tanıyor, oturduğu evi biliyor musun? Onunla da konuşacağım” dedim.

“Tanırım” dedi, “önceki gün birlikteydik. Emma’nın da yaşamında benimkini andıran kimi yanlar var; buluşur konuşuruz zaman zaman. Kolayca bulabilirsin evini. Karşıya geç, dördüncü sokağa gir. Dosdoğru yürü. Karşına şiir taşı çıkacaktır. şiir taşını geç, ikinci ev Emma’nınkidir.”

Ayrıldık. İki yanı ağaçlı, genişçe bir sokağa girmiştim, bir süre yürüdüm. Anna’nın sözünü ettiği şiir taşını bulmuştum.. Taşa, Catullus’tan şu dizeler işlenmişti:

*Seni ne zaman görsem sesim kesiliyor
dilim tutuluyor,
ince bir alev tüm gövdeyi dolaşıyor,
içimden fışkıran bir kükreme ve karanlık;
kulaklarımı dağlıyor.*

Aşkın, insanı etkileyen yakıcı gücünü nasıl da görünür kılmıştı bu dizeler. Birkaç kez okudum; Emma’nın evine değin de yineleyip durdum bu dizeleri.

Evin ön yüzünü kuşatan resimlere bakıyordum. İlkinde kitap okuyan bir kız görünüyor. Yüzükoyun uzanmış, yüzünde genç kızılığın diri, ışıl ışıl bir anlatımı var. Gözlerini bir noktaya dikmiş. Düşünüyor ya da düş kuruyor besbelli. Başının üstünde uçuşan renkli kelebek bulutları, kırlangıçlar seçiliyor. Bunlar, Emma’nın okuduğu aşk kitaplarının etkisiyle düşler denizinde yitip gittiği genç kızlık dönemini düşündürüyor bana. Bir de Don Kişot’un kitaplar arasındaki günlerini.

Yandaki resme kayıyor gözlerim; daracık, sıkıntılı bir oda... Karyolada saç baş dağınık bir kadın yatıyor; yanda bir sehpa, üstünde yanan bir mum var. Saçlarını yolan, yüzü acıdan çarpılmış bir erkek, kadına bakıyor, yüzünde gözyaşları; arkasında papaz giysili biri duruyor. Emma'nın arsenik içip canına kıydığı o acıklı sahne canlanıyor belleğimde.

Kirli sarının ağır bastığı son resim, öncekiler gibi değil. Dinsel, simgesel bir dokusu var. Çocuk görünümlü, ağlayan bir melek öne çıkarılmış; ancak, kanatlarından biri kırık, elinde sönmüş bir meşale tutuyor, yüzünde donup kalmış gözyaşı tomurcukları...

Peki, neyi simgeliyor bu resim? Meleğin kırık koluna, elindeki sönmüş meşaleye, ağlayan yüzüne bakıyor, anlam çıkarmaya çalışıyordum. Değişik olasılıklar belirliyordu kafamda. Emma'nın yaşadığı kırık, acılı aşklarının bir yansıması olabilir miydi? Yoksa onun, kocasını aldatmasına, evliliğin kutsallığına leke sürüşüne yöneltilmiş görüntüsel bir ilenç miydi? İlenç değil de Emma'nın acıklı ölümünün ardından yakılmış ağıt mıydı? Çatallaşan soruların içinden çıkamıyordum.

Meleğin görüntüsünden etkilenmiştim, bakışlarında insanın içine işleyen, sızım sızım bir hüznün, bir acı vardı. Bu bakışlar, romanın bir sahnesine, papazın Emma'yı ölüm yolculuğuna hazırlayış sahnesine götürdü beni.

Papaz kalkıp haçı aldı; Emma susamış bir insan gibi boynunu uzattı o zaman, dudaklarını Tanrı-İnsan'ın bedene yapıştırdı, bütün o can çekişen gücüyle, şimdiye kadar hiçbir zaman vermediği bir aşk öpüşü kondurdu üzerine. Sonra papaz, "Misereatur"u, "Indulgentiam"ı okudu, küçük parmağını yatağa bastırdı, "kutsal yağ" sürmeye başladı; ilkin gözlerinin üzerine, bütün yeryüzü tantanalarını öyle bü-

yük bir hırsla isteyen gözlerinin; sonra burun kanatlarının üzerine, ılık meltemleri, aşk kokularını öylesine çok seven burun kanatlarının; sonra ağzının üzerine, yalan söylemek için açılmış, gururla inlemiş, şehvet içinde haykırmış ağzının; sonra ellerinin üzerine, tatlı dokunuşlardan zevk alan ellerinin; en sonunda tabanlarının üzerine, bir zamanlar arzularını doyurmaya koşarken öylesine hızlı giden, şimdi yürümez olmuş tabanlarının...

Kapı açıldı birden, ölüm yolculuğuna hazırlayış sahnesi silinip gitti gözlerimin önünden. Emma karşımdaydı. Üzerinde gülkurusu bir giysi vardı; güvercin grisi gözlerinde sorgulayan bakışlarla bana bakıyordu. Hemen toparlandım, kim olduğumu, neden geldiğimi anlattım. Az önce Anna Sergeyevna'yla konuştuğumu, burada oturduğunu ondan öğrendiğimi söyledim.

Geri çevirmedi beni. Evinin taraçasında bir masaya karşılıklı oturduk, başladık konuşmaya.

"Demek, beni, bir de benim ağzımdan tanımak için geldin buraya, öyle mi?" diye sordu.

"Evet, öyle" dedim, "geliş nedenimi biraz daha açayım.

Yaşam, insanlar için tuzaklarla doludur. Don Kişot'la konuşurken ona da söyledim. Romancılar, kişilerini yaratırken genellikle onlara tuzaklarla dolu bir yaşam sunarlar. Kişilerin yazgılarını, yaşam serüvenini bu yolla çizerler. Sen de romanında bir tuzaktan ötekine savrulup durdun. Bu tuzaklar için ne diyor, ne düşünüyorsun?"

Sorum, belli belirsiz bir gülümseme yarattı Emma'nın soluk, trajik yüzünde. Geriye yaslandı, derin bir soluk aldı. Sonra kederli, tıkanık bir sesle anlatmaya başladı.

"Don Kişot, ne dedi, neler söyledi bilemem. Farklı ellerin ürünüyüz. Bana gelince, yaratıcım çok kısa bir ömür

biçti bana, bunu da dümdüz geçirtmedi" dedi. "Düşler, düş-
lemler, özlemler, tutkularla dokunmuş acılı günler yaşattı.

Yaratıcımın bana kurduğu ilk tuzak, kaba saba bir köy-
lünün kızı olarak beni beyninde dünyaya getirmiş olmasıdır.
Dünyaya getirdi ama tam köylü olmamı da istemedi. Köy
koşulları içinde çocukluğumu yaşarken, ikinci tuzağını kur-
du bana yaratıcım; on üç yaşımdayken seçkin çocuklarıyla
eğitim göreyim, köydekilere benzemeyeyim diye beni kent-
teki manastır okuluna verdirdi.

Köyde kalsaydım, Ursuline rahibelerinin öğrencisi ol-
masaydım elbette değişecekti yazgım. Bağla bahçeyle uğra-
şan, hayvan yetiştiren, süt sağıp peynir yapan bir köylü kadı-
nı olacaktım. Düşlerim, özlemlerim köy yaşamının çitlerini
aşmayacaktı. Mutluluk arayışlarının ardına düşmeyecektim;
ister istemez yetingenlikle sürüp gidecek, daha uzun bir ya-
şamım olacaktı.

Oysa manastır okulu, kuşkusuz yaratıcımın istemiyle,
tepeden tırnağa değiştirdi beni. Yüreğim, dinsel duygular-
dan çok, o yıllarda çok satan aşk romanlarından süzülüp ge-
len havaya açıktı. Beni gerçekler dünyasından koparan, düş-
lerin bulutları arasında dolaştıran büyüleyici bir havaydı bu.
Gizlice de olsa bu romanları ediniyor, soluk soluğa okuyor-
dum. Aşk, sevgili, sevmek, sevişmek, öpmek, öpüşmek söz-
cükleri tanımsız bir heyecan uyandırıyordu bende. Okurken
bu sözcüklerin sık sık yinelendiği o aşk romanlarının kadın
kahramanlarından biri oluyordum."

Konuştukça sesindeki kederli, boğuk tını yitiyor, rahat-
lıyordu. Bakıyordum, gözlerinin güvercin grisi rengi bir ko-
yulaşıyor, bir açılıyordu.

"Okuduklarım, beni doğal benimden soyuyor, bana yeni
bir kişiliğin giysilerini giydiriyordu. Düşlerim, manastırın du-
varları dışına çıkarıyor, şatoların, sarayların çekici ortamların-

da yaşıtıyordu beni. Hele bunların birinden, *Şatodaki Aşk*'tan nasıl etkilenmişim, bunu ben değil, yaratıcım **Gustave Flaubert** bile anlatamaz, geceler boyunca kendimi romandaki şatonun sahibi o yiğit, yakışıklı adamın kollarında buluyordum. Bedeninin sıcaklığını tenimde duyumsuyordum.

İçinde yaşadığım bu çekici dünyanın, ruhumda yaşattığım yakışıklı âşıklarımın rahibeler de farkındaydı. Özel bir ilgi gösteriyorlardı bana. Ruhumu arındırmak, bütünüyle ele geçirmek için her yola başvuruyorlardı. Günah çıkarttırıyor, dualar okutup ayinlere katılmaya zorluyorlardı; onların baskısı arttıkça daha çok sığınyordum düşlerime, düşlerimi besleyen romanlara.

Dediğim gibi okuduğum romanlardaki kişilerin renkli yaşamlarına imreniyordum. Onlardaki kadın kahramanlarla yer değiştiriyordum. Hele sevgililerin birbirleriyle konuşurken seçtikleri aşk sözcüklerinin ipeksi sesi kulaklarımdan hiç gitmiyordu. Bu yüzden çevremdekilerin konuşmaları her gün biraz daha kaba, biraz daha çirkin geliyordu bana. Kısaca ben artık köylü kızı, o her şeyden habersiz, masum Emma değildim."

Sözün burasında durdu, soluklandı. Onu dinlerken gözlerindeki ışıltıda, etli dudaklarında romanındaki kösnüllüğün izlerini arıyordum.

Yutkundu, sürdürdü konuşmasını:

"Beni dış dünyadan, gerçekler dünyasından uzaklaştıran her şeyi seviyordum. Okuduklarımdan penceresinden bakıyordum doğaya. Ağaçlara gözyaşı döktürten, çiçekleri ninnilerle uyutan, yüce dağların doruklarında seveda bulutları dolaştıran anlatımlara bayılıyordum. On beşimdeydim ama sevmeye, sevişmeye düşleri yüreğimi hepten kuşatmıştı. **Lamartine**'in 'Göl' şiirindeki şu dizeler dilimden hiç düşmezdi:

*Sevişmek! hep sevişmek! akıp giden saatin
Kadrini bilmeliyiz!
İnsan için liman yok; sahil yok zaman için
O geçer, biz göçeriz!*

Manastır okulundan köye sınır tanımayan bir düş gücüyle, aşkların, âşıkların öyküleriyle doldurulmuş bir bellekle dönmüştüm. İçimde çağlayıp duran yaşam ırmağıyla köyün, durgun, yavan koşulları çatışıyordu.

Köyden de, köylülük ortamından da tiksitmeye başladım. Belleğimdeki düşlere sığmıyor, çevremi kuşatan gerçeklerin verdiği acıya katlanmaya çalışıyordum. Nasıl kurtulacaktım bu yaşamdan? Köydeki kadınlardan biri mi olacaktım?

Bu sorularla didişip dururken yaratıcım, yaşamımı yönlendiren, trajedimi içinde barındıran asıl büyük tuzağını kurdu. Sıradan, yeteneksiz bir köy hekimiyle, Charles Bovary'yle evlendirdi beni.

Artık Madame Bovary olmuştum. Okuduğum kitaplardaki kocaları, sevgilileri düşünüyordum; bunlardan hiçbirine benzemiyordu Charles. Bana benzeyen bir yanı yoktu."

"Hangi yönlerden?" diye sordum.

"Anlatacağım..." dedi. "Bir kez yaratıcım, beni ne denli çekici, güzel, incelikli, duyarlı kılmışsa Charles'ı da o ölçüde duyarlıksız, can sıkıcı, hantal, kültürsüz biri olarak yaratmıştı. Sonra kanı kaynayan, cıvılcıvılcı biriydim ben, Charles'sa doğuştan yorgun, uyuşuk, her türlü heyecana kapalı, çirkin biriydi; ne sevmesini biliyordu, ne gülmesini; tek sözcükle acınası biriydi. Her türlü duyguya kapalıydı, hele konuşması, yavan mı yavandı; sözcükleri çığner dururdu ağzında.

Böyle biriyle evlendiğim için, evliliğimin ilk haftasında bin pişman olmuştum; 'Neden evlendim, neden!' diyor, ka-

fese kapatılmış bir kuş gibi çırpınıyordum. Kocam dediğim adamın görünüşü, davranışları kaba sabaydı, onunla aynı odada oturmak bile bunaltıyordu beni.

Kısaca, evlilikte düşlediğim hiçbir şeyi bulamamıştım. Okuduğum kitaplardaki mutlu evliliklerden ne kadar uzaktı bizimkisi. Suyu kirli, durgun bir göl gibiydi.

Bütün gün yalnız kalıyordum evde; arada bir bahçe-ye çıkıyor, biraz dolanıyordum. Yalnızlık, bir düşten ötekine sürüklüyordu beni. Gün uzuyor, geçmek bilmiyordu. Charles'ın gidişi gibi, işten dönüşü de hiçbir duygu uyan-dırmıyordu bende; yok hayır, o yanımda olduğu zamanlar sıkıntım daha da artıyor, yoğunlaşıyordu. Bu yüzden akşam olmasını hiç istemezdim. Yemek masasında karşılıklı oturup yemek yeme, işkence gibi geliyordu bana."

Susuyor Emma, kemikli, iri ellerinin arasına alıyor yüzünü. Bir şeyleri anımsamak istercesine gözlerini yumup dudaklarını ıslatıyor.

Son tümcesi, "Yemek masasında karşılıklı oturup yemek yeme, işkence gibi geliyordu bana" romandaki yemek yeme saatinin anlatıldığı, sıkıntı, mutsuzluk kokan o sahneyi canlandırıyor gözümün önünde:

Ama en çekilmez saatler, yemek saatleriydi, alt katın küçük odası, tüten soba, gıcırdayan kapı, terleyen duvarlar, ıslak döşeme taşları içini sıkardı; yaşamın bütün acılığı tabağına doldurulmuş gibi gelirdi ona, haşlamanın dumanını görünce, ruhunun derinliklerinden çıkan döküntü dumanları gibi bir şeyler yükselirdi. Charles, çok ağır yerd yemeğini; Emma bir-iki fındık yer ya da dirseğini masaya dayar, bıçağının ucuyla muşambanın üzerine çizgiler çizerek eğlenirdi.

"Aynı işkence yatakta da sürüp giderdi" diye yeniden başladı konuşmasına.

“Charles, yemekten sonra geceliğini giyer, takkesini takar, yatağa girerdi. Sırtını döner, çok geçmeden başlardı horlamaya. Horultuları deli ederdi beni. Horlamasını duydukça bedenim tırmıklanırdı sanki. Bir de, vurdumduymazlığı. Öyle ki, çektiğim acıların, sıkıntıların ayırımına varmaması bir yana, beni mutlu ettiğini sanıyordu.

Oysa tüm acılarımın, mutsuzluğumun nedeniydi Charles. Bu yüzden onun yanındayken bunahıyor, boğuluyor gibi oluyordum. Bunun için de evliliğin kutsallığıyla ilgili belleğime işlenmiş sözleri siliyor, inancımı yitiriyordum. Bundan da öte, okuduğum aşk romanlarında kocalarını aldatan kadınlara hak veriyordum.”

Konuşmasını kestim:

“Yasak aşklar suçu işleyerek eşlerini aldatan kadınlar arasında yer alışının nedeni bu muydu?” diye sordum.

Öfkelenir gibi oldu, sesinin tınısı gerginleşip dikenleşti:

“Yoksa sen de onlardan, kutsal evlilik diye ahlak bekçiliği yaparak beni suçlayanlardan mısın?” dedi.

“Yooo, hayır!” dedim. “Öyle biri değilim ben. Yaşamını biçimlendiren etkenleri daha derinlikli anlatasın diye sordum.”

“Öyleyse iyi dinleyin” dedi, “yaratıcım, her adımımı, düşlerimin, bir de bedenimin sesini dinleterek attırdı bana. Her şey, onun, romanda anlatıldığı gibi, Marki’nin şatosunda düzenlediği o görkemli baloyla başladı. Şatoda gördüklerim, vals ederken duyumsadıklarım, evlenmeden önce ruhumun derinliklerine, kuytuluklarına sinmiş tüm düşlerimi, tutku-larımı, özlemlerimi ortaya çıkarmıştı yeniden. Tenselliğin kavurucu ateşini alevlendirmişti içimde.

Yaratıcım, bu ateşi söndürmek için art arda yeni tuzaklar kurdu; okuduğum romanlarda kocalarını aldatan kadınların seçtiği dinsel, töresel yönden yasaklanmış, o korkulu

yola soktu beni, önce noter yazmanı Léon'la bedenselliğin sınırlarına varmayan düşlemsel bir aşk yaşattı, sonra da Rodolphe'un kucağına attı..."

"Ama aldatan kadın olmayı zaten düşleyip durmuyor muydun?" dedim. "Bu yasaklı yola saparken, yaratıcına karşı hiçbir direnme göstermedin, direnmek şöyle dursun, büyük bir coşkuyla isteyerek girdin."

Anlattıkça yüzü kararır gibi oldu, sesinin tonu sertliğe dönüştü:

"Nasıl istemezdim, Charles'ın bana yaşatamadığı güzel-likleri yaşayacak hem de öç alacaktım ondan. Bilir misin hiçbir kadın durup dururken aldatmaz kocasını; her aldatışın altında bir öç alma duygusu yatar. Sanırım Anna Sergeyevna'nın öyküsünü dinlemiştir. O da bir yanıla Charles'a benzeyen kocasından öcünü onu aldatarak almıştır.

Direnmeyişiime gelince, ben, o tür kişilerden, yaratıcılarına karşı koyanlardan değildim. Kaldı ki yaratıcım, benim serüvenimi kurgulayıp yazarken çok sıkıntı çekiyordu. İstemem de direnemezdim. Hiç unutmam, bir gün Rodolphe'un bana ata binmeyi öğrettiği sahneleri yazarken yazdıkları içine sinmemiş, öfkesinden kalemını dişlemiş, kırmıştı. Bir arkadaşına yazdığı mektupta şöyle yakınıyordu:

Kimileyin tıkanıp kalıyorum. Gündelik yaşamın sıradanlığı içinde sıradan bir olayı anlatmak midemi bulandırıyor. Bovary beni boğuyor; Bovary beni sıkıyor. Romandaki kişilerin hiçbirini sevmiyorum, gerçekten de, gerçeklikten de, nefret ediyorum.

Neyse, Rodolphe'a döneyim, geceler boyu düşlediğim kentin, Paris'in, oradaki salonların havasını solumuştu. Sonra çok kibar davranıyordu bana karşı. Yatağına sokmadan önce, sözcüklerin büyüleyici yatağına yatırırdı beni. Oku-

duğum romanlarda ancak sevgililere söylenen, tutkunu olduğum o tür sözleri söylüyordu bana. Melekler katına çıkarıyor, sevgi sözleriyle esrikleştiriyordu beni. Şimdi bile o sınımsız, beni ağlatacak kadar güzel sözleri duyar gibiyim:

Siz benim ruhumda, yüksek, sağlam, lekesiz bir yerde ayaklığı üstünde bir Meryem heykeli gibisiniz. Ama yaşamak için size muhtacım! Sizin gözlerinize, sesinize, düşüncelerinize muhtacım. Dostum, kız kardeşim, meleğim olun benim.

Rodolphe'un yanında mutluluktan uçuyordum, sevmenin, sevilmenin coşkusu içindeydim. Bedensel isyanım bastırılmış, kösnüllük ateşim küllenmiş olarak dönüyordum eve. Bu da olabildiğince hafifletiyordu beni, çevremdeki her şeyi daha farklı görüyordum. Evdekilere, dahası nefret ettiğim Charles'a bile daha yumuşak, daha sevecen davranıyordum o günlerde.

Birlikte oluşumuzun duyulmasından korkuyordu Rodolphe. Ben, önceleri hiçbir şeyi umursamaz, en ufak bir pişmanlık duymazken sonraları onun korkuları bana da bulaştı. Yüzüme bakanlar, yasak ilişkimizin izlerini görürler miydi? Bu yüzden ürküyle bakıyordum çevremdekilere. Korkuyordum, korkmasına; ama Rodolphe'a duyduğum sevgi ya da cinsel arzu, korkuyla çatışmaya giriyordu içimde; sonunda arzu, yeniyordu korkuyu; günün her saatinde onun yanında olmayı istiyordum. Yanında olmadığım zamanlarda da ona mektuplar yazıyor, ondan gelen mektupları okuyordum. Âşıktık birbirimize. Hiçbir güç bizi ayıramayacak, her şeyi geride bırakıp buralardan kaçacak, sonsuza değin birbirimizin olacaktık. Aşkın sesi uğulduyordu içimizde, yüreklerimizde."

Araya girip soruyorum:

“Nasıl bir şeydi aşkın sesi dediğin, romanlarda, öykülerde, oyunlarda âşıkların duyduğu?”

Yüzünde, Mona Lisa’nın gülümsemesini çağrıştıran hafiften bir dalgalanma oldu; sözcükleri seçmede zorlanıyormuş gibi bana bakıyordu.

“Bilmem ki nasıl desem, yasaklara, baskılara başkaldırtan, hiçbir şeyi umursatmayan bir isyan duygusu. Tensel bir ateşlenme, insanı dilsizleştiren bir güç” dedi.

Emma’nın, aşkı “insanı dilsizleştiren bir güç” olarak tanımlaması, buraya gelirken şiir taşında okuduğum Catullus’un dizelerini düşündürdü bana; sonra Sappho’nun aynı duygusal tınıyı içinde taşıyan şu şiirine götürdü:

*Seni bir an görmeyeyim tek sözcük olanaksızdır artık:
dilim tutulur, ve, derimin altına, birdenbire yanan bir ateş
sızar: Gözlerim bakmaz olur, kulaklarım uğuldar, bedenimi
terler basar, tüm varlığımı bir titremedir alır; ottan daha
yeşil olurum, ölecek gibi olurum, ölmeme ramak kalır...*

Sözün burasında yeniden durdu Emma. Yüzündeki tatlı gülümseme silinmiş, yerini trajik havaya bırakmıştı. Gözlerini bir noktaya dikti, sonra sancılı bir sesle;

“Hiçbir şey başladığı gibi bitmiyor” dedi. “Bizim aşkımız da böyle oldu. Benim değil ama Radolphe’un sevgisi tükenmeye başladı. Artık ne okşamalar, ne düşlerimi devindirip beni göklerde uçuran kanatlı sözler vardı. Mektupları da sevgi sözlerine kapılarını kapamış, çoraklaşmıştı.

Bu değişimi, Radolphe’un benden soğuyuşunu görüyordum; gittikçe kopuyor, uzaklaşıyordu; onu kendime yeniden bağlamak için daha çok sevgi gösteriyordum; güzel görüneyim diye nasıl ödeneceğini bilmeden, borç batağına gömülüyor, kendime pahalı giysiler, ona da armağanlar alıyordum. Ama bunların hiçbir yararı olmadı, sonunda bıraktı

beni. Anladım ki düşlerimi, tenselliğimi sömüren bir büyük yalancıymış o!

Ayrılışını bildiren mektubu okuyunca dehşet içinde kalmış, çıldırmıştım sanki. Çatı penceresinden atlayıp canıma kıyayım diye düşündüm, yapamadım. Terk edilişin acısı boğazıma düğümleniyor, soluğum kesiliyordu. Bayılmışım."

Emma'nın baygın yatışını betimleyen tümceler yanıp sönüyordu belleğimde:

Upuzun duruyordu öyle, ağzı açık, gözleri yumuk, elleri dümdüz, kımiltısız, mumdan bir heykel gibi ak. Gözlerinden iki gözyaşı ırmağı çıkıyor, ağır ağır yastığının üzerine akıyordu.

Bu betimleme tümcelerini okurken insanı böyle çarpan, yataklara düşüren aşkın bir tür sayrılık olup olmadığını düşündüm. Âşık olan, bu sayrılığa yakalanan kişinin ruh dünyasında ne gibi değişimler oluyordu? Bunun fiziksel görünümü nasıl oluyordu?

Sorular, âşık olma olgusunu açımlayan José Ortega y Gasset'nin şu sözlerini düşündürdü bana; onlarda hem Emma'nın ruh hallerini, hem de aradığım yanıtları buldum:

Dış dünyayla hiçbir bağlantısı olmayan büyümlü bir dünyanın içinde kısılup kalmışızdır. Dışarıdan hiçbir şey bu dünyaya girerek bizim kaçıp kurtulmamızı kolaylaştıramaz. Âşık olan bir insanın ruhu, kapalı kalmış hasta odasının kokusunu taşır, bu odanın havası, bayatlamış nefes kokusuyla doludur.

"Ya sonra?" diye soruyorum Emma'ya.

"Sonrası, günlerce sürdü hastalığım. Dinsel duygularımda bir kıpırdanış oldu; iyilik yapma tutkusu uyandı içimde. Açları doyuruyor, yoksulları giydireyordum. Borçlanıyor, onlara harcıyordum. Ne ki yaratıcım, fazla izin vermedi bu

tutumuma. Bir ara tensellikten uzak, düşlemsel bir aşk yaşadığım Léon'u üç yıl sonra yeniden çıkardı karşıma.

Romandaki o çok tartışılan araba sahnesini bilirsin, Léon beni zorla bir arabaya bindirmiş, araba hiç durmadan saatlerce bir sokaktan ötekine gidip gelirken biz de arabanın içinde sevişmiştik. Düşünebiliyor musun bu çılgınlığı?

Sonraki yıllarda, özellikle de gençler arasında bizim yaptığımız bu çılgınlığa öykünenler çıktı. Sevgililer, perdeleri kapatılmış, hareket halindeki arabalarda sevişiyorlardı. Bunlara 'Genç Bovaristler' dendi. Sanırım o ünlü söz, 'Sanat, hayatı değil; hayat sanatı taklit eder' sözü bu olaydan sonra söylenmiştir.

Léon'la ilişkimize döneyim. Artık haftanın belirli günlerinde buluşuyor, evimiz gibi kullandığımız bir odada cinselliği yaşıyorduk. Onunla yaşadıklarım, Radolphe'la yaşadıklarımın uzatmalı haliydi. Léon'la da mektuplaşmamız sürüyordu. Bin bir güçlülle bulduğum parayı onun için de harcıyordum. Uzatmayayım, sonunda o da tıpkı Radolphe gibi yüzüstü bıraktı beni."

Gözyaşı kokan bir tona büründü sesi:

"Yaratıcım, bir üçgenin içine yerleştirmişti yaşamımı. Bir kenarında kocam Charles vardı; öteki kenarlarında da beni baştan çıkarıp aldatan iki sevgili, Radolphe ve Léon. Bu üçgenden çıkış yolu yoktu benim için; üstelik alacaklılar, hacizciler de kuşatmıştı evimi.

Yapayalnızdım. Herkes, ama herkes yüz çevirmişti benden. Tek yol vardı. Kendi elimle ölüme sığınmak... Başka hiçbir seçeneğim yoktu; öyle yaptım ben de. Kurtuluşu arsenik şişesinde buldum."

"Ama bu üç erkekten biri sana delicesine âşıktı" dedim, "kendi canından da çok seviyordu seni. Hiçbir zaman yüz

çevirmedi sana. Seni mutlu kılmak için canını dişine takıp sürekli çalıştı, didinip durdu. Bunu görüp anlayamadın.”

“Doğrusun” dedi. “Charles beni seviyor mu, sevmiyor mu diye hiç sormadım kendime. Ancak bunu arseniğin yürek atışlarını durduracağı anda anladım. Charles gerçekten seviyormuş beni. Bunda da suçlu saymıyorum kendimi; dışa vurulmayan, gösterilmeyen bir sevgi nasıl anlaşılabilir ki...”

Romandaki ölüm ânının görüntüsü belirdi karşımda:

Göğsü hemen hızlı hızlı kalkmaya başladı. Dili bütünüyle ağızdan çıktı; gözleri yuvar yuvar dönüyor, sönen iki lamba küresi gibi soluyorlardı; sanki ruh kopmak için çırpınıyormuşçasına, kızgın bir solukla sarsılan kaburga kemiklerinin tüyler ürpertici atışları olmasa, şimdiden ölü sayılabilirdi... Charles diz çökmüş, kolları Emma'ya doğru uzanmıştı. Ellerini tutmuştu, yüreğinin her vuruşunda yıkılan bir harabenin geriye tepmesine uğramış gibi titriyordu.

“Anlıyorum” dedim.

“Hayır, anlayamazsın!” dedi. “Benim gerçeğimi ancak kadınlar anlayabilir, erkekler değil. Çünkü her kadında benden, düşlerim, tutkularım ve özlemlerimden bir parça vardır. Düşünün bir, hangi kadın vardır ki gerçek bir aşk, derin bir sevgi istemesin? Hangi kadın vardır ki kocasının vurdumduymazlığına, duygusal çürümüşlüğüne başkaldırmasın? Hangi kadın vardır ki erişemediği durumları, düşlerinde, düşlemlerinde yaşamasın? Benim isyanım bunların da isyanıdır, elbette acılarım da.

Bakın, arka sokakta bir arkadaşım, Anna Karenina oturuyor; onunla da konuşun, yaşadıklarımızın, birbirine benzeyen birçok yanı vardır. Anna'nın yaratıcısı da ona benimkine benzer tuzaklar kurmuştur. O da benim gibi aşkın, an-

laşılmamanın kurbanıdır. İkimiz de içine düşürüldüğümüz tuzaklardan kurtuluşu canımıza kıymakta bulduk.”

“Konuşacağım” dedim

Emma’nın evinden çıkarken, Nabokov’un bir sözünü anımsadım: “...*Emma Bovary* denen kız hiç yaşamadı: *Madame Bovary* kitabı ise sonsuza dek yaşayacak. Kitaplar kızlardan çok daha ömürlüdür.”

Doğru muydu bu söz? Bunu yeniden düşünmeye başladım...

ANNA'NIN ÇILGINLIĞI

Anna Karenina'nın evine giderken Emma Bovary'nin bana söylediklerini düşünüyordum. Her sözcüğüne öfkesi, acının tınısı sinmiş şu sözleri, doğrusu çok etkilemişti beni:

"Benim gerçeğimi ancak kadınlar anlayabilir, erkekler değil. Çünkü her kadında benden; düşlerim, tutkularım ve özlemlerimden bir parça vardır. Düşünün bir, hangi kadın vardır ki gerçek bir aşk, derin bir sevgi istemesin? Hangi kadın vardır ki kocasının vurdumduymazlığına, duygusal çürümüşlüğüne başkaldırmasın? Hangi kadın vardır ki erişemediği durumları, düşlerinde, düşlemlerinde yaşatmasın? Benim isyanım, benim acılarım, onların da isyanı, onların da acılarıdır" demiş, Anna Karenina'yla da görüşmemi istemişti.

Ne diyecek, neler anlatacaktı Anna Karenina? Emma'yla aralarında yazgısal bir benzerlik olduğunu biliyordum, mutluluğu yasak ilişkilerin çekim alanında arayan bir benzerlik. İkisi de eşlerini aldatmış, aldatışlarının cezasını canlarına kıyarak ödemişlerdi; ikisinin de adı, birbiriyle özdeşleşmiş, belleklerde birbirini anıştıran bir anlam bağlamıştı.

Anna'nın evinin önünde durmuş, ön cepheyi tümüyle kuşatan bir resme bakıyordum. Sıradan bir duvar resmi değildi bu, şaşırtıcı bir renk, sarsıcı bir görüntü düzeni vardı. İnsan, hayvan figürleri iç içeydi. Kızıl ve kara renkler ağır basıyordu.

Resim, iç içe geçmiş iki büyük çemberden oluşuyordu. Birincisine bakıyor, gördüklerime anlam yüklemeye çalışıyordum. Şu dev yapılı, gözlerinden yalımlar fışkıran, katran karası kedi neyi simgeliyordu? Anna'nın yaşamındaki

kötülüklerin, kıskançlıkların, kin ve nefretin bir göstergesi miydi acaba? Ya o, ağzında tuttuğu yaralı güvercin? **Pablo Picasso'nun *Yaralı Kuş ve Kedi*** tablosundan çıkmış, buraya gelmişlerdi sanki. Kedinin yanı başında, korku dolu gözlerini ona dikmiş, boyunları bükük, ağlamaklı o iki çocuk yüzü. Neyi anlatıyordu bunlar? Güçsüzlüğün, günahsızlığın bir göstergesi mi, yoksa Anna Karenina'nın geride bıraktığı iki çocuğun görsel çığılığı mı?

Beni asıl sarsan, ikinci çemberdeki ürkünç görüntüler oldu; onlara baktıkça içim kararıyor, tüylerim diken diken oluyordu. Kırçıl dikenleri kabarmış, saldıracak gibi ağızları açık, bir sürü azman kirpi, her kirpinin yanına yerleştirilmiş kadın, erkek yüzleri çepeçevre kuşatmıştı çemberi; onların arkasında da karışık biçimde serpiştirilmiş harfler, heceler. Çemberin tam ortasında demiryolu traversleri görülüyor, traverslere yüzükoyun uzanmış bir kadın...

Düşünüyordum, neyin anlatımıydı bu öfkeli kirpiler? Anna'yı dışlayan, ölümün kucığına atan dinsel, toplumsal kuralları mı, yoksa insan doğasının derinliklerindeki kin, kıskançlık gibi kirli duyguları mı?

Yüzleri inceliyordum, her birine, yabansı, karanlık bir anlatım egemen; sanki **José Saramago'nun *Körlük*** romanından alınıp buraya yerleştirilmişler... Anna'nın yaşam güneşini karartan sosyete cehenneminin duygusal kirlenmeye uğramış kişileri diye nitelendirdim onları. Körleşmiş gözlerini bir noktaya, traverslerin üstüne yüzükoyun yatmış kadına dikmişlerdi.

Ya harfler? Hangi amaçla konulmuştu? Belki de resmin altyazısını oluşturacak bir tümcenin harfleriydi bunlar. Harflerle sözcükler oluşturmayı, tümce kurmayı denedim. Bir-iki denemeden sonra tümceyi buldum. İncil'den alınıp romana alınlık olarak alıntılanmış bir tümceydi bu:

İçim nefretle dolu, öcümü alacağım.

Acaba traverslerin üstünde yüzükoyun yatan kadın mı söylemişti bu sözü? Peki, kimdi bu kadın? Anna'nın ölü bedeni ya da öldürülmüş aşkı olabilir miydi? Resmin bende uyandırdığı izlenimsel yorumlardı bunlar; anlam yüklemeleriydi. Yanılıyordum belki de.

"Hayır, yanılmıyorsun" dedi titrek, yaşlı bir ses.

Resimdeki traverslerden biri konuşuyordu:

"Biliyorum, inanmayacaksın ama biz nesnelerin de bir ruhu vardır. Bu yüzden çevremizde olup bitenlerden biz de etkileniriz. Bakın, ben buraya döşeneli yıllar oldu; o zamandan bu zamana nice yük trenleri, yolcu trenleri gelip geçti üstümden. Yolcu trenleri geçerken üzüldüğüm de olurdu, sevindiğim de. Çünkü yolcuların acılarını, sevinçlerini duyumsardım. Ama hiçbir, Anna'nın canına kıyışı kadar sarsmadı, üzmedi beni. Bu uzun yaşamımda ondan daha acıklı bir olaya tanık olmadım.

Onu görür görmez kötü bir şeylerin olacağını sezmiştim. Peronda bir aşağı bir yukarı gidip geliyor, arada bir durup benim bulunduğum yere bakıyordu. Belli ki bir şeyler kuruyordu. Sağından solundan gelip geçenler onu süzüyor, anlaşılmaz bir şeyler söylüyorlardı; söylenenleri duymuyordu Anna. Belli ki kendi acılarına gömülmüş, onlarla konuşuyordu. Bir ara çevresinde akıp giden kalabalıktan sıyrılıp peronun ucuna değin geldi. O sırada bir yük treni geçiyordu; vagonlarını izlemeye başladı. Anlamıştım niyetini; kendini trenin altına atarak canına kıyacaktı.

Var gücümle birkaç kez, 'Durun, yapmayın, etmeyin!' diye bağırdım. Duyuramadım. Birinci vagon geçmiş, ikincisinin tekerlekleri tam benim hizama gelmişti ki haç çıkardı, bir şeyler mırıldandı, sonra tekerleklerin altına yüzükoyun

atladı. Tam benim üstüme düşmüştü. Nasıl bir güzellikti, sözle anlatılamaz. Tekerleklerin bile içi sızlamış, o güzel yüzü parçalamaya kıyamamışlardı.

Kendi kendime soruyordum: Niye ölüme sığınmak istemişti? Anna'yı böyle bir seçime neler zorlamıştı? Bunu düşünüyor, bulmaya çalışıyordum."

Yaşlı travers susmuştu. Kapıyı çaldım, beklemeye başladım. Az sonra kapı açıldı. Traversin, "sözle anlatılmaz güzellik" diye nitelendirdiği Anna Karenina, karşımda durmuş bana bakıyordu. Omuzlarını açıkta bırakan leylak rengi bir elbise vardı üstünde; boynunda da göz kamaştıran yakut bir gerdanlık.

Gülümseyen ipeksi bir sesle "Geleceğinizi biliyordum, Emma söylemişti, buyurun" dedi.

Oturduk ama bir türlü başlayamıyordum söze. Anna'nın güzelliği sanki dilimi bağlamıştı. Büyülenmiş gibiydim. Gözlerimi, gözlerinden alamıyordum. Bakışları dalgalanmalıydı. Çağla yeşilinden griye; griden kahverengine dönüşüyordu birden.

Kekeleyerek de olsa Emma'nın söylediklerini anlattım. Gülümseyerek dinledi beni.

"Bakın" dedi, "beni, Emma'yla aynı kefeye koyanlar vardır. Sanıyorum sen de onlardansın. Tümüyle doğru değildir bu. Bir kez Emma köylü kızıdır, köyde doğup büyümüştür, bense kent kökenliyim. O, okuduğu sığ romanların etkisiyle kent ve salon yaşamına yönelik düşler kurmuş, kurduğu düşlerin çekimine kapılıp onların dışına çıkamamıştır; bense onun düşlediği hayatı birebir yaşamışımdır. Dahası, Emma, evlendiği adamı kendi seçmiş, onda aradığını bulamayınca başka erkeklere dikmiştir gözünü. Oysa ben evlenirken seçimimi kendim yapmadım, tek bir erkekle aldattım

kocamı, o erkeğe de bütün yaşamımı verdim, uğruna nice acılara katlandım.

Neyse bunları bir yana bırakalım, bizlerle görüşüp konuşma isteğinizin nedenini, Emma anlattı; ama tam da anlayamadım. Beni yaratan da, yaşatan da Tolstoy'dur; onun söyledikleri dışında kendim için neler söyleyebilirim ki?"

"Çok şey söyleyebilirsin" dedim. "Bir kez romanlarda, öykülerde yazar, yarattığı kişilerle ilgili her şeyi söylemez, gölgede bıraktığı, ya da ayrıntılar içine gömdüğü yanlar vardır. Kaldı ki gerçek roman kişileri yaratıldıktan sonra, yaratıcısından bağımsız bir kimlik kazanırlar; isterlerse bir değerlendirmeden geçirebilirler yaşamlarını.

Düşünün bir, yaratıcın Tolstoy, roman boyunca nice çılgınlıklar yaptırdı, nice acılar yaşattı sana, öfkelerin, kırılganlıkların, kıskançlıkların burgacına attı. Sürüp gelen ahlak kurallarına, evlilik kurumuna başkaldıran bir eylemin öznesi kıldı seni, günah işletti. Ne diyeceksin bütün bunlara? Sana yaptırdığı çılgınlıklarla, çektiirdiği acılarla neyi dile getirmek istedi yaratıcın?.."

Etsiz, ince parmaklı elleriyle boynundaki yakut gerdanlığın taşlarıyla oynadı bir süre. Sonra solgun bir sesle anlatmaya başladı:

"Ben üç yaşındayken önce annem ölmüş, sonra da babam. Bu yüzden halam büyüttmüş beni. Halam, doğup büyüdüğüm taşra kentinin yüksek sosyetesindendi. Kentin, önde gelen yüksek dereceli memurlarıyla tanışır, içli dışlı olurdu onlarla. Yemekli toplantılara beni de götürürdü. Gözü hep yükseklerdeydi. Erkekleri değerlendirirken iki ölçütü vardı: Para ve makam.

Beni sık sık karşısına alır şöyle derdi:

'Bak Anna, sen güzel bir kızsın. Güzellik bir kıza, bir kadına Tanrı'nın en büyük bağışdır. Başlı başına bir güçtür.

Güzelliğinin değerini bileceksin, bir de erkekte yaş, yakışıklılık önemli değildir, önemli olan evleneceğin adamın toplumdaki yeridir, buna bakacaksın.'

Oysa o yıllarda ben, şiire, sanatsal, yazınsal değer taşıyan kitaplara düşkündüm; çiçeklere, kırlara, kuşlara da. Gökyüzünün maviliklerine bakar, düşler kurar, şiirler yazar ya da şiiri yaşırdım...

Güzel olduğumu söyleyen bir halam değildi; arkadaşlarım da güzel olduğumu söylerlerdi. Çevremdekilerin bakışlarından seziyordum bunu. Kısaca ayrı mıdaydım güzelliğimin. Nasıl bilebilirdim ki güzelliğim, ileride beni günaha iten, yıkıma yol açan bir etken olacak! Nasıl bilebilirdim ki güzelliğimin kurbanı olacağım!"

Durdu, bir dalgalanma oldu bakışlarında, gözlerinin rengi griden çağa yeşiline dönüştü. Belli belirsiz bir gülümsemeyle:

"Yirminci yaşına basmıştım. Yaş günüm için halam, evde yemekli bir toplantı düzenledi. Çağrılılar arasında kentin valisi, Aleksey Aleksandroviç Karenina da vardı. Kırk yaşlarında, ince sesli, az gülen, çirkince biriydi vali. Ona bakanların gözlerini yoran türdendi yüzü. Halam, ne düşündüyse sofrada onun yanına oturttu beni.

Benim için güzel sözler söylendi, mutluluğuma kadehler kaldırıldı. Aleksey Aleksandroviç, içki kadehini kaldırdıkça kolu bedenime değiyordu; bundan değişik bir haz duyuyordum, bir şeyler kıpırdıyordu içimde, belli ki onun da.

Yenildi, içildi, geç vakitlere değin sürdü yemek. Çağrılılar birer, ikişer uğurlandı. Sofrada dört kişi kalmıştık: halam, halamın can dostu Natali, Aleksey Aleksandroviç Karenina, bir de ben. Aleksey çok içmişti, sarhoşlaşmıştı iyice; sofrada peltek peltek konuşuyor, geleceğe dönük projelerinden söz ediyordu. Arada bir gözlerini bana diyor, bir şeyler diyecek

gibi oluyor, sonra vazgeçiyordu. Onun bu hali halamın da, Natali'nin de dikkatini çekmişti, birbirlerine bir şeyler fısıldadıklarını görüyordum.

Halam, bana baktı:

'Haydi Anna, Aleksey Aleksandroviç'e kitaplarını göster' dedi.

Kitaplarımı başkalarına göstermekten hoşlanırdım. Sofradan kalktık, yan odaya geçtik, yan yana oturduk divana. Okuduğum şiir kitaplarını gösteriyordum. Puşkin'den sevdiğim bir şiiri okudum ona:

*Seviyordum sizi ve bu aşk belki
İçimde sönmedi bütünüyle.
Fakat üzmesin sizi artık bu sevgi
İstemem üzülmeyi hiçbir şeyle
Sessizce, umutsuzca seviyordum sizi.
Bazen çekingenlik, bazen kıskançlıkla üzgün.
Bu öyle içten, öyle candan bir sevgiydi ki
Dilerim bir başkasına da böyle sevin.*

Aleksey'in ne şiiri dinleyecek ne de kitaplara bakacak hali vardı. Kolunu omzumdan sarkıtmış, iyice abanmıştı bana. Bir ara kendine gelir gibi oldu. Yüzümü kendine doğru çekip beni öpmeye çalışıyordu ki tam o sırada halamla can dostu girdiler içeri. Bizi o halde görünce, ikisi de öfkeli bir sesle, 'Olur mu böyle şey, bir genç kıza yapılır mı bu!' diyerek çıktılar dışarı. Dışarıda da bağılıyor, söylenip duruyorlardı.

Bağırtılar ayıltmıştı valiyi. Kalktı, halamdan özür üstüne özür diledi, kendinde olmadığını, ne yaptığını bilemediğini söyledi. Bin pişmandı, kötü bir niyeti olmadığını döne döne dile getirdi. Başı önüne eğik, süklüm püklüm, bir suçlu gibi ayrıldı evden."

Anlatmayı kesti, iç çekercesine derin bir soluk aldı. Acılı bir gülümsemeyle:

“Halamın önceden düşünüp planladığı bir oyundu bu. Benim geleceğimle ilgili hayalini gerçekleştirmek istemişti. Ertesi gün can dostu Natali’yi, Vali Aleksey Aleksandroviç Karenina’ya yollayarak ona şunları söylemesini istemişti: ‘Anna’nın adını lekeledin, bir genç kızın geleceğini söndürdün. Bunu gidermenin tek bir yolu var: vakit geçirmeden ona evlenme önerisinde bulunman. Düşünün; ya bu öneriyi hemen yaparsın ya da bu olayı bütün kente yayar, Anna’ya nasıl saldırdığını anlatırız; saygınlığın sıfıra iner, görevini de sürdüremez olursun!..’

Bu sözler, Vali Karenina’yı çok korkutmuştu. Hemen o hafta içinde bana evlenme önerisinde bulundu. Valinin önerisi, tüm kentte duyulmuştu. Sokağa çıktığımızda herkes bana da, halama da bir başka gözle bakıyordu sanki.

Kısa bir nişanlılık döneminden sonra evlendik. Evliliğimizin ardından Aleksey’i, Petersburg’da üst bir göreve getirmişlerdi. Böylece halamın düşü tümüyle gerçekleşmiş, ben de sosyetenin en üst, en pırıltılı katmanlarında yerimi almıştım. Kısa sürede bir çevre edinmiş, sosyetenin aranılan, sorulan adlarından biri olmuştum.

Evet, sosyetenin aranılan, sorulan adlarından biriydim. Kocamla aramda yirmi yaş fark vardı. Hiç de önemsemiyordum bunu. Beni seviyordu; ben de onun inançlı, erdemli, işini seven, çalışkan yanına saygı duyuyordum. Hele oğlum Seryoja doğduktan sonra daha da renklendi, ışıklandı evliliğimiz. Patırtısız gürültüsüz, hiçbir yara almaksızın tamı tamına sekiz yıl sürdü.”

Sözün burasında yeniden durdu Anna; eli yine gerdanlığının taşlarındaydı; onları sıkıyor, bırakıyordu. Diş ağrısı çekenlere özgü bir biçim almıştı yüzü. Renkten renge dönüşen dalgalanmalı bakışları yüzündeki acıyı koyulaştırıyordu.

“Dediğim gibi sekiz yıl boyunca evliliğimiz hiçbir yara almamıştı; çıt çıkmadan, sessiz bir akışkanlık içinde sürdü gitti; ta ki o uğursuz karşılaşmaya, Moskova garında Vronski'yle birbirimizi görünceye değin.

O karşılaşmayı nasıl anlatsam size? Hani koyu bir karanlıktan aydınlığa çıktığınızda gözleriniz kamaşır da baktığınız şeyleri tam seçemezsiniz ya, Vronski'yi görünce benim de gözlerim kamaşmıştı birden. Bir şeyler dolmuştu içime, artık eski Anna değildim ben; o anda sağaltımı güç bir sayrılığa, yürek çılgınlığına tutuldum. Kimilerine göre bu sayrılığın ya da çılgınlığın adı aşktır; olsun ikisi de aynı kapıya çıkar.”

Sayrılığını anlatacak sözcükleri bulmada zorlanıyordu Anna. Romandan, o sayrılığa yakalandığı âni, karşılaşma sahnesini anlatan şu tümceler akıp geçiyordu gözlerimin önünden:

O arkasından bakarken kadın da dönüp ona bakmıştı. Uzun kirpiklerinin gölgesi düştüğü için koyu gözüken pırıltılı, yeşil gözleri Vronski'nin yüzünde bir an dostça, dikkatle onu tanımaya çalışıyormuş gibi durdular, sonra hemen birisini arıyormuş gibi kalabalığa döndüler.

Vronski bu bir anlık bakışta dışa vurulmayan, tutulmaya çalışılan bir canlılık görmüştü. Bu canlılık onun yüzünde oynuyor, pırıltılı gözlerinden taşıyor, pembe dudaklarını belli belirsiz bir gülümsemeyle büzüyordu. Sanki bir şey bütün varlığını tika basa doldurmuş, onun engel olmaya çalışmasına karşın, kâh bakışlarının pırıltısında, kâh gülümsemesinde belli ediyordu kendini. Gözlerindeki ışığı bile söndürmüştü; ama bu ışık –o istemese de– belli belirsiz gülümsemesinde görülüyordu.

“Yüreğimde çılgınlığın ateşini yakmıştı Vronski; aklımın ışığı sönmüştü sanki. Çevreme bakışım değişmişti. Gar-

da beni karşılamaya gelen kocamın o zamana değin ayrımlı-
na hiç varmadığım yanlarını görüyordum. Eskisinden çok
farklı görünüyordu bana. Gözleri, kulakları, konuşmasıyla
ete kemiğe bürünmüş bir çirkinlik yontusuydu; nasıl evlen-
miştim böylesi bir irkinlikle...

O günden sonra soğumaya başladım kocamdan. Yep-
yeni bir dönem başlamıştı yaşamımda. Kocamın kendisi de,
hayali de bir ısırgan otu gibi yüreğimi dalıyordu. Haftada
birkaç gün Vronski'yle buluşuyorduk. Korku, heyecan ka-
rışımı bir mutluluk yaşıyordum. Elbette korku da heyecan
da bana zgyd. Çünkü erkeklerin yasak ilişkiler yaşama-
sı, kınanacak, ayıplanacak bir eylem sayılmazdı; özgürdüler
onlar. Ama evli bir kadının için bağışlanmaz bir suçtu bu; ben
de bu suçu işliyordum.

İlişkimiz yle bir yere geldi ki artık yalanla dolanla giz-
lenecek gibi değildi. Aslında yalan söylemeyi beceremem,
yaratıcım, yalandan tiksinen bir yan vermiş bana. Böyleyken
yalanın ses geçirmez zırhını kuşandığım anlar da oluyordu...
Gün geldi bu zırh, taşıyamayacağım kadar ağır gelmeye baş-
ladı. Dayanamıyordum. Ne olursa olsun bu yasak ilişkinin
zehrini dışa atmalı; sancıyan, cerahat toplamış yarayı deş-
meliydim.

Bir akşam her şeyi, sözü sağa sola sarkıtmadan
Vronski'yle sürdürdüğüm yasak ilişkiyi itiraf ettim Aleksı
Karenina'ya. Sesimde pişmanlığın en küçük bir kırıntısı bile
yoktu.

Söylediklerim, nasıl etkilemişti onu? Anlatacak değilim.
şu kadarını söyleyeyim, sese, söze ya da eyleme dönüşme-
yen kurşun gibi ağır bir suskunluktu. Bu dilsiz tepkisizlik, o
anda ezmeye başlamıştı beni.

Artık aynı çatı altında kalamazdık. Vronski'nin yanına
taşındım; bir kız çocuğum olmuştu ondan. Sosyetenin de-

dikodu sıçanları deliklerinden çıkmış, Anna Karenina adını kemirmeye başlamıştı. Dün yanlarına oturmam için can atanlar, şimdi vebalıymışım gibi kaçıyorlardı benden. Onlar için düşmüş bir kadındım, dışlanmış, yalnızlaştırılmışım.

Dışlanmışlık, yarı ölüm demektir. Bakışların ağırlığı altında ezilmedir, sürgünlüktür bir tür. Beklediğim şeylerdi bunlar. Ne var ki olacaklara karşı koyacak, kendi kabuğuma çekilmeyecektim."

Sustu, soluklandı. Etrafına bakındı bir süre. Durgun, yorgun bir sesle sürdürdü sözlerini:

"Bilmem, romanımın o bölümünü anımsıyor musun?" diye sordu.

"Hangi bölümü? Vronski'yle kavga ettiğin bölümü mü?"

"Yok, hayır. Tiyatroya gidecektim, sözlü ya da eylemsel bir hakarete uğramamdan koktuğu için Vronski, kesinlikle dışarı çıkmamı istemiyordu. Hele tiyatro, opera gibi yerlere adım atmamalıydım, sosyete, gözleriyle boğardı beni. Onu dinlemedim, gittim. Locama oturmuş, salonu dolduranlara bakıyordum. Bir hedefe yöneltilmiş namlular gibi, bütün bakışlar benim üzerimde toplanmıştı. Sakin görünmeye çalışıyordum ama adlandıramadığım duyguların uğultusu geliyordu içimden. Bu halimi bir-iki tümceyle şöyle anlatır yaratıcım:

Anna, sakin görünmeyi tam anlamıyla başarıyordu da. Onu ve çevresini tanımayan, onun danteliyle, olanca güzelliğiyle dikkati böylesine çekecek biçimde sosyetenin içine girmeye cesaret etmesi üzerine kadınların hayretlerini, öfkelerini, acıma duygularını belirtirken söylediklerini duymayan bir insan, bu kadının sakın duruşunu, güzelliğini zevkle seyreder, onun o anda utanç direğine bağlanmış bir insanın hissettiklerini aklının ucundan geçirmezdi.

Evet, utanç direğine bağlanmış biri gibiydim, Vronski bile yanıma oturmaktan kaçınmış, benimle gelmemiști tiyatroya.”

Yeniden ara verdi konuşmasına, ince, şehvetli dudaklarını yaladı; bir ezginlik, bir tedirginlik vardı sesinde. Gözlerinin rengi koyu kahverengine dönüşmüştü bu kez.

Anna’nın hali, söyledikleri, çok önce izlediğim bir filme götürmüştü beni. **Nathaniel Hawthorne**’un romanından uyarlanmış *Kırmızı Leke* filmine. Filmin kahramanı Hester, ahlak kurallarına aykırı davranmıştır. Bu yüzden toplumca dışlanmıştır. Göğsüne bunu gösteren kırmızı bir A harfi işlenmiştir. Dışlanmışlık giysisiyle gelip karşımda duruyor Hester. Anna’yla Hester’i özdeşleştiriyor; aralarında dışlanmışlığın ezincini çağrıştıran bir bağıntı kuruyorum.

“Evet, kaldığım otel katından dışarı çıkmamın, insanların arasına katılmamın sakıncalı olacağını her fırsatta sezdirmeye çalışıyordu Vronski” diye yeniden başladı anlatmaya. “Romanımda da uzun uzun anlatılır ya, Vronski’yle çevre değiştirdik. Bir süre İtalya’da, bir süre de Vronski’nin kır evinde yaşadık; onun yanında olma uğruna her şeye, hasretlerin en zehirlisine, oğul hasretine bile katlanıyordum. Bu hasret kadar, içimi kasıp kavuran bir başka duygu da Vronski’yi yitirme kaygısıydı; sanki her geçen günle birlikte bana beslediği sevgi azalıyormuş gibi bir duyguya kapılmıştım; silip atamıyordum bu duyguyu içimden; yoksa başka bir kadın ya da kadınlar mı vardı yaşamında? Kıskançlık, bir kemirgen gibi kemirip duruyordu içimi.

Eski dostlarımın yüz çevirişlerinden, aşağılayıp horlayışlarından çok, Vronski’nin beni terk edeceği düşüncesi çıldırtıyordu beni.

Ölmeyi istemek, huzuru ölümden aramak çılgınlıkların en büyüğü değil midir? Bu çılgınlığı yapmak istiyordum

zaman zaman. Ölümün, benim için bir kurtuluş, geride bıraktıklarım için de cezalandırma olacağını düşünüyordum. Yaratıcımın güzel bir sözü vardır. *'Suçlu, bütün felaketlerin kendi suçundan doğduğuna inanıyorsa suçsuzdan daha çok acı çeker.'* Benim için de böyle değil miydi bu? Çok, hem de çok acı çekiyordum. Sözü uzatmayayım, sonunda o büyük çılgınlığı yaptım..."

Burada sözünü kestim:

"Peki, Anna" dedim, "şu soru, romanını okuyup bitirdiğim zaman kafama takılmıştır: Kocanı sevmiyor ama ona saygı duyuyordun. Sosyetenin en üst katmanlarındaydı yerin. Yüzüne baktıkça içini sevgiyle kabartan bir oğlun vardı. Böyleyken neden yaratıcın Moskova garında Vronski'yle karşılaştırdı seni? Niye yerle bir etti evliliğini?"

"Bu, benim yanıtlayabileceğim bir soru değil" dedi. "Yaratıcım böyle istedi, evliliğimi yıkıp yakan bir davranışın içine soktu beni. Daha ilk görüşte Vronski'yle tutulduk birbirimize. Tutkunluğumuz tensel bir sevgiye dayanıyordu. Tenselliğin esrikleştirci havası bilincimizi köreltti. Oysa tenselliğin ömrü kısadır. Bu yüzden tenselliğe dayalı aşkımız kurudu, solup gitti. Belki de yaratıcım, beni içine düşürdüğü cehennemle insanlara ders vermek istedi."

Anna sözünü bitirmemişti ki çok derinlerden gelen bir ses durdurdu onu:

"Hayır Anna, yanılıyorsun, ben insanlara ders verme amacıyla yaratmadım seni. Yaşamda neyin doğru, neyin yanlış olduğunu göstermek, ahlak öğretmenliği yapmak için de yaratmadım. Kestirmeden söyleyeyim, insanı anlatmak, onu kuşatan toplumsal yaşamdaki çelişkileri yansıtmak için yarattım. İnsan yüreği her türlü duyguyu barındırır içinde. Nefret de vardır, sevgi de; bencillik de vardır elcillik de. Bunu daha iyi anlamak istiyorsan kendi yaşam serüvenini

Kiti'ninkiyle karşılaştır. Şunu da unutma: Yaşamın anlamı çekilen acılarda gizlidir."

Tolstoy'un derinlikli, gür sesiydi bu. Şaşırmış, Anna'nın yüzüne bakıyordum, şaşkınlığımı gidermek için şöyle dedi:

"Sen, roman kişileri yaratıldıklarından sonra özgür olduklarını, yaratıcısıyla bağlantılarının kalmadığını söylüyordun. Görüyorsun, pek de öyle değil, biz bu kenttekiler zaman zaman yaratıcılarımızla konuşup dertleşiriz, onlardan kopamayız büsbütün."

"Peki" dedim, "burada da yüreğinin çılgınlaştığı anlar, karşılaşmalar yaşadın mı hiç?"

Solgun bir gülümseme alttan alta çiçeklendi yüzünde:

"Biliyorsundur herhalde" dedi, "bu kentte yaşayanlar, kendi geçmişlerinin sınırları dışına çıkamaz. Düşlerimiz, düşlemlerimiz için de böyledir bu. Bir başka Vronski'yle karşılaşmam olanaksızdır. Birkaç gün önce parkta geziniyordum; ince, zayıf, kara kuru biri, yanıma yanaştı, yüzüme baktı, ürkek bir sesle:

'Sen o kadınsın değil mi? Otelime gelmiş, bir gece kalıp gitmiştin. Giderken geleceğim, demiştin ama bir daha gelmedin. Günlerce yolunu gözledim, yattığın odayı kimseye vermedim. Neden gelmedin?' diye sordu.

Belli ki birine benzetmişti beni. 'Hayır, ben o değilim' dedim.

Şaşırdı, kaçarcasına uzaklaştı yanımdan. Kimdi, nereden gelmişti, adı neydi? Sormadım bile."

Anlamıştım kim olduğunu. *Anayurt Oteli*'nin kahramanı Zebercet'ti.

Dönerken soruyordum kendi kendime: "Acıyı hiç tatmamış kurmaca bir kişi var mıydı?" Düşünüyor ama sorunun yanıtını bulamıyordum. Adını anımsayamadığım bir yazarın sözcüğü sözcüğüne olmasa da şöyle bir sözü geliyor aklıma:

“Acı çekmek uzun süren bir andır. Onu mevsimlere böle-
meyiz. Yalnızca ruh hallerini saptayıp yinelenişini kaydede-
biliriz.” Kurmaca kişilerin yaratıcıları da bunu yapıyorlardı.
Ne demişti Tolstoy, Anna’ya seslenirken: “Yaşamın anlamı
çekilen acılarda gizlidir.”

Anna’nın sokağından çıkmış, anacaddeye yönelmiş-
tim ki onu gördüm. Kıyıdaki sıralardan birine oturmuş dü-
şünüyordu. **Isaac Bashevis Singer**’in öykü kişisi Budala
Gimpel’di bu. Belleğimde silinmez izler bırakmış kurmaca
kişilerden biriydi. Bir değil, birçok kez okumuştum öykü-
sünü. Her okuyuşumda da öykünün sıg gibi görünen yalın
dokusunda Gimpel’in yeni bir yönünü keşfetmiştim.

Oysa herkes onu tek sözcüğün içine yerleştirmişti: Bu-
dala. Öyküsü şöyle başlıyordu:

*Ben budala Gimpel. Bence budala değilim. Bu ismi ba-
na okuldayken taktılar. Tam yedi adım vardı: Embesil, eşek,
mankafa, salak, bön, ahmak ve budala. Sonuncusu, yer etti.
Neden mi budalaydım? Her söylenene kanardım. Bir kere-
sinde, “Gimpel, hahamın karısı çocuk doğuruyormuş, duy-
dun mu?” demişlerdi. Ben de okulu kırmıştım. Sonradan
yalan çıktı. Nereden bilecektim ki? Karnı filan şişmemişti.
Zaten hiç karnına bakmazdım. Bu o kadar salakça mı? Bü-
tün çete kahkahalara boğuldu, bağrıştı, tepindi, dans etti,
bana iyi geceler duası okudular. Bir kadın doğum yaptığında
herkese verilen kuru üzüm yerine elime bir tomar keçi kılı
tutuşturdular. Çelimsiz değildim. İçlerinden birine bir tane
geçirsem gözünü Krakov’da açardı. Ama dövüşmekten hoş-
lanmam. Kendi kendime şöyle derim: Sineye çek. Bu yüzden
de hep beni tiye alırlar.*

Gimpel’in yanına gittim. Beni görünce toparlandı, gü-
lümsedi. Belli ki kenttekilerden biri sanmıştı. Yanındaki boş

yere oturdum. Başladık konuşmaya. Bu kente ziyaretçi olarak geldiğimi; bildiğim, tanıdığım kişilerle konuşmalar yaptığımı ona da anlattım.

“Beni de tanıyor musun?” diye paslı bir sesle sordu.

“Tanımaz olur muyum” dedim, “hem de çok iyi tanıyorum; senin de, yaratıcın Isaac Bashevis Singer’in de belleğimde özel bir yeriniz var.”

Dediklerime inanmadığını yansıtan bir anlatım belirdi yüzünde.

“Nasıl olur?” dedi. “Frampol’da kaldığım yirmi yıl boyunca herkesin aldattığı salak biriydim ben; bir maskara, bir palyaço...”

“Ama sen kendine o gözle bakmıyordun ki...” dedim. “Gerçek olmadığını bildiğin halde sana söylenenlere kolayca inanıyor, aldatmalarına ses çıkarmıyordun. Kendince buna nedenler de yaratmıştın. Bir kez her şey olabilirdi bu dünyada; sonra bütün kasaba öyle diyorsa, öyledir diye düşünüyordun.”

“Düşünüyordum düşünmesine de kızdığım günler de oluyordu, dışa vurmuyordum” dedi. “Kasabada kimin sorunu olsa, hahama gider, danışır. Ben de öyle yaptım. Haham da bana dedi ki: ‘Bir saat kötü olmaktansa ömür boyu budala olmak daha iyidir, yazılmış. Sen budala değilsin. Esas onlar budala. Çünkü komşusunu utandıran cennete giremez.’ Böylece alaya alınmayı, aldatılmayı sineye çekiyordum.”

Sözünü kestim.

“Gimpel” dedim, “şunu merak ediyorum, kasabada kaldığın sürece birçok kez aldattılar seni. Bunların içinde seni en çok inciteni, yaralayanı hangisi oldu?”

Gözlerini havaya dikti, düşündü, başını kaşdı, bir ekşilik kuşattı yüzünü.

“Hangisini söyleyeyim? Hepsinden az çok incindim. Ama bunlardan biri, kasabalıların beni evlendirmeleri çok acı çektirdi bana” dedi. “Öykümden bilirsin, ben yetim büyüdüm. Önce babam ölmüş, ardından da annem. Dedem büyüttü beni. O da ölünce yapayalnız kalmıştım. Bir fırında çırak olarak çalışıyordum. Orada da rahat değildim. Kimin canı gülmek, eğlenmek istiyorsa gelip beni buluyordu, kafamı karıştırıyorlar, sonra da benim halime bakıp gülüyorlardı.

Bu şakalardan, takılmalardan, kasabanın maskarası olmaktan nasıl kurtulacaktım? Bir yolu olmalıydı. Buldum sonunda: Frampol’dan ayrılıp bir başka kasabaya yerleşecektim. Bu duyulunca kasabalılar, beni evlendirmeye kalktılar; düğün için, ev için ne gerekse elbirliğiyle sağladılar. Şirretliğiyle herkesi korkutan, bir çocuk anası, yılan dilli Elka’yla evlendirdiler beni. Elka’nın bakire, yanındaki çocuğun da kardeşi olduğuna inandırdılar.

Evlendik ama daha ilk gün Elka, ‘muayyen günümdeyim’ dedi, yanına yaklaştırmadı beni. Dört ay dolmadan doğum yaptı. O ânı hiç unutamam. Elka’nın çığlıkları kasabanın her yanından duyuluyordu. Evin içini kadınlar doldurmuştu. ‘Ben ölüyorum Gimpel, beni affet!’ diye bağıırıyordu. İçimde duyuyordum onun acısını. Elimden dua etmekten başka ne gelirdi? Sinagoga koştum, başladım dua etmeye. Cemaat, bana bakıyor gülüyordu. İçlerinden biri, ‘Budala Gimpel, sen dua et dur. Bir kadın duadan hamile kalır mı hiç?’ Bir başkası daha da ileri gitti, ağzıma saman sapı tıktı, ‘İneklere saman!’ diye bağırdı... Haklıydı, öyle ya karım bir piç doğuruyordu, bense dua ediyordum onun için...”

“İyi de Gimpel, piç dediğin o çocuğu sonraları sevdin, bağrına bastın” dedim.

“Doğrusun” dedi, “Elka öyle yeminler etti ki bunun bir erken doğum olduğuna inandım. Sonra oğlanın yüzüne bak-

tım. Alnında piç yazacak değil ya, boncuk gözleriyle bana bakıyordu. Ona karşı acayip bir sevgi uyandı içimde. Günler geçtikçe bu sevgi daha da artıyordu. İştene eve geldiğimde doğru oğlanın yatağına koşuyor, onu okşayıp seviyordum. Böylece unuttuyordum her şeyi.

Sana bir şey diyeyim mi benim yüreğim nefret denen duyguyla hiç tanışmadı. Herkesi, her şeyi seviyordum. Beni kandıranları, aldatanları, hatta Elka'yı bile. Daha sonra da kaç kez aldattı beni. Bir defasında yatağımda bir erkekle yaladım. Hahama gidip anlattım, 'Onu hemen boşa, onunla aynı çatı altında kalamazsın. Eşiğinden içeri adım atmayacaksın!' diye buyurdu.

Hahamın buyruğına uymaya çalışıyordum. Ne ki acılar içindeydim. İçim içimi yiyordu..."

"Biliyorum Gimpel" dedim. "Yaratıcın o günkü halini senin ağzından ne güzel anlatır."

Geceleyin çuvalların üzerine uzanınca içim yandı. Onu ve bebeği özledim. Öfkelenmek istiyordum ama maalesef öfkenin bende zerresi yoktur. Bir kere böyle kusurlar olmadan olmaz, diye düşünüyordum. Hatasız kul olmaz. Belki de o yanındaki herif ayartmıştır kadını, hediyelerle filan kandırmıştır. Hem inkâr ettiğine göre sakın ben bir hayal görüyor olmayayım? (...) Eğer öyleyse ona haksızlık etmiş olacaktım. Düşüncelerim bu safhaya geldiğinde ağlamaya başladım. Hıçkıra hıçkıra ağlarken yattığım yerdeki unu da ıslattım.

"Sonra hahama gittim, yanılmış olabileceğimi söyledim. Hahamlar Kurulu ancak dokuz ayda karar verdi. Eve gittiğimde yatağımda bir başka erkek buldum. Böylece aldatıla aldanıla tam yirmi yıl geçti. Altı çocuğumuz oldu.

Bir gün hastalandı Elka. Hızla ilerleyen ölümcül bir hastalıktı. Ölmeden önce yanına çağırdı beni. G   soluk alıp veriyordu. Yüzüme acı dolu gözlerle baktı, yutkuna yutkuna;

‘Affet beni Gimpel’ dedi.

‘Affedecek ne var ki? Hep iyi ve sadık bir e  oldun’ dedim.

‘Yapma Gimpel’ dedi. ‘Yıllar boyu seni aldatmam çok çirkindi. Yaradanın yanına temiz gitmek istiyorum, çocukların sana ait olmadığını söylemek zorundayım.’

Kafama odun vurulsa bu kadar sersemlemezdim.

‘Kimden peki?’ diye sordum.

‘Bilmiyorum’ dedi. ‘ yle çoktu ki... Ama senin değiller.’

Elka’yı toprağa verip yas s uresini doldurduktan sonra kasabadan ayrıldım. Geceleri r yalarımaya girmiyordu. Birlikteyken bana göstermediği sevgiyi r yalarımaya tattırıyordu bana. Yalın, aldatmasız bir yaşamı, Elka’nın yanında bulaca ıma inanıyor, oradan oraya dolaşıp duruyordum.  l m  arıyordum bir bakıma.”

Gimpel sustu, onun yaptığı da Anna’nın çılgınlığı gibi bir arayış değil miydi?

ZEBERCET'İN CEHENNEMİ

Anna Karenina'nın anlattıklarından sonra Zebercet'in de bu kentte olduğuna artık iyice inanmıştım. Onunla konuşacaktım; ama nerede oturduğunu bilmiyordum. Önce kentin kanal boyuna inen sokaklarında aradım, sonra da doğu yakasına giden anayolda. Bulamadım. Birkaç kişiye sordum, bilen yoktu; ama güzel bir şey oldu, sorduklarımdan biri tanıdığım çıktı. *Stendhal'in Kırmızı ve Siyah* romanının başkişisi Julien Sorel.

Anayolun sağ kıyısına dikilmiş şiir taşının yanındaki sıralardan birine oturduk. Yüzüne bakıyordum. Romanının girişinde babasının kızdığı o sahnedeki görüntüsü canlandı belleğimde:

Yanakları kızarmıştı, gözlerini yere indirmişti. On sekiz-on dokuz yaşlarında, görünüşte çelimsiz, yüz çizgileri düzgün olmamakla beraber, kibar, gaga burunlu bir delikanlıydı. Sakin zamanlarında düşünceli ve ateşli olan kocaman kara gözleri şu anda kudurgan bir nefretle parlıyordu. Neredeyse kaşlarının hemen üstünden başlayan koyu kahverengi saçları alnını daraltmıştı, öfkelenildiğinde bu saçlar ona kötü insan görünümünü veriyordu. Türlü insan yüzleri içinde böyle göze batan bir özellikle seçilivereni belki de hiç yoktur. Sülün endamında kuvvetten çok, kıvraklık vardı.

İlkin kente gelişimden, konuştuğum kişilerden söz ettim, sonra sözü doğrudan onun romandaki yaşamına getirdim, sordum:

"Julien" dedim, "öfkeyle nefret içinde geçti günlerin. Her şeyden nefret ettin. Ailenden, içinde yer almaya çaba-

ladığın varsıl kesimden, dahası ders verdiğin çocuklardan, sevgililerinden bile nefret ettin. Niye?"

İnce uzun parmaklı ellerini ovuşturdu, bakışlarını yüzümde dondurarak, duygunun her türünden uzak çırılçıplak bir sesle;

"Doğrusun" dedi, "davranışlarımı belirleyen güçlü bir dürtüydü nefret, istersen yaratıcımın ruhuma üflediği bir soluk da diyebilirsin. Ama bunu içine doğduğum koşullar, o dönemin ruhu yarattı. Çocukluğumun, yeniyetmelik dönemimin geçtiği aile ortamımı biliyorsun, hep şiddet vardı. Babam, yüreğinde sevginin kırıntısı olmayan kaba saba bir köylüydü; onun yumruğu, kardeşlerimin tokatları altında büyüdüm ben. Yediğim her yumruk, her tokat nefrete dönüştü. İster istemez mutsuz bir yaşamım oldu.

Babamın marangozhanesinde bıçkı makinesinde çalışırken hep bu yaşamdan kurtulmayı düşünüyordum; ya rahip olacaktım ya asker. Yaşlı papaz Chélan'dan din bilgisi dersleri alıyordum. Latincem iyiydi, güçlü bir belleğim vardı, su gibi ezberlemiştim İncil'i. O günlerde yaratıcım şu üç kitapla, Rousseau'nun *İtirafı*'sı, *Napoléon Bonaparte'in Anıları*, *Büyük Ordu'nun Haberler Derlemesi* ile tanıştırdı beni; bunlarla düşsel bir dünya oluşturmıştım, horlandığım durumlarda o dünyaya sığınıyor, geleceğim için düşler kuruyordum. Yazgımın bir gün, er ya da geç, değişeceğine inanıyordum."

İri, siyah gözlerini kıstı; yüzü buruşur gibi oldu. Ardından;

"Yazgımı değiştiren o kapının önünde beklediğim anı hiç unutamam" dedi. "Mürebbi olarak gittiğim evin, belediye başkanının evinin önünde bekliyor, içeri adım atamıyordum. Ağlamıştım. Uşaklar arasına katılacak, tiksindiğim bu varsıl ailenin, şımarık çocuklarını eğitecektim. Napolyon'a

duyduğum hayranlığın bende yarattığı duygular ayaklanmıştı içimde. Donup kalmıştım. Tam bu sırada, kimi beklediğimi soran bir ses duydum. Bu, ileride bana acıyı da, aşkı da yaşatacak; ölüme, giyotine taşıyacak belediye başkanının karısı Madame de Rénal'di."

Madame de Rénal öylece kalakaldı, birbirlerine çok yakındılar, göz göze geldiler. Julien, bu kadar iyi giyimli bir kimsenin, en çok da teni böylesine göz alıcı bir kadının böyle bir eda takınarak kendisiyle konuştuğunu hiç görmemişti. Madame de Rénal bu genç köylünün önce öylesine solgun, şimdiyse öylesine pembe yanakları üzerinde duran iri göz yaşlarına bakıyordu. Bir genç kızın bütün o delişmen neşesiyle gülmeye başladı, kendisiyle alay ediyor, mutluluğuna bir türlü anlam veremiyordu.

"Daha ilk günden tensel görüntüm Madame de Rénal'i de, çevresindeki kadınları da etkilemişti" dedi. "Bana bakışlarından, seslerindeki dalgalanmalardan anlıyordum bunu. Öyle ki bir süre sonra Madame de Rénal'in, kocasına bakışı bile benim yüzümden değişti."

"Nasıl bir değişme?" diye sordum.

"Ben gelinceye değin mutlu bir yaşamları vardı. Kocasının görüntüsündeki pörsüklüğün, duygusal körlüğün, paraya düşkünlüğünün ayrımında değildi. Beni gördükten sonra ondaki birçok eksikli yanı görmeye başladı."

Julien'in bu sözleri Anna Karenina'nın Vronski ile karşılaştıktan sonra kocasını nasıl çirkin bulduğunu anımsattı bana. İki kadındaki değişim, birbirini anırtıyordu.

"Önceleri bakışlardan, seslerdeki dalgalanışlardan etkilenmemeye çalışıyordum; kibir ve gururumla gizliyordum bunu. Şöyle desem daha doğru olur, içime çekiliyor, buzulaşıyordum onlara karşı."

Sözünü kestim:

“Aslında durumun hiç de söylediğin gibi değildi” dedim. “Madame de Rénal’le konuştuğun o ilk gün, onun giydiği yazlık elbiselerin kokusu bile içine tatlı bir baygınlık vermişti. Sonraki günlerde de ona, çevresindeki kadınlara tensel bir yakınlık duyuyordun; ne ki bunu söylemeye dilin bir türlü varmıyordu. Daha da ileri gidiyor, onlara delisine âşık oluyordun.

Roman boyunca Madame de Rénal’le, Mathilde’le yaşadığın aşklar, yaptığın çılgınlıklar geliyor aklıma. Bunlara kendince gerekçeler yaratıyordun. Bundan olacak, senin kurmaca kişiliğini değerlendiren kimi eleştirmenler, ikiyüzlülükle suçluyorlar, ânı ânına uymayan değişken biri olarak nitelendiriyorlar seni; onların bu nitelendirmesi için ne dersin?”

Soğuk bir gülümseme belirdi yüzünde. Söyleyeceklerini bulmaya çalışıyormuş gibi düşündü bir süre:

“Pek de haksız sayılmazlar” dedi. “Çelişkiler, değişik anlarda değişik kişiliklere bürünmeler, insanoğlunun doğasında vardır. Yaratıcım da böyle çelişkili bir kişiliğe özgü niteliklerle donattı beni. Napolyon’u düşlerinde yaşatan, yükselme tutkusuyla yanıp tutuşan bir Julien Sorel’le, Madame de Rénal’in, Mathilde’in koynuna giren Julien Sorel birbirinden farklıydı. Gerçekte ben, kutsal aşk dışında başka hiçbir aşka inanmadım; çünkü aşkın insanı sıradanlaştırdığına inanıyordum. Gözüm hep yücelerdeydi. Beki de bundan olacak, ben kutsal kitaplarda sözü edilen cehennemden daha da korkuncunu içimde taşıdım hep.

Madame de Rénal’in bir arkadaşından, Madam Derville’den Corneille’in şu dizesini öğrenmiştim:

Aşk, eşitliği kendi yaratır, aramaz.

Bir süre dilimden düşürmedim bu dizeyi. Ne ki hiç de öyle değildi. Madame de Rénal’in kolları beni sararken, tenninin sıcaklığı içime ağarken, içimdeki ses şöyle diyordu:

‘Sen onun için yine bir köylüsün, bir ırgatsın, aşağı, yoksul katmanlardan gelen evindeki uşaklardan birisin.’ O zaman, sevgimin yerini kin, öfke alıyordu. Bu sevişmelerle varsıl kesimden öç alıyormuşum gibi bir duyguya kapıldığım anlar oluyordu.”

Konuşmasını kesti. Gözlerini şiir taşındaki dizelere çevirdi:

*Amor kelimesi Amor’dan gelir,
Demek ki ölüm (mort) aşktan gelir.
Önce acı veren kuşklar, ardından tasa,
Gözyaşı, tuzak, cinayet, pişmanlık gelir.*

“Bu dizelerde de yaşamımdan izler, esintiler vardır. Kentte yaşayanlardan, Raskolnikov’dan Doktor Kien’e, Emma Bovary’den Selim Işık’a değin birçok kişiyle tanıştım. Tanışanlar arasında gizli saklı hiçbir şey yoktur. Herkes birbirine örtüsüzce anlatır geçmişini. Dinlediklerim beni şu sonuca ulaştırdı: Her kurmaca kişi, kendi ateşini içinde taşıyarak geliyor buraya. Benim için de böyle bu. Şunu da söyleyeyim: Soruların dar kalıplarına sığdırılacak türden bir yaşam değildir benimkisi. Bir ipucu vereyim yine de. Romanımın ‘Karar’ bölümünü bir kez daha oku, özellikle de savunmamın girişini. Sorabileceğin soruların yanıtını o bölümde bulabilirsin.”

Konuşmasını kesti; bir şey anımsamışçasına ayağa kalktı birden. Yüzünün anlatımı değişmiş gibiydi. “Hoşça kal” dercesine ellerini kavuşturdu, sonra yürüyüp gitti.

Romanın o bölümünü düşünüyordum. Julien, Adalet Sarayı’nın büyük salonunda şöyle sesleniyordu jüriye:

Sayın jüri üyeleri,

Ölüme yaklaştığım şu anda halkın nefreti karşısında sarsılmayacağımı sanmıştım. Bu nefret beni konuşmaya

zorluyor. Beyler, ben hiçbir zaman sizin sınıfınızdan olmaya erişemedim. Karşınızda kara talihine isyan etmiş bir köylüyü görüyorsunuz.

Beni affetmenizi rica etmiyorum. Hiçbir hayale kapılmıyorum. Ölüm beni bekliyor, ölümü hak ettim. Her türlü saygıya, her türlü sevgiye layık bir kadının canına kıymaya kalkıştım. Madame de Rénal bana analık etti. İşlediğim suç canavarcadır. Bu suçu hem de önceden düşünüp taşınarak işledim. Beyler, demek ki ölümü hak ettim; ama suçum daha da hafif olsaydı karşımda, gençliğime acımakla birlikte, aşağı bir sınıftan yetişip yoksulluk içinde kıvrandıkları halde iyi bir eğitim görme mutluluğuna ermiş, kibirli zenginlerin kibar çevresine girme cüretini göstermiş gençleri, beni cezalandırarak cezalandırmak, bu gençlerin böylece cesaretlerini kırmak isteyecek kişiler görüyorum.

Beyler, benim asıl suçum budur. Onun için bu suç benim sınıfımdan olanların verecekleri cezadan daha ağır bir ceza ile cezalandırılacaktır. Jüri üyeleri arasında zenginleşmiş hiçbir köylü göremiyorum. Bunların hepsi bana öfkelenen burjuvalar...

Kalktım, yeniden Zebercet'in evini aramaya başladım. Arka sokaklarda dolaştım bir süre. Sonra yine anayola çıktım. Yorulmuştum. Biraz soluklanmak için yolun kıyısındaki banklardan birine oturdum, yoldan gelip geçenleri izlemeye başladım. Bir bacağı takma, koltuk değneğiyle sekerek yürüyeni biri dikkatimi çekti. Başında denizci kasketi vardı, gömleğinin düğmeleri çözüktü; sağından, solundan yürüyeni, bir kenara çekiliyor, saygıyla yol veriyorlardı ona.

Kimdi bu adam? Tanıdık gibi geliyordu bana ama nereden? Ad belleğimde bir devinimdir başladı, adlar uçuşuyordu gözlerimin önünde. Acaba *Moby Dick*'in başkışısı

Kaptan Ahab olabilir miydi? Ama romandaki Ahab iriyarı, heybetli biriydi, oysa bu, kısa boylu, tıknaz...

Kaptan Ahab'a benzettiğim kişi geldi, az ötemdeki boş sıralardan birine oturdu. Derin bir soluk aldı, başındaki denizci kasketini çıkardı, yüzünü, boynunu kuruladı mendiliyle. Bakışlarımız kesişince bir gülümsemeyle selamladı beni.

Sordum:

"Yanılmıyorsam, siz Kaptan Ahab'sınız?"

"Yanılmıyorsun" dedi, "ta kendisi; ya sen?"

"Ben, bu kentten değilim" dedim. "Kimi kişilerle görüşmek, konuşmak için bir süreliğine buradayım."

"Duymuştum" dedi. "Demek o kişi sensin, bana geleceğini biliyordum."

"Geleceğim ama bugün değil" dedim. "Yarın. Bugün birini arıyorum. Adı: Zebercet. Evini bulamadım. Bilmem, tanır mısın?"

Zebercet sözcüğünü birkaç kez yineledi; bir gülümseme yokladı yüzünü. "Evet, tanırım" dedi. "Çok az konuşan, dinlerken bile önüne bakan, ıssız bir adam. Arada bir beni dinlemeye gelir. Evi de benimkine yakındır. Yolun solunu izle, sondan ikinci sokağa sap, göreceksin, kule biçiminde bir ev."

Kaptan Ahab'ın dediği gibi minik bir kuleyi andırıyordu Zebercet'in evi. Girişin hemen üstünden başlayan ön cepheyi tümüyle kaplayan bir resim çizilmiş, altına da şu tümce yazılmıştı:

"İçimizdeki cehennemdir yalnızlık."

Neler anlatılıyordu resimde? Anlatılanlarla Zebercet'in duygu dünyası, romansal gerçekliği arasında hangi türden bağıntılar kurulabilirdi? Niye resmin altına o ürkünç tümce yazılmıştı? Bu soruların yanıtını arıyor, resmi o yönde okumaya çalışıyordum.

Resmin tam odağına avurtları birbirine geçmiş, pörtlek gözlü, boyunlarında baykuş kafalı yılanlar taşıyan yamuk yumuk erkek yüzleri yerleştirilmişti; onların sağına soluna da iri, pörsük ellerini havaya kaldırmış sanki bir şeyler diyen, masal cadılarını anıştıran kadın suratları. Hepsinin de ağızları açıktı, bir şeyler söylemek istiyor da söyleyemiyormuş gibi donup kalmıştı dudakları. Boş alanlardaysa neye benzediklerini çıkaramadığım kan kırmızı lekeler vardı. Norveçli ressam Edvard Munch'un ünlü tablosu *Çılgılık*'tan kimi esintiler sinmişti resmin havasına. Her ögesinde yalnızlığın, korkunun, kin ve nefretin gölgesi vardı.

Resmin altına konan tümceyi bir kez daha okuyorum: "İçimizdeki cehennemdir yalnızlık." Zebercet de bu cehennemî yüreğinde taşıyan kişilerinden biriydi. Öyleyse bu resim, Zebercet'in iç dünyasının bir yansıtmı olabilirdi. Ressam, böyle bir ilişki düşünmüş müydü? Bilemem. Bana göre böyleydi. Böyle yorumluyordum. Çarpık, kirli sarı yüzleri, onun insanlara, topluma karşı duyduğu nefretin birer göstergesi olarak düşünüyordum. Ya şu baykuş kafalı yılanlar? Onları, doyurulamamış, bu yüzden sapık boyutlar kazanmış kösnüllüğünün bastırılmış dürtüleri olarak algılıyordum. Açılmış ağızlar da Zebercet'in söze, sese dönüştüremediği tinsel, tensel isyanı; iletişimsel tikanıklığı olamaz mıydı?

Kapı açılıyor; Zebercet, romandaki portresiyle belirliyor karşımda:

Orta boylu denemez; kısa da değil. Askerliğindeki ölçülere göre boyu bir altmış iki, kilosunu elli dört. Şimdilerde, otuz üç yaşında, gene don gömlek kantara çıksa elli altı ya da elli yedi kiloyu bulur. İki yıldır karın kasları gevşemeye başladı. Başı bedenine göre büyükçe, alını geniş; saçları, kaşları, gözleri, bıyığı koyu kahverengi; yüzü kuru, biraz aşağıya çekik...

Geliş nedenimi açıklayınca yüzü ekşidi. Kararsız kaldı bir süre. "Galiba kabul etmeyecek, beni geri çevirecek" diye düşünürken gönülsüzce "peki" anlamında başını salladı, o önde, ben arkada taş merdivenlerden çıktık, kafes gibi bir odada konuşmaya başladık.

"Zebercet" dedim, "yaratıcın seni, aşağılanan, horlanan, ayrıksı biri olarak yarattı. 'Neden beni böyle yarattı' diye hiç sorduğun, yaratıcına kızdığın, ilendiğin anlar oldu mu?"

Yutkundu, dudaklarını yaladı, yüzüme bakmadan, titrek, ürkek bir sesle şöyle başladı söze:

"Belki benden önce görüştüğün kişiler de söylemiştir. Biz, bu kentte yaşayanlar, geçmişte yaşadıklarımız dışında başka bir şey düşünemeyiz. Bu yüzden ben de yaşadıklarımın üstünde çok düşündüm. Her anımı belleğimde birçok kez baştan sona yeniden yaşadım. Yaratıcımın beni farklı yarattığını, herkese benzemeyen yanlarımın olduğunu düşündüm. Bu yüzden ona kızdığım, ilendiğim durumlar oldu elbette."

"Aslında hiçbirimiz, tıpatıp birbirimize benzemeyiz Zebercet" dedim. "Bu bir kızma, ilenme nedeni olabilir mi?"

"Orası öyle" dedi. "Benimkisi o türden benzemezlik değil, daha değişik bir şey."

"Nasıl?" dedim.

Durdu, yüzündeki ekşilik daha bir arttı. Anlatmak istediğine uygun sözcük aranıyordu.

"Nasıl desem, bakın, bana verilen adı alalım sözgelimi. Yaratıcım bana, öyle bir ad koydu ki kim duyarsa duysun, yüzünde sinsi, alaycı bir gülümseme beliriyor, başlıyorlar çürük sakız çiğner gibi ağızlarını yaya yaya 'Zebercet, Zebercet' demeye. Düşünüyorum da, adım Zebercet değil de, ne bileyim, Hasan ya da Hüseyin türünden sıradan bir ad olsaydı belki de böyle olmayacak; çevremdekilerce horlanıp aşağılanmayacaktım.

İnanın, hep adımın ağırlığı altında ezildim. Oysa insanın adından utanması kendinden de utanmasıdır. İlkokuldayken okul bahçesinde oynanan oyunların hiçbirine katılmazdım. Kızlar ayrı oynardı, oğlanlar ayrı. Ben, bir köşeye çekilir, kukumav kuşu gibi onları izlerdim. Kızlar el ele tutuşur, bir halka oluşturlardı. Tam önümden geçerken bana bakar, gülüşürlerdi. Ardından da hep birlikte şöyle derlerdi: 'Zebercet, Zebercet!/ Gel bizimle dans et...'

Gitmek gelirdi içimden ama gidemezdim.

Sınıfımızdakilerin çoğu, bana kızmışım gibi davranırdı. Bir çocuk vardı simitçi Kürt Muhittin, hepimizden büyüktü, öteki oğlanları da zorlar, hep bir ağızdan şöyle derlerdi: 'Anası oğlan doğurmuş/ Zebercet hamur yoğurmuş...'

Bunları duydukça yüreğimi ısırgan otları dalamış gibi olurdu. Olurdu ya, ne acımı dile getirebilirdim, ne öfkemi. Hele dövüşmeyi hiç beceremezdim. Bu yüzden her şey içimde düğümlenip kalırdı. Kız mıyım, oğlan mıyım diye kuşkulandığım günler olurdu; önümü yoklar, rahatlardım.

Sevgisiz büyüdüm ben. Kimi günler, okul dönüşü, aneme sarılmak isteği uyanırdı içimde; sarılır, kucaklardım. Annem bundan hoşlanmaz, itelerdi beni, 'N'oluyor Zebercet, erken çıktığın yere, yoksa geri mi dönmek istiyorsun?' diye söylenirdi. Sanki yedi aylık doğmak benim suçummuş gibi ikide bir vururlardı yüzüme. Anlayacağın, annem de sevmedi beni, babam da. Bir gün bile bağırklarına basıp öpüp kokladıklarını anımsamıyorum. Yaratıcım da bir bakıma onlar gibi davrandı, roman boyunca hiç sevmedi beni, sevme bir yana nefret etti, tiksindi."

"Olur mu öyle şey Zebercet?" dedim. "Hiçbir romancı, kendi yarattığı kişiden nefret etmez, yazmanın, yaratmanın doğasıyla bağdaşmaz bu. Yaratıcılığın özünde sevgi vardır. Dünyayı ve insanı güzelleştirme vardır."

“Hayır” dedi, “sevse böylesine sefil, böylesine iğrenç bir hayatı yaşatır mıydı bana?”

Soruyu yanıtlamaya niyetleniyordum ki Yusuf Atılgan’ın o tanıdık, yumuşak sesi doldurdu odayı:

“Zebercet” dedi, “doğru söylüyor konuğun, senden ne tiksindim ne de nefret ettim. Severek yarattım seni. Bilesin ki ‘sefil, iğrenç’ diye nitelendirdiğin o hayatı, ben yaşatmadım sana. Sen kendin seçtin. Senin seçimin doğrultusunda yoğurdum hamurunu. Yaşam, herkese kurduğu gibi sana da tuzaklar kurdu. Bu yüzden yaralı bir hayvanın inine sığındığı gibi sen de otele sığındın. Dış dünya seni, sen de dış dünyayı dışladın. Bu dışlanmışlığın sende yarattığı puslu havayı sezdirmek istedim; elbette bu havanın yol açtığı varoluşsal zehirlenmeyi, içsel cehennemi de... Bu zehirlenme, içindeki cehennem neler yaptırdı sana? Nelere sürükledi seni? Bunlar, romanın anahtar sorularıdır. Sorunun yanıtını çarpıtmadan anlat konuğuna.”

Ses kesilmişti; belli ki diyeceklerini bitirmişti. Yusuf Atılgan’ın söyledikleri, Milan Kundera’nın bir sözünü düşündürdü bana:

Roman, gerçekliği değil, varoluşu inceler. Varoluş, olup bitenler değildir. İnsan olanaklarının alanıdır, insanın olabileceği her şey, yapabileceği her şeydir.

Zebercet terlemişti, elleriyle yüzünü kuruladı. Yaratıcısının sözlerinden etkilenmiş, şaşırmıştı biraz da. Etrafına bakınıyor, bir şeyler arıyordu.

“Peki sonra, Zebercet?” dedim.

“Sonrası, çocukluğumda olduğu gibi ileriki yıllarda da erkek yerine konmadım hiçbir zaman. Bu, kapanmayan bir yaraya dönüştü içimde. Kendimi hep eksikli hissettim. Hiç unutmam, askerdeyken bir yüzbaşının emir eriydim. Yüz-

başının karısıyla baldızı sanki onlardan biriymişim gibi her şeyi yanımda açık açık konuşurlardı. Bundan olacak, o günlerde erkekliğimi kendime kanıtlamak için fırsat buldukça geneleve giderdim. Genelevdeki kadınlar bile alaya alırlardı beni. 'Oooo, bizim küçük askerimiz yine gelmiş' der, aletimi yoklar, 'maşallah boyundan da uzun' diye alaycı kahkahalar atar, yanaklarımı sıkarlardı. Plastik bir bebekmişim gibi kucaklarına oturtur, oynarlardı benimle.

Yaratıcım, doğru söylüyor, askerden sonra kendimi tümüyle dışlamıştım her şeyden. Babam da öte yakaya göçünce otelden dışarı çıkmaz oldum. Dışarısı korkutuyor, ür-küttüyordu beni. 'Yılda ya da iki yılda bir terziye, altı ayda bir keselenmek için hamama, dört haftada bir saç tıraşına' giderdim. Dışarıdayken içim daralır, kendimi dar atardım otele. Otel, güvenli bir sığınaktı benim için.

Yalnızlığın, aşılmaz duvarları arasında sıkışıp kalmış-tım. Ne bir dostum vardı, ne de arkadaşım. İçimi dökece-ğim, dertleşeceğim, beni anlayacak kimsem yoktu.

İkiye ayırıyordum insanları: Otelin dışındakiler, otele gelenler. Dışarıdakiler, beni horlayan, aşağılayanlardı; ba-kışlarında alınganlığım, kırılğanlığım yatardı. Korkar, ka-çardım onlardan. Otele gelenlerse, dışarıdakiler gibi değildi; ama onlarla da konuşmam, kimlik bilgilerini almaktan öteye geçmezdi. Kendi içime gömülürdüm bu yüzden.

Asıl acınası yanımda, cinsel yalnızlığımı; zaman zaman içimi tırmalayan azgın bir mart kedisine dönüşürdü; sus-turmak için abaza çekerdim önceleri; sonra ortalıkçı kadın geldi, onunla susturmaya başladım içimdeki azgın kediyi. Ama..."

Tümcesini tamamlayamadı Zebercet. Ortalıkçı kadının yatağına girdiği anları belli ki anlatmada zorlanıyordu. Göz-lerini yumdu, o anları düşünüyordu:

Tavan arasındaki iki odadan biri ortalıkçı kadının odası; ter kokar. Çok uyur kadın, erkenden yatar. Sabahları sarsa sarsa kaldırır. Çoğu geceler bu odaya girer, kadının yanına uzanırdı. Çıkarırken uykusu bozulmasını diye dolsuz yatar, bacaklarını da biraz aralardı kadın. Okşarken, üstündeyken bile uyanmazdı. Kimi zaman memesini ısırırdı; "of köpek" ya da "hoşt köpek" derdi uykusunda. Üstünden inince bir mendille silerdi kadının orasını.

"Ama düşlediğim gibi bir ilişki olmuyordu. Kimi geceler, otelde kalan çiftlerin kapısını dinler, içimdeki hayvanı uyandıran sesler, sözler duyardım. İsterdim ki bizimki de aynı biçimde olsun, ben üstündeyken ortalıkçı kadın da bana onların dediği gibi, 'Oh... bırakma, hiç bırakma beni... ohh... nasıl seninim!' desin.

Yine de otelde kurduğum düzen hiç bozulmadan sürüp gidiyordu; istersen olaysız, tekdüze, silik bir yaşam da diyebilirsin buna. Bu kıpırtısız, silik yaşam, gecikmeli Ankara treniyle o kadının gelişine değin sürdü; onun gelişiyile allak bullak oldu her şey...

Küçük deri valizini yere koymuş, 'Merhaba, yeriniz varmı?' diye sormuştu. Otelin en güzel odasını vermiştim ona. İçimi ısıtan sımsıcak bir sesle 'Nüfus kâğıdım yanımda yok' demişti. 'Zararı yok' demiş, göz yummuştum.

Odasına ben çıkardım kadını. Gideceği köyü sormuş, sabahleyin tam sekizde uyandırmamı istemişti; ardından da 'Bir çay içebilir miyim' diye sormuştu. Bir koşu, demleyip getirmiştim çayı. Kadının kokusu sinmiş, odanın havası değişmişti.

O gece hep kadını düşündüm. Uykum kaçtı, birkaç kez odasının kapısına gidip içeriyi dinledim. Sabahleyin uyandırmaya gittiğimde uyanmıştı. Ayrılırken baktım, parma-

ğında yüzük yoktu. Güzel yüzü, kara saçları, önü açık kah-verengi paltosu, duman karası çorapları, alımlı yürüyüşüyle içimdeki boşluğa yerleşmişti.

Gittiği köyden dönecekti, dönerken de nasıl olsa burada otelimde kalacaktı. İşte o zaman daha güzel bir yüz görsün diye tıraş oldum, bıyıklarımı kestirdim. Erkek giysileri satan bir mağazaya gittim. Sırıtkan bakışlı ama aslında yakışıklı bir satıcının yardımıyla kendime yeni bir ceket, kazak ve pantolon aldım. Sigaraya başladım, kısacası değiştim tepeden tırnağa. Öyle ki içimdeki hayvanın sesini bile bastırıyor, ortalıkçı kadının odasına artık uğramıyordum.

Üç gün olmuştu gideli. Gelmemiştı. Kulağım, kapıdaydı; her çalınışında yüreğim hopluyordu; 'İşte bu o, geldi' diye yerimden fırlayıp karşılamaya hazırlanıyordum; yoksa boşuna mı bekliyordum? İçim kararıyordu. Dalıp gidiyordum masamda, onun dönüşünü görür gibi oluyordum."

Romandan o dönüşün düşlendiği tümceler gelip geçiyor gözlerimin önünden:

Merhaba odam boş mu? Merhaba oda boş mu? Odam boş mu? Oda boş mu? Yeriniz var mı? Merhaba, yeriniz var mı? İyi akşamlar, yeriniz var mı? İyi akşamlar odam boş mu? İyi akşamlar, oda boş mu? İyi akşamlar döndüm ben, odam boş mu? Merhaba...

"Sonraları otele müşteri de almaz oldum. Kim gelirse gelsin, 'Yerimiz yok' diyor, artık yeni müşteri almıyordum otele. Onun kaldığı odayı nasıl bırakmışsa öyle kalmasını istiyordum, elinin değdiği her şey, yerli yerinde kalmalıydı. Kaldığı odaya gidiyor, her şeyde onun bıraktığı izlere bakıyordum: 'Karyola demirindeki havluya, yatağın ayakucuna atılmış yorgana, kırıxık yatak çarşafına, terliklere, sandalyeye, başucu masasındaki gece lambasına, bakır küllükte

bitmeden söndürülmüş iki sigaraya, tepsideki çaydanlığa, süzğüye, çay bardağına, tabaktaki şekerlere...”

Araya girip sözünü kesiyorum, “İyi de Zebercet” diyorum, “ne bekliyordun o kadından? Niye onun dönmesini sabırsızlıkla istiyordun?”

“Söyleyeyim” diyor. “Onun bakışlarında beni küçümsemeyen bir ışık vardı; sesinde de. İçimdeki cehennemden kurtaracaktı beni, kurtarıcım olacaktı; ama gelmedi işte, geleceği de yoktu. Bir görünmüş, beni umutlandırmış, sonra da kayıplara karışmıştı.

Geleceğinden umudumu kesince otelin kapısına ‘kapalıdır’ levhasını taktım. Benim için bitmişti her şey. Zorlana zorlana da olsa dışarı attım kendimi. On yıldır düşünüy bile kurmadığım işler yapıyordum. İlk gün parklarda dolaştım aylak aylak. İçki de içilen bir aşevine girip içki içtim. Bir başka gün yerlerde yatıp sürünecek denli sarhoş oldum. Horoz dövüştüren kahvelere, sinemalara gittim. Gördüm ki insanların bana karşı tutumlarında hiçbir değişiklik yok; yine tiksinti, yine aşağılama, yine horgörü duyguları taşıyan yapışkan bakışlar; bu bakışlarla eziyor, aralarına karışmamı engelliyor, kaçmaya zorluyorlardı beni.

Kaçmaya zorlandığım akşamlardan biriydi. Yaratıcım, beklediğim kadının hayalini getirip dikmişti karşıma. Sevgiyle bakıyordu bana. Daha fazla dayanamadım, kaldığı odaya çıktım, soyunup bir gece kaldığı yatağa girdim.”

Sesi hepten pürüzlenmişti Zebercet’in. Söyleyeceğini, sözcüklere dökmekte zorlanıyordu, ısırp duruyordu dudaklarını. Birkaç kez yutkunduktan sonra şöyle dedi:

“O gece en rezil, en çirkin bir sevişme eyleminin içinde oldum. Nasıl olsa o sahneyi romandan anımsarsın. Gerek yok anlatmaya.”

"Hangi sahneyi?" diye soracaktım ki şu tümceler bir filmin altıyazısı gibi akmaya başladı:

Dönüp yatağa girdi, yorganı üstüne çekti. Yastığı çevirdi, sarıldı, yüksek sesle "Gelmeseydin ölürdüm" dedi. Yastığı kokladı, öptü. Erkeklik organı dimdikti. Sıcaktı içerisi, avuçları terliyordu. Doğruldu; yorganı ayakucuna itti. Göğsünün kılları seyrek; yüzü sarıydı, gergindi. Kadının unuttuğu karaları ince, sarıları kırmızıları kalın çizgili havluyu demirden aldı; yatağın ortasına serdi; yastığın bir ucunu havlunun altına çekip abandı; sarıldı. Yüksek sesle bir daha "Gelmeseydin ölürdüm" dedi. Kadın bir şey sormuştu anlaşılan; "Evet" dedi. Kolları oldukça ince, bacakları kıllıydı. Kıcı da kıllı, sivilceliydi; tekdüze, ağır ağır kalkıp iniyordu. Yüzünü yastıktan ayırıp kadınıninkine benzetmeye çalıştığı ince bir sesle "Ooh, bırakma sakın, memelerimi ısır" dedi. Az aşağıya kayıp yastığı ısırdı. İnledi. Bacakları, sırtı gerile gerile, gittikçe hızlanarak uzun süre kalkıp indi kıcı; durdu. İnce, yorgun bir sesle, kulağına söyleniyormuş gibi yavaşça, "Ooh, nasıl seninim" dedi.

"Ya o, ortalıkçı kadını boğup öldürdüğüm gece, o geceyi nasıl anlatsam bilmem ki... Horoz dövüşünü izlerken bir oğlanla tanıştım, daha doğrusu o bana takıldı, adı Ekrem'di. Sinemaya gittik birlikte. Yan yana oturmuştuk. Film izlerken Ekrem bana abanıyor, abandıkça teninin sıcaklığını tenimde duyuyordum. Elini tuttum yavaşça, terliydi, bacaklarını okşadım. Hoşlanıyordu bundan. Önüm kabarıyordu; filmin sonunu zor bekledim. Dışarı çıktık. Ekrem'i otele götürmek istiyordum; ama söyleyemedim bir türlü. Bir-iki kez dedim, olmadı. Yalnız döndüm otele.

Çok gergindim, kendime kızıyor, öfkeleniyordum. İçimdeki hayvan uluyor, tırnaklıyordu yüreğimi. Bu yüzden doğ-

ruca ortalıkçı kadının odasına çıktım; her zamanki gibi sere serpe uzanmış, derin bir uykuya dalmıştı.

Soyundum, yatağına girdim, ağzından öptüm, memelerini okşayıp ısırdım. Elimi orasının kılları arasında gezdirdim, avuçladım, canını yakacak kadar sıktım; ama uyanmıyordu bir türlü. Uykuda istemiyordum artık; çimdikleye çimdikleye uyandırdım. Göğsüme bastırdım. Erkeklik organım dimdik olmuştu. Bastırdım, birden yumuşayıp pörsüdü. Birkaç kez yineledim, değişmedi sonuç. Baktım uyuyordu kadın, onun bu hali öfkemi alevlendirdi..”

Yeniden ara verdi konuşmasına Zebercet, soluk alıp verdiği değişmiş, yüzü iyice solgunlaşmış, acı çeken bir anlatıma bürünmüştü.

“Hayır, hayır!” dedi. “Ben anlatamayacağım o öldürme ânını. Yaratıcım anlatsın.”

Birden abanıp iki eliyle boynunu sıktı. Kadın sıçrayıp gözlerini açarken o kapadı; dizi kasığına çarptı, can acısıyla sıktı. Başparmaklarının altındaki katılıkta bir kıpırdanma oldu, bir hırıltı duydu. Kadın, bileklerinden tutmuş, asılıyordu; debelendi. Var gücüyle sıkıyordu; parmakları, yüzü kasılmıştı. Kulakları uğulduyordu. Derken bileklerindeki eller gevşedi; altındaki bedende kıpırtı durdu.

“Niye mi öldürmüştüm kadını? Cinsel ilişkide uğradığım başarısızlık yüzünden değil. Onu öldürerek duygularıma yanıt vermeyen, beni ıssızlaştıran her şeyden öcümü almıştım. Konuşarak sevişme isteğime erişemediğim için öldürmüştüm.

Evimin girişindeki resmin altındaki o sözü okumuşsundur herhalde. Doğrudur, ben cehennemimi de celladımı da içimde taşıdım hep. Ayıksılığım da buradan geliyordu.

Kadının cesedini odasında bırakmıştım; onu düşündükçe içimdeki cellat, beni peşine takıp ağır cezadaki duruşmaları izlemeye götürüyordu. Duruşmalar ürkütüyor, korkutuyordu beni. Sorgulanmaktan korkuyordum. Ortalıkçı kadını neden öldürmüştüm? ‘Beni ıssızlaştıranlardan öç almak için’ desem, ‘Bunlar kimdi, nasıl ıssızlaştırmışlardı seni? Ortalıkçı kadın ne yapmıştı sana?’ diye sormazlar mıydı? Nasıl yanıtlıyacaktım?

Sorgulanma korkum, içimdeki celladı neşelendiriyor, ‘Seni ancak ben kurtarabilirim, sonsuz bir rahatlığa ben kavuşturabilirim’ diyordu. Sürekli yineleyip duruyordu bu sözleri.

Başka seçeneklerim de vardı, kaçabilir; oteli, içindeki cesetle yakabilirdim. Cesedi bir yere gömer, ‘köyüne gitti’ derdim. Zaten ne arayanı vardı ne soranı. Kısacası yaşamda kalabilmenin bir yolunu bulabilirdim. Ama bu seçeneklerden hiçbirini kullanmadım. Celladımın çağrısına uyup kendi ipimi kendi elimle çektim.”

“Peki” dedim, “Zebercet, yaşamını altüst eden o kadını silebildin mi belleğinden?”

“Yoo” dedi Zebercet, “Burada sürdürdüğümüz düşsel yaşamın sınırlarını belleğimiz belirler. Geçenlerde Büyük Parkta dolaşıyordum. Bir kadın gördüm, uzaktan ona benzettim. Benden önce mi gelmişti buraya? Koştum, sordum kadına, yanılmışım.”

Durdu, söyleyeceklerim bu kadar dercesine yüzümde dondurdu bakışlarını. Anlattıkları, romanında anlatılanlardan çok da farklı değildi. Ama bir sözü, “Ben, celladını da cehennemini de içinde taşıyan biriyim” sözü beni çok etkilemişti. Zebercet’in evini sorduğum Julien Sorel de öyküsünden bir kesiti anlatırken buna benzer bir söz söylemişti:

“Ben kutsal kitaplarda sözü edilen cehennemden daha korkuncunu içimde taşıdım hep.”

Zebercet’le Julien arasındaki bu benzerlik nereden geliyordu? Zebercet’in evinden ayrılırken bu soruyu düşünüyordum.

AHAB'IN ÖFKESİ

Kentteki evler birbirine benzemiyor; her birinin ayrı bir görüntüsü var. Belli ki **Calvino**, kenti konumlandırırken evlerin tasarımını, içlerinde oturacakların yaşam serüveni-ne göre düzenletmiş, çağrışımsal bir bağ kurdurmuş aralarında. Zebercet'in evi dıştan bakılınca iki katlı bir barınağa benzerken Ahab'inki bir gemiyi anırtıyor, ön cephesine boydan boya resimler çizilmiş. İlk bakışta birbirinden bağımsız, ayrı resimlermiş gibi görünüyorlar; ama değil. Her resim, bir yerde bütünleşiyor, sonunda dev bir balinanın resmi çıkıyor ortaya.

Beyaz alınlı başını havaya dikmiş balina. Çarpık çene-li ağızdan çıyanlar, yılanlar, akrepler çıkıyor art arda. İri, pörtlek gözleri sarı, kızıl ışıklar saçıyor. Biraz dikkatlice bakınca bunların içinde korkudan çarpılmış, çaresiz, acılı insan yüzleri seçiliyor. Sırtında, boyun çevresinde iri, siyah lekeler var. Belki de zıpkın izleridir bunlar. Kuyruk bölgesinden su değil, alevler fışkırıyor.

Resimdeki figürlerden kötücül bir esintinin yayıldığını duyumsuyordum ama bunu adlandıramıyordum. Neydi, neyi anlatıyordu bu esinti? Belki korkuyu; belki kötülüğü, uğursuzluğu; belki yırtıcılığı; belki de doğayla insan soyunun o hiç bitmeyen vahşi kavgasını...

Düşündükçe belkiler çoğalıyordu kafamda, sonra Zebercet'in dün söylediği beni çok etkileyen o sözünü anımsadım: "Ben cehennemini de celladını da içinde taşıyan biriyim." Julien Sorel de aynı şeyi söylemişti. Kaptan Ahab için de böyle miydi bu? Değişik yorumlara açık bu resim, onun cehenneminden kimi kesitler yansıtıyor olamaz mıydı?

Bir ses, "Az da olsa, öyledir" dedi. Dönüp baktım, Kaptan Ahab, yanı başımda durmuş bana bakıyor. Takma bacağına eliyle vurarak, "Herkes daha beni görmeden ilkin bunun sesini duyar. Öylesine dalıp gitmişsin ki geldiğimi bile duymadın" diyor. Ardından ekliyor: "Doğru söylemiş Zebercet de, Julien de. Buraya gelen her kişi kendi cehennemini de, cennetini de ruhunda taşıyarak gelir."

İçeri girdik, önce raftaki pipolardan birini aldı, yaktı. Odanın duvarlarında denizin değişik hallerini yansıtan resimler vardı. Birinde dalgalı, azgın hali görülüyor, gemileri, sandalları yuttu yutacak. Bir başkasında yoğun, gri sisler içinde. Onun yanındakindeyse gün ışığıyla oynaşan dalgalarıyla güler yüzlü, dost bir deniz.

Karşılıklı oturduk. Şimdi ona daha yakından bakıyordum. Tıpkı *Moby Dick*'in anlatıcısı Ishmael'in betimlediği gibiydi:

İri yarı gövdesi, Cellini'nin Perseus'u gibi bozulmaz bir kalıba dökülmüş, tunçtan bir heykeldi. Kır saçlarının arasında başlayan soluk, beyaz, upuzun bir yara izi, yanık esmer yüzünün bir yanından boynuna inip ceketinin yakası altında kayboluyordu. Bu yara izi, ulu bir ağacın dimdik gövdesini yukarıdan aşağı diklemesine yaran yıldırım izine benziyordu. En küçük bir dala dokunmadan, ağacın kabuğunu delip ta tepeden köke kadar derin bir oluk açtıktan sonra toprağa gömülen bir yıldırım izine benziyordu. Böyle bir ağaç, yemyeşil, dipdiri kalır ama yediği damga bir daha silinmez üstünden.

Kaptan Ahab, piposundan bir nefes çekti, dumanları havaya üflerken "Evet, güzel söylemiş o ıssız adam" dedi. "Doğrudur, söylediği bu kentte yaşayan herkes için bir ölçüde geçerlidir. Beni dinlemeye, serüvenimi öğrenmeye,

senin ıssız adam da aralarında, birçok kişi geldi. Beni dinlediler, yeri geldikçe kendi yaşadıklarından da örnekler verdiler. Gördüm ki herkesin böyle bir yanı var. Sanırım sen de biliyorsun, içsel bir dramı olmayanlar, bu kente alınmaz; buradakilerin ortak yanısıdır bu.

Yaratıcılarımız bizleri beyinlerinin rahminde dünyaya getirdiler, sözcüklerin yatağında besleyip büyüttüler. Kişiliklerimizi de yarattıkları ortamın yasalarına göre biçimlendirdiler. Sonra da bir kavganın içine saldılar. Nasıl biriyiz? Sorunun yanıtını belirleyen de bu kavganın içindeki yerimizdir. Öyle değil mi?"

"Öyledir" dedim.

Ahab'ın, kenarları kırış kırış olmuş, mavisi yorgun gözlerinde alaysamalı bir ışık belirdi, bir eliyle yüzünü sıvazlayarak sordu:

"Yaratıcım **Herman Melville**, o renkli, şiirli sözcükler okyanusunda beni Moby Dick'in ardına düşürdü; bir denizden ötekine sürükleyip götürdü; yenilgiye uğrattı sonunda da. Peki, sana göre nasıl biriyim ben? Korkak, cesur, hırslı, yetingen? Nasıl biri? Nasıl algıladın beni? Kavgam, sürdürdüğüm savaş, nasıl bir imge oluşturdu kafanda?"

Şaşırmıştım. Galiba, Don Kişot gibi Kaptan Ahab da bir sınavdan geçirmek istiyor beni, diye düşündüm.

"Söyleyeyim" dedim, "sen..."

"Dur, senin yerine ben söyleyeyim" dedi. "Delinin tekidir Ahab. Belaların, yıkımların en ağırına uğramış, bir ayağını Beyaz Balina'ya kaptırmış bir gemici. Bu yüzden dünyaya küsmüş, takıntılı bir kaçık, çılgın bir ihtiyar..."

"Hayır, benim için hiç de öyle değilsin" dedim.

"Belki senin için böyleyim. Ama hikâyemi okuyanlara sor, çoğunun böyle düşündüklerini göreceksin" dedi.

“İyi de Kaptan” dedim, “roman kişilerini algılama, okur-
dan okura değişir. Peki, sen kendi serüvenin üstüne hiç dü-
şündün mü? Niye yaratıcın, acılar okyanusuna attı seni, bir
daha da çıkarmadı?”

Sönmüş piposunu yeniden yaktı, bir-iki nefes çekti.

“Anlatayım” dedi, “Yaratıcım, **Herman Melville**, insan
soyu ile zaman arasında sürüp giden, tüketici bir savaşın
varlığından yakınarak şöyle der: ‘Ah, ne bitmez tükenmez
bir savaşmış zamanın, insanoğluna karşı açtığı bu korkunç
savaş.’ Besbelli bu yakınığını kanıtlamak, zamanla insanoğlu
arasındaki o korkunç savaşı yansıtmak için yaratmış beni.

Bana koydurduğu adda sözünü ettiğim savaşla ilgili ki-
mi ipuçları bulabilirsin. Bir kez Eski Ahid’de geçen adlar-
dandır adım. Eski zamanlarda da taç ve taht sahibi bir kralın
adıymış. Çok ama çok zalim biriymiş Kral Ahab, suçlu suç-
suz ayrımı yapmadan herkese zulmedermiş. Zulmü arttıkça
artmış, halkın dayanca sınırlarını aşmış. İşte o zaman halk
başkaldırmış krala, onu öldürmüş, kanını köpeklerle içirmiş-
ler. Kral Ahab’ın sonu böyle olmuş.

Bana gelince, bir yaşındayken falcı bir kadın falıma bak-
mış. Adımı birkaç kez yüksek sesle söyleyerek gözlerimi sı-
vazlayıp şöyle demiş: ‘Bu adın, bu gözlerin derinliklerinde
uğursuzlukların uğultusunu duyuyorum. Kötülük bulutları
bu adın üstünde dolanıp duracak, çok acı çekecek, çok...’

Yaşadıklarım bir bakıma haklı çıkarıyor falcı kadını; onu
Sofokles’in Kral Oidipus tragedyasındaki bilici Teiresias’a
benzetiyorum; o da Oidipus’un yaşamını altüst eden olayı
önceden söylememiş miydi? Biliyorum, sen bunlara masal
diyecek, inanmayacaksın; oysa benim de, Oidipus’un da
alinyazısı önceden çizilmiş, belirlenmişti.”

“Evet, inanmıyorum” dedim, ardından da ekledim: “Bak
Kaptan, sen masal kişisi değil, roman kahramanısın. Değiş-

mez alinyazısı masallara, söylencelere özgüdür. Romanlarda böyle değildir bu. Hiçbir romancı, yarattığı kişilerin kaderini önceden çizmez. Senin ve Moby Dick'in romansal boyutunu değerlendirmiş bir yazarın, E.M. Forster'in şu sözlerine ne diyeceksin?

Dış etkenlerin insan yaşamındaki payını vurgulayan tarih, alinyazısı kavramının boyunduruğu altındadır; oysa romanda alinyazısı diye bir şey söz konusu değildir; her şey insan yaratılışının gerçekleri üstüne kurulur. Romanda egemen olan duygu, her şeyin, tutkuların bile, suç işlemenin, yoksulluğun, mutsuzluğun bile amaçlı olduğudur. (...) Romancı dilerse, romandaki kişileri okuyucuya, bütün yönleriyle tanıtabilir; çünkü kişilerin dış yaşamları kadar iç dünyalarını da gözler önüne serebilme olanağına sahiptir. İşte bu nedenle roman kişileri çoğu zaman bize tarih kitaplarındaki insanlardan, hatta kendi yakın dostlarımızdan daha açık görünürler.

Evet, bu sözlerle ne diyeceksin Kaptan?"

"Ben o kadarını bilemem, bildiğim bir şey varsa hiçbir sözün, yaşanılanların yerini tutamayacağıdır."

Takma bacağına gösterip üstüne vurarak;

"Bunun bana anlattıkları, başkalarının söylediklerinden çok daha inandırıcıdır. Söylenenlere değil, yaşadıklarına, bacağımın sesine inanırım ben" dedi.

"Neden?" diye sordum.

"Nedeni mi, anlatacağım" dedi, "ama ayrıntılara inmeden."

Durdu, soluklandı biraz, sonra şöyle sürdürdü sözü:

"Balina avının üçüncü seferine çıkmıştım. Tuhaf bir sıkıntı vardı içimde; sanki kötü bir şeyler olacakmış gibi. Bu önsezimi tayfalardan gizlemeye çalışıyordum. Horn

Burnu'na değin gitmiştik. Beklediğimden de iyi gitmişti av, dönüşe geçecektik ki o hain iblisle karşılaşmayalım mı? (Sesi diken diken olmuştu.) Hemen, benimkiyle birlikte üç sandal indirdik denize. İyice yaklaşıncaya, yakınımıza gelince beyaz şeytan, zıpkınları fırlatmıştı, kuyruğunun sağ yanında üç delik açmıştı o kadar.

Kaçıyordu; meğer oyunmuş bu. Geriye döndü, sandalların üçünü de paramparça etti. Üstüne atladım, sırtına var gücümle sapladım bıçağımı, sapladım ya birden anlatılmaz bir acı duydum, kendimden geçmişim. Üç gün üç gece baygın yatmışım, kendime geldiğimde sol bacağımın yerinde yeller esiyordu.

Günler haftalar boyunca yatağa çakılıp kalmıştım. Beyaz iblisin soluğunu duyuyordum ensemden; bacağımın kopmuşluğunu unutuyor, öfkeyle fırlıyordum yataktan. Karabaslar içindeydim. Çılgınca davranışlarda bulunuyor, delilik nöbetleri geçiriyordum. Taşkınlıklar yapıyor, başucumda beni bekleyenlere saldırıyordum. Bu yüzden yardımcı kapitanlar yatağa bağladılar beni. Günden güne nöbetlerim hafiflemeye, içim az da olsa durulup yatışmaya başladı. İyileşiyordum. Belki de deliliğim, öfkeye dönüşmüş, yüreğimin kuytuluklarına çekilmişti. Delilik dediğimiz de öfkenin, aklı boğup susturmasından başka nedir ki...

Karaya ayak bastığımızda içimdeki öfkeyi geminin sahiplerine yansıtmamaya çabalıyordum. Çünkü beni ayakta tutan tek düşünce vardı: Bir kez daha sefere çıkmak, bedenimi de ruhumu da yaralayan bu şeytanla hesaplaşmak... Bunun sözünü etmiyordum en yakın arkadaşlarıma bile."

"Neden söylemiyordun?" diye sordum.

"Söylesem, geminin sahipleri yeni bir sefere çıkmama asla izin vermezlerdi" dedi. "Sakat kalışım, küçük düşürülüşüm, umurunda mıydı onların? Acıların cehenneminde kav-

ruluşumu da bilemezlerdi. Onlar için önemli olan tek şey paraydı, paranın dışında hiçbir şey düşünmezlerdi. İçimi okusalar, beni yeni bir sefere zorlayan düşünceyi sezinlesemler gemilerini hiç bana emanet ederler miydi?"

Sustu, sesi boğazında düğümlenmişti. Yüzünü buruşturdu, gözlerini duvardaki denizin azgınlığı tablosuna dikmiş, bir şeyler anımsamaya çalışıyordu.

Romanda Kaptan Ahab'ın, tayfalara bacağıının koparılışını açıkladığı o yürek burkucu sahne geldi gözümün önüne:

"Evet çocuklar, Moby Dick kopardı bacağıımı; Moby Dick yüzünden bu ölü kemik parçasına dayanır oldum." Sonra yüreğinden vurulmuş bir geyik gibi vahşi bir hıçkırıkla, "evet, evet, evet" diye bağırdı. "O melun beyaz balina yıktı beni; ömrüm boyunca tahta bacaklı acemi bir denizci kalacağım onun yüzünden." İki kolunu havaya kaldırıp korkunç lanetler yağdırmaya başladı: "Evet, evet!" diye bağırdı...

Sözü bıraktığı yerden aldı:

"Tayfalarıma da söylediğim gibi o kötü ruh, o beyaz şeytan büyük bir yıkıma uğratmıştı beni. Yalnız bacağıımı koparmakla kalmamış, ruhumu da, onurumu da yaralamıştı. Ben artık eski Ahab Kaptan değildim; kaderimin hışmına uğramıştım, kendimle de, çevremle de barışık değildim. Küçük düşürülmüşlüğü tonlarca ağırlığı altında soluk alamaz durumdaydım. Kestirmeden söylersem, koparılan bacağıım, kin ve öfke topuna dönüşmüş, gelip yüreğime oturmuştu. Baktığım her şeyde beyaz canavarın gölgesini görüyordum."

Anlatmasına yeniden ara verdi; oturduğu yerde takma bacağıının konumunu değiştirdi. Piposunu yaktı, birkaç nefes çekti, sonra şöyle sürdürdü sözü:

"Baktığım her şeyde onun gölgesini görmek çıldırtıyordu beni. Kulaklarımda sürekli bir uğultu vardı; nasıl desem,

bir tür öç çanları çalıyordu. Delilik dedikleri bu olsa gerek. İçimde kızgın bir sesin sürekli şöyle dediğini duyuyordum: 'Ne duruyorsun? Ardına düş o canavarın, nerelere gittiyse, okyanusların hangi kuytu köşesine, hangi ulaşılmaz katına sığındıysa bul, öcünü al, öcünü al, öcünü al!'

"Kaptan" dedim, "bu senin öç alma savaşını değişik biçimde yorumlayanlar, Moby Dick'e farklı anlamlar yükleyenler var. Kimilerine göre Moby Dick doğanın kendisidir; kimileri içinse yaşamdaki uğursuz güçlerin simgesi; bunların dışında onu senin kaderin sayanlar da var. Ne dersin?"

Gözlerini kırıştırdı, alnındaki, yüzündeki kırışıklar daha bir kabarıp belirginleşti. Tam sorumu yanıtlayacaktı ki yaratıcısının, Herman Melville'in sesi duyuldu:

"Ahab'ın yerine ben yanıtlayayım sorunu" dedi. "*Moby Dick*, çok katmanlı bir romandır. Onun üstüne söylenenlerin, yapılan yorumların da değişik olması doğaldır. Kişiler için de böyledir bu. Ancak saydığın yorumlar aslında pek de birbirinden bağımsız değildir. Doğayla, doğanın içinde barındırdığı uğursuz güçlerle, bu güçlerin yarattığı insan halleriyle kimi kesişmeler yok mudur? İşte Ahab'ı, bu kesişmelerin odağına yerleştirdim ben; onu kötülüklerle savaşan, savaşını öç alma tutkusuna dönüştürmüş, yürekli bir savaşçı olarak yarattım."

Ses kesildi. Kaptan Ahab'ın yüzünde gülümseme titreşimleri gelip geçti. Sonra;

"Öç çanlarının sesi, yüreğimdeki kin, öfke ve nefret topunun ağırlığı altında ezilerek çıktım son balina avı seferine" dedi. "Sonucuna bakarak istersen 'öç alma ya da ölüm seferi' de diyebilirsin buna. Pequod'un nasıl bir gemi olduğunu anlatmaya gerek yok, romandan bilirsin; elbette anlatıcının gemidekilerle ilgili şu betimlemesini de:

İşte size, kır saçlı dinsiz bir ihtiyar; lanetler ederek koca dünyanın denizlerinde bir Allahın belası balinanın peşinde: Gemisindeki tayfaların çoğu, dini bozuk melezler, serse-riler, yamyamlar, Starbuck'ın güçsüz erdemi ve dürüstlüğü, Stubb'ın keyifli kaygısızlığı ve vurdumduymazlığı, Flask'ın her bakımdan kaygısızlığı yüzünden, bu tayfaların ahlaki büsbütün bozulmuş. Sanki şeytan, böyle adamların yönet-tiği bu çeşit tayfaları, Ahab'ın çılgınca kinine yardım etmek için birer birer seçip toplamıştı.

Kaptan kamarasından çok seyrek çıkıyordum. Çıktığı-m-da da küpeşteye açtığım deliğe takma bacağımanın ucunu yerleştirir, maviliklere uzun uzun bakarak beyaz iblisle kar-şılaşacağımız ânı düşünürdüm. Öfkem kabarır, dayanılmaz bir hal alırdı. Aynı öfkeyi tayfalara da aşılmalıydım. Onları buyruğum altında tutmanın bir yolu da onlarla duygudaş-lık bağı kurma, onların çıkar güdülerini karşılamaydı. Ne diyordu anlatıcım: 'Bir insan kafaca ne kadar üstün olursa olsun, aslında az çok bayağılık gösterişlerine başvurmadan, başka insanları sürekli olarak buyruğu altında tutamaz.'

Doğrudur, çıkarına düşkün olmayan insan yoktur: Tay-falarda daha öne çıkar bu duygu. Bir tayfa çıkar duygusu, para kazanma tutkusu taşımasa okyanusların azgınlığına, yarattığı bin bir sıkıntıya nasıl katlanabilir? Bir de buna ilgi, sevgi görme açlığını da eklemeliyim. Bu düşünceler içinde tüm tayfaların kış güvertede toplanmasını istedim.

Söz, yerinde, zamanında kullanılırsa, etkileyici bir silah-tır; insanları yönlendirme, tekillikten kurtarıp bütünün parça-sı kılma gücü taşır. Bu amaçla onları coşkulandıran bir konuş-ma yaptım. Beyaz canavarı görüp de ilk haber verenin sahip olacağı altını direğe çaktım, herkese içki dağıtılmasını em-rettim. Onların duygularını devindiren, okşayıcı, güzel sözler

söyledim. Artık benim öcüm, onların da öcüydü, benim kinim onların da kinydı, Moby Dick onların da düşmanıydı.

O gün tayfalarım hep bir ağızdan bağırmaya başladılar: 'Keskin mızraklar yesin Moby Dick! Moby Dick'e ölüm! Moby Dick'e ölüm! Öldürünceye kadar Moby Dick'in peşine düşmezsek Allah bizim peşimize düşsün!'

Yardımcım Starbuck bundan hoşlanmamıştı, suratı asıldı... 'Delilik bu! Akılsız bir yaratığa böylesine öfkelenmek dine, imana sığmaz Ahab Kaptan' dedi.

Starbuck, paradan başka bir şey düşünmezdi, onun tek düşüncesi paraydı. Din, iman sözleri niyetini gizleyen bir örtüden başka bir şey değildi. Söyledikleri öfkelen-dirmişti beni. Bu öfkeyle şöyle dedim ona:

Ne olursa olsun, eziyor bu balina, kemiriyor içimi. İnsanı küçük düşüren bir güç görüyorum onda, anlaşıl-maz bir kötülük görüyorum onda. İşte bu anlaşıl-maz şeyden nefret ediyorum asıl! Beyaz balina ister kötülüğün bir vasıtası olsun, ister kötülüğün ta kendisi, ondan alacağım öcümü. Dinsizlikten imansızlıktan bahsetme bana evlat. Beni güneş küçük düşürse güneşi vururum. Güneş bana düşmanlık ederse, ben de düşman olurum ona; oyunun kuralıdır bu..."

Anlatırken karşısında ben değilmişim de Starbuck varmış gibi elleriyle yumrukluyordu havayı. Öfke alevi tüm bedenini sarmış gibiydi. Araya girdim:

"İyi de Ahab Kaptan" dedim, "coşkunun ömrü kısadır, ateşi tez söner; sönünce de onu yaratan nedenler, amaçlar yitip gider. O zaman Starbuck'ın tutumu, tayfaların ortak tepkisine dönüşmez mi?"

Elini boynuna doğru inen yara izinin üstünde gezdirdi; öksürüp boğazını temizledi. Solgun bir gülümsemeyle şöyle yanıtladı sorumu:

“Doğrusu bunu ben de düşündüm” dedi. “Çünkü biz deniz insanların denizden gelen değişken bir doğası vardır. Bir bakıma deniz gibiyizdir; denizin havası, görünümü, bir anda nasıl değişirse biz de öyleyizdir, uzun süre aynı yönde, aynı kararda kalmayız. Değişmeyen yanıımız yok mu? Var, çıkarımızı düşünme güdümüz. Bu yönden asıl amacımı, Moby Dick’ten öç almayı onun gizlendiğı sulara varıncaya değin geriye çektim; bunun yerine tayfaların iştahını kabartacak pay alma, para kazanma tutkusunu öne çıkardım.

Günler geçiyor, ambarlar balina yağı doluyordu. O ha-in, kötülüklerin anası iblisin bulunabileceğı yerlere yaklaştıkça öfkem azgınlıyor, korkunç bir tırmalanma başlıyordu içimde. Uyuyamıyordum. Kimi geceler soluksuz kalıyor, kendimi dışarı dar atıyordum. Acıların burgacında kırık bir tekne gibi dönüp duruyordum. Acılardan alıyordum gücümü; öfkemi diri tutan, besleyen bir güçtü acılarım.

Acı çekmenin erdemine inanmaya başladım; mutluluğa yeğliyordum acıyı. Şöyle düşünüyordum: Bu dünyanın mutlulukları, boş ve geçicidir; anlamsızdır bir bakıma. Oysa acılar öyle değildir, kutsal, gizemli bir yanı vardır acıların. Yürekten gelen acılar, insanı yüceltir, yetkinleştirir.

Neyse, beyaz balınaya her gün biraz daha yaklaştığımızı gelip geçen gemilerden öğreniyordum, her an karşılaşabilirdik onunla. Marangozdan yepyeni takma bir bacak yapmasını istedim. Demirciye halis çelikten nal çivilerini işleyerek benzersiz bir zıpkın yaptırdım. Suyunu, insan kanında soğutarak verdirdim. Canavarla savaşmaya hazırdım artık; onunla karşılaşacağım ânı ipele çekiyordum.

Uzatmayayım, sonunda onun bulunduğu sulara gelmiş, kovalamaya başlamıştık şeytanı. Bütün sandalları denize indirtmiştim. Var hızımızla ona doğru yaklaşıyorduk. Birden, hiç ummadığımız bir anda karşımıza çıktı, öylesine bir hı-

şımla üstümüze saldırdı ki bir vuruşta parçalamıştı sandalımı. Dalgaların içine fırlamıştım, tayfaların yardımıyla bir başka sandala geçtim. Bu ilk çatışmada can kaybımız yoktu.

İkinci gün yine izindeydik, kaçıp gitmiş olamazdı. Uzaktan gördük onu, bizden önce, o bize saldırdı. Üç sandalı da, takma bacağı da parça parça etmişti. Kedinin fareyle oynadığı gibi oynuyordu bizimle. Ne ki ardını bırakmadık, üçüncü günse oldu olanlar. Olanları anlatamayacağım (boğuk, ağlamaklı bir tınıya bürünmüştü sesi)."

Anlatıcımız Ishmael'den dinleyelim:

Zıpkın atıldı, vurulan balina fırlayıverdi ileri. Bir ateş hızıyla boşalan ip, birden takıldı bir yere. Ahab, ipi kurtarmak için eğildi; kurtardı da. Ama tam o sırada ipin fırlayan bir halkası boynuna dolanıverdi ve onu Osmanlı cellatları gibi sessizce boğup tayfaların görmesine bile vakit kalmadan aldı götürdü sandaldan. Bir anda boşalıp giden ipin ucundaki ilmek, bomboş fiçiden uçtu, bir tayfayı yıkıp geçerek denizde şakladı ve gidiverdi. (...) Derken okyanusta dönmeye başlayan geniş halkalar, tek başına kalmış sandalı, bütün tayfaları, sularda yüzen kürekleri, kargıları, canlı cansız her şeyi, Pequod'dan kalan en küçük tahta parçasını bile alıverdi içine. Hepsi birden bu girdabın ortasında döne döne kayboldular.

Ishmael'in, tınısı hüzne ve acıya bulanmış sesi kesildi. Ahab dalıp gitmişti. Bir süre sustuk, sessizliği Ahab bozdu, "Benim de sana bir sorum var" dedi. "Yanıtlar mısın?"

"Elbette yanıtlarım, sor Kaptan" dedim.

"Romanımı okurken benimle ilgili seni en çok etkileyen yer neresi oldu?"

"Buna benzer bir soruyu Don Kişot da sormuştu" dedim. "O kadar çok yer var ki Kaptan, bilmem ki hangisini anlatsam? Birini söyleyeyim yine de:

Romanında, 'Çelik mavisini, pırıl pırıl bir gündü' tümce-
siyle başlayan bir bölüm vardır. Hava, insanı çıldırtacak ka-
dar güzeldir. Sen, ağır ağır yürüyerek geminin bordasına ge-
ler, eğilip denize bakarsın. Sevgi yelleri doldurmuştur içini,
seni ezip tüketen öfkenin karayelleri dinmiştir. Yüreğinden
sıyrılmışsındır o an için. Gördüklerin ağlatır seni. Starbuck,
sessiz hıçkırıklarını duyup yanına gelmiştir, ona içini dök-
tüğün sahne çok etkilemiştir beni. İşte ona söylediklerinden
bellegeime yerleşen küçük bir kesit:

*Kırk yıldır Ahab huzurlu toprakları bıraktı, bu belalı en-
ginlerle savaşıp durdu. Kırk yıl bu! Evet, Starbuck bu kırk yılın
üçünü bile karada geçirmedim. Bu sürdüğüm hayatı düşünü-
yorum... Yalnız, yapayalnız bir hayat... Çevresi yüksek surlar-
la çevrili bir şehir gibidir bir kaptanın yalnızlığı... Dışardaki
yeşil çayırlarla avunamaz insan... Bıkar, canından bezer in-
san! Tek başına kumanda etmek, bir köleliktir aslında.*

*Ayakta duramayacak kadar bitkin, beli bükülmüş, kam-
buru çıkmış görüyorum kendimi. Cennetten kovulduğundan
beri geçen yüzyılları sırtında taşıyan Âdem Baba gibi sende-
liyorum yükümün altında. Allahım! Allahım! Allahım! Yar
artık şu yüreği! Del artık beynimin teknesini! (...) Yaklaş! Ya-
nıma gel Starbuck. Bir insan gözüne baksın gözlerim. Denizi,
gökleri seyretmekten daha güzel, bir insan gözüne bakmak.
Yeşil topraklara yemin! Pırıl pırıl ocak başlarına yemin! Bü-
yülü bir aynadır insan gözleri. Karımı görüyorum, çocuğu-
mu görüyorum senin gözlerinin içinde."*

Kaptanın yüzünde bir hayret anlatımı belirmişti. Başını
kaşdı, piposundan birkaç nefes çekti:

"Tuhaf değil mi? O da aynı şeyleri söylemişti" dedi.

"Kim, Ahab Kaptan, benimle aynı şeyleri söyleyen kim?"
diye sordum.

“Biz burada kimi arkadaşlarla zaman zaman bir araya gelir, içinden çıkıp geldiğimiz yaratılarda yaşadıklarımızı anlatırız birbirimize. Geçenlerde biriyle tanıştım, o da beni dinlemeye gelenler arasındaydı, adı Mümtaz, buraya gelmeden önce romanımı okuduğundan söz etti. Sana sorduğum soruyu ona da sordum. Senin beğendiğin bölümü o da çok sevdiğini söyledi. Buna şaştım işte!”

“Hangi romanın kahramanı olduğunu da söyledi mi Kaptan?” dedim.

Düşündü biraz. “Doğru anımsıyorsam” dedi, “*Huzur*’muş içinden çıkıp geldiği romanın adı.”

Kaptan Ahab’ın yanında daha fazla kalmadım. Akşama daha çok vardı. Sokaklarda dolaşacak, kentte yaşayanları gözlemleyecektim. Hoşuma gidiyordu bu. Her baktığım yüzde tanıdık çizgiler arıyordum. Çoğunda bulamıyordum kuşkusuz. Ama o gün, burada olabileceklerini hiçbir zaman düşünemeyeceğim iki tanıdık yüzle karşılaştım.

“Karanlığın Gücü” yontusunun önüne oturmuş, yüksek sesle konuşuyor, bir şeyler anlatıyorlardı birbirine. Kendilerini konuşmaya öylesine kaptırmışlardı ki geldiğimi duymadılar bile. Uzun boylu, zayıfça, açık renk saçlı, yanık yüzlü adam, şöyle diyordu yanındakine.

“Bir kadınla erkeğin yüreğinde sevgiyle inanç birlikte yeşermeye görsün, acıları da sevinçleri de bütünleşir. Maria’yla benim için de böyle olmuştu. Köprü uçurma göreviyle gittiğim Pablo’nun yönettiği çetenin kampında gördüm Maria’yı. Birden boğazıma bir şeyler tıkandı, bir titreme oldu içimde. (Bu adları duyunca konuşanı tanımıştım. Ernest Hemingway’in *Çanlar Kimin Çalıyor* romanının başkışisi Robert Jordan’dı.) İkimizin de gözlerinde hüznünlü bir ışık yanıp sönmüştü. Aynı inancın yolcularıydık, o da ben de İspanya dağlarında faşistlere karşı Cumhuriyetçiler için sava-

şıyorduk. İnsanı büyüleyen ilginç bir görüntüsü vardı. Yaratıcım, onunla karşılaştığım andaki resmini şöyle çizmişti:

Esmer yüzünde bembeyaz dişleri parlıyordu. Derisi de, gözleri de aynı altınsı, parlak esmerlikteydi. Elmacık kemikleri çıkıktı. Cıvı cıvı gözleri, dolgun dudaklı, dümdüz bir ağzı vardı. Güneşte kavrulup kararmış buğday tarlasının altınsı koyuluğundaydı saçlarının rengi! Ama çok kısaydı saçları.

Besbelli bu saçlar tıraş makinesiyle derinden kazınmıştı, yeni yeni uzuyordu.”

Yanındaki, orta boylu, gri, sarkık yüzlü, gözleri torbalanmış adam Robert Jordan’ın sözünü kesip sordu.

“Neden, kim kazımış olabilir Roberto?”

“Anlatacağım. Kim kazıyacak, işkence yapanlar, faşistler... Maria, çok acı çekmiş, çok kötü günler yaşamış Peygamber, çok kötü günler... Öyle senin anlattığın torunun Nâzım’ın ya da içeriye düşen devrimci arkadaşlarının gördüğü türden işkenceler değil bunlar. (Soruyu soranı, bu gri, sarkık yüzlü, gözleri torbalanmış adamı da tanımıştım: Tahsin Yücel’in *Peygamberin Son Beş Günü* adlı romanın kahramanı, devrimci ozan Rahmi Sönmez, takma adıyla Peygamber’di.) Kızlığını öldüren, ruhunda silinmez lekeler bırakan işkenceler.

Maria’yla birlikte olmaya başladık. Çoğu geceler kampingde uykuya dalar dalmaz gelir, uyku tulumumun içine girerdi. Ölümle yüz yüzdük her an, öyleyse dörtlüye sevişmeliydik. Ne ki sevişemiyorduk, ona yapılanlar, sevişmeyi öldürmüştü Maria’nın beyninde. Dahası kimsenin onu sevmeyeceğine inanıyordu.”

“Neden?” diye sordu Peygamber.

Robert Jordan soruyu yanıtlamadı. Maria'nın anlattıkları sözcük sözcük belleğine kazınmıştı: "Bana saldırdıkları zaman, kendimi yitirene kadar karşı koydum. Biri çıkıp başımın üzerine oturana değin mücadele ettim... Onu ısır-dım... Sonra da ağzımı bağladılar, kollarımı kafamın arkasında tuttular. Öbürleri de şey yaptı bana" sözleri bir uğultuya dönüşmüştü kulaklarında.

"Maria'nın ruhuna sinen bu kirlenmişlik duygusunu silmeye çalıştım. Sevdiğime, onunla evlenebileceğime inandırdım onu. Artık kendisini kadının gibi görmeye başlamış-tım. Geleceğe dönük düşler kurduruyordum ona. Üstlendiğim görevi tamamladıktan sonra nerede, nasıl yaşayacağımızı anlatıyordum, tensel yönden nasıl güzelleşeceğini de... Şöyle diyordum:

Saçların omuzlarına dökülecek, dümdüz, tıpkı denizin kıvrımlı dalgası gibi uçları dalga dalga kıvrılacak. Boy at-mış başak renginde olacak saçların, yüzüne yanık altın ren-gi, gözlerin hem saçına, hem cildine uyabilecek tek renkte, içlerinde koyu lekeler bulunan altın renginde olacak. Ben, başını geriye iteceğim senin, gözlerine bakacağım, sıkı sıkıya sarılacağım sana.

Düş kurdurmak önemli bir sağaltım yoludur. Maria'nın çektiği acıları sevgimin süngerine emdirmek istiyordum. Bunun için de yaşadığı o karanlık, korkulu günleri anımsa-tacak sözlerden kaçınıyordum. Ne var ki Maria, her şeyi bil-memi istiyordu. İkide bir şöyle diyordu: 'Karın olacaksam, senin erkeklik gururun açısından bilmen gerekenleri anlat-mak istiyorum sana. Hiç kimseye teslim olmadım ben. Hep dövüştüm, bana kötülük yapmak için en azından iki kişi uğ-raşmak zorunda kaldı. Biri başıma oturup tutuyordu beni. Bunu senin gururun için anlatıyorum.'

'Anlatma Maria, anlatma, benim gururum sende' diyordum; ama o anlatmakta direniyordu. Sonra babasını Cumhuriyetçi olduğu için nasıl kurşuna dizdiklerini anlattı. Ardından annesiyle akrabalarının başına gelenleri..."

Robert Jordan'ın sesi boğuk, öfkeli bir hal almıştı. Peygamber'se torba gözlerini açmış, buruşmuş yüzüyle ona bakıyordu.

"Bak Peygamber" dedi, "Karin Feride'nin sana anlattıklarından, onun dilinden düşürmediği, Marx, Engels, Herzen, Plekhanov gibi kimi adlardan da çok söz ettin. İnandığın kavramlar uğruna devrimci bir şair olarak içeriye düşüp acı çekme, işkence görme düşleri kurdun. Ama faşizmin nasıl bir şey olduğunu, insanı ne denli acımasız kıldığını hiç düşündün mü?"

Peygamber, bir şeyler söyleyecek gibi oldu ama söyleyemedi.

"Öyleyse o gece Maria'nın bana anlattığı o sahneyi onun ağzından dinle. Ağıtsı bir sese dönüşmüştü Maria:

(...) Kurşuna dizme işinden sonra bizi, olayı gören ama kurşuna dizilmeyen akrabaları alıp o sarp tepedeki matadero'dan kasabanın meydanına getirdiler. Hemen herkes ağlıyordu. Hemen herkes ağlıyordu; ama kiminin, gördüklerinden dili tutulmuş, gözyaşı pınarları kuruyup kalmıştı. Ben de ağlayamıyordum. Olan bitenleri fark etmiyordum, çünkü gözlerimin önünde bir tek anamla babamın kurşuna dizildikleri an vardı, bir de annemin, 'Yaşasın bu köyün Belediye Başkanı olan kocam' kafamın içinde bitip tükenmeyen bir çılgılık. (...) Sonra da onu vurdular, yere düştü annem. Ben sıradan ayrılıp onun yanına gitmeye çalıştım ama hepimizi bağlamışlardı... Falanjistler, bizi sürü halinde önlerine katıp bayıra sürdüklerinde onlar orada daha başkalarını da kur-

şuna dizmek için bekliyorlardı, duvar dibine yığılıp kalmış cesetlerle birlikte. Kızlarla kadınlar, bileklerinden upuzun bir sıra oluşturacak biçimde bağlanmıştı. Bizi tepeden indirip sokaklarda sürüyerek meydana getirdiler. Meydanda belediye sarayının karşısındaki berber dükkânının önünde durdurdular.

Berber dükkânında olan bitenleri Maria'ya anlattırmak istemem" dedi Robert Jordan. "İki bölük saçını, dibinden kesip koparmışlar. Kulağında bir delik açmış, kanlar içinde kalan yüzüne saçlarının örgüsüyle vurmaya başlamışlar, sonra ağzına tıkayıp o saçları soluksuz bırakmışlar. Ardından saçlarını neredeyse kafasının derisi çırılçıplak kalacak biçimde tıraş etmişler. 'Biz kızıl rahibelere böyle yaparız' diyerek tentürdiyotla Maria'nın alnına UHP diye yazmışlar. Kahkahalar arasında onu babasının bürosuna götürüp kızlığının tüm soylu güzelliğini soyup almışlar.

Dinlemek istemiyordum bunları ama dinliyordum yine de. İçimde kin dağları oluşuyor, nefretim, tiksintim taşıyamayacağım kadar ağırlaşıyordu."

Robert Jordan sustu. Peygamber, titrek, ölgün bir sesle şöyle dedi:

"İnsanın inandığı bir dava uğruna acı çekmesi, işkence görmesi gerekir; yoksa bir dava adamı olduğunu çevrendekilere nasıl inandıracak, bunu nasıl kanıtlayacaksın? İnanın, ben hep bunu istedim, içeri girmeyi, devrimci bir ozan olarak işkence görmeyi istedim. Saygınlık kazanmada, ad san sahibi olmada bunun büyük etkisi vardı. Olmadı, yaratıcım bana tattırmadı bu hazzı.

Ancak bir kez böyle bir hazzı tadacak gibi oldum. Geceğin ilerlemiş bir saatinde evimi basmıştı polisler, ellerinde makineli tüfeklerle. Onları karşımda görünce 'Tamam, işte

beklediğim an geldi, alıp götürcekler beni' dedim, tanımsız bir sevinç doldurdu içimi.

Polisler, darma duman ediyorlardı evi. Dolapları açıp kapıyor, koltukların altına bakıyorlardı. Gelgelelim kitaplara dönüp bakmıyorlardı. Oysa aramaya kitaplardan başlamak bu işin kuralıydı. Dayanamadım, polislere, 'Yorulmayın arkadaşlar, aradıklarınızı ben göstereyim' dedim. Yan odadaki kitaplığıma götürdüm onları. 'Aradıklarınız işte burada, işte Marx'lar, işte Lenin'ler, işte Nâzım'lar, işte benim kendi şiirlerim ki devrim şiirleridir.'

Hiç mi hiç ilgilenmediler. Pis pis baktılar yüzüme. 'Biliyorum, beni götürmeye geldiniz. Hazırım, götürebilirsiniz' dedim. Güldüler. Meğer benim için değil, torunum Nâzım için gelmişler; onu çete kurup anayasal düzeni değiştirme suçundan arıyorlarmış. Beklediler, beni de bir sandalyeye oturtup 'ses çıkarma, olduğun yerde kal' diye uyardılar.

Çok geçmeden Nâzım geldi, daha kapıdan içeri adım atar atmaz aç kurtlar gibi saldırdılar üstüne, kollarını kavrayıp ellerini kelepçelediler.

Bağırarak istiyordum, sesim çıkmıyordu. Bir ara Nâzım'ın direnir gibi olduğunu görünce dayanamadım, en yakın polisin üstüne atladım. O anda karnıma bir tekme yedim, suratıma da birkaç yumruk. Aldılar götürdüler Nâzım'ı. Gün ışığıncaya değin olduğum yerde öylece yatıp kalmışım."

Robert Jordan Peygamber'in elini tuttu, kalkmasına yardım etti. Birlikte yürüyüp gittiler. Arkalarından gitsem diye düşündüm, vazgeçtim sonra.

Yontudaki figürlere bakıyordum. Ön planda iri pençeli, bir şeyi ısıracakmış gibi ağzını açmış, vahşi hayvanlarinkini andıran dişleri dışarı taşmış bir erkek... Kucağında bir kadın bedeni, belli ki öldürülmüş. Kadının elinden sarkmış bir çi-

çek demeti, hemen altına da Nicolos Guillen'den şu dizeler kazınmış:

*Elinde bir zambak vardı
ateş vardı gözlerinde;
kana döndü hemen zambak,
ve kan ölüm oldu hemen.*

Neden "Karanlığın Gücü" adını vermişler bu yontuya? Faşizmle, şiddet ve işkenceyle anlamsal bir bağ kurulabilir miydi? Kuruyordum, dahası Kaptan Ahab'ı yenilgiye uğratan o uğursuz güçle de...

MÜMTAZ'IN KORKULARI

Kaptan Ahab'ı dinlemeye gidenler arasında Mümtaz'ın da bulunması şaşırtmıştı beni. Yaşam serüvenleri, duygu dünyaları öylesine birbirinden farklıydı ki belleğimde bile adlarını yan yana getiremiyordum. Birisi huzuru aşta arıyor, onu kendi içinde bulmaya çalışıyordu. Ötekiyse kendini yenilgiye uğratmış bir yaratıktan öç almada arıyordu. Nasıl oluyordu da birbirlerini dinlemekten hoşlanıyorlardı? Mümtaz'a soracaktım.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanları arasında *Huzur*'un, roman kişileri arasında da Mümtaz'ın ayrı bir yeri olduğunu biliyordum. Eleştirmenlerin çoğu benim gibi düşünüyordu. Onlara göre Mümtaz, sonu acıklı, kısa sürmüş, kırık bir aşkın öznesi değildi yalnızca; yaratıldığı dönemin havasıyla oluşturulmuş, özgün bir kişilikti de. İnsana, topluma, sanata dönük zengin bir birikimi vardı. Doğu'nun, Batı'nın ruhu, belleğinin katmanlarında birlikte dolaşıyordu. Farklı algılama kalıpları içinde üretilmiş sözel, görsel, sessel yaratıların yan yana bulunduğu özgün bir galeriydi onun belleği...

Gerçekten öyle biri miydi Mümtaz? Olmasa bu kentten içeri girebilir miydi?.. Ne demişti Kaptan Ahab: "Biz, buradakiler, kurmaca kişileriz; ama sıradan kişiler değiliz. Özgünlüğü olan, doğayı, insanı anlamaya, anlatmaya dönük bir oyunun oyuncularınız."

Mümtaz'ın evine giderken bunları düşünüyordum. Eve yaklaşmıştım ki karşıdan gelen tanıdık bir yüzle karşılaştım. Milan Kundera'nın *Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği*

adlı romanının eksen kişisi Tomas'tı. Selamlaştık. Kendisiyle konuşmak istediğimi söyledim. Şaşırır gibi oldu.

"Hemen, şimdi mi?" dedi.

"Evet" dedim, "uzun sürmeyecek, sana soracağım kısa bir-iki sorum var."

Sonra, oturma köşelerinden birine gittik. İlk daha önce görüştüğüm kişilerden söz ettim ona. Ardından da;

"Biliyor musun Tomas" dedim, "aşka, kadınlara, yaşama bakışını romanında tam anlayamadım. Gelgitler yaşıyordun. Kurallar koyuyor, varsayımlar geliştiriyordun kendince. Yargılama süreci içindeydin hep. Neden böyle davranıyordun?"

Gözlerini gözlerime dikti, gülecek, yumuşak bir sesle;

"Sırtımda bir ağırlık taşımamak, onun altında ezilmek için" dedi. "Yaşam, karşıtlıklardan, daha doğrusu birbirine karşı iki uçtan oluşur. Senin gelgitler dediğin, kurallar, varsayımlar dediğin de aslında bu karşıtlıkların ürünüdür. Olayları, durumları adlandırıp anlamlandırmamız bu karşıt uçlardan hangisini seçtiğimize bağlıdır."

"Nasıl? Anlayamadım!" dedim.

"Romanımın girişinde yaratıcım bunu yalınlaştırarak anlatır, sözü, İsa'dan önce altıncı yüzyılda bu soruyu dile getiren bilge Parmenides'e atarak şöyle der: 'Dünyayı çifter çifter karşıtlıklara bölünmüş olarak görüyordu. Aydınlık/karanlık, incelik/kabalık, sıcak/soğuk, varlık/yokluk... Karşıtlıklardan her birinin bir yanı olumlu (aydınlık, incelik, sıcak, varlık) öteki yarısını da olumsuz olarak nitelendiriyordu. Bu olumlu ve olumsuz kutuplaştırmayı basit bulabiliriz. Yalnız bir sorun var: Hangisi olumlu, ağırlık mı, hafiflik mi?"

Hafifliği seçmiştim ben. Tüm bağlantılarımdan, bağitlarımdan sıyrılacak, özellikle de cinsel özgürlüğümü yaşayacaktım. Karımdan ayrılmış, ailemden kopmuştum. Ağır bir

yükü atmıştım sırtımdan. Böylesi bir yükün altına yeniden girmekten korkuyordum. İşte senin kural, varsayım dediğin de bundan, korkumdan doğdu.

Kadınlara karşı kendimi korumalıyım. Erotik dostluk kavramını geliştirdim:

Her iki tarafı da mutlu edecek bir ilişki, duygusallığa yer vermeyen ve sevgililerden ne birinin ne de ötekinin birilerinin yaşamı ve özgürlüğü üzerinde hak öne sürmedikleri bir ilişki biçimi...

Bu tanımın sınırları içinde kalıyor, bir kadınla değil, kadınlarla cinsel özgürlüğümü yaşıyordum.

Bir kadınla aynı çatı altında sürekli kalma, doğama aykırıydı sanki. Hele bir kadınla aynı yatakta uyumaya asla katlanamazdım. Kadınlarım da biliyorlardı bunu. Şuna inanıyordum: 'Bir kadınla sevişmek ve bir kadınla uyumak iki ayrı tutkudur, sadece farklı değil, aynı zamanda da zıt tutkudur. Aşk, çiftleşme arzusunda (sonsuz sayıda kadına kadar uzanabilecek bir tutku) duyurmaz kendini, uykuyu paylaşma arzusunda duyurur (tek bir kadınla sınırlı olan bir arzu)."

"Ya Tereza?" dedim. "Uykuyu paylaştın onunla. Öyleyse..."

Tümcemi tamamlamadı.

"Öyleyse onu sevdiğimi, ona âşık olduğumu mu söyleyeceksin? Bir bakıma evet. Onun yaşamıma hangi rastlantıların sonucunda girdiğini anlatacak değilim. Rastlantıların yaşamımızdaki yeri sandığımızdan çok daha büyük...

Tereza'yla aynı çatı altında kalıyor, aynı yatakta yatıyordum; onda beni sınırlayan bir yan vardı; ama cinsel yaşamım özgürce sürüyordu yine. Ne var ki yatağına girdiğim kadınlarla eskisi gibi sevişemiyordum. Tereza'nın imgesi bey-nime, gözlerime yerleşmişti. Bu yüzden önce içiyor, sonra

öteki kadınların kapısını çalabiliyordum. Kapısını çaldığım kadınlar da ayırımındaydı bunun.

Değişmiş gibiydim. Bu değişimi yaratıcım şöyle betimler:

Eli kolu bağlanmıştı; sevgililerin gözünde Tereza'ya karşı duyduğu aşkın kararı sürülmüştü alınına; Tereza'nın gözünde sevgilileriyle yaptığı kaçamakların lekesi.

Kaçamaklarımın Tereza'nın gözünde bıraktığı leke, geceleri uykunun karanlık çöllerine savuruyordu onu. Bakıyordum, yüzündeki dinginlik, güzellik silinmiş; acının tırmalayıcı anlatımına bırakmıştı yerini. Belli ki rüyaların cehenneminde soluk alıp veriyordu. Dişlerini sıkıyor, inliyor, yaralı bir sesle anlaşılmaz şeyler mırıldanıyordu, sessiz çılgınlık atıyordu sanki. Uyandırıyor, daha fazla acı çekmekten kurtarıyordum.

Tereza, tek eşliliğe inanıyor, bu yüzden başka kadınlarla olan ilişkilerim onun günlük yaşamını zehirliyordu. Bu durumdan kurtarmak için tuttum evlendim onunla."

"Ama kurtaramadın" dedim. "Evlenmenin de bir yararı olmadı. O, yine kıskançlığın ağırlığı altında eziliyordu, sense varoluşunun hafifliğini sürdürüyordun."

Yüzünde ekşimsi bir anlatım belirdi:

"Evet, çünkü cinsel özgürlüğüme ket vuracak, kendimi denetleyecek güçten yoksundum. Sonra yaşadığımız kentin, Prag'ın baharı o günlerde kışa dönmüştü. Rus askerlerinin postal sesleri doldurdu sokakları. Kentin havası solunamayacak denli kirlenmişti."

Tomas'ı dinlerken romandaki şu tümceler gelip geçiyordu belleğimden:

Milletvekilleri Rus ordusu tarafından birer suçlu gibi alınıp götürüldüler. Nerede olduklarını kimse bilmiyordu,

yaşamlarından kaygı duyuluyordu. Ruslara duyulan nefret, halkı alkol gibi sarhoş etmişti. Sarhoş yaşanan bir nefret karnavalıydı. Çek kentleri, alaylı laflar, dörtlükler, şiirler ve herkesin cahiller sirki diye suratlarına güldüğü Brejnev'le askerlerinin karikatürleriyle dolu, elle boyanmış afişlerle donatılmıştı. Ama hiçbir karnaval sonsuza değin sürüp gitmez...

"Sonunda zorbaya boyun eğdik. Boyun eğişin yarattığı eziklik, ıstırap giderek artıyordu. Biz de soluğu Zürih'te aldık.

Zürih'e gelişimiz ne beni değiştirmişti, ne de Tereza'yı. Tereza, özel yaşamımın kuytuluklarında dolaşmış, gizli saklı neyim varsa tüm ilişkilerimi öğrenmişti. Gelişimizin altı ya da yedinci ayıydı. Bir akşam eve çok geç gelmiştim; ondan bir mektup buldum masamda, bana yük, ayak bağı olduğunu, yurtdışında yaşayacak gücü kendinde bulamadığını açıklıyor, Prag'a döndüğünü belirtiyordu."

"Tereza'nın Prag'a dönüşünü nasıl karşıladın? Üzüldün mü, yoksa giderek sana yük olmaya başlayan bir ağırlıktan kurtulduğun için sevindin mi?" diye sordum.

Düşündü. Önümüzden gelip geçenlere baktı. Tedirginlik kokan bir gülümsemeyle;

"Üzüldüm mü, sevindim mi? Bunu yaratıcımdan dinleyelim istersen" dedi.

Sokak sokak yürümeye başladı. İçindeki melankoli gitgide güzelleşiyordu. Yaşamının yedi yılını Tereza'yla geçirmişti ve şimdi geriye baktığında o yılların yaşandıkları zamankinden çok daha güzel olduğunu görüyordu. Tereza'ya olan aşkı güzeldi; ama yorucuydu da, sürekli olarak ondan bir şeyler saklamak, hileye başvurmak, örtbas etmek, ona rol yapmak, gereğinde canlandırmak, gereğinde yatıştırmak, kıskançlığı, çektiği acıları ve rüyaları karşısında savunmaya geçmek, kendini suçlu hissetmek, mazeretler bulup özür dile-

mek zorunda kalmıştı. Artık yorucu olan ne varsa kaybolup gitmiş, sadece güzellik kalmıştı geriye. Yedi yıl Tereza'nın kölesi olarak yaşamıştı, attığı tek bir adım bile onun gözünden kaçmadan. Bileklerine demir güllerle bağlasa bu kadar olurdu ancak. Birdenbire çok daha hafifledi adımları. Ayakları yerden kesildi, yükseldi; Parmenides'in büyüülü alanına girmişti, varolmanın o güzelim hafifliğini tadıyordu.

"Sanırım çok geçmeden Tereza seni de sürüklemişti ardından" dedim.

"Öyle oldu" dedi. "Romanımdan da bileceksin, Tereza birdenbire girmişti yaşamıma. Romandaki eğretilmeli bir söylemle 'Sanki o, üzeri katranlanmış sazdan bir sepete konulmuş nehir aşağı yollanmıştı' nehrin kıyısı olan yatağında onu bulup alayım diye. Almıştım ben de.

Prag'da çok kötü günler sürüp gidiyordu. Komünizmin yarattığı kuşku, suçlama ortamı kentin havasını kurşun gibi ağırlaştırmıştı. Polislik kokan bakışlar egemendi gözlerde. Bir zamanlar söylediğiniz ya da yazdığınız bir çift masum söz, bir de bakıyorsunuz suç kılığına sokulmuş, karşınıza dikilmişler. Benim için de böyle oldu bu. Suçlandım. Yönetim karşıtı biri olmadığımı itirafa zorladılar beni. Dediklerini yapmadım. Önce işimden ayrıldım. Ünlü bir beyin cerrahiyken mahalle hekimliği, cam siliciliği yapmaya başladım."

"Biliyorum" dedim. "Cam silicisiydin ama herkes yine de doktor diye çağırıyordu seni. Evlere, bürolara gidiyordun, özellikle de kadınlar seni yeğliyor, seni çağırıyorlardı. Kadınlarla olan kösnül ilişkilerin daha bir artmıştı. Öyle ki saçlarına bile kadınların cinsel organlarının kokusu sinerdi. Bu koku, Tereza'yla arana dikenli telden bir çit geriyordu. Böyleyken ne Tereza seni kadınlardan koparıp almış ne de sen Tereza'dan kopmuştun. Bir nedeni var mıydı bunun?"

Durdu, düşündü. Ellerini ovuşturdu. Şakacı bir ses tonuyla;

"Yaratıcım, kaçamak yapan, çapkın erkekleri lirik ve epik diye iki öbeğe ayırır" dedi. "Ben ikinci türden, epik çapkınlardanım. Benim gibileri yaratıcım şöyle betimliyor: '...Çarçabuk bıktıkları alışılmış kadın güzelliğinden yüz çevirirler ve kaçınılmaz olarak birer garabet koleksiyoncusu olup çıkarlar. Bunun farkındadırlar ve biraz da utanırlar bu durumdan; öyle ki dostlarını zor durumda bırakmamak için sevgilileriyle insan içine çıkmaktan kaçınırlar.'"

"İyi ama" dedim. "Tereza'dan ne bıktın, ne de yüz çevirdin."

"O farklı" dedi. "Şöyle anlatayım, belleğimizde değişik katmanlar vardır. Bunlardan biri de güzellikler katmanıdır. Bizi etkileyen, büyüleyen, yaşamımızı güzelleştiren her şey bu katmanı yurt tutar. Tereza da burayı yurt edinmiş, denetimini eline almıştı. Bunun için tensel ilişki kurduğum kadınların hiçbirinin burada iz bırakmasına izin vermemişti. Aşk dediğimiz de bu değil midir?

Oysa çoğu kişi aşkı sevişmeyle bir tutar; tenselliğin, kösnüllüğün esrikleştirci havası içinde yitip gitme sayar. Bir yanılsamadır bu."

Tomas'a, Mümtaz'ı tanıyıp tanımadığını sordum. "Tanımıyorum" anlamında başını salladı. Ayrıldı yanımdan.

Mümtaz'ın oturduğu evin dış görünümüne bakıyorum. Türk-Osmanlı mimarisinden esinlenilmiş bir havası var. Kafesli, ince, uzun pencereler, geniş saçaklar, aydınlık bir cumba... Her şey, inceden inceye hesaplanmış.

Öteki evlerde olduğu gibi Mümtaz'ınkinin de ön yüzüne, pencere kafesliklerine değin, iki bölümlü bir duvar resmi çizilmiş. İlk bölüme, ikincisine göre daha geniş bir alan ayrılmış; Boğaziçi'nin büyüleyici güzelliklerini yansıtan manzaralar yerleştirilmiş içine. Boğaz'ın her iki yakasını, eski

ve yeni dokusuyla yansıtan, etkileyici manzaralar. Saraylar, yalılar, köşkler, konaklar, camiler, minareler, daha arka planda yoksul bakışlı ahşap evler. Hepsi de hamuruna sevginin, hayranlığın sindiği sımsıcak renklerle işlenmiş. Özellikle de yeşilin değişik tonları ağır basıyor; sanki **Salâh Birsell'in Boğaziçi Şingir Mingir**'da sayıp döktüğü şu renkler resimde yer almak için birbiriyle yarışmış:

Boğaz, hadi Kandilli'den başlayarak diyelim, zümrüt yeşili, krom yeşili, kobalt yeşili, Türk yeşili, nefti, çimen yeşili, limonküfü, küllenmiş çağla rengi, Veronez yeşili, Viktorya yeşili ve daha 88 yeşile boyanmış ağaçlar, çiçekler ve böceklerle ağzına kadar doludur. Türlü şaşkınlık veren korular arasında da denizdudağı yalılar, coşmayanları coşturur, koşmayanları koşturur.

Bu güzel, görkemli resmi kim yaratmış olabilir? Kuşkusuz, böylesine bir yapıt, tek bakışın, tek algılayışın ürünü olamaz diye düşünüyorum. Peki, kimler olabilir yaratıcıları? Soru, İstanbul'un güzelliklerine vurulmuş, **Melling'den Allom'a; Gouffier'den Üsküdarlı Hoca Ali Rıza Bey'e** değin yabancı, yerli kimi ressam adları canlandırıyor belleğimde; onların, İstanbul'u anlatan tablolarından, gravürlerden derlenmiş güzelliklerin bir karışımı, bir bireşimi... Bir tür ortak yaratı gibi geliyor bana.

İkinci bölümüyse daha yalın, kartpostal biçimli, küçük oylumlu üç resim birbirini tümleyecek biçimde düzenlenmiş. Gravürlerden, tablolardan küçültülerek alınmış bunlar. Her birinde İstanbul yaşamından kesitler, görünümüler var. İlkinde bir meydan görünüyor; meydana yemlenen güvercinler, güvercinlerin az ötesinde bir dilenci, yanı başındaysa karnı karnına geçmiş, zayıf bir köpek, ölü bakışlarla güvercinleri süzüyor.

İkincisinde bir cami, avlusunda abdest alanlar, minarede ezan okuyan sarıklı biri seçiliyor. Caminin sol cephesi yarı loş bir sokağa açılıyor; ortasında bir kahve, oyun oynayanlar, elinde tepsiyle çay, kahve dağıtan kahveci. Sokağın sonuna doğru sırtında semeri, ağır yükünün altında iki büküm olmuş bir hamal görülüyor.

Resimlerden üçüncüsü, renkleriyle, yapısıyla ötekilerden farklı duruyor ilk bakışta. Tanıyorum: **Levni**'nin bir sünnet düğününü anlattığı *Surname*'sindeki minyatürlerden biri. Dört kadın var minyatürde, yere diz çökmüş olanı tef; bağdaş kuranı tambur çalıyor; ötekilerse zil... Ama asıl ilgimi çekense bunların karşısında **Renoir**'ın *Kitap Okuyan Kadın* tablosunun yer alışı...

Önce de söylemiştim, kentteki evlerin duvarlarına yapılan resimlerle içlerinde oturanlar arasında ya doğrudan ya da dolaylı bağıntılar kurulmuş. Mümtaz için de böyle. Neden resimlerde İstanbul ve Boğaz manzaraları temel izlek seçilmiş? Çünkü romanında bir değil, iki sevgilisi vardır Mümtaz'ın. Biri Nuran, öteki İstanbul. Bu iki sevgili aslında birbiriyle bütünleşmiş gibidir. Mümtaz'ın o tümcesi resimlerin üstünden akıp geçiyor: "Birbirimizi mi, yoksa boğazı mı seviyoruz?"

Levni'nin minyatürüyle **Renoir**'ın *Kitap Okuyan Kadın* tablosunun yan yana gelişinde de yine Mümtaz'ın iç dünyasına giden ince bir yol görüyorum; onun görsel belleğinde hem minyatür, hat, tezhip, ebru sanatının ürünleri hem de **Bonnard**'ın, **Dufy**, **Matisse** ve **Rembrandt**'in; bunlardan da öte Venedik ressamlarının tabloları birliktedir. Öteki alanlarda da aşağı yukarı böyledir bu, musikide sözgelimi, **Itri**'yle **Wagner**; edebiyatta, **Şeyh Galip**'le **Goethe** adları yan yana değil midir?

Kapı açılıyor, bakıyorum genç bir adam. Otuzunda var yok. Orta boylu, geniş alınlı, yaşıyla bağdaşmayan solgun bakışlı biri. Görünüşü bir çalım **Tanpınar**'ın, kitaplarda gördüğüm gençlik çağı fotoğraflarındaki halini anırtıyor.

"Geldiğinizi yukarıdan gördüm" dedi. "Önce kenttekilerden biri sandım. Resimlerin hayranı çoktur, zaman zaman gelir seyrederler. Sonra onlardan biri olmadığınızı anladım. Dün akşam bizim Kaptan'a uğramıştım. Sizden söz etti, bana da geleceğinizi söyledi."

Birlikte içeri girdik. Geniş, aydınlık bir odada karşılıklı oturduk. Mümtaz'ın yüzünde çok acı çekmişlere özgü bir ifade var. Yaratıcısıyla aralarındaki benzerliğe değinerek başladım söze:

"Biliyor musun" dedim, "yaratıcın **Tanpınar**'la aranızda kimi benzerlikler var. Yüz yapınız olsun, gözlerinizin biçimi, kaşlarınızın kalınlığı olsun, yakından bakılınca onunkileri anımsatıyor."

Yüzünde bir gülümseme belirdi, varla yok arası.

"Olabilir" dedi. "Doğal değil mi babalarla oğullar arasında bu türden benzerliklerin oluşu? Hem başka yönlerden de bizi birbirimize benzetenler çok olmuştur."

"Nasıl?" dedim.

"Söyleyeyim" dedi. "Benim de çocukluğum acılar, savruluşlar içinde geçmiştir, yaratıcımınki de. Yazma, yaratma tutkusu bende de vardır, yaratıcımda da... Onun da yüzünün bir yanı Doğu'ya, bir yanı Batı'ya dönüktür, benim de. O da üniversitede öğreticidir, ben de. Sanırım, bunları öğrenmek için gelmediniz bana."

"Haklısın" dedim. "Benim sorum, daha doğrusu öğrenmek istediğim şu: Roman kişisi olarak yaşam serüveninden, yazarının sana yaşattıklarından, varoluşuna üflediği soluktan memnun musun?"

Gözlerini karşı duvardaki büyük tabloya, Kızkulesi ve çevresindeki martıları, kayıkları, sandalları gösteren resme dikti. "Doğrusu, kızdığım, öfkelendiğim anlar olmadı değil. Ama bunu anlatmak için, istersen çocukluk yıllarımdan başlayarak anlatayım kısaca" dedi.

"Tamam" dedim

Sonra başladı anlatmaya:

"Yaşamımın akışını o uğursuz akşam, babamın öldürüldüğü akşam biçimlendirdi. Yaşadığımız kent, düşman eline geçmek üzereydi. Silah sesleri duyuluyordu her yandan. Herkes kentten kaçıyordu. Akşam yemeğinden sonra biz de çıkacaktık yola. Tam yemeğe oturmuştuk ki aşağıya çağırıldılar babamı. Bir silah sesi duyduk, koştuk. Babam kanlar içinde yerde yatıyordu. Annem çılgınlık atarak ölüsünün üstüne kapandı, dövünüyor, ağlıyordu. Bense donmuş kalmıştım. Ağlayamıyordum. Sabaha doğru bir-iki kişi geldi, bahçedeki bir ağacın altına gömdüler babamı.

Babamın öldürülüş, gömülüş sahnesini hep gözlerimde taşıdım. Unutamadım hiç. Ölümün nasıl bir güç olduğunu da o yaşlarda anladım. Bu ürkünç güç, değişik biçimleriyle korkuya dönüşüp içime yerleşti. Ölüm korkusu, savaş korkusu, sevdiklerimi yitirme korkusu, yalnız kalma korkusu, ergenlik çağımın düşlerini karartıp acıların, kaygıların sarmalına attı beni; sonraki yıllarımda da bir türlü çıkamadım bu sarmaldan.

Çok söylenmiştir ya, bir de ben söyleyeyim, yaşamımın en önemli evresidir çocukluk. Kişiliğimizi biçimlendiren etkenlerin kökleri çocukluk yıllarıımızdadır büyük ölçüde. Psikologlar bunun böyle olduğunu söylerler. Usta romancılar, öykücüler, oyun yazarları da bu gerçeğin ayrıntıdadırlar. Bunun için benim yaratıcım da çocukluk yıllarımı, romansal serüvenimin odağına yerleştirdi. Kişiliğimi çocukluğumun kuytuluklarında barınan acılarla dokudu.

Kentten kaçışımıza döneyim. Yollar, anâ baba günüydü. Bir at arabası bulmuştuk. Beni şaşırtan bir şey olmuştu, göz-yaşlarının hiç dinmeyeceğini sandığım annem, artık ağlamıyordu. Öfkeli, kaskatı bir yüz takınmıştı. Tek kaygısı vardı şimdi, beni ve kendini kurtarma...”

Sesinin tınısı değişti, ara verdi konuşmasına. Etrafına bakındı. Sonra bana döndü, sordu:

“Siz hiç işlediğiniz ilk günahın acısını, korkusunu yaşadınız mı yıllarca?”

Başımı salladım, “hayır” anlamında.

“Yaraticım, bunu yaşattı bana” dedi. “Tıpkı babamın öldürüldüğü, gömüldüğü sahne gibi o günah gecesinde yaşadıklarımın tenimde, ruhumda bıraktığı iz sanki hiç silinmedi.

Sanıyorum kaçışımızın üçüncü günüydü. Bir handa gecelemiştik. Odada bizden başka kadınlar, çocuklar da vardı. Yer yataklarında yatıyorduk. Daha doğrusu yataklara doluşmuştuk. Yanıma yaşça benden büyük bir kız uzanmıştı, teninin sıcaklığı sırtımı yakıyordu, enseme duyuyordum soluğunu. Nasıl oldu bilmiyorum, herkesin uykuya geçtiği saatte kendimi onun kolları arasında buldum. İlk cinsel deneyimin anlatılmaz hazzını yaşatmıştı bana. Ne var ki kollarından sıyrıldığımda o haz birden korkuya, suçluluk duygusuna dönüşüverdi. Babamın kanlı yüzü, öfkeli bakışlarıyla karşımda beliriyor, eziyordu beni. İnanır mısınız, bu ezincin ağırlığını, ürpertisini yıllar boyunca sırtımda duyumsadım.

Akdeniz kıyısındaki o kente varmıştık sonunda. Varmıştık ya tedirginlik, korku rüzgârları bu kenti de kasıp kavuruyordu. Kenar mahallelerin birinde ev tuttuk. Yol boyunca annemde gördüğüm o öfkeli, kaskatı ifadeli yüzün yerini şimdi soluk, bezgin, bakışlarında ölümün gölgesi dolaşan bir yüz almıştı. Ya anneme de bir şey olursa, ya ölüm onu da elimden alır, yapayalnız bırakırsa beni?

İnsan, başına gelebilecek bir felaketin acısını, önceden yaşayabilir mi? Ben yaşıyordum. Rüyalarımda annemi ölmüş görüyor, ağlayarak uyanıyordum. Bakıyordum yan odada yatıyor, rahatlıyordum. Ama bir gün korktuğum oldu, sabahleyin uyandığımda annem kalkmamıştı. Uyandırayım dedim, uyanmadı, çılgılığıma komşular geldiler. Aynı gün gömdük annemi. Mezarının başından beni zorla ayırdıklarını anımsıyorum.

Annemin ölümünden bir süre sonra adını babamdan sık sık duyduğum ama yüzünü hiç görmediğim bir akrabamızın, İstanbul'da yaşayan amcamın oğlu İhsan'ın yanında buldum kendimi. İhsan..."

Anlatmayı kesti, soluklandı bir süre; sonra ışıltılı bir sesle;

"Benim ikinci Tanrım İhsan'dır" dedi. "Bilirsin, kimi romanlarda kişilerden biri, bir ötekinin Tanrısı olur, yeniden biçimlendirir, yeniden yaratır onu. Bunu kendindeki olumlu ya da olumsuz yanları aktararak, kendi düşüncelerini, kendi duygularını onun içinde çimlendirerek yapar. Benim için de böyle oldu bu. İhsan, Galatasaray Lisesi'nde okuttu beni, içine düştüğüm korkular cehenneminden çekip çıkarmaya çalıştı. Düşünmeyi, düşlemeyi öğretti bana.

Bir değişim sürecine girmiştin. O günlerde öğretmenin İhsan'ın kılavuzluğunda hem geleneğimizi hem de çağdaşlığımızı keşfetme yönelimi içindeydin."

Nasıl bir değişim sürecine girmişti Mümtaz? İhsan, onu nasıl yönlendiriyordu? Soruların yanıtını içeren tümceler akıp geçiyordu önümden:

...Garip bir şekilde yalnız kendimize ait olan şeylerle uğraşıyor, yalnız onları sevmeye çalışıyordu. Fakat ölçü hissinin garptan aldığı için kendi zevkimize ait tercihleri öbürle-

rinden pek ayırmıyordu. Baki'yi, Nefi'yi, Naili'yi, Nedim'i, Galib Dede ile, İtri ile beraber Mümtaz'a o aşılardı. Baudelaire'i de onun eline verdi. "Madem ki okuyorsun" dedi, "bari en iyisini oku." Ve sonra ona ezberinden birkaç şiiri okudu... O günden sonra Mümtaz Baudelaire'i elinden bırakmadı. Neden sonra sevdiği şiirin yanına Mallarmé ile Nerval geldi.

"Gelenekle çağdaşlığı birbiri içinde nasıl eritebilirdik? Geçmişten kopmadan geleceğe yönelmenin yolları nelerdi? Bu soruları sık sık tartışırdık İhsan'la. Geçmiş yok saymayacak, ancak onun soluğuyla da yetinmeyecektik. Batılı ölçüler içinde algılayıp değerlendirecektik geçmiş. Bu ölçülerin kılavuzluğunda üniversitedeki derslerimi sürdürüyordum, bir yandan da Şeyh Galip üstüne çalışıyordum.

Rastlantıların, insan yaşamını değiştirmedeki yeri üzerine çok şey söylenmiştir. Benim yaşamımı da bir rastlantı değiştirdi. Bir gün iş dönüşü, vapurda Nuran'la tanıştırdılar beni. Gözlerim gözlerine değince, nasıl desem, bir dalgalanmadır başladı içimde. Bu dalgalanmanın, sonraki günlerde nasıl yakıcı bir aşka dönüştüğü uzun uzadıya anlatılır romanımda; hem de şiirsel yoğunluğu yüksek betimlemelerle.

Nuran yaşça büyüktü benden, evlenmiş boşanmıştı, bir kızı vardı bu evlikten, olsun, her şey kabulumdüyü, yeter ki o da benden hoşlansın, sevsin beni. Düşlediğim, istediğim gibi oldu, benim onu sevdiğim kadar o da beni seviyordu. Sevdiğimiz şeyler de birbiriyle örtüşüyordu; öyle ki ben Boğaz'ın güzelliklerine tutkundum, Nuran da; ben çiçekleri, ağaçları, kuşları, kısaca doğayı seviyordum, Nuran da; ben sanatın değişik dallarına ilgi duyuyordum, Nuran da...

Günler geçtikçe aşkımız öyle bir yere vardı ki baktığım her şeyde Nuran'ı görüyordum. Dururken, yürürken, soluk

alıp verirken benimleydi. Sanırım aşkın bende yarattığı halleri anlatan başka bir roman yoktur; varsa da ben bilmiyorum.”

Bir ses girdi araya. Şiirsel tonu ağır basan bir ses; **Tanpınar**’ın sesiydi bu, şöyle diyordu:

Bir yığın aynadan bir kâinat içinde yaşıyor ve hepsinde kendisinin bir başka çehresi olan Nuran’ı görüyordu. Ağaç, su, aydınlık, rüzgâr, Boğaz köyleri, eski masallar, okuduğu kitap, gezdiği yol, konuştuğu ahbap, başının üstünden geçen güvercin, sesini duyduğu ve cüssesi, rengi, hayat, nasibi ne olduğunu bilmediği yaz böcekleri, hep Nuran’dan gelen şeylerdi. Hepsi ona aitti. Hülasa uzviyetinin ve muhayyilesinin yaptığı bir büyü içindeydi.

“Böylesine bir aşktı benimkisi. Birimizden birimize bir şeyler olacak, yarıda kalacak diye ödüm kopuyordu. Korkuların ağına düşmüştüm yeniden. İkide bir ölüm geliyordu aklıma.” (Az önce karşılaştığım Tomas’a, **Milan Kundera**’nın yaşattığı aşktan ne kadar farklı bir aşktı, sınırlarından içeri tenselliğin, kösnüllüğün girmedığı bir aşk...)

Bir şeyler aranıyormuş gibi tavana dikti gözlerini. Sonra bana döndü:

“Sen bir kitap hazırlıyordun, neydi adı?” dedi. “Dur, söyleyeyim: *İnsan Yüreğine Yolculuk*... O kitabında ölümü sorgulamıştın önce, sonra da insanoğlunun ona karşı koymak için hangi yollara başvurduğunu aramaya başlamıştın. Tek yol bulmuştun sanıyorum...”

“Evet, öyle” dedim.

“Bulduğun yol, ‘aşk’tı, sevgiydi. İnsanoğlu ölüme ancak aşkın, sevginin onda yaratacağı güçle karşı koyabilirdi. Bunu örneklendirmek için birçok aşk romanı, aşk öyküsü okudun. Alıntılar yapıyordun bunlardan. Benim romanımı okurken şu tümcelere gelince durmuş, anlatıcımın söyledikleri üstünde uzun uzun düşünmüştün:

...Nuran'la olan sevgisinde genç kadının güzelliğine, yaşayış kudretine biraz da hayatın zaferi gibi bakmamış mıydı? Onu kolları arasında tuttuğu zaman, arka tarafında başının ucunda bekleyen ifrite, ölüme, 'seni yendim, işte silahım ve zırhım' demiyor muydu?

Evet, aşk, ölümü yenmenin en güçlü silahıydı. Nuran yanımda olduğu zaman ölüm kaygısı silinip gidiyordu içimden. Çirkinlikler güzelleşiyor, kafamdaki didişmeler duruyordu. Havası değişiyordu evimin. Mutluluğun doruğunda duyumsuyordum kendimi. Ama yanımdan ayrıldığında değişiyordu her şey. Yalnızlığın dişlerini yüreğimde duyuyordum. Anlıyordum, mutluluğum Nuran'daydı, onunla geliyor, onunla gidiyordu."

Mümtaz'ı dinlerken Oktay Rifat'ın şu dizeleri gelip geçiyordu belleğimden:

*sofalar seninle serin
odalar seninle ferah
günüm sevinçle uzun
yatağında uyandığım sabah
elmanın yarısı sen, yarısı ben
günümüz gecemiz evimiz barkımız bir
mutluluk bir çimendir bastığın yerde biter
yalnızlık gittiğin yoldan gelir*

"Aşkın teslim aldığı her yüreğe kıskançlığın sisi çöker zaman zaman. Bende de öyle oluyordu. Böyle anlarda her şey rengini yitiriyor, çevrem çölleşiyordu. Anlatıcımın deyişiyle tüm umutlarım, düşlerim keskin bir hançere dönüşüyor, yüreğime saplanıyordu. Acıların, kuşkuların, Nuran'la arama girebilecek kişileri alçaltan aşağılık duyguların içine düşüyordum. Nuran'ın eski kocası Fahir, kızı Fatma, üniversiteden eski arkadaşı, benim de uzaktan akrabam olan Suat

aşkimızı zehirleyip soldurtan uğursuz varlıklardı. Özellikle de Suat... Onun nasıl biri olduğunu anlatmama gerek yok, romandan bilirsin.”

Mümtaz yeniden ara verdi anlatımına. Gözlerini bir noktaya dikti. Bir şeyler anımsıyormuş gibi dalıp gitti.

Suat'ı düşünüyordum. **Nurdan Gürbilek**'in Suat'la ilgili şu betimlemesi belirdi gözlerimin önünde:

...Her şeye yabancı ve düşman olması, kötü kötü sırtması, tanrıtanımazlığı ve pervasızlığıyla olduğu kadar, hayatla barışma imkânlarını kökünden yok etmiş sefil ve marazi tabiatıyla da romanı bir huzursuzluk romanına dönüştüren kişidir Suad. Ruhtansa maddeyi, varlıktansa yokluğu, ölçülülükten sekinse tekinsiz zevkleri savunup herkesin huzurunu kaçıran, aşkın her şeyi aydınlatan ışığını karartan, kültüre ve saadete inananlara ölümün iğrenç bir çürüme olduğunu hatırlatan karanlık bir ruh...

Tınısında acıların tortusunu taşıyan, ölgün bir sesle yeniden anlatmaya başladı Mümtaz:

“Nuran'la ilişkimiz evliliğe dönüşmek üzereydi. Nikâh işlemlerimiz başlamıştı. Yeni bir ev tutmuştuk, onu döşeme hazırlıkları içindeydik. Tam bu sırada mutluluk düşmanlığını, ifritliğini gösterdi Suat. Önce Nuran'ın düşüncelerini allak bullak eden, ona âşık olduğunu bildiren bir mektup yazdı. Ellerinin kirini arıtılmayacak biçimde aşkımıza bulaştırdı; ardından da benim evimde kendini astı.

Derler ya, her cana kıyma, canına kıyanın, yakınlarından, dostları ve arkadaşlarından öç almasıdır bir tür. Suat da canına kıyarak beni de Nuran'ı da cezalandırmak istemişti. Bu cezalandırmayı aşkimızı yıkarak, evlenme isteğimizi öldürerek yapmıştı. Nitekim Suat'ın asılı halini, yüzündeki sırtkan ifadeyi görünce Nuran iğrendi aşktan, 'Artık her

şey bitti' demişti. 'Aramıza Suat'ın ölüsü girdi. Biz, bir arada olamayız artık.' Bildiğin gibi o eski kocasıyla barıştı, ona döndü, bense acılarıma, korkularıma...

Demiştin ki 'Yaratıcına hiç kızdığın, öfkelendiğin oldu mu?' Oldu. Suat'ın kirli elini ne diye bizim tertemiz dünyamıza soktu diye kızdım. Yaşamın güzelliklerine kin duyan, yüreği zehir çanağı, böylesine kötü yaradılışlı birini niye benim 'kaderimin bir köşesi' kıldı diye kızdım."

Birden; **Tanpınar**'ın sesini duyduk. Ağır bir akışla, kimi sözcükleri vurgulayarak şöyle diyordu:

"Neden Suat'ın kirli ellerini senin ve Nuran'ın temiz dünyasına soktum? Niye onu senin kaderinin bir köşesi kıldım? Bak, söyleyeyim Mümtaz. Ben ne **Goethe**'nin *Genç Werter'in Acıları* gibi bir aşk romanı yazdım, ne de **Tolstoy**'un *Anna Karenina*'sı gibi. Romanını iyi tanı. Ne sen tek boyutlu bir roman kişisisin, ne de *Huzur* tek boyutlu bir roman. Dahası, gözyaşı kokan bir aşk romanı da değildir. Sanatın, doğanın güzellikleriyle insanın iç dünyasını zenginleştirip sınırlarını genişletmeyi amaçlayan bir aşk romanıdır *Huzur*. Salt aşk romanı demek de kuşatıcı olmaz. Bir yönüyle de düşünce romanıdır.

Suat'a gelince; elbette kişiliğini, kötülüğün iplikleriyle dokuduğum biridir. Ama şunu unutmaman gerekir: Her şey karşıtıyla hem varoluşsal, hem de romansal bir gerçeklik kazanır. Bu yüzden sen, romansal gerçekliğine, ancak Suat'la karşılaşınca ulaşabilirdin.

Öyle yaptım ben de; içindeki duygu, düşünce yumağını onun tepkisel sözleriyle açmayı denedim. Farklı iki bakış açısının görme, algılama biçimini karşı karşıya getirdim. Sen kurtuluşu, Batılı ölçütler içinde geçmişimize bağlı kalıp kendimize özgü yeni bir yaşam biçimi yaratmayı düşünüyor-

dun sözgelimi, Suat'sa şöyle diyordu: '...Bir adımda eski, yeni ne varsa hepsini silkip fırlatmak. Ne Ronsard, ne Fuzuli.'

Onun bu tepkisel sözleri, düşünceleriyle içine gömüldüğün düşlerden sıyrılıp gerçekleri görmeye başladı. Boğaz'ın güzellikleri, yalıların, camilerin büyüleyici çekicilikleri dışında, bir de teneke ve kerpiç evlerde yaşayanların sürdürdükleri sefil yaşamın varlığını, ancak Suat'ın karşı çıkışlarından sonra görebildin; onu senin kaderinin bir köşesi yapışımın nedeni budur. Anladın mı Mümtaz? Sonra, romanına, aşk romanı olduğu kadar düşünce romanına özgü boyutlar kazandırmak için de Suat'ın varlığına gereksinim duydum."

Ses, başladığı gibi birden kesildi; sessizlik çöktü odaya. Bir-iki dakika sürdü bu sessizlik. Sonra sordum:

"Ne diyorsun, seni yaratan kişinin bu sözlerine? Hak veriyor musun?"

"Tümüyle haksız sayılmaz" dedi. "Elbette bize, Nuran'la bana yaşattığı aşk, tenselliğin toprağında boy atıp gelişen sıradan bir aşk değildi. İhsan'la, onun çevresindeki aydın kişilerle yemekli toplantılar geliyor aklıma. Dün, bugün, yarın ekseninde musikiden edebiyata, hat sanatından resme değin değişik konuların kapısını çalardık. Doğunun ve batının yaşamı algılayış, sanatsal yaratılara dönüştürüş yolları açısından yapardık bunu. Ama yine de..."

Sustu, söyleyeceklerini anımsamaya çalışıyordu sanki. Peki, yazarının dediği gibi, bir tür düşünce romanı da sayılabilir miydi *Huzur*? Bir eleştirmenimizin, *Selahattin Hilav*'ın şu sözleri geldi aklıma:

Tanpınar'ın her şeyden önce, bilinç, düşünce ve duygu hayatını dile getirmek isteyen bir romancı olduğunu kesinlikle ileri sürerek, bir "zihin romanı", ya da "fikir romanı"

(İngilizlerin deyişiyile "novel of ideas") ortaya koymak amacını güttüğünü ve bunu gerçekleştirmiş olduğunu söylememiz daha doğru olur. Nitekim gerçekleştirmek istediği bu romanı kendisi "iç roman" diye adlandırmıştır.

"Ama yine de yaratıcımın, romanın bitimine doğru beni Suat'la özdeşleştirmesine kızdığımı söylemeliyim. Suat ölmüştü, ölmüştü ya, gölgesi, 'öteki benim' olmuştu. Attığım her adımda ya karşımda ya da yanı başımda beliriyor, sürekli karşı çıkışlarla eleştiriyordu beni. Hem de alaysamalı, iğneleyici sırtımlarla, ısırgan söylemlerle yapıyordu bunu. Sonunda bir büyük bunalımın kör kuyusuna attı beni. İşte benim romansal gerçeğim..."

"Şunu da sorayım" dedim. "Kaptan Ahab'ın romansal gerçeğiyle seninki arasında dağlar kadar fark var. Nasıl oluyor da onun anlattıklarını dinlemeye gidiyorsun?"

Dudaklarını ısırdı, yüzüme baktı, gülümseyen bir sesle; "İlginç bir kişiliği var Kaptan Ahab'ın" dedi. "Doğayı ve insanı iyi tanıyor. Üniversitede öğretim görevlisiyken öğrencilerimle *Moby Dick* üstünde bir çalışma yapmıştık. Şunu saptamıştık o zaman: İnsanla doğayı karşı karşıya getiren çok katmanlı bir romandır *Moby Dick*; simgelerle yaşamın anlamını açıklamaya çalışan."

"Kaptan Ahab dışında kimlerle görüşüyorsun? Romansal serüvenlerinizi birbirlerinize anlattığınız kişiler var mı?" diye sordum.

"Olmaz olur mu!" dedi. "Geçmişimizi birbirimizle paylaştığımız birçok kişi var. Daha geçen gün burada, tam oturduğunuz yerde ilginç biri vardı."

"Kim?"

"Prof. Kien. Elias Canetti'nin değişik yorumlarla değerlendirilmiş kişisi. Yarın da ben uğrayacağım ona. Arka sokaktadır evi. Onunla da konuşmak ister misin?"

"İsterim" dedim. "İsterim de, Kien, romanında çok az konuşan, içini başkalarına açmaktan kaçınan biri. Bilmem serüvenini anlatır, içinin kapısını aralar mı bana?"

"Soracağın soruya bağlıdır bu" dedi.

"Söyle öyleyse" dedim, "onunla da görüşeceğim."

Mümtaz'ın yanından geç vakit ayrıldım...

KIEN'İN KÖRLÜĞÜ

Buraya geleli nerdeyse bir yıl olacak. Yine de kenti tanıdığımı söyleyemem. Oysa günün büyük bir bölümünü dışarıda geçiriyorum. Sabahları erkenden uyanıyor, dışarı atıyorum kendimi, sokakları, caddeleri arşınlayıp duruyorum. Nerdeyse ayağımın değmediği yer kalmadı. Böyleyken yine de kentin yabancısayılırım. Kurmaca da olsa bir kentin ruhuna kolayca ulaşamıyorum; her gün yeni bir yönünü, yeni bir yüzünü keşfediyorum.

Önce de söylemiştim, kentin dokusundaki dinginlik ve güzelliğin yanı sıra onun ruhunu belirlemede üç öge ağır basıyor. Bunlardan biri evlerin ön yakalarına çizilen duvar resimleri, ötekiler de şiir taşları ve yontular... Yontu deyince öyle dev oylumlu yontular getirmeyin gözünüzün önüne. Sözüünü ettiklerim, aşk, sevgi, savaş, barış, dostluk, direniş gibi kimi kavramların taş, mermer, demir ya da bronzla görselleştirilmiş biçimleridir. Bunlar, kentin güzelduyusal dili olarak algılanabilir.

Kien'in oturduğu sokağın ağzına bu yontulardan biri konmuş. Gözlükleri burnunun üstüne düşmüş, oturur konumda yaşlı bir adam... Adamın başına kenarları kulaklarına değin inik bir şapka giydirilmiş. İki eliyle kalınca, sayfaları açık bir kitabı kavramış, okuyor. Arkasında da üst üste konmuş kitaplar seçiliyor. Adamın yüzünde, okumanın verdiği hazzı yansıtan mutlu bir anlatım var.

Bu "Okuyan Yaşlı Adam" yontusuyla Kien arasında bir ilişki kurulabilir mi? Soru, Kien'in dramatik serüvenini düşündürüyor bana. Kitap, kitaplık, okumaya sığınış, onun da

yaşamını yönlendiren öğeler. Bunlar arasında ilintiler kurmaya çalışırken yontunun yanındaki boş sıralardan birine bir kadının gelip oturduğunu gördüm. İsterseniz rastlantı deyin, Kien'in romansal gerçeğiyle çağrışımsal bağıntılar içeren bir başka romanın, José Saramago'nun *Körlük* romanının başkişisi, doktorun karısıydı oturan.

Yanına gittim. Konuşmaya başladık. Öykülerini dinlediğim kişilerden söz açtım; çoğunu tanıyormuş. İçinden çıkıp geldiği romana, çektiği acılara getirdim sözü.

"Size nasıl hitap edeceğimi bilemiyorum" dedim. "Romanda ne sizin ne öteki kişilerin adı var. Anlatılanların geçtiği yer, geçen zaman için de böyle bu. Okurken roman boyunca hiçbir özel adın kullanılmayışına şaşırmıştım."

Dudaklarını bükerek güldü:

"Bunda şaşılacak ne var?" dedi. "Özel adların bağlayıcı, sınırlayıcı bir yanı vardır. Belki yaratıcımız, körlük illetini anlatırken bağlayıcılığın sınırları dışına çıkmak istemiştir, bunun, yerelliğin, ulusallığın ötesinde insana özgü olduğunu anlatmak için özel adlardan kaçınmıştır."

"Olabilir" dedim. "Neyse, benim asıl sormak istediğim bu değil, sorum seninle ilgili. Onca kör arasında kör olmayan tek kişi sendin. Görme yetisini yitirmiş kişiler içinde gören biri olmak, nasıl bir ruh iklimine taşıdı seni? Bana öyle geldi ki onlardan çok daha fazla sen acı çektin, yanılıyor muyum?"

"Hayır, yanılmıyorsun" dedi. "Onların düşüşünü, körlüğün verdiği özgürlükle bütün toplumsal değerleri çürütüşlerini gördükçe 'keşke ben de onlardan biri olsaydım' dediğim anlar oldu. İnsanın alçalışına, aşama aşama hayvanlaşmaya yönelişine tanıklığın bana yaşattığı acılar kolayca sözcüklere sığdırılacak türden değildir. Bu bir yana, gördüğümü gizlemek zorundaydım, hem yönetimden hem de onlara göz

olmaya çalıştığım körlerden. Gördüğüm anlaşılacak diye ödüm kopuyordu. Aralarında gören birinin olduğunu bilse-lerdi parçalarlardı onu.

Körlük, en ince ruhlu kişileri bile kabalaştırır, ilkelleştirir. Daha ilk gün kendi kocamda görmüştüm bunu. Akşamdı. Eve yorgun dönmüştü. Korkulu, tedirgin bir hal vardı üstünde. 'Neyin var, ne oldu?' diye sordum. Anlattı: 'Bugün muayenehaneme bir hasta geldi. Kör olduğunu söyledi. Yalvarıp yakarıyor, buna hemen bir çare bulmamı istiyordu. Her şeyi bembeyaz görüyormuş, 'açık gözlerle bir süt denizinin içine dalmış gibiyim' diyordu.

Bunca yıllık doktorum. Alanımda en iyilerden biri sayıyorum. Böyle bir vaka görmedim. İlkın psikişik nitelikli bir bakarkörlük sandım, değildi. Muayene aygıtı sapasağlam gösteriyordu adamın gözlerini. İşin içinden çıkamadım.'

Evdeki kaynak kitapları bir bir masaya taşıyor, karşılaştığı umarsız vakayla ilgili bir açıklama arıyordu. Bulamıyor, bu yüzden de telaşlanıyor, korkuyordu. İfade bir ellerine bakıyor, aynaya gidip gözlerini ovuşturuyordu. Anlamıştım, körlüğün kendisine de bulaşacağını düşünüyordu. Bir kitabı almaya çalışırken birden bağırmağa başladı, 'Kör oldum, kör oldum! Ne ellerimi görebiliyorum, ne kitapları!..'

Titriyordu, yüzü allak bullak olmuştu. Koştu, kucaklayıp yatıştırmak istedim. Var gücüyle kabaca itti beni, 'Uzaklaş benden, yanıma yaklaşma, hastalık sana da bulaşır' diye bağırıyordu. Çılgınlaşmıştı, kafasını yumrukluyor, kendine de, muayenehanesine gelen hastaya da lanetler yağdırıyordu.

Sevgiye dayalı bir evliliğimiz vardı bizim. Öyle ki günün her saatinde sevgi sözcükleriyle seslenirdik birbirimize. Kocamın beni bu hoyratça itiş biçiminden alınmış, incinmiştim; ama bunu körlüğün kabalaştırma gücüne bağlamıştım.

'Hayır, hiçbir zaman senden uzakta olmayacağım, hiçbir zaman seni yalnız bırakmayacağım' diye kucakladım onu.

Kocam kendisinin de körlüğe yakalandığını, bu sayrılıkla ilişkin düşüncelerini yetkililere ilettil: 'Bu, salgın sayrılığın, beyaz, bulaşıcı felaketin nedenlerini bilimsel olarak açıklamak güç. Hemen önlemler alınmalı' dedi.

Çok geçmeden körleri toplamaya başladılar. Kocamı almaya gelen cankurtarana kör taklidi yaparak ben de bindim. Karantina altında tutulmak için eski bir akıl hastanesine götürdüler bizi. Körlere ayrı, körlerle temas etmiş, hastalığa yakalanma olasılığı olanlara ayrı koğuşlar ayırmışlardı.

Her geçen günle birlikte koğuştaki hastaların sayısı artıyordu. Körlüğün, bu beyaz felaketin yıkımına uğramış kişilere cüzamlı işlemi yapıyordu yöneticiler. Koğuşun dışına çıkmamıza kesinlikle izin yoktu. Bunu yapmaya kalkanlara nöbetçiler ateş açacaklardı.

Körlük ve kısıtılmışlık duygusu öfkeye dönüşüyor, koğuştakilerin ilişkilerine yansıyor. Bir hiç yüzünden birbirleriyle boğaz boğaza geliyorlardı. Onları yatıştırmaya, yön duygularını geliştirmeye çalışıyordum. Korkarak yapıyordum bunu; öyle ya onlar da kördü, ben de; onların yapmadıklarını ben nasıl yapıyordum? Bunu soranlar, kuşkulananlar olabilirdi. Oldu da.

Gözler, aklın pencereleridir; işlevsiz kaldılar mı akıl da büyük ölçüde körleşir, işlevsizleşir. Koğuştakilerin hallerinde görüyordum bunu. Yönetim, yiyecekleri iyice azaltmıştı. Bu olaya ses çıkaranlarsa, vurulup öldürülmüştü. Böylece korku ve açlığın buyruğuna girmiştik."

Konuşmasını kesip sordum:

"Peki" dedim, "aynı illete tutulanlar, aynı yazgıyı paylaşanlar arasında kendiliğinden bir dayanışma ruhu doğar.

Tüm örgütlenmeleri, böyle bir ruh yaratmıştır. Bu yolda bir devinim olmadı mı?"

Gülmeye ağlama arası bir anlatım belirdi yüzünde..

"Dayanışma şöyle dursun" dedi, "koğuşlar arasında bir körler savaşı başlatıldı. Bu savaş süresince yoğun acılar yaşadım. İnsan denen varlığa inancımı yitirdim. Onursuzlaşan kişilerin düşüşlerindeki sınır tanımazlığı tanıdım. Hepsini anlatacak değilim. Birkaçına değinmeden de edemeyeceğim.

Güçlü körler, kendi aralarında bir koğuş oluşturmuştu. Aramızdaki adı, 'vicdansızlar koğuşu'ydu. Yönetimin eli koluydu onlar. Yiyeceklerimizi onlar dağıtıyordu. Bir gün yeni bir kural koydular: Bundan böyle yiyecekler para ya da değerli eşya karşılığında satılacak. Bir süre sonra daha ahlaksızca bir teklifte bulundular: Utanmadan, arsızca kadın istediler. Kadın gönderen koğuşlara yiyecek verilecek, göndermeyenlere asla...

Bu ahlaksızca teklif, koğuşlarda öfkelenmelere yol açtı. Kadın onurunun bu denli kirletilmesine izin vermezler, vicdansızlar koğuşunun isteklerini geri çevirirler diye düşündüm. Yanılmışım. Kadınlar da, erkekler de bu teklifi uzun uzun tartıştılar. Tartışmalar kimileyin gözyaşına, kimileyin kahkahaya dönüştü. Sonunda açlık korkusu, içlerindeki isyan duygusunu bastırdı. Adını söylemeden teklifi benimsemiş gibi göründüler.

O gün bencillikle tenselliğin insan beyninin kovuklarında gizlenmiş kötülük yönsemelerini nasıl ortaya çıkardığına tanık oldum. Bunun üzerine 'madem bizi istiyorlar, gidip gitmemeye biz kadınlar karar vermeliydik, erkekler değil' diye düşündüm. Kararımı verdim, vicdansızlar koğuşuna gidecektim. Kararım öteki kadınları da etkilemiş olacak ki bana uydular.

Vicdansızlar koğuşundan içeri girdiğimiz âni hiç unutamam. Aç sırtlanlar gibi üstümüze saldırdılar. Memelerimizi tutuyor, boyunlarımızı, yüzlerimizi ısırtıyorlardı. Biri bırakıyor, öteki yapışıyordu. Kısaca aşağılanmanın her türlüünü yaşatmak istiyorlardı bize.” -

Sesi düğümlenmiş, ölgün bir tınıya bürünmüştü:

“O gece bana yaptırılanı anlatamam” dedi, sustu.

Romandan o bölüm, karşımda bir tiyatro sahnesine dönüştü, izlemeye başladım:

Tabancalı kör, yatağın üstüne oturmuş, inik organı şilteye yapışmıştı, pantolonu da ayaklarına dolaşıyordu. “Buraya, bacaklarımın arasına, diz çök” dedi. Doktorun karısı diz çöktü. “Al ağzına” dedi. “Hayır” dedi kadın. “Ya ağzına alırsın ya da sopayı yersin, ayrıca sana yemek de vermeyeceğim” dedi. “Isırıp koparmamdan korkmuyor musun” diye sordu kadın. “İstersen dene, ellerim boğazının üstünde duruyor, daha kanatmaya bile fırsat bulamadan seni boğmuş olurum” diye karşılık verdi adam. Sonra “Senin sesini tanıyorum ben” dedi. “Ben de senin yüzünü.” “Körsün sen, beni göremezsin.” “Hayır seni göremem.” “Öyleyse benim yüzümü tanıdığını neden söylüyorsun?” “Çünkü bu sesin nasıl bir yüzde bulunacağını çok iyi biliyorum.” “Al ağzına, benimle dalaşmayı da bırak. Ya alırsın ya da senin koğuşun tamamı ağzına ekmek kırıntısı bile koyamaz...” Doktorun karısı eğildi, sağ elinin iki parmak ucuyla adamın yapış yapış organını tutup kaldırdı... Başını uzattı, ağzını açtı, sonra kapattı, görmemek için gözlerini yumdu ve adamın söylediğini yaptı.

“Vicdansız körlerin tabancalı şefini öldürecektim. İkinci kez çağrıldığımızda öncülüğü ben yaptım yine. Kapıdan içeri girdiğimde onu aradım, bir kör kadının üstünde hırıltılı sesler çıkararak gidip geliyordu. Doyuma ulaşmak üzerey-

di. Usulca yürüdüm, arkasına geçtim, kaç gündür tasarladığım gibi makasın iki ucunu da açıp var gücümle boynuna sapladım. Oluk oluk kan akmaya başladı. Adam çığlık attı, doyumuna ulaşanların çıkardığı hayvansı seslerin içinde eriyip gitti, duyulmadı.

Şefi öldürmemin yankıları sürüyordu koğuşlarda. Aç bırakılacaklarının korkusu içindeydiler. Erkeklerden birinin şu sözünü hiç unutmam, şöyle demişti: ‘...Bildığım tek şey, şefleri öldürülmüş olmasaydı bizim şu anda böyle bir zorluk içinde bulunmayacağımız, kadınlar ayda iki kez oraya gidip doğanın kendilerine verdiğini onlara verselerdi kıyamet mi kopardı?’ Bu sözde örtük de olsa beni suçlayan bir yan vardı. Ama yaratıcım, bu sözü söyleyeni, bir başka körün ağzından şöyle yanıtladı:

Cehennem içinde cehenneme çevirdiğimiz bu yerde utanç sözcüğünün bir anlamı kaldıysa bu, o sırtlanı gidip kendi ininde öldürmeyi göze alabilmiş olan o yürekli kişi sayesinde oldu. Buna bir diyeceğimiz yok ama tabaklarımızı da utanç sözcüğüyle dolduramayız. Kim olursan ol, sen haklısın, kursaklarını yeterince utanma duygusu taşımadıkları için doldurabilen insanlar şimdiye kadar her zaman çıkmıştır; ama bizlerin, şu âna kadar hak etmediğimiz o son onurdan başka elimizde hiçbir şey kalmamış olan bizlerin, işte hakkımız olan o onuru kurtarmak için savaşılabileceğimizi kanıtlamamız gerekir.

Sözün özü, çok acı çektim ben. Ama çektiğim acıların, gözlem ve tanıklıklarımın sonunda yaratıcımın da belirttiği gibi şu gerçeğe ulaştım: Sonradan kör olmadık biz, zaten kördük; çünkü yaşamda olup bitenleri görmemize karşın onları sorgulayıp yargılamadık, bu yüzden ‘gördüğü halde görmeyen’ körlerdik biz.”

“Şimdi konuşmaya gittiğim kişiyi söylesem, belki şaşıracaksın” dedim.

“Kimle?” diye sordu.

“Doktor Kien’le” dedim.

Gülümsedi, düşündü biraz:

“O da bir tür kör; bir yanıyla bizimkine benzeyen bir körlüğe yakalanmış. Bizimkiler nasıl baktıkları her şeyi bembeyaz görüyorlarsa Kien de kitapların sunduğu beyaz bir evrenden bakıyor dünyaya, insanlara.”

Kien’in evini süsleyen resme bakıyor, doktorun karısının onunla ilgili söylediklerini düşünüyordum.

Resim, bir ressamın fırçasından çıkmamışa benziyor; sanki biçemleri birbirinden farklı, resim tarihinin değişik dönemlerinden ressamlar çalışmış üstünde; onların ortak yaratısı gibi, her karesinde çağrışımsal bağıntılı, ayrı ayrı görünümüler yer alıyor. Bu yanılla tek resim değil, sanki minik bir sergi.

Kırmızının, özellikle de mavinin baskın olduğu bir renk düzeni var resmin. Seçilen renklerle, Kien’in yaşamını altüst eden etkenlerin bir ilintisi olabilir mi? Bunu çıkarmaya çalışıyorum. Kırmızıyı, öteden beri yapıldığı gibi şiddetin, öfkenin; maviyi de Kien’i çıldırtan Therese’nin giydiği eteklerin dili olarak düşünüyorum.

Bakanları değişik çağrışımların, anıştırmaların içine taşıyan görsel bir dokusu var resmin; figürler bağlamında da böyle bu. İlk bakışta insan, Rönesans öncesi ressamların dünyasından süzülüp gelen bir havanın içinde buluyor kendini. Sözelimi kafaları öne eğik, suçlulukları üstlerinden akan, gözleri dışarı fırlamış, kadınlı erkekli cehennemlikler, Kien’in çok sevdiği Michelangelo’nun *Mahşer Günü* adlı freskinden çıkmış, bu resme gelmişler gibi; onların bacaklarına sarılıp cehenneme sürüklemeye çalışan şeytanlar da.

Ya şu alevler arasında çırpınan, gövdeden aşağısı insan, yukarısı kitap kişiler neyi anlatıyorlar? Kien'in yanan kitaplığını mı, yoksa kitapları insanlardan daha değerli sayışını mı? Bunların yanı başına yerleştirilmiş, delik deşik edilmiş çıplak bedenlerinden kanlar akan kadınlar, domuz ve timsah başlı çocuklar; hortlaklar, üst üste bir piramit oluşturmuş kuru kafalar, dans eden iskeletler nelerin simgesi olabilir? Sorular, sorulara ulanıyor kafamda.

Düşünüyordum, bunlar, Kien'in kadınlara, çocuklara, yığınlara, daha doğrusu onun deyişiyle "kitle"ye karşı duyduğu nefretin bir göstergesi olamaz mıydı? Belki de yaşamı boyunca çevresinde olup bitenlere, sürüp giden acılara karşı umursamazlığın yansıtmı? Bunların da ötesinde, insanlığın üstüne çöken yabancılaşıma karanlığının, insanın, ahlaksızlık batağına sürüklenişinin bir göstergesi miydi?

Resme baktıkça tüylerim diken diken oluyor. Uzun boynuları üstünde sırtlan başı taşıyan iki insanın görüntüsünden bir türlü gözlerimi alamıyorum. İkisi de birbirlerinin boğazına dişlerini geçirmiş; kanlanmış kâğıt paralar dökülüyor çenelerinden aşağı. İkisinin de gözleri alev alev... Bu da Kien'in çevresini kuşatan açgözlülüğün, para tutkusunun, bencilliğin anlatımıydı besbelli.

Başka anlamlar da çıkarılabilir miydi? Elbette. Dedim ya, bakanları, değişik çağrışımların, anıştırmaların içine taşıyan bir dokusu var bu resmin.

Daha fazla bakamadım, içim daraldı. Kien'in kapısını çaldım, çok geçmeden açıldı kapı, romanındaki nitelendirmeye "bayrak direği gibi" upuzun, ince, iskeletten farksız Kien açtı kapıyı. Hiçbir şey sormadan beni içeri aldı. Belli ki geleceğimi Mümtaz söylemişti.

Karşılıklı oturduk. Yüzünü inceliyordum. Tıpkı bir gün aynaya bakarken kendisinin betimlediği gibi değişik bir yüzdü.

Dolu dolu görünümlü mavi gözler... Yanak diye bir şey yok. Alnı kayaya oyulmuş bir yüzünki gibi kabarık bir tümseği andırıyor; ve bu alından uçuruma uzanan yerli yerine konmuş bir burun... Baş döndürücü darlıkta bir çizgi... Tabanda nerdeyse gizlenmiş durumda, iki minicik kara böcek... Korkudan oraya sinmişler. Kimse bunların burun deliği olduğunu aklına getiremez. Ağzı parayla çalışan makinelerin üzerindeki para deliği gibi... Yapay yara izlerini andıran iki keskin çizgi, şakaklardan çenesine doğru gelmekte ve çenenin ucunda birleşmekte. Bu çizgilerle burnu, uzun zayıf yüzünü, insana ürküntü veren darlıkta beş ince şeride ayırmakta; şeritler dar ve aynı zamanda son derece simetrik, yüzünün hiçbir noktasında gözlerinin oylanmasını gerektirecek bir yer yoktu.

Bakışlarımız kesişip sessizlik yoğunlaşınca hiçbir duygusal ton içermeyen madeni bir sesle şöyle dedi Kien:

“Neden geldiğini biliyorum ama bir sorum var, önce onu sormalıyım.”

“Buyurun, sorun” dedim.

“Bu kentte yaşayan birçok kurmaca kişi var. Her biri, bir romandan, öyküden ya da oyundan çıkıp gelmiş buraya” dedi. “Bunların arasından seçim yaparken ölçütün neydi, neye göre seçtin beni?”

Yüzüme bakarak konuşmuyordu Kien, önüne bakıyordu. Romanında da böyle yapar, konuştuğu kişinin yüzüne hiç bakmazdı. Şöyle yanıtladım soruyu:

“Tek ölçütüm yok, kişiden kişiye değişiyor bu” dedim. “Geldikleri kurmacasal dünyadaki yaşamlarına, söylem ve eylemlerine bakıyorum daha çok, bir de yüreğimde, belleğimde bıraktıkları izlere. Senin için de aynı ölçütü kullandım.”

Başını kaldırmadan sorusunu yineledi:

“İyi de seni etkileyen hangi sözüm, hangi eylemim oldu?” dedi.

“Buna benzer bir soruyu Don Kişot da, Kaptan Ahap da sormuştu” dedim. “Aslında bir değil, birçok sözün, birçok eylemin var. Ama teke indirgeyerek söylememi istiyorsan söyleyeyim.”

“Söyle” dedi.

“Rehine verilmiş kitapları kurtarma savaşımını sürdürdüğün günlerden biriydi. Kamusal Rehin Sandığı binasının merdivenlerinde duruyordun. Aç olduğu her halinden belli bir öğrenci sana yaklaşmış, ‘Kitap bölümü nerede?’ diye sormuştu. Elinde Schiller’in *Toplu Yapıtlar*’ı vardı.

Kitapları rehine vermek onlara karşı büyük bir ihanet, büyük bir suçtu senin için. ‘Rehine bölümü benim’ deyip öğrencinin istediği parayı fazlasıyla vermiş, Schiller’i rehinelikten kurtarmıştın. O gün öğrenciyi uyarmış, şöyle demiştin ona: ‘Bu davranışı asla bir daha yineleme, dostum! İnan ki, hiçbir ölümlü insan, ağırlığınca kitap kadar etmez.’

Bu sözün, ‘Hiçbir ölümlü insan ağırlığınca kitap kadar etmez’ tümcen belleğime kazınmıştı. Senin için hiçbir insan, hiçbir canlı varlık kitabın yerini tutamaz, onunla karşılaştırılamazdı. Kitaplara olan bu bağlılığını adlandıracak sözcük bulamıyordum; ne ‘sevgi’, ne ‘tutku’, ne de ‘aşk’ sözcükleri karşılayabilirdi onu. Kısaca, tanımlara, sözcüklere sığdırılamayan bir tür bağımlılık, daha doğrusu adanmışlıktı bu.

Kitap aşkı da denemezdi. Ben bugüne değin *Anna Karenina*’dan *Kolera Günlerinde Aşk*’a; *Genç Werter*’in *Acıları*’ndan *Cemile*’ye değin birçok aşk romanı okudum. Hiçbirinde senin kitaplar için beslediğin duyguya benzer bir aşk görmedim.

Kitaplar için düzenlenen açık artırımlı satışlara katıldığın olurdu. Bu artırımlarda kitapların köleler gibi işlem

görmesi yüreğini parçalardı. Kitap okumayan ama onları bir malmış gibi almaya, satmaya kalkanların tutumu içini kanatırdı. Yetkin olsa bu yaratıkları kamçılarmayı, en ağır cezalarla cezalandırmayı düşünürdü."

Kien, elini kaldırarak konuşmamı kesti. Kıpırtısız, dümdüz bir sesle araya girdi:

"Doğrusun, ıvır zıvır kitaplar değil; ama bilime, gerçeğe giden yolu aydınlatan kitaplar yeryüzündeki en değerli varlıklardır benim için" dedi. "Kitapları örseleyenler, kirletenler de en büyük düşmanlarım. Neyse, ya eylemim? Seni sarsıp etkileyen hangi eylemim oldu?"

"Kitapları yakma eylemin. Yaşam gerçeklerine, sürüp giden acılara, kötülük ve çirkinliklere sınırlarını kapayan bir dünya yaratmıştın kitaplarınla. Sonunda yaşamını adadığın o dünyayı, yine kendi ellerinle yakıp yıktın. Oysa kitapları hor kullananları, onlara zarar vermeye kalkanları barbarlıkla nitelendirirdin. Beni şaşırtan da bu oldu işte: Aynı barbarlığı sen de yaptın."

Sustum. Gözlerimin önünde beliren o yangın sahnesini izlemeye başladım:

Kitaplar raflardan yere dökülüyordu. Kien, uzun kollarını açarak kitapları yakaladı. Dışarıdan duymasınlar diye çok sessiz hareket ederek, kitapları deste deste dairenin holüne taşıdı. Döner kapının önüne kule gibi yığıldı. Hol ciltlerle doluyor, doluyordu. Merdiveni getirdi. Kısa süre sonra tavana erişmişti. Odasına döndü. Boş raflar yüzüne bakıyordu. Yazı masasının önündeki halı, alev alev yanmaya başlamıştı. Mutfağın yanındaki küçük odaya girip eski gazetelerin hepsini sürükleyerek dışarı çıkardı. Açtı, buruşturup top haline getirdi ve her birini bir yana fırlattı. Merdiveni odanın ortasına, eskiden durduğu yere getirdi. Altıncı basama-

ğa çıktı, ateşi izleyerek bekledi. Sonunda alevler kendisine eriştiğinde, yüksek sesle kahkaha attı; tüm yaşamında böyle gülmemişti.

“Peki” dedim. “Seni böyle barbarlaştırıp çılgınlaştıran neydi?”

“Bu soruyu bana değil, yaratıcıma, Elias Canetti’ye sormalısın” dedi. “Çünkü roman kişilerinin yazgısını yaratıcıları belirler. Diledikleri yerde öldürtür, diledikleri yerde dirilip yaşatırlar. Kendimi, daha doğrusu kitaplarımı yakışım, tıpkı senin gibi, romanımı okuyanların çoğunu şaşırtmıştı. Ama bu sonucu daha başta belirlemişti yaratıcım. İstesem de değiştiremezdim yazgımı. Öyküm böyle bitecekti.”

Tam bu sırada bir ses, Kien’in konuşmasını böldü. İki pencere arasına konmuş İskenderiye Kitaplığı’nın yanışını gösteren tablonun arkasından geliyordu sanki. Kien’in yaratıcısı Canetti’nin sesiydi bu, yaşlı, boğuk bir tınısı vardı:

“Seni nasıl tasarladığımı, nasıl yarattığımı biliyorsun Kien. Hazırladığım ilk taslaklarda seni direngen biri olarak belirlemiştim. Adın Kien değil, ‘Kitapkurdu’ydü. Kendini kitaplara adanmış, kitaptan başka bir şey düşünmeyen, kitapla yatıp kitapla kalkan biri olacaktın. Seni böyle kurgulamış, böyle canlandırmıştım gözümde. Öyle ki kitaplarla olan bağıntın, kişiliğini belirleyen ana etkendi. Tek yönlü, tek boyutlu bir kişiliktin. İnsanlardan da, onların yaşadıklarından da uzak duracaktın.

Bu bağlam içinde yazmaya başladım öykünü. Öykü geliştikçe sana bir başka ad daha, ‘yangın’ anlamına gelen ‘Brand’ adını verdim. Bu ad senin sonunu da çağırıyordu; kendi elinle çıkaracağın bir yangında ölmeni öngörmüştüm taslakta.

Bir romanın yazılışında ayrıntılar nasıl gelişir, roman nasıl sona erer? Bunu hiçbir romancı önceden tam olarak

bilemez. Ben de bilemezdim, bilemezdim ya bir nokta daha başlangıçta belirginlik kazanmıştı: Romanın başkişisi kitaplarıyla birlikte kendi kendini ateşe verecek, kitaplığıyla birlikte yanıp gidecekti. Bundan ötürü Brand adını taşıyordu; böylece ilk iki ad, yani 'Kitapkurdu' ve 'Brand' romanın başkişisi, yani senin bakımından daha başta kesinleşmiş olan tek şeydi."

Canetti, bitirmişti sözünü. Yoğun bir sessizlik çökmüştü odaya.

"Peki" dedim, "tasarlamak ayrı şey, yaratmak ayrı. Roman kişilerinin bir karaktere, bir tipe dönüşmesi belirli koşulların içinden geçmesine bağlıdır. Senin serüvenin nasıl gelişti? Kitaplara adanışın, gerçeklerden, insanlardan kaçmak için kendi körlüğünü yaratıp ona sığınışın nasıl oldu?"

"Öykümde açık açık olmasa da bu sorunun yanıtı bir ölçüde vardır" dedi Kien. "Bir kez yaratıcım, baskıcı bir aile ortamında dünyaya getirdi beni. Mayamı, direngenliğin, değişmezliğin suyuyla kardı; çocukluğumda oyunlarla, oyuncaklarla tanıştırma yerine kitapların arasına attı. Çocuk bahçesinde oynamaya değil, kitapçı mağazalarını gezip görmeye, kitapların kokusunu solumaya gönderdi beni.

Okumayı öğrendikten sonra elime geçen her kitabı okuyordum. Annem gözlerim bozulacak diye yasaklamıştı okumamı. Ama aldırımıyordum yasaklara, geceleri yatakta bile el fenerinin ışığında okuyordum. Bunu engellemek için kardeşim George'u nöbetçi dikmişti başıma; onu atlatıyor, yine sürdürüyordum okumayı. Okulda da aynı şeyi yapıyordum.

Romanımda anlatılanları yineleyecek değilim. Her geçen yılla okuma tutkum arttıkça artıyordu. Yaratıcımın beni tasarlarken koyduğu adla tam bir kitap kurdu olmuştum. Belleğim bir kitaplık gibiydi. Bir elyazmasını, değerli bir kitabı elde edebilmek için her sıkıntıya katlanabilirdim. Ki-

tapların kokusuna bayılıyordum. Hiçbir koku, kâğıt ve kitap kokusu kadar beni etkilemiyordu.”

Kien soluklanmak için ara verdi konuşmasına. Son tûmcesi, “Hiçbir koku, kâğıt ve kitap kokusu kadar beni etkilemiyordu” idi. **Canetti’nin *Kulak Misafiri Elli Karakter*** adlı deneme kitabındaki Kâğıtayyaşı’nı anımsattı bana, Kien’le Kâğıtayyaşı arasında sıkı bir benzerlik vardı:

Kâğıtayyaşı eline geçen bütün kitapları okur; hangi kitap olduğu önemli değildir, yeter ki sert olsunlar. Üzerinde konuşulmakta olan kitaplarla arası hoş değildir; az bulunan, unutulmuş kitapları sever. Zaman zaman bir kitabı arayıp bulmak için bir yıl onun peşinde koştuğu olur, gecikmeyi kapatır, mutlaka o kitaptan alıntılar sunacak duruma gelir. Adam şimdi kırk yedi yaşında neyse, on yedi yaşında da oydu, hiç değişmemişti. Ne kadar çok kitap okursa değişmezliği o kadar artmaktadır.

“Evet” dedi Kien. “Okuma tutkusu bir sayrılıksa çok ağır bir sayrıydım ben. Ama sayrılığımдан mutluydum. Nitekim annem ve babamın ölümünden sonra yüklü bir miras kaldı bize. Ben payıma düşen parayla yirmi beş bin kitaptan oluşan bir kitaplık kurdum. Okuyor, yazıyor, araştırıyordum. Yazdıklarım ilgiyle karşılanıyor, bilim çevrelerinde büyük yankı uyandırıyor. Sözüne güvenilen, tam bir yetke, birçok dil bilen, ünlü bir Çinbilimci’ydim artık. Derdim ya, ‘Bir kral kitapçı olamaz ama bir kitapçı kral olabilir’. Benim de kitaplığım krallığımdı, yurdumdu; kitaplarım da yurttaşlarım. Onlarla söyleşir, zaman zaman kendilerini savunma konusunda uyarıcı konuşmalar yapardım.

Kitaplığımda yasalarını kendimin koyduğu bir dünya yaratmıştım. Bir de dışarıda sürüp giden bir yaşam, bir gerçekler dünyası vardı. Fırıncıların, kasapların, lokantacıların,

terzilerin, mobilyacıların dünyasıydı bu; gözlerimi kapamıştım o dünyaya, hiç mi hiç ilgilendirmiyordu beni. Çünkü onlarınki yalan dolanlarla, çirkinliklerle örülmüş, sığ, ürkünç bir yaşamdı.

Sabahları yediyle sekiz arasında mutlaka gezintiye çıkardım. Yürürken sağımdan solumdan geçenlerin yüzüne bakmak gelmezdi içimden, itici, yalancı bir havası vardı bu yüzlerin; taşıdıkları anlam, gün boyunca kim bilir kaç kez değişirdi. Kitle, kabalık, yalancılık, bilinçsizlik demektir; bu yüzler de onun bir parçasıydı...

Oysa ben, bilim ve hakikat için çalışıyordum. Yaşamımın değişmez ana ilkesiyse ölünceye değin hiçbir değişime uğramadan kendim olarak kalmaktı. Bunun için de kendimi kitleden, kitleyi oluşturan kişilerden koruyacaktım, uzak duracaktım onlardan."

"Öyleyse seni gerçeklerden kaçmaya, kendi yarattığın körlüğe sığınmaya zorlayan nedenler de bu düşüncenden kaynaklanıyordu?" diyerek kestim konuşmasını.

"Bir bakıma öyle; ama körlük yaşamda var olan, daha doğrusu varoluşsal kimi gerçekleri somutlamak için Canetti'nin bana kurduğu bir tuzaktır. Çünkü ben çocukluğumdan beri korkardım körlükten. Sanırım romanımda da buna şöyle bir değinilmiştir. Kabakulak olmuştum. Ateşim çok yükselmişti. Gözlerimde bir pullaşma, her şeyi sis içinde görüyordum. 'Kör oldum, kör oldum!' diye bağırmaya başladım.

Evdekiler sesime koştu geldiler, kör olmadığımı, ateşlendiğim için böyle olduğuna zorla inandırdılar beni. O günden bu yana körlükten de, körlerden de tiksiniyorum. Dahası günün birinde İskenderiye Kitaplığı yönetmeni Eretosthenes gibi kör olursam yaşamıma hemen son vereceğimi söylerdim.

Dediğim gibi yaratıcımın bana kurduğu bir tuzaktır körlük. Gerçekleri görememenin acılarını yaşatmak için önce hizmetçim Therese'nin oyununa getirdi beni, onunla evlendirdi. Yaşamımı altüst eden bir olaydı bu. Açgözlü, bençil, paracıl biriydi Therese, **Canetti**'nin deyişiyle 'Therese binlerce elin kirlettiği bir bozuk paraydı. Therese, okuma yazma bilmez birinin ağzına yaraşır bir sözcüktü. Therese, insanın ruhu üzerine çöken bir ağırlıktı. Therese, çılgınlığın somutlaşmış, bir insan bedeni haline gelmiş biçimiydi.' Kabalıktı, barbarlıktı, şiddetti.

Doğunun ve batının, bir büyük bilgin diye tanıdığı, içinden çıkılmaz birçok sorunu danıştıkları ben, nasıl olur da böyle bir kadının kazdığı çukura düşerdim? Tek sözcükle, körlüğümden... Geç anlamıştım bunu. Ama içine sürüklenmediğim duruma karşı koymak, dayanmak için de körlüğüm aynı zamanda sığınağım olacaktı.

Evliliğimizin ikinci gününde Therese eve egemen olmuştu, eşyalarla doldurmuştu her yeri. Eşyalardan da Therese'den tiksindiğim kadar tiksiniyordum. Bunları görmeyeyim diye gözlerimi kapıyor, körlük alıştırmaları yapıyordum. Gözlerimi kullanmadan evde her aradığımı buluyor, kitaplarımı bile gözü kapalı, yerinden alıyor yerine koyabiliyordum. Bilinçli olarak seçmiştim körlüğü, onun zırhını kuşanmıştım. Seçimimi haklı göstermek için bir de kuram geliştirmiştim körlükle ilgili:

Körlük, zamanı ve mekânı alt etmeye yarayan bir silahtı; varlığımız tek dayanağını duyularımızla, gerek yapıları, gerekse kapsamaları bakımından pek yetersiz olan duyularla kavradığımız birkaç kırıntının dışında, sonsuzluğa dek uzanıp giden bir körlükte bulur. Evrende egemen olan kuram, körlüktür. Körlük, birbirlerini görmeleri halinde beraberlikleri düşünülemeyecek nesnelerin ve yaratıkların yan yana

bulunabilmelerine olanak tanır. Zamanın artık çekilmez olduğu, taşınması olanaksız bir yüke dönüştüğü noktada karşılabilmesi, ancak körlüğün yardımıyla düşünülebilir.

Geliştirdiğim kuram sayesinde Therese'nin yarattığı yığıl ortamina direnebildim. Gözlerimi kapıyor, kulaklarımı tıkıyor, taşa dönüşüyordum; sonunda benden istediğini almayan Therese beni dövmüş, sürükleyerek dışarı atmıştı. Kitaplığımdan, kitaplarımdan koparılmıştım; şöyle mi desem, krallığımdan olmuş, yurdumdan sürgün edilmişim. Ancak ikinci kitaplığım kafamdaydı, kimseler dokunamazdı ona..."

Kien sustu, gök mavisi gözlerini ilk kez bana dikti, şöyle dedi:

"Nereye gidecektim? Bir süre oyalandım evin çevresinde, sonra kentteki tüm kitapçıları dolaştım. Yaratıcım, kitapların zırhından soymuştu beni. Gerçekler dünyasından kopukluğumu iyice açmak, göstermek istiyordu. Bunun için beni bir pavyona soktu. Yıllarca kendimi uzak tutmaya çalıştığım kitlenin arasındaydım şimdi. Çevremi hırsızlar, orospular, pezevenkler, kör taklidi yapanlar sarmıştı. Therese'nin yarattığı yığıl ortamından daha zehirli bir ortamdı burası. Herkesin oyuncağı, gülünesi, acıklı durumların zavallı bir oyuncusu olmuştum. Böylece yaratıcım, yıllarca gerçeklerden kaçıp kitaplarımla oluşturduğum edilgin yaşamın cezasını çektiriyordu bana.

Uzatmayayım, kitleyi oluşturan o sefil insanların saldırısına uğramıştım o gün. Karısına müşteri bulan kambur bir cücenin yardımıyla dışarı çıkabildim; beni kurtaran o cüceyi de yardımcı olarak aldım yanıma."

Kien konuşmasını kesti; sesindeki kuruluk, sertlik yerini acılı bir yumuşaklığa bırakmıştı şimdi. Konuşurken başını önüne eğmişti yine. Şöyle dedi:

“Başta söylediklerin dışında romanımda kitaplarla ilişkimi anlatan, seni etkileyen başka bir sahne daha söyleyebilir misin?”

Bir süre düşündüm. Aklıma düşsel kitap paketleriyle oynadıkları oyun geldi:

“Hani” dedim, “konaklamak için yardımcın kambur cüceyle otel otel dolaşıyor, gittiğiniz otellerde onunla aynı odada kalıyordunuz. Kafanda taşıdığın kitaplığı, uykuya varmadan önce boşaltırdın. Kitapları paketler, sonra onları cüceye uzatırdın; o da paketleri alır, yerleştirirdi. Kan ter içinde kalırdı cüce, kitaplara zarar verecek diye hem ondan kuşkulanırdı, hem de acırdın ona. Sabah olunca yeniden toplardın kitapları. Bu düşsel oyunu izledikçe bir başka roman kahramanını, Don Kişot’la uşağı Sanşo Panza’yı anımsardım. Sen, Don Kişot olurdun kafamda, cüce Fischer de Sanşo Panza...”

Kien;

“Sanırım sen de okumuşsundur” dedi. “Borges, o büyük sanatçı, içinde binlerce kitabı barındıran bir kitaplık olarak düşlemiştir cenneti. Borges’in düşünüyü gerçekleştirmiştim ben. Ne var ki bu düş, beni körleştirmiş, gerçek yaşamdan koparmıştı. O kalıplaşmış sözü ben de kullanayım, fildişi bir kuleye kapatmış, körlük içinde geçen bir ömür vermişti. Ayrımına varamadığım bağınazlıkların, karşı koyamadığım kötülüklerin ateşi, sonunda bana da, kitaplığıma da ulaşmış, küle çevirmişti bizi.”

Kien’in özeleştirisi, doktorun karısının, onun için söyledikleriyle nerdeyse bire bir örtüşüyordu. Kien’in yanından ayrılırken dünyamızı kasıp kavuran bağınazlıkların, kötülüklerin ateşini düşünüyordum. “Okuyan Yaşlı Adam” yontusunun önüne gelince durdum, yaşlı adamın gülümseyen yüzüne bir kez daha uzun uzun baktım...

IDA'NIN ACILARI

Dr. Kien' in o sorusunu, konuşacağım kişileri seçerken bağlı kaldığım ölçütümün ne olduğu sorusunu, daha sonraki günlerde de düşündüm. Ünlenmiş, belleklerin ortak malı olmuş Don Kişot, Emma Bovary, Anna Karenina, İnce Memed ya da Zebercet, Raskolnikov, Oblomov gibi adlarla sınırlı kalmayacaktım. Bunların yanı sıra adları çok duyulmamış ama kurmacasal kişiliğiyle insan denen varlığın evrensel bir yanını yansıtanlar da yer alacaktı listemde. Adları buna göre seçmiş, sıralamıştım. Bugün sıra böyle birindeydi; adı daha yaygınlık kazanmamış Elsa Morante'nin *Ve Tarih Devam Ediyor* romanının başkişisi Ida'daydı...

Ida, nerede, kentin hangi kesiminde oturuyordu? Bilmiyordum. Arayacaktım, onu ararken başka tanıdık yüzlerle de karşılaşabilirdim. Kentteki kadınların çoğunun, birbirini tanıdığını Anna Karenina'dan öğrenmiştim. Birine soracaktım, o bilmezse bir başka birine. Bir bilen çıkardı elbet.

Yol kıyısındaki banklarda güneşlenen kadınlar vardı. Bunlardan, saçları apak, güleç yüzlü birinin yanına yaklaşıp Ida'yı tanıyıp tanımadığını, tanıyorsa evinin nerede olduğunu sordum. Düşündü, söylediğim adı birkaç kez yineledi kendi kendine. Bunu yaparken yüzündeki güleçlik silinmiş, yerini acılı bir anlatım almıştı. Buruk bir sesle "Tanıyorum" dedi. "Savaşın acılarını içinde taşıyanlardan... Buraya yakın oturuyor. Dosdoğru gidin, biraz ileride 'Çocuk ve Annesi' yontusunu göreceksin; onun karşısındaki ilk sokağa girin, baştan üçüncü evdir Ida'nınki."

Kadının iri kemikli, uzun yüzü, gök mavisi gözleri hiç de yabancı gelmemişti bana. Düşündüm, çıkaramadım bir türlü. Kimdi? Ibsen'in kadınlarından biri olabilirdi; ama hangisi? Nora mı, Hedda mı yoksa Bayan Alving mi? Anımsayamadım.

"Çocuk ve Annesi" yontusuna gelince durdum. Bebeğinin başı göğsüne dayalı, gülümsemesine annelik mutluluğu sinmiş bir kadın görünüyor yontuda; çevresi, üçgen biçimli çiçekliklerle süslenmiş, yanlara da oturma yerleri yapılmış. Oturanlar arasından biri, kirli sarı renginden, giysilerinden, yuvalarına kaçmış çekik gözlerinden Çinli olduğunu sandığım bir kadın, dikkatimi çekti. Kim olabilirdi? Hangi romandan, hangi öykü ya da oyundan çıkıp gelmişti buraya?

Okuduğum romanlardan Çin'i anlatanları düşünüyordum. Adlar gelip geçiyordu belleğimden. Pearl Buck'ın *Ana* romanı öne çıktı, onda karar kıldım; evet, o romanın kahramanı olmalıydı; özel bir adı yoktu, romandaki adı Ana'ydı. Bir daha baktım, kesin oydu. Soracaktım.

Yanındaki boş yere oturdum. Oturduğumun farkına bile varmadı; önündeki çiçeklere dalıp gitmişti. Yavaşça, "Ana, Ana" dedim. Belleğim yanıltmamıştı beni. Başını kaldırdı, iç içe geçmiş avurtlarının üzerinden zorla oluşturulmuş bir gülümseme gelip geçti.

"Bir şey mi diyeceksiniz?" dedi.

Ona, ilk gençlik yıllarımda kendisiyle nasıl tanıştığımı anlattım. Romanında kocasının kendisini terk edip kaçışına nasıl üzüldüğümü anlattım, küçük oğlu yakalanıp ölüm cezasına çarptırılınca onu kurtarmak için verdiği savaşımın beni nasıl etkilediğini anlattım, çabalarının boşa gidip oğlunun ölüm cezasının yerine getirildiği sabah çığlıklarını yüreğimin derinliklerinde duyduğumu, gözyaşlarımı tutama-

dığımı anlattım... Sabrına, direngenliğine, savaşım gücüne duyduğum hayranlığı da...

Sözlerim etkilemişti Ana'yı. Gözleri bulandı, ağlamaklı bir sesle konuşmaya başladı:

"Bilmem anımsar mısın" dedi, "romanımın ortalarına doğru yaratıcım beni betimlerken şöyle demişti: 'Sabırlılık, acıya yatkınlık, analık duygusu yönünden şu koca yeryüzünde hiçbir kadın onunla yarışamaz.' Sen de aynı kanıya varmışsın. Oysa insan umarsız kalınca, umarsızlığına sığınıyor, gücünü ondan alıyor. Sanki yaşamın adı konmamış bir yasa-sı bu. Yaratıcımın bana giydirdiği nitelikler de bir bakıma o yasanın ürünü.

Kocam, aylaklığın, kasaba yaşamının çekiciliğine kapılıp aileyi terk etmişti. Bir başımıza kalmıştık. Büyük oğlumun her şeyi hoş gören bir yanı vardı. Bir gün bile suçlamadı babasını, 'Ne yapalım, biz de babasız sürdürürüz bu hayatı' dedi, katlandı her şeye. Daha çok çalıştı. Küçüğe gelince, ağabeyi gibi değildi o. Başka türlü bakıyordu olup bitenlere. Babasını bizden koparan gücün, düzen sorunu olduğunu söylüyordu. Yoksulluğumuzu, ezilmişliğimizi sürüp giden düzene bağlıyordu.

Nasıl bir şeydi bu düzen, niye bize düşmandı? Oğlum anlatmaya çalışırdı ama doğrusu, söylediklerini tam da anladığımı söyleyemem. Sürekli bizlere 'Sıkın dişlerinizi, biraz daha katlanın, gün gelecek her şey değişecek, güzel günler göreceğiz' derdi. Anlamazdık ya, onu dinlemek hoşumuza giderdi."

"Bu değişim nasıl olacak diye hiç sormadınız mı?" dedim.

"Sormaz olur muyuz, sorardık; o da soruşumuzdan hoşlanır, daha bir coşkuyla anlatırdı, anlatırdı ya söyledikleri bizim anlayacağımız türden değildi. Toprak derdi, mülkiyet

derdi, işçi derdi, emek derdi... Sonra da 'Hele bir gelsin o günler, her şeyi çok ama çok iyi anlayacaksınız' derdi.

O günler gelmedi; ama oğlumun tutuklanıp hapse atıldığı haberi geldi. (Sesindeki ağlamaklı ton artmıştı.) Meğer 'düzen, düzen' dediği o görünmez düşmana karşı bir örgüt kurmuşlar, oğlum da o örgütün kurucusuymuş, yargılanacakmış.

Haberi alınca ateş düştü yüreğime, donup kalmıştım. Ağlayamıyordum, gözlerim buz tutmuştu sanki. Bir uğursuz elin, oğlumu benden koparıp alacağı düşüncesi gözlerimdeki buzu eritti, işte o anda ağlamaya başladım. Ne büyük oğlum, ne gelinim ne de komşular susturamıyorlardı beni.

Gözpınarları da kurur, çoraklaşmış. Benimkiler de öyle oldu. Tükenmişti gözyaşlarım; ama yüreğimin derinliklerinde sessizce sürüp gidiyordu. Bu halime analık duygum isyan etti, 'Ağlamakla neyi çözümleyeceksin? Bırak artık sızıldanmayı. Sen, anasın, ana... Kalk, oğlunu kurtarmak için savaşıma başla, onu kurtaracak yollar ara...'

Analık duygumun çağrısına uydum. Düştüm yollara.

Nerelere başvurdum, kimlerin kapısını çaldım? Onları anlatacak değilim, zaten biliyorsun. Hapishane kapılarında gece gündüz beklediğimi de. Oğlumun sesini duymak, onu birkaç dakikalığına görmek için nöbetçilerin, gardiyanların postallarına yüzümü sürüyor, yalvarıp yakarıyordum. Taşlaşmıştı yürekleri, dönüp bakmıyorlardı, dinlemiyorlardı bile.

Ne diyordu yaratıcım? Kimi işler vardır ki, doğasından belki de, onları yapanların yüreğinde acıma gibi, iyilik gibi duyguları barındırmaz, öldürürmüş. Cellatları, gardiyanları, hapishane müdürlerini de örnek veriyordu buna. Öyleydi. Kimse dinlemiyor, üstelik sopayla uzaklaştırıyorlardı yanlarından. Ama en acımasız kent valisiydi."

Yüzü buruştu. Ağlayacaktı nerdeyse. Hali çok dokundu bana, “Kalsın, gerisini anlatma” diyecektim ki konuşmasına yeniden başladı.

“En acımasız, valiymiş” dedi. “Yargılama bitmiş, idam cezası vermişlerdi oğluma. Dövünüyor, saçımı başımı yoluyordum. Yaşlıca bir adam geldi yanıma, ‘Bakın, her şey bitmiş sayılmaz daha’ dedi. ‘Kararı, valinin onaylaması gerekir. Gidin valiye, belki bağışlar, böyle bir yetkisi var.’

Valinin evine nasıl gittim, nöbetçilerin arasından nasıl geçtim, bilmiyorum. Kapıyı yumrukluyor, ‘Tanrı aşkına, sevdikleriniz aşkına oğlumu bağışlayın, idam ettirmeyin’ diye bağıırıyordum. Kapı açıldı, önce karısı geldi, ardından da vali. Anlattım. ‘O daha el kadar cocuktur, kıymayın oğluma, kıymayın, n’olur bağışlayın’ diye ayaklarına kapandım. Vali, paylayan bir sesle ‘Git sen, bakacağım’ dedi.

Bakmadı. Oğlumu astılar. Elbiselerini getirdiler. Kokusu sinmişti giydiklerine. Kokusu hiç azalmadı, tersine arttı günden güne. (Koynundan kirli sarı renk bağlamış bir mendil çıkardı.) Bu, onun mendilidir, koklar dururum.”

Sustu. Yuvalarına gömük gözlerinde betimlenemez bir acı vardı. Ayağa kalktım.

“Şimdi senin gibi acılar çekmiş başka bir anneyle konuşmaya gidiyorum” dedim.

“Kiminle?” diye sordu.

“İda’yla” dedim.

“Useppe’nin annesi. Az önce buradaydı, evine gitti” dedi. “Sık sık buluşur, dertleşiriz. İkimizin de acılarında benzeşen yanlar var.”

İda’nın evine çizilen duvar resmi, şimdiye değin gördüklerimden çok farklıydı. Kıyıları girintili çıkıntılı akıp giden bir ırmak gibi tasarlanmıştı. Belki de ırmağın görüntüsüyle *Ve Tarih Devam Ediyor* adı arasında kavramsal bir bağlantı düşünülmüştü. Bunun gibi resmin, hayvan ve insan figürleri

griden karaya, saman sarısından gelincik kırmızısına değin etkileyici renklerle oluşturulmuş, bunlarla İda'nın yaşamını zehirleyen savaş, ölüm, şiddet, acı, korku, kin ve nefret gibi öğeleri içeren, simgesel dokulu bir kompozisyon yaratılmış besbelli.

Okumaya çalışıyordum resmi. Kimi figürler, savaşın korkunçluğunu, acımasızlığını anlatan, insanın kan dökücü, vahşi yanını ortaya koyan ünlü tablolarıdan esinlenilerek yaratılmış gibi geliyordu bana. İlk bölümde açıkça görülüyordu. Çocuklarından birini bağrına basmış, ötekinin de elinden tutmuş kadının, canavardan korunmaya çalışan yalvar yakar hali, **Pablo Picasso**'nın *Guernica*'sındaki kadını ve boğayı anırtıyor gibi. Ancak boğa, canavara dönüşmüş bu resimde. Bu dönüşüm, öteki figürlerde de az çok seziliyor. Yerlerde sürüklenen bedenler, korkudan çarpılmış yüzler, *Guernica*'daki gibi savaşın getirdiklerinin, ezim ve ezinçlerin, ölüm ve yaşamın, isyan ve çığlıkların, görselleştirilmiş biçimleriydi besbelli.

Guernica'nın kan ve ölüm kokan havası, resmin ortalarına doğru daha bir belirginleşiyor; onu tamamlayan, soyuttan somuta taşıyan görüntülere yer verilmiş. Kollarında gamalı haç taşıyan askerler, kadınlı erkekli bir grup insanı kurşuna diziyorlar. Çaresizliğin isyanıyla büyümüş gözler, havaya kalkmış yumruklar, kanlar içinde yerde yatanlar, öldürülmek için sırasını bekleyenler, altüst ediyor içimi.

Bu görüntülere baktıkça onlarda **Goya**'nın ünlü tablosu, *3 Mayıs Katliamı*'yla örtüşen yanlar buluyorum. O tabloda, bir grup yurtseverin Fransız askerlerince kurşuna dizilişini, ölenlerin trajedisini, öldürenlerin vahşetini anlatır **Goya**. Tablo, yüzler, giysiler, silahlar yönünden küçük değişikliklere uğratılmış, buraya eklenmişti sanki. Ölümün, zulmün, şiddetin tonuysa ikisinde de aynı...

Duvar resmindeki görüntüler sona doğru daha bir acılaşıyor: Yahudilik bandını alınlarında taşıyan çocuk yüzleri, çocuklarını ellerinden almak isteyenlere karşı direnen anaların yerlerde sürüklenişi. Vagonlara itiş kakış doldurulup toplama kamplarına gönderilen Yahudi kadınları, erkekleri... Sırıtkan bakışlı Nazi askerleri, subayları...

Alınları bantlı çocukların gözyaşı damlalarıyla çizgilenmiş yüzlerinden bir türlü alamıyordum gözlerimi. İçim sızım sızım. Bir ses duydum, sanki biri, bir şiir okuyordu. Kimdi? Nereden geliyordu ses? Çocuklardan mı, vagonlardan mı, yoksa belleğimden mi? Ayıramıyordum. Şöyle diyordu:

*gece vakitlerinde içmekteyiz sabahın kapkara sütünü
sonra öğlen vakitlerinde ölüm almanya'dan gelen ustadır
akşamları ve sabahları içmekteyiz hiç durmadan
ölüm bir ustadır almanya'dan gelen gözleri mavi
bir kurşunla geliyor sana tam göğsünden vurarak
bir adam oturuyor evde senin altın saçların margarete
köpeklerini salıyor üstümüze havada bir mezar
armağan ediyor
yılanlarla oynuyor ve dalın düşlere ölüm almanya'dan
gelen bir ustadır*

Sesi tanımuştım sonunda. Bir toplama kampında küle dönüşeceği günleri beklemiş, bu bekleyişin sessiz çığlıklarını şiirleştirmiş bir şairin, Paul Celan'ın sesiydi. *Ölüm Fügü* adlı şiirini okuyordu. İda da Yahudi değil miydi, "almanya'dan gelen gözleri mavi ölüm" onu da acıların cehennemine savurmamış mıydı? Bu sorularla çaldım İda'nın kapısını.

Çok geçmeden kapı açıldı, "Kimsin, ne istiyorsun?" diye soran, ürkek, korkulu bakışlarla karşımdaydı İda. Geliş nedenimi, kendisine sormak istediğim kimi sorularımın olduğunu anlattım, yolda Ana'yla karşılaştığımdan söz ettim.

Rahatladı, bakışlarındaki tedirginlik silinir gibi oldu. Konuşma isteğimi geri çevirmedi.

İda'ya bakıyordum, omuzları çökmüş, kamburu çıkmış, sıska, çarpık bir beden; gülmeyle tanışmamış, kuru, solgun bir yüz; feri kaçmış, iri, siyah gözler. Acının ve hüznün canlı yontusu. Dokunsam, ağlayacakmış gibi bir hali vardı. Bundan mıdır nedir, sormayı tasarladığım sorular silinmişti kafamdan. Konuşmanın kapısını İda araladı:

"Yaşadıklarım, romanımda anlatılmıştır. Anlatılanların ötesinde ne söyleyebilirim ki?" dedi.

"Biliyorum" dedim. "Öğretmendin. Kocan ölmüş, dul kalmıştın, ardından anneni babanı da yitirdin. Okuma çağındaki oğlun Nino'yla bir başına kalmıştın. Annen Yahudiydi. Yüreğinde taşıdığın bir büyük sırdı bu. Ülken Nazi-lerin işgali altındaydı. Savaş, bir kadının başına gelebilecek en kötü durumları, olayları yaşattı sana. Sonunda çıldırdın, deliler evine attılar seni. Bütün bunları biliyorum. Ne ki bir gün bile yaratıcın o kadına, **Elsa Morante**'nin sana yaşattıklarına isyan etmedin. Sessizce katlandın, boyun eğdin her şeye. Neden?" diye sordum.

İda, kederli gözlerini yüzüme dikti, yaşlı bir sesle;

"Öğretmenliğe yeni başladığım günlerdeydi" dedi. "Yanında staj yaptığım yaşlı bir öğretmen, bana şöyle demişti: 'Yaşamımızı sözcükler yönlendirir. Mutluluğumuz da, mutsuzluğumuz da onlarda gizlidir.' İlkin, anlamsız bulmuştum bu sözü; sonra yaşadıklarım, çocukluk ve genç kızlık dönemim açısından düşündüm, doğruydı, hak verdim ona; gerçekten de sözcükler biçimlendiriyor, sözcükler yönlendiriyordu yaşamımızı.

Bakın, iki sözcük, evet yalnızca iki sözcük, yaşamımı zehirlemiş, acıların okyanusuna atmıştır beni. Bunlardan biri, *Yahudi* sözcüğü, öteki de *piç*!

Bildiğin gibi annem Yahudiydi, Yahudiliğini bir babam biliyordu, bir de ben. Bunu gizleyecek, kimseye söylemeyecektim, annem sıkı tembih etmişti. Çocuk yüreğimin kolayca taşıyabileceği bir sır değildi bu, ağırlığı altında eziliyordum. Yahudi sözcüğünü duyduğumda tüylerim diken diken oluyordu; öyle anlar yaşıyordum ki, o sözcüğü sözlükte bile görmeye katlanamıyordum.

İçimde taşıdığım bu sırrın etkisinden, ağırlığından olacak, uyuyamıyordum geceleri. Korkunç düşler görüyordum. Cadılar, hortlaklar ardıma düşüyor, kovalıyorlardı beni. Çırılçıplaktım, alevlerin içine atıyorlardı. Soluksuz kalıyor, bağırarak uyanıyordum. Sonraları bir tür krize dönüştü bu halim, terlemeler, titremeler, kasılmalar...”

Durdu, soluklandı İda. Sağ eliyle çıkık elmacık kemiklerini tuttu. Bir şeyler arıyormuş gibi çevresine bakındı. Sonra sürdürdü anlatmayı:

“Babamın ölümünden sonra evimizdeki yaşama tümüyle korku egemen olmuştu. Radyoda, ülkedeki Yahudilerin sayımı yapılacağı duyurulmuştu. Bu haber, annemi çılgına çevirdi. Korku, korkular barındırır içinde. Nasıl da doğru bir sözdü bu. Biz de korkudan, korkular üretiyorduk. Yahudiliğimiz ortaya çıkacak, kim bilir hangi cezalara çarptırılacaktık? Bu sancılı sorunun sarmalında başımıza gelebilecek kötü şeylerin bekleyişi içinde geçip gidiyordu günlerimiz.

Çocukluk, genç kızlık dönemim böyle geçti. Korku, içine kapanık, çekingen, alıngan bir kişiliğe büründürmüştü beni. Evlilik, öğretmenlik yaşamımda da hiç mi hiç değişmedi bu halim. Yaşamım boyunca babam, kocam, bir de öğrencilerim dışında her şeyden ama her şeyden korktum.

Faşist devrim günleri yaşanıyordu Roma’da. Kentte terdirginlik, her geçen günle artıyordu. Özellikle de Yahudiler için. Irk Yasası uygulanmaya konmuş, Yahudilerin oturduk-

ları evler saptanmaya başlamıştı. Olanları gördükçe içimdeki korku, bungunluk taşıyamayacağım kadar ağırlaşıyordu.

Öğretmenlik yaptığım okul, yoksul semtlerden birindeydi. Her gün erkenden yollara düşüyor, ders biter bitmez eve dönüyordum. Bu gidiş dönüşlerde izleniyormuşum duygusuna kapılıyor, eve varıncaya değin kan ter içinde kalıyordum. Biri yüzüme şöyle bir baksa ya da yanıma yaklaşırsa ödüm kopuyordu.

Yaraticım, bununla yetinmedi. Yahudi sözcüğünün yanına beni başka korkuların, acıların çukuruna atacak öteki sözcüğü, 'piç'i de ekledi."

Yeniden ara verdi anlatımına. Sesi bulutlanmıştı. Yüzü kararış, ağırlı, sancılı bir anlatıma bürünmüştü. Anlatmayı sürdürmeyle sürdürmeme arasında bir duraksama içindeydi. Sordum:

"Peki, nasıl oldu bu?" dedim. "Piç sözcüğü nasıl girdi yaşamına?"

"Okuldan dönüyordum. Evin önüne gelmişim ki asker mi, polis mi olduğunu ayıramadığım birinin evi gözetlediğini gördüm. Yahudilerin toplandığı günlerdi, 'Tamam, beni götürmeye gelmişler' diye düşündüm. Titriyordum. Dizlerimin bağı çözülmüş, soluğum tıkanmış gibiydi. Ayaklarımı sürüyerek çıkıyordum merdivenleri; evi gözetleyen o üniformalı da arkamdan geliyordu. Birden o pis niyetini anlamıştım. Kocamın ölümünden sonra hiçbir erkek elinin değmediği bedenime sahip olmak istiyordu. Korkudan donakalmıştım..."

O korku ve donakalmışlık ânını anlatan şu tümceler akmaya başladı gözlerimin önünden:

İda'nın vücudu kıpırtısız kalmıştı, bilinci de öyle. Kaslarındaki küçücük bir titreme ve bir canavar karşısındaymışçasına aşırı tiksintiye belirten donuk bir bakış. Hepsi o.

Ve işte o anda, askerin gözleri, mora çalan koyu deniz rengi, yeşilimsi mavi gözleri (kıtada pek rastlanmayan bir renktir bu, daha çok Akdeniz adalarında görülür) öyle bir saflıkla doldu ki tarihi bilinmedik eskiliği, Dünya Cenneti'ne çağdaş oluşu nedeniyle bu, adeta dehşet verici bir saflıktı! Kadının bakışı bu gözlere kesin bir aşağılama gibi geldi. Ve ansızın bir öfke kasırgasıyla karardılar.

"Anlayacağın, kim olduğunu bilmediğim, belleğimde yalnızca o uğursuz mavi gözlerinin gölgesi kalan Alman askeri, piçini karnımda bırakıp gitmişti.

Karnım büyümeye başlamıştı. Herkesin iyi beslenememe yüzünden zayıfladığı günlerde benim şişmanlamam, utanç terleri döktürtüyordu bana. Karnımı yaz kış çıkarmadığım mantomun altında gizlemeye çalışıyordum. Beklediğimden iki ay önce bir Yahudi ebenin evinde doğurdum. El kadar bir bebektir, hemen gözlerine baktım, ayıbımın o mavimtırak yeşil rengini tanımıştım. Babamın adını verdim, Giuseppe dedim ona. Sonraları da Useppe'ye dönüştürdük adını.

Oğlum Nino, Kara Gömlekliler'in kampına katılmıştı, dönüşte Useppe'yi kendi beşiğinde bulmuştu. Şaşırmıştı. 'Ölmüş bir akrabamızın bebeği' demiştim; ama suçlayıcı bakışlarından bana inanmadığını anlamıştım. Neyse ki benimsedi kardeşini. Bir süre sonra 'Biltz' diye çağırdığı bir köpek getirdi eve, Useppe'nin oynaması, hoşça vakit geçirmesi için... Köpeğin cinsini sormuştum, yüzüme anlamlı anlamlı bakmış, üstüne bastıra bastıra 'Piç!' demişti. Ayıbımı yüzüme vurmuştu sanki. Sarsılmış, tepeden tırnağa kızarmıştım.

Evdeki iki piç de Nino'yu çok seviyordu. Üçü de zaman zaman dışarı çıkıyor, birlikte dolaşıp eve dönüyorlardı. Nino'nun onları yalnız bıraktığı olurdu. Nereye giderdi, ne yapardı? Bilmezdik. Bir-iki ay hiç görünmezdi. Onun yoklu-

ğunda yerini Biltz almış, hem Useppe'nin arkadaşı, hem de evin koruyucusu olmuştu.

Kent bombalanıyor, kötüye gidiyordu her şey. Açlık, yokluk kol geziyordu. Yiyecek bir şeyler bulabilmek için kuyruklara giriyor, saatlerce bekliyorduk... Çoğu zaman eli boş dönüyorduk bu bekleyişlerden. Hele kuyruktakilerden biri Biltz'in kayışını elinde tutan Useppe'ye bakıp onun gözlerindeki o büyüleyici mavimsi yeşil rengi görünce, iğneleyici bir gülüşle bana, 'Bu senin mi?' diye sormaya görsün, utancımдан yerin dibine batıyordum. Anneliğimi gizlemek, Yahudiliğimi gizlemekten çok daha güçlü. Useppe'nin bakışları, gözlerinin havası onu bir Almandan peydahladığının göstergesiydi sanki."

Anlatmasına yeniden ara verdi Ida. Derin bir soluk aldı, bir şeyler aranıyormuş gibi boşlukta dolaştırdı bakışlarını, sonra bana çevirdi, şöyle sürdürdü sözlerini:

"Yaşamımı yönlendiren o iki sözcüğün yanına bir üçüncüyü de koymam gerekir, onun da bana yaşattığı acılar, ötekilerinkinden hiç de aşağı kalmaz" dedi.

"Hangisi?" diye sordum.

"Açlık" dedi. "Açlığın insanı bitiren, tüketen, çıldırtan bir duygu olduğunu yaşayanlar bilir. Neler düşündürmez, neler yaptırır ki insana..."

Ida'nın bu sözleri romanın o bölümüne götürdü beni; açlıkla boğuştuğu, boğazından tek lokmanın geçmediği, Useppe'nin, açlıktan geceleri onun sütsüz, pörsük memelerini emmek istediği günlere... Ida'nın; "piç"ini, Useppe'yi hayatta tutabilmek için yaşadığı acılı günler sese dönüştü belleğimde...

O mayıs ayı boyunca kendisi biraz ot ve suyla yaşadı; ama bu kadarı ona yetiyor, hatta her lokması, Useppe'nin

hakkını yiyor, ziyan ediliyormuş gibi geliyordu ona. Zaman zaman, Useppe'nin payını bu kadarcık bile olsun eksiltmek için kendisine ağaç kabuklarını, alelade yaprakları ve hatta sinek ve karıncaları kaynatmak bile aklına gelmiyor değildi. Ne de olsa hepsi birer katıydı, tutardı. Hiç olmazsa çöplerden çekirdek, koçan toplamayı, harabelerin duvarlarından bile ot yolmayı düşünüyordu.

“Evet, açlığın yaptırtamayacağı şey yoktur. Ahlakın yasakladığı her şeyi yaptırır insana, her türlü pisliğin, kötülüğün içine sürükler; ne onur dinler, ne utanç, ne de korku. Benim için de böyle oldu. Bir düşmandan peydahladığım Useppe'nin yüzüne yansıyan açlığın kara sarı rengini silmek, onu yaşatabilmek için hırsızlık yaptım. İnanır mısın bir, iki derken hırsızlıktan haz duymaya bile başlamıştım. Ama çaldıklarım, yine de Useppe'nin karnını doyurmaya, açlığın lekesini yüzünden, bedeninden silmeye yetmiyordu.”

Konuşmasını kesip sordum:

“Ya Nino?” dedim. “Nino, hiç yardım etmedi mi?”

“Nino, partizan olmuştu. Haftalarca gözükmez, sonra birkaç günlüğüne gelir, bizimle kalırdı; onun gelişlerinde sevinçten deliye dönerdi Useppe... Nino'dan ayrılmak istemezdi. Ona gösterdiği sevgiyi nedense bana, öz annesine göstermezdi Nino, sevgi bir yana bakışlarında korkutucu bir anlam bulurdum bana karşı.

Biltz'in ölümünden sonra Nino, yeni bir köpek edinmişti. Bella'ydı adı. Ürkütücü başlı, iri bir çoban köpeğiydi. Biltz gibi o da Useppe'yi çok sevmişti. Savaşın bittiği ama yarattığı acıların sürüp gittiği o günlerde Nino ne yapıyordu, nasıl bir işte çalışıyordu? Bilmiyorum. Bella'yla gelir, kısa süre kalır, giderlerdi. Gidişlerinden sonra onların yolunu gözler dururdu Useppe; ama günler geçti, ne Nino geldi, ne Bella.

Useppe kulağı kapıda onları bekliyordu. Bir küçük ses duysa 'İşte geldiler' diye umutla yerinden fırlıyordu, onların gelmediğini anlayınca yıkkın, acılı biçimde geriye dönüyordu.

Bir akşam beni Nino'nun ölüsünü tanıyıp ayırmam için hastane morguna götürdüler. Ben Nino'yu doğururken çok acı çekmiştim. Üstündeki örtüyü açıp yüzüne bakınca birden aynı acılar, ağrılar saplandı dölyatağıma..."

Sesi düğümlendi, yüzü karardı. Susmuştu Ida.

Bugüne değin okuduğum romanlarda acı çeken birçok kadın kahramanla karşılaşmışım. Bunların arasında Pearl Buck'ın, Gorki'nin, Brecht'in, Cengiz Aytmatov'un yaratıkları analar da vardı, hiçbirinin bu türden bir acı çektiğine rastlamamışım. Yaşamla ölümün çatışmasından doğan bir acı mıydı bu? Ida'nın, Nino'yu dünyaya getirirken duyduğu acıyı, onun ölümünde de yaşaması bir neden olabilir miydi?

Oğlunu tanıdığı an, Ida'nın vajinası vahşice yırtılır gibi oldu, sanki oğlunu yeniden oradan çekip çıkartıyorlardı. Useppe'den farklı olarak, Nino'yu pek güç dünyaya getirmişti; doğum uzun sürmüş, zorlu geçmiş ve ölesiye kan yitirmişti. Bebek doğduğunda dört kiloya yakındı, ufacık tefecik, ilk yavrusunu dünyaya getiren bir ana için fazlasıyla iriydi. Onu, adeta zorla vücudundan çekip ayırmışlardı. Ama o zaman, doğum yapmakta olan küçücük kadın, öylesine vahşi çığlıklar atmıştı ki, sonradan kocası Alfio'nun şaka yollu anlattığı gibi, duyan, iri ve güçlü bir dişi kurt yavruluyor sanırdı; bugünse Ida'nın gırtlığından tek bir ses bile çıkmadı, sanki çimentoyla tıkanmış gibi...

"Dilim tutulmuş gibiydi. Bağıramıyor, haykıramıyordum. Aldılar götürdüler Nino'yu. Gömülme töreninde bile bulunamadım. Bir anne için ölen oğlunun ardından ağlaya-

mamak, içindeki yangını dışa vuramamak cezaların en ağırıydı. İyisi mi o günkü halimi yaratıcımdan dinleyelim.”

İda ağlamamıştı bile. Gerçekten de Useppe'nin karşısında olanları gizlemeye kendini zorlamalıydı; yabancılar arasında da bir kuşku, onu ağlamaktan alıkoyuyordu. Ona öyle geliyordu ki, tek bir inilti çıkartacak olsa, ardından tıpkı bir su bendi yıkılmış gibi, haykırmalarını, ulumalarını tutamayacak ve uluya uluya çıldıracaktı. O zaman onu akıl hastanesine tıkacaklar ve zavallı küçük piç Useppe, dünyada kimsesiz kalacak...

“Peki, Bella ne oldu, Nino'nun ölümünden sonra?” diye sordum.

“Bir-iki hafta gözükmedi. Nereye gitmişti, Nino'dan nasıl ayrılmıştı? Bilmiyorum. Useppe, uykusunda kâbuslar görüyor, ağabeyiyle Bella'yı sayıklayıp duruyordu. Bir gece tam yatmaya hazırlanıyorduk, kapının tırmalandığını duyduk. Günlerdir ağzını bıçak açmayan Useppe, ‘Bella, Bella’ diye kapıya koştu, kucaklaştılar. Patileriyle Useppe'nin yüzünü okşuyor, sevindiğini belirten sesler çıkarıyor, sanki ‘Artık bizi hiçbir güç birbirimizden ayıramaz’ diyordu. Öyle de oldu.

Useppe'nin, doktorların hiçbir çare bulamadığı titreme, kasılıp kalma, bayılma nöbetleri artmıştı. Bella, bu nöbetleri gelmeden önce seziyor, hırıltılar çıkararak onun etrafında dönüp duruyordu. Bayılınca da başından ayrılmıyor, yüzünü gözünü yalayarak ayıltmaya çalışıyordu. Benim duyduğum acıyı o da duyuyordu.”

Sözünü kestim, “Romanında beni etkileyen yanlardan biri de bu olmuştu” dedim. “Useppe'yle hiçbir çocuk arkadaşlık etmezken Biltz de Bella da bağrına basmış, onun gerçek dostu olmuştu. İnsanların göstermedikleri sevgiyi, sevecenliği Useppe onlarda bulmuştu.”

“Doğru” dedi Ida. “Bella’nın dönüşünden sonra az da olsa rahatlamıştı Useppe. Birlikte sokaklarda dolaşıyor, oynuyor, eve dönüyorlardı. Bayılma nöbetleri seyrekleşmiş gibiydi. Useppe’yi ona bırakıyor, okula gidiyordum. İçim rahattı; Bella onu her kötü şeyden korurdu. Ölümü bile Useppe’nin yanına yaklaştırmaz, onu kovalar kaçırırdı. Buna inanıyordum; ama yanılmışım.

O gün okuldaydım, öğretmenler toplantısında. Birden gözlerimin önünde bir resim belirdi. Useppe bayılmış yerde yatıyor, Bella da başında ağlıyor. O anda bir kurt düştü içime, fırladım yerimden, eve nasıl geldiğimi bilmiyorum. Her bayıldığında olduğu gibi kollar iki yana açık, holde yatıyor, Bella da gözlerini ona dikmiş mahzun mahzun bakıyordu. İlk her zamanki nöbetlerden biri sanmıştım. Bedeni ılıktı, katılaşmamıştı daha. Yatağına yatırdım. Yüzümü yüzüne dayayınca anlamıştım gerçeği, Useppe ölmüştü... Gerisini...”

Tümcesini tamamlamadan durdu Ida. Gerisini biliyordum. Duyarlar, gelir Useppe’nin ölüsünü elinden alırlar diye çığlık atmaktan kaçınmıştı. Giriş kapısının zincirini takmış, sonra bir odadan ötekine koşarak kendini yerden yere atmıştı, başını duvarlara vura vura kanlar içinde kalmıştı. Bu bir acı krizi değildi, aklın, beyinden çıkıp gidişinin yarattığı korkunç, ruhsal bir depremdi. Delirmişti.

Akşama doğru resmi görevliler kapıyı kırıp içeri girdiler, Ida’yı ve Useppe’nin ölüsünü götürmek için. Ama Bella izin vermedi buna. Bütün vahşiliğini takınarak direnişe geçmişti. Korktular görevliler, sonra içlerinden biri silahını kullandı. Böylece Bella eve döndüğü gün Useppe’ye verdiği, “Bu dünyada bizi kimse bir daha birbirimizden ayıramaz” sözünü tutmuştu.

Görevliler, Ida’yı deliler evine, Useppe’yi gömütlüğe, Bella’yı da çöplüğe götürdüler...

Deliler evindeki durumuyla ilgili bir soru soracaktım Ida'ya, vazgeçtim, o da yorulmuştu ben de.

Tam kapıdan çıkmıştım ki bir ses duydum. Şöyle diyordu: "Tarih, acı çekenlerle çektirenlerin öyküler zinciridir. Az önce dinlediğin Ida'yla onun küçük piçi Useppe'nin öyküsü de bu zincirin halkalarından biridir. O öyküdeki Bella'nın Useppe'ye duyduğu sevgiyi insan yüreğinde çiçeklendirmedikçe dünyamızda acı çekenlerle çektirenlerin öyküsü sürüp gidecektir."

Nereden geliyordu bu ses? Birileri mi vardı çevrede? Bakındım ama göremedim. Bir yerden geliyordu ama nereden?

Belki de Ida'nın belleğime çöken acılı sesiydi bu...

SELİM IŞIK'IN ACIKLI SONU

İda'nın anlattıkları sarsmıştı beni. Yaşadığı acıların koku-
kusu üstüme sinmişti sanki. Uzun süre etkisinden kurtula-
madım. Kendi kendime soruyordum: Acı çekme, acı çek-
tirme insanın varoluşsal hallerinden biri miydi? Yanından
ayrıldıktan sonra soruyu didikleme didikleme Havuzlu Büyük
Park'a değin yürüdüm. Yürümek iyi gelmişti, açılmış, hafif-
lemiştim biraz.

Parkın girişinde keşif giysili genç bir adamla karşılaştım; elini göğsüne götürüp güleç bir yüzle selamladı beni. Karamozof Kardeşler'in Alyoşa'sı olmalıydı. Burada olduğunu Zebercet'ten duymuştum. Ya ağabeyleri, İvan'la Dimitri? Onlar da burada mıydı? Öğrenirim ileride...

Havuzun çevresindeki boş banklardan birini seçtim. Yanımdaki bankta bir erkekle bir kadın oturuyordu. Sezdirmeden onların kim olabileceğini bulmaya çalışıyordum. Kadının solgun, yıpranmış bir yüzü vardı; gök mavisi gözlerinde yüzüyle çelişen şeytanımsı bakışlar. Yaşını kestiremedim. Erkek, ışıktandırılmış fiskiyelele oluşturulmuş gökkuşağını anıştıran su ve ışık oyunlarına dalıp gitmişti. Uzun, siyah saçları alnına kadar iniyor, ablak suratını iki yanından kuşatıyordu. İkide bir yumup açıyordu ellerini. Zekâ özürllölere özgü bir duruşu, görünüşü vardı. Tanıyordum ama hangi roman, oyun ya da öyküden olduğunu çıkaramıyordum.

Belleğimden adlar gelip geçiyordu. Hiçbiriyle adlandıramıyordum. Erkek, oturduğu yerden, bir şey anımsamış gibi hızla fırladı yerinden. Çıkış kapısına yöneldi. Kadın da kalktı, "Dur Benjy, yavaş ol, ben de geliyorum!" diye seslendi arkasından, ona doğru koştu.

Demek, erkeğin adı Benjy'ydi; birkaç kez yineledim bu adı. Yabancı gelmiyordu bana ama kimdi? Biraz düşününce buldum, **William Faulkner**'ın *Ses ve Öfke* romanının kişileri-ydi bunlar, Benjy'yle kız kardeşi Caddy...

Romandaki halleri canlandı gözlerimin önünde. Benjy, zekâ özürlüydü, dendiğine göre otuz üçtüyü yaşı ama üç yaşındaki bir çocuktan farkı yoktu. Varlıkları duyularıyla adlandırıyor, duyularıyla algılıyordu; özellikle de koklama duyusuyla. Her şeyi koklardı. Soğuğu koklardı; yaprakları, ağaçları koklardı; ölümü, hastalığı koklardı; kız kardeşi Caddy'yi koklardı. Ağaçlar gibi, yağmurlar gibi kokardı Caddy. Kızdığı, öfkelenildiği zamanlardaysa çocuklar gibi ağlar, bağırır, çığlıklar atardı, ulurdu daha doğrusu. Evdekilerin salt kulaklarını değil, yüreklerini de tırmalardı bu ulumalar. Kızar, öfkelenirlerdi ona, "Sus, pis aptal, zırlama, yeter artık, yeter, kes sesini!" diye azarlar, susturmaya çalışırlardı.

Caddy'yi çok severdi, Benjy; bir de çiçeklerle oynamayı... Nergis ya da tatula çiçekleri, en öfkeli, kızgın anlarında bile yatıştırır, dinginleştirirdi onu.

Benjy'yle kız kardeşinin romandaki halleri içinde yitip gitmişim, onların boşalttığı banka biri oturmuştu, farkına bile varmamışım. Varınca da şaşırdım, Mümtaz'dı. Kalkıp yanına oturdum. Konuştuk, kentten, kenttekilerden söz ettik bir süre. Parktan birlikte çıktık. Ayrılırken, Selim Işık'ı tanıyıp tanımadığını sormuştum:

"Tanımaz olur muyum, görüşüyoruz" demişti. "Önceki gün birlikteydik. Bilirsin herhalde yaratıcım **Tanpınar**'ın ilgisini çeken roman kişilerinden biridir Selim Işık. Onun, topluma yabancılaşmış, gerçeklerden kaçan, çocuksu yanlarıyla iç dünyasının zenginliğini ilkin o belirtmişti; hatta benimle benzeşen kimi özelliklerinin olduğunu da..."

O gün Selim Işık'ın oturduğu evin yerini de söylemişti Mümtaz. Barış Panosu'nun karşısındaki sokaktaymış evi. Dışarıya çok seyrek çıkarmış. "Yarın uğrayabilirsem görüşmek istediğini de iletirim" demişti.

Aradan bir hafta geçti, bugün gidecektim Selim Işık'a. Her görüşme öncesinde yaptığım gibi soracağım soruları saptamıştım. Çok tartışılmış ilginç bir roman kişisiydi. Neler diyecek, neler anlatacaktı? Merak ediyordum.

Barış Panosu'nu, iki sokağın kesiştiği yere dikmişler. Mermerdendi. Üzerine gagalarında zeytin dalı taşıyan anaç güvercinler işlenmişti. Panonun tam ortasına, zeytin dallarının arasına da, gözlerinin içi gülen, ışıltılı bir çocuk yüzü çizilmişti. Erinci, dinginliği çağrıştıran bir havası vardı panonun...

Selim Işık'ın evini kolayca buldum, duvarlarındaki resimlerden tanımuştım. Resimler, birbirinden bağımsızmış gibi görünüyordu ama aralarında izleksel bir bağ kurulmuştu. Sağ ön duvarın, nerdeyse yarısını kaplayan büyük oylumlu resme bakıyordum, şaşırtıcı, korkutucu bir düzenlenmesi vardı. Kawanabe Kyosai'nin *Yüz İblisin Gece Alayı* tablosundan esinlenilmişti. İrili ufaklı, vahşi görünümlü hayvan başları; ağızları açık, yırtıcı, parçalayıcı dişler öne çıkmıştı. Bunların tam ortasına da bakışlarına korkunun, acının bütün tonları sinmiş bir çocuk figürü konulmuştu. Kollarını havaya doğru kaldırmış, haykırıyordu besbelli...

Peki, Selim Işık'ın dünyasıyla bu resim arasında nasıl bir ilinti kurulabilir? Çocuğun simgelediği, saflık, arınmışlık, Selim Işık'ın kötülüklerden, çirkinliklerden kaçışına; vahşi ağızlar, yırtıcı, parçalayıcı dişler de onu kuşatan çirkinlikler ortamına bağlanamaz mıydı? Ben bağladım.

Yüz İblisin Gece Alayı'na benzeyen resmin altına çizilense tek sözcükle ürkünçtü. Goya'nın, Rubens'in çocuk odaklı resimlerine öykünülerek yapılmış. İlk bakışta *Çocuk-*

larını Yiyeen Satürn tablosunu çağrıştırıyor; dev bir vahşi, çıplak bir bebeği ağızlamış. Bunu da masumlüğün, kötülüğe yenilgisi diye yorumladım, Selim Işık'ın, kötülüğe direnmenin gereksizliğini anlatan sözlerini anımsayarak...

Evin sol ön duvarına çizilmiş resimlerse Selim Işık'ın romanda andığı kimi adlardan seçilmiş. İlki İsa Peygamber'in. Yüzünde kederli, hüznü bir anlatım. Suçluymuş gibi önüne bakıyor. *Caravaggio*'nun tablosuna benzetilmek istenmiş. İsa Peygamber'in direnmeyen, başkaldırmayan yanı sıra Selim Işık'ın kötülüklerden, kirlenmekten korkan tutumu arasında alttan alta bir örtüşüm buldum. İsa Peygamber'in yanında, Selim Işık'ın, "dünyanın en büyük adamı, ressam olanı, ressamların İsa'sı" diye nitelendirdiği Gümrükçü *Rousseau*'nun kendi elinden çıkmış büyük bir portresi vardı. *Rousseau*'nun yanına da romanda adları anılan *Kafka*, *Dostoyevski*, *Gorki*, *Oscar Wilde* sıralanmış.

Kapıyı çalıyorum, açılıyor az sonra. Yüzünde, varla yok arası bir gülümsemeyle Selim Işık karşımda duruyor.

"Mümtaz söylemişti geleceğinizi" diyor.

Selim Işık'ın fiziksel görünüşü çok sınırlı ayrıntılarla verilmişti romanında. Bakıyorum aynı; ince uzun boylu, omuzları çökmüş, hafiften kamburu çıkmış, gözleri açık mavi, esmer tenli. Sesi de boğuk, paslı, biraz da yaşlı.

Önceden kurguladığım gibi ben başlattım konuşmayı.

"Belki biliyorsun" dedim, "hakkında kitaplar yazıldı, üniversitelerde tezler hazırlandı. Yaşama, insanlara bakışın üstüne çok değişik çalışmalar yapıldı. Bunları sana anlatacak değilim; ancak romanın sonuna doğru bir yerde senin için şöyle diyor yaratıcın: 'Bütün hayatınca konuştu. Sonunda tutunamayanlar diye bir söz çıkarabildi ortaya, bir tek kelime. Çoğul bir kelime. Unutamadığı bazı insanları birleştiren bir kelime.'

Doğru mu, katılıyor musun? Seni inciten, örseleyen bir yan yok mu bu sözde?"

Esmer yüzünde kırık bir gülümseme titreyip geçti. Soruyu pek de anlamlı bulmamış gibiydi, şöyle dedi:

"Elbette katılıyorum. Niye incineyim ki? Ben zaten yaşamın incittiği, örselediği biriyim. Sanırım sen, aşağılayıcı, horlayıcı bir yan buluyorsun; oysa hiçbir söz bize, roman kişilerine zorla giydirilmez, yaşadıklarımız, yaşattıklarımız belirler onların anlam yükünü. Dilciler, sözcüklerin anlam bağlamasını nasıl açıklarlar, ne derler? Orasını bilemem, oysa 'tutunamayanlar' sözcüğü, yaşanarak yaratılmıştır; her anlam katmanında benim ve benim gibilerin gölgesi dolaşır. Yaşama katılma, yaşamın akışı içinde tutunacak bir dal, ayağımızı basacak bir yer arayışlarımız dolaşır, yarı yolda kalışlarımız, kaçışlarımız, geriye savruluşlarımız dolaşır. Kısacası acıklı yanlarımız da gülünç yanlarımız da o sözcüğün içinde gizlidir."

"Yine de tek sözcüğe sığdırılacak türden yavan, tekdüze, sıradan bir yaşam değildir seninki, arkadaşlarınıninki de öyle..." diyerek kesiyorum sözünü.

Bir dalgalanma oluyor ablak yüzünde, sesinin tınısında da hafiften bir sertleşme.

"Bakın" diyor, "sözcüklerin konuluş anlamı ne olursa olsun, onlara yaşayarak yeni anlamsal boyutlar kazandırırız. Haklısın, tekdüze, yavan, sıradan bir yaşam değil benimkisi; ama hangi yaşamım? Yaşam sözcüğünün başına getireceğimiz sözcüğe göre değişen yaşam biçimlerimiz vardır. Çocukluk, gençlik, yaşlılık, iş, aile, duygusal, düşünsel... gibi.

Alalım çocukluk, aile yaşamımı sözgelimi. Gerçekten de dıştan, mutlu bir çocukluk yaşamım varmış gibi görünür; oysa baskılanmış, yaralı bir çocukluktur benimkisi; yönlendirilmiş bir çocukluk... Bir düşünün, mahalledeki çocukların

arasına katılamadım ben. Onlarla körebe, saklambaç, futbol oynamadan büyüdüm. İstemedim mi? İstedim istemesine ama ne ben onların arasına katılabildim ne de onlar aralarına aldılar beni. Anasının dizi dibinden ayrılmayan bir ana kuzusuydum onlar için. Sınıfın birincisiydim, yine de aptalın tekiydim onlar için. Kırılğan, çekingen, utangan, alingan türünden tüm sözcükler kullanılabilirdi benim için.

Çünkü akıllı uslu harika çocuk olarak büyütülmüştüm. Büyük adam olacaktım gelecekte. Annem bile beni severken, 'benim korkak, akıllı oğlum' derdi. Ya babam? Çocuk dünyamı karartan bir hava estirirdi evde. En çok kullandığı cümle, 'Dur bakalım, hele.' Böyle diye diye edilgenliğin içine düşürmüştü bizi. Böyle bir babam olduğu için utanıyordum içten içe... Yüz yüze değil ama çocukluğumun uykusuz gecelerinde didişir dururdum onunla."

Durdu, uzun, ince parmaklı elleriyle yüzünü sıvazladı. Şöyle sürdürdü sözü:

"Zehirli bir çocukluk yaşadım ben. Çocukluğumda kişiliğime sinen utangaçlık, insanlardan kaçma, alaya alınma korkusu okul yaşamımda da, iş yaşamımda da sürüp gitti. Tutunamayanlar sözcüğünü yaratmamda babamın 'dur bakalım hele'cilik felsefesinin, babalık tutumunun büyük payı vardır. Dediğim gibi içimden verip veriştirirdim ona. Anımsayın, romanda, kırılğanlıklarımı anlattığım, noktalama işaretleri kullanılmadan yazılan bir bölüm vardır, şöyle diyordum o bölümde:

Baba ben artık bu evde yaşamak istemiyorum yıllardır ruhumuzu öldürdün bu evde hayatında bir roman okumadan bir sinemaya gidip heyecanlanmadan beni ve annemi bu çirkin eşyaların içine hapsettin yemekten ve uyumaktan başka bir şey düşünmedin bende bütün duygular senin

inatçı duygusuzluğuna karşı geliştirdi kuru mantığınla içimizi kuruttun sana benzeyen taraflarımdan ellerimden ayaklarımdan utanıyorum ihtiyarlayınca sana benzemeden korkuyorum kötülük edemeyecek kadar kısır kafanda yalnız bizim için yaptıklarının defterini tuttun bana aldığın ilk elbiseden verdiğin son harçlığa kadar hastalığımda uykusuz kaldığın gecelerin hesabına kadar kaydettin bu ağır havalı evin içini güzel bir müzik sesiyle bir kitapla süslememe izin vermedin (...) yaptığım resimler için ağzından çaktığın çivilere dikkat et duvarları berbat ediyorsun sözünden başka bir söz çıktı mı (...) radyoyu kapatın başım ağrıyor roman okuyup gözlerinizi yormayın boşuna elektrik yanıyor okuduklarınızın hepsi yalan

Okullar, buna üniversite de dahil, her şeyiyle sıkışmış, bunaltmıştı beni. Mühendislik gibi zor bir dalı seçmiştim, sırf babam benimle övünsün diye. Can sıkıntısını, bunaltımı bir yana bırakıp bitirmiştim üniversiteyi, bitirmiştim ya sevmiyordum işimi, bir gün ben de **Dostoyevski** gibi mühendislikten ayrılacaktım.

Peki, babam, övünebildi mi benimle? Bilmiyorum. İşe başladığımda ölmüştü.

Üniversite ve iş yaşamımda belli bir arkadaş çevresi edinmiştim. Ne ki bu çevrenin de havasına giremiyordum. Esat'tan Turgut Özben'e, Burhan'dan Metin'e, Aysel'den Günseli'ye hiçbirini, yalnızlığımın yeraltından çekip çıkaramadı beni. Onlarla birlikte olduğum zamanlarda da can sıkıntısı yakamı bırakmıyordu. Tek kişilik cehennemim, çok kişiliye dönüşüyordu o kadar; özde değişen bir şey yoktu...

Yalnızlık cehenneminden sözcüklere sığınarak kurtulmaya, yalnızlığımı onlarla yenmeye çalışıyordum. Ne ki sözcükler, hem dost, hem düşmandı benim için. Aile, arka-

daş çevremi onların çarmihına geriyor, yargılıyordum. Her yargılama beni çevremdekilerden koparıp uzaklaştırıyordu. İkiyüzlülükler, içtensizlikler, dostluk maskesi takınanlar, bu yargılamalarda bir bir çıkıyordu ortaya. Buna, yargılama diyordum ben; ama yaratıcım, 'metaforik' bir söylemle şöyle diyordu:

Selim Işık yalnızlığını Kelimelerle besledi. Kelimelerin anlamını bilmeden önce tanıdığı yalnızlığı. (...) Kelimeler yalnızlığını yaşamasına da bırakmadılar onu. Her yandan kuşatıp saldırdılar. Kullandığı Kelimeler de dönüp ezdi onu, soluksuz bıraktı. Sonra yatağından birden fırladı Selim, bütün Kelimeleri ve yaşantılarını ezdi ayağının altında. Güneşe çıktı. Güneş gözünü acıttı bir süre sonra; perdelerini kapatıp Kelimelerin karanlığına döndü."

Anlatmaya ara verdi Selim Işık. Soluklandı. Duvardaki tablolar da gezindi bir süre. Gümrükçü Rousseau'dan, Albrecht Dürer'den seçilmiş yapıtlardı bunlar Özellikle Dürer'in *İsa'nın Çilesi*'inde yoğunlaştı bakışları.

"Peki, sözlerin, sözcüklerin karanlığından nasıl çıktın?" dedim.

"Tam da çıktığımı söyleyemem. Ben hiçbir eylemimi sonuna değin götürememişimdir. Kimi sözcükler beni bağışladı, kimileri de benden yana oldu. Birlikte ayrı bir gezegende yaşamaya başladık. Sözcükler, kitaplar ve onların yazarlarıyla. Ne ki bu birliktelik bile içinde çırpındığım sıkıntıların, bunalımların ağından kurtaramıyordu beni; dahası zaman zaman zehirlediği de oluyordu.

O günlerde kötülüklere direnmemeyi, boyun eğmeyi öneren İsa'yla tanıştım; aramızda benzerlikler bulmuştum ya da bana öyle gelmişti. İsa, acıların ateşinde pişerek insanların arasına katılmış ama dışlanmıştı; ben de acı çekiyor,

dışlanıyordum. O da sevgiyi arıyor, insanları kirlerinden arındırmayı düşünüyordu; ben de sevginin egemen olduğu, içine karıştığımda kirlenmeyeceğim bir dünyanın varlığını düşünüyordum. O, 'kötülüklerle direnmeyin' diyordu; ben de, bucak bucak kaçıyordum kötülüklerden.

Ancak içtenlikle söyleyeyim ki sonraları başka İsa'lar girdi yaşamıma. Sözgelimi benim gerçek İsam, Gorki oldu. Onun *Benim Üniversitelerim*'ini okudum; anlatımıyla da, anlattıklarıyla da çarpmıştı beni; İncilim olmuştu bu kitap... Ardından Dostoyevski, Kafka, Oscar Wilde, Çehov, Gonçarov, Dickens, Tolstoy, Gogol gibi İsalarımın sayısı arttı. Onların izine basarak yürümek, yazmak, onlardan biri olmak istiyordum; bırakın onlardan biri olmayı, başladığım yazılardan hiçbirini bitiremiyordum, yarı yola varmadan, yoruluyor, bırakıyordum.

Oblomov'u okudum bir gün, çok etkilendim. Kendimle ilgili birçok sorunun yanıtını bulmuştum bu kitapta. Şimdi o da burada. Dışarı çıkmaz hiç; arada bir ben yanına uğrarım. Yaşamımızdan, yaratıcılarımızın bize yaşattıklarından söz ederiz. Neden yaşamın gerçeklerine dokunmaktan korkuyor, kendi içimizde bir dünya oluşturuyorduk? Niye ayak uyduramamıştık akıp giden zamana? Bu türden sorular üstünde konuşuruz, çoğu kez yarıda kalır konuşmalarımız, o da yorulur, ben de...

Okuduklarımın benim için ayrı bir anlamı vardı. Benim için gerçek yaşam onların bana sunduklarıydı. Yaratıcım, romanın bir yerinde bunu şöyle açıklamıştı bana:

Benim için bütün oyunlar, romanlar, hikâyeler herkesin anladığından başka bir anlam taşıyor. Bütün hayat bütün insanlık bu kitaplarda anlatıldı, bitirildi. Yeni bir şey yaşamak, yeni bir kitap tanımak oluyor benim için. Kitaplarla ve

onların yazarlarıyla birlikte yaşıyorum. (...) Bana kitap kurdu, boş hayaller kumkuması, hayatın cılız gölgesi gibi sıfatlar yakıştırılabilir. Şövalye romanları okuya okuya kendini şövalye sayan Don Kişot'a benzetebilirsiniz beni. Yalnız onunla bir fark var aramda: ben kendimi Don Kişot sanıyorum.

Doğruydu bu. Kitaplarda anlatılanlara öylesine kendimi kaptırmıştım ki gerçekler dünyasını yaşamaz buluyordum."

Sözünü kesip araya girdim:

"Seni dinlerken Doktor Kien'i anımsadım" dedim. "Bilmem tanıştın mı onunla? O da burada. Aranızda kitaplarla ilgili düşünsel bir akrabalık var sanki. Bir süre önce onunla da görüşmeye gitmiştim. Konuşurken şöyle demişti:

'Gerçek bir kitap bir insandan değerlidir. Daha doğrusu hiçbir ölümlü insan ağırlığınca kitap kadar etmez. Bunun için insanlardan kaçmış, kitaplığımda yasalarını kendimin koyduğu bir dünya yaratmıştım. Bir de dışarıda sürüp giden bir yaşam, bir gerçekler dünyası vardı. Fırıncıların, kasapların, lokantacıların, terzilerin, mobilyacıların dünyasıydı bu. Gözlerimi kapatmıştım o dünyaya, hiç mi hiç ilgilendirmiyordu beni; çünkü onlarınki yalan dolanla, çirkinliklerle örülmüş, sık, ürkünç bir yaşamdı.'

Bu düşünceler nerdeyse seninkilerle bire bir örtüşüyor. Ne dersin?"

"Kien'le tanıştım" dedi. "Kurmaca dünyayla gerçekler dünyasına bakışımızda ortak yanlar var. Haklısın, ikimiz de kurtuluşu kitaplarda arıyoruz, ikimizin de sığınağıdır kitaplar. Ama aramızda farklar var. O, yaşamdan koparak kitapların dünyasında soluk alıp verirken ben kitapların sunduğu dünyada dolaştırıyordum insanları. O tasarladığını sonuna değin götürmede direnirken ben yarı yolda vazgeçiyordum.

İnsanlardan da, yaşamdan da soğuyordum giderek. Bir gün korkularımı, öfkemi yatıştırmak için kitaplardan örnekler vererek beni avutmaya çalışan Esat'a, kitaplar için şöyle demiştim: 'Bana hayatı zehir ediyorlar. Bütün yaşantımı etkileyerek benim için hayatı yaşanmaz bir cehenneme çeviriyorlar.' Diyeceğim, kitaplar hem bir sığınaktı benim için hem de acılarımın besini..."

Ara verdi anlatmaya. Bir şeyler anımsamaya çalışıyormuş gibi tavana dikti gözlerini. Sonra yeniden başladı anlatmaya:

"Yaşamın kıyısında duruyor, uğultusuna kulak veriyordum; yalanlar, sahtelikler, aldatmalarla besleniyordu bu uğultu. Benim saflığım, içtenliğim, bundan da öte dilimle yüreğimin birbirinden ayrılmazlığı çelişiyordu gerçek yaşamla. Bu da beni uyumsuzlar, tutunamayanlar arasına sa-vuruyordu.

Dediğim gibi, hiçbir işi sonuna değin götüremiyordum. İnsan ilişkilerimde de böyleydi bu. Kızların, kadınların uzağında kalmışımdır sözgelimi. Cinsellik ateşinin içimde yandığı günlerim hiç olmamış gibidir. Günseli dışında hiçbir kızın elini tutmuş, başımı dizlerine dayamış değilimdir. Onunla sözlü, nişanlı gibiydim ama bu ilişkimin nasıl sona ereceğini kestiremiyordum.

Anlaşılamayışın, tutunamayışın acısına nasıl katlanırsınız? Değişik yolları vardır. Sanırım romanımı okurken ayırımına varmışsındır. Okuduklarımdan, düşlediklerimden oyunlar üretir, bir başıma da olsa oynardım. Söze, sözcüklere dayalı sözel oyunları da dener, şaşırtırdım çevremdekileri. Bunları yaparken yaşamı hafife alıyor, soytarılıklar yaparak gırgır mı geçiyordum onunla? Hayır. Başarıya ulaşamayışın, yarı yolda kalmışlığın acısını yumuşatıp evcilleştiriyordum..."

“Selim Işık” dedim, “romanında günlükler de tuttun. Bir bakıma başvurduğun oyunlar gibi, günlüklerinle de yarı yolda kalmışlığının, tutunamayışının acısını yumuşatmak, evcilleştirmek istiyordun. Yazmaya yönelişinde de bunun payı vardı. Yanılıyor muyum?”

“Hayır, yanılmıyorsun” dedi.

“Bir de şu var” dedim, “roman kişileriyle yaratıcılarını kesin çizgilerle birbirinden ayırmak, olanaksız gibi geliyor bana. Tümüyle doğrudur demiyorum ama romancıyla kişileri arasında bir etkileşim vardır. Senin için de böyle bu; yaratıcın Oğuz Atay da sana öykünerek günlük tutmaya başladı. Günlüğüne, ‘Selim gibi günlük tutmaya başlayalım bakalım. Sonumuz hayırlı değil herhalde onun gibi’ diye yazdı. Tıpkı o da senin gibi yaşadıklarını, çevresini alttan alta bir yargılamadan geçiriyor. Günlüklerin birinde senin de yazma eyleminden soğuyuşuna açıklık getirecek bir değini var. Dinlemek ister misin?”

“İstemez olur muyum?”

Şu bölümü okudum Günlük’ten:

İnsan yarım yamalakların hikâyesini ömür boyunca anlatabilir mi? Bu belki de dayanılmaz bir gerginliği ömür boyunca yaşamakla mümkün olur. Böyle bir sinirliliğe ne kadar katlanılabilir? İnsan her an kendini parçalayarak, kendi etinden kanından vererek yaşayabilir mi? Gerçeği aramak bu mudur? Böyle olanları görünce, bu sinirin insanı nasıl dondurduğunu gözledikçe dehşet içine düşüyorum. Her şeyi yarım yapmış olmanın dehşeti de var bunun içinde...

“Yarı yolda tikanıp kalmanın, sonuca ulaşamayışın acılarını da içeriyor yaratıcımın bu sözleri. Yazılanların ve yazmanın günlerimi zehirleyip cehenneme çevirmesinin de ardında yatan budur. Acıların kalıcı bir yanı vardır çünkü. Ne diyordu William Wordsworth:

*Acı çekmek kalıcıdır, anlaşılmaz ve karanlıktır
Sonsuzluğun damgasını taşır.*

Benim acılarım da kalıcıydı, yaşamdaki çığlıklardan, düş gücünden kaynaklanıyordu.”

Selim Işık durdu. Yüzüne bakıyordum, ruhunun tüm çocuksuluğu gözlerine yansımıştı. Masumlüğün, hiçbir kire, pisliğe bulaşmamışlığın parıltısı vardı bu gözlerde. Bir yazarımızın, **Nurdan Gürbilek**’in onunla ilgili bir değerlendirmesini anımsadım; şu tümceler, sözcük sözcük gelip geçiyordu gözlerimin önünden:

Tutunamayanlar’ın Selim’i bir temizliktir; hayatta hiçbir karşılığı olmayan bir ruh temizliğini, bir düşünce temizliğini, gençlik inançlarına bağlılığı, her şeye rağmen bir saflık imkânını, bir günahsızlığı temsil eder. Bütün alaycılığının ardında, neşeli, kaba gürültülü adam oyununun ardında, romantik, ürkek, kırılğan birisi vardır.

“Evet, doğruyu söylemiş **William Wordsworth**, ‘Acı çekmek kalıcıdır, anlaşılmaz ve karanlıktır’ dizesi benim ruh halimi yansıtıyordu. Acıyı hastalık olarak yaşıyordum son günlerde. Evde yatıyor, işe de gitmiyordum. Anlatılamaz bir yorgunluk içindeydim. Halsizdim, ateşler içindeydim, oysa ölçüyordum, ateşim otuz yedinin üstünde değildi.

Annem, kaygılar içinde başucumdan ayrılmıyordu. İlaçlar alıyordum. Arada bir göğsüm sıkışıyordu, dayanamadım, sonra doktor doktor gezmeye başladım. Hiçbiri, içimdeki sıkıntıların, korkuların kaynağını bulamıyordu. Öyle bir yere gelmişim ki **Kafka**’yı bile okuyamıyordum, düşünmek bile yoruyordu beni. İçimin daraltısı, sıkıntısı, korkularım, kuruntularım taşıyamayacağım bir ağırlığa dönüşmüş, sırtıma yüklenmişti. Okuduğum kitaplardaki intihar ve ölüm sahneleri sürekli canlanıyordu kafamda. **Rilke**’nin ‘Hepimiz

ölümü kendimizde taşıyız, meyvenin çekirdeğini içinde taşıması gibi...' sözünü dilimden düşürmüyor, yineleyip duruyordum...

Çok seyrek çıkıyordum dışarı. Günseli'ye, nişanlıma gitmişim bir-iki kez. Onun sevgi, acıma yüklü bakışları hep üzerimdeydi, onlardan bile bıkmıştım. Bir defasında Günseli'den dönerken yolda eski bir arkadaşım ile karşılaşmıştım. Kaçmayı denedim, beceremedim, zorunlu olarak bir-iki dakika konuştuk, konuşmadık, ölümün sesini duydum içimde, fenalaştım. Bir taksiye binip eve zor attım kendimi, evde ölmek istiyordum. O gün günlüğüme şunları yazdım:

'İnsanların, güneşin ve hareketin olduğu yerde ölüm kavramına daha kolay davranabiliyorum. Eve dönünce, duvarlara, eşyaya sinmiş olan karanlık düşüncelerim üzerime saldırıyor: Ölüme evde katlanamıyorum. Oysa evde ölmek istiyordum.'

Artık günlüğümde ölüm sözünün kullanım sıklığı iyice artmıştı. Bir yerlerden dilime takılmış olan 'Adam, tabancayı aldı ve ateş etti' cümlesini her yere yazıp duruyordum; belki günde yüz kez. Sonunda karar verdim, adamın yaptığını yapacaktım. Bugüne değin hiçbir karar, hiçbir düşünce ya da düşümü gerçekleştirememiştim. Ama bu sefer yapacaktım. Canına kıymak da bir eylem değil miydi? Ölüm, beni buna çağırıyordu. Tek eylemim bu olacaktı. Tutunamadığım, anlaşılamadığım bu yaşamdan kendi isteğimle kopacaktım, duraksamadan yapacaktım bunu.

Odama girdim, kapıyı kapadım. Bütün yaratıkların can uykusuna yattığı, gecenin o sağır saatini bekledim. Önceden edindiğim tabancayı sakladığım yerden çıkardım, namlusunu sol mememin tam altına dayadım, 'hayatımda ilk defa bir kesinlik ve bütünlük göstererek' tetiği çektim."

Selim Işık'ın boğuk, paslı sesi, dikenleşmişti. Şöyle bağladı öyküsünü:

"Umarım, şu soruyu sormazsın bana: 'Niye öykümün, şakacı, gülümseyen yüzünü arkaya çekip de acıklı yanını öne çıkardın? Neden böyle yaptın?' diye sormazsın" dedi.

"Yoo, hayır, sormayacağım" dedim. "Söylenenden söylenmeyi çıkarma, okurların işidir, onlara bırakalım..."

Selim Işık'la görüşürken şu gerçeğin ayırımına varmıştım: Kurmaca kişileri, yaratıldıkları ortamda tanımak ayrı, onlarla yüz yüze gelmek, kendilerini belirleyen koşulları kendi ağızlarından dinlemek ayrı şey... Sözgelimi, itiraf etmeliyim ki, tutunamayışlığın nasıl trajik bir olgu olduğunu, *Tutunamayanlar*'ı okurken tam anlayamamıştım. Oysa Selim Işık'ın sesi, gözlerindeki bezginlik tortusu, sözcüklere sindirdiği sıkıntılı, kederli tını, tutunamayışlığın ne olduğunu değişik yönleriyle anlatmıştı bana.

Bugün başka bir tutunamayanla, Selim Işık'ın ruhsal yakını Oblomov'a gidecek, onunla konuşacaktım; **Gonçarov'un**, adı belleklere kazınmış o ünlü kahramanıyla. Oblomov'un, dışarı seyrek çıktığını, geç vakitlere değin uyuduğunu öğrenmiştim. Bu yüzden ağırdan alıyor, evine yakın bir yerde, "Yalnızlık Yontusu"nun yanındaki dinlenme köşelerinin birinde vaktin biraz daha geçmesini bekliyordum.

Önce de söylemiştim, "Kurmaca Kişiler Kenti", resimlerin, yontuların, panoların sergilendiği dev bir açık hava sergisini andırıyor. Kimi kavramlar, insan halleri renkle, taşla, mermer ya da bronzla görselleştirilmiş; sanatsal bir ruh kazanmış kent.

Yalnızlık Yontusu'na bakıyorum. İnsanı etkileyen, düşündüren bir havası var. Salt yalnızlığı değil, acıyı, hüznü de derinden derine duyumsatıyor. Baktıkça, **Van Gogh'un** o ünlü tablosu, *Sonsuzluğun Eşiğinde* canlanıyor belleğimde; sanki onu yontuya dönüştürmüşler; biraz da **Rodin'in Düşünen Adam**'ından esinlenilmiş...

Van Gogh'un tablosundaki mavi pantolonlu, mavi gömlekli yaşlı adamla yontudaki yaşlı, birbirine benziyor. Resimdeki gibi yontudaki de başını öne eğip, yüzünü avuçları arasına almış; ağlıyor mu, düşünüyor mu, belli değil. Ezgin, posası çıkmış, yaşamın son durağına savrulmuş bir hali var.

Tam kalkmak üzereydim ki kambur bir cüceyle orta yaşlı bir adam çıkageldi, az ötemdeki banka oturdular. Cüce, kalın parmaklı ellerini oynatarak kısa boylu, küt burunlu adama, ateşli ateşli bir şeyler anlatıyor; kulak tırmalayan, boğuk bir sesi var. Sezdirmeden dinlemeye başladım: "Böyle işte, dileğim gerçekleşmişti. Üç yaşındayken bedensel gelişmem tümüyle durmuştu, artık hiç büyümeyecek, hep çocuk kalacaktım. Bu da yetişkinlerin oluşturduğu, çirkinliklerle örülmüş dünyanın dışında kalmam demekti. O yıl üçüncü yaşıma basmıştım, yaş günümde bir teneke trampet aldılar bana."

Düşünüyordum, kimdi, kim olabilirdi bu cüce? Derken bir dalgalanma, bir ışıma oldu belleğimde, anımsamıştım, **Günter Grass**'ın *Teneke Trampet* romanının başkişisi **Oscar Matzerath**'tı. Merdivenden düşmüş, kambur kalmıştı. Bu olaydan sonra sesi değişmiş, doğaüstü bir güç kazanmıştı. Bir çığlık atmaya görsün eşyalar parçalanıyor; türkü ya da şarkı söylese çevresindeki tüm vitrin, kapı, pencere camları tuzla buz oluyordu. Görülen, olağan bir durum değildi **Oscar**'ın. Çevresindekilerde korku, ürküntü yaratıyordu.

Oscar'ın dramatik öyküsü şu tümceyle başlıyordu: "Ne yalan söyleyeyim, bir akıl ve ruh hastalıkları kliniğinin sakinlerindenim; bakıcı gözaltında tutuyor beni, gözlerini üzerimden pek ayırmıyor..."

Ya, **Oscar**'ı büyük bir dikkatle dinleyen orta boylu, elmacık kemikleri fırlak, güleç yüzlü, kara giysili adam? Hangi roman, öykü ya da oyundan gelmişti? Bir yolculuğa çıktım belleğimde, güç de olsa sonunda bulup çıkardım: **Yaroslav**

Haşek'in yarattığı Aslan Asker Şvayk'tı. Kitabı, gülmeyle düşünmenin gelgitlerinde nice güzel anlar yaşatmıştı bana.

Nasıl biriydi Şvayk? Romanın öndeyişinde soruyu şöyle yanıtlıyordu Haşek:

Büyük dönemler büyük insanlar yaratır. Ama Napo-léon'un tarihindeki göz kamaştırıcılığından yoksun, gösteriş-siz, kimselerin tanımadığı kahramanlar da vardır. Bu adsız kahramanları yakından tanıdığınızda, Büyük İskender'in görkemini bile gölgede bıraktıklarını görürsünüz. Bu gün-lerde, Prag sokaklarında, büyük yeniçağ tarihinde ne kadar önemli bir yer tutacağından habersiz, etliye sütlüye karış-madan, kendi halinde dolaşıp duran kılıksız bir adama rastlayabilirsiniz. Bir söyleşi koparabilmek için ardından koşuşan gazeteciler yoktur. Adını soracak olursanız, tüm al-çakgönüllülüğüyle "Benim adım Şvayk..." diyecektir.

Vakit, epeyce geçmişti, Oblomov'un evine gidebilirdim artık. Kalktım.

Kentin, tek katlı, yeşil çatılı evlerinden birinde oturu-yordu Oblomov. Öteki evlerdeki gibi ön cephe resimlerle donatılmıştı. Bir süre onlara baktım, hemen hepsi, romanla doğrudan ilintiliydi. Külrengi bir zemin üstüne yapılmış-lardı. Giriş kapısının sağına birbirini tümleyen büyükçe iki resim yerleştirilmiş. İkisinde de Oblomov uykuda. İlkinde, sırtında hırkası, boylu boyunca uzanmış kanepeye; çıplak bir çift ayağın dışarı sarktığı görülüyor. İkincisi, birincinin, daha geniş bir alana yayılmışı; belli ki düş görüyor Oblo-mov; genişçe bir bahçe, arka planda evler, çiçek toplayan bir çocuk, ağaçlarda kuşlar... "Oblomovka" olmalı burası. Ro-mandaki rüya bölümünden izler, çağrışımlar içeriyor.

Sol yandaki resimler, ilk bakışta ayrıymış gibi görünse-ler de aralarında izleksel bir bağ var. İlki, sonbaharın hüznü-

l  havasında başları  ne eēik, uyuyan aēaēlarıyla yalnızlık kokan bir parka götürüyor insanı. Banklardan birinde yan yana oturmuş bir kadınla erkekten başka kimse yok. Erkek, elinde tam seēilmeyen bir şey tutuyor, ikisi de ona bakıyor;  kekingen, ürkek bir halleri var. Yanındakinde yine bir kadınla erkek görülüyor. Kadın ayakta, erkek diz çökmüş önünde, yalvarıyor, bir şeyler anlatıyor besbelli.    nc  resim, onun bir s reēi gibi, kadın aēlıyor; erkek, ellerini açmış, solgun, suçlu, acılı bir yüzle ona bakıyor. Bunları, Olga ve Oblomov'la özdeşleştiriyor, acınası aşklarından kimi kesitlerle b t nleştiriyorum.

Kapıyı  alıp bekliyorum. Ses yok. Bir daha  alıyorum. Sonunda içeriden açılıyor kapı, ardından Oblomov görünüyor. Niye geldiēimi açıklamak istiyorum, "Gerek yok, biliyorum" anlamında başını sallıyor.

Oblomov'a bakıyorum, tıpkı romanının girişinde betimlenen haliyle oturuyor karşımda:

Otuz iki otuz üç yaşlarında bir adamdı bu. Orta boylu, düzgün yapılı, hoş görünüşlü idi; fakat yüzünde düşünce gayretinin, açık seçik hiçbir kaygının belirtisi yoktu. Düşünce bu  ehrede serseri bir kuş gibi dolaşıyor, gözlerinden şöyle bir gelip geçiyor, yarı açık dudaklarında biraz duraklıyor, alnının kıvrımlarında biraz saklanıyor, sonra iyice silinip gidiyordu. O zaman bütün  ehreyi kayıtsızlıēın tek sesli ıřıēı kaplıyordu. Sonra bu kayıtsızlık bütün vücuduna geçiyor, hırkasının kıvrımlarına kadar yayılıyordu. Zaman zaman gözleri sıkıntıya, yorgunluēa benzer bir şeyle bulanıyordu; ama yalnız  ehrenin deēil, bütün varlıēının hâkim ve devamlı ifadesi olan rehaveti, ne yorgunluk, ne de sıkıntı, bir an olsun bozamıyordu. Gözlerinde, g l ş nde, başının, ellerinin her hareketinde rahat, açık, temiz bir ruhun ifadesi parlıyordu.

Söze ben başladım:

"İlyâ İlyiç Oblomov" dedim. "Bugüne değin Don Kişot'tan Hamlet'e; Vanya Dayı'dan Jean Valjean'a değin birçok kurmaca kişiyle tanıştım. Diyebilirim ki bunların hiçbir-i, bana göre, senin uğradığın haksızlığa uğramadı."

Sözümü kesti, donuk, durgun bir bakışla sordu:

"Nasıl bir haksızlıkmiş o, kim yapmış?"

"Anlatayım" dedim, "senin romanını okuyanlar, hep alaysamalı bir gözle baktılar sana. İçlerinden sözlüğünü hazırlayanlar bile çıktı, *Oblomovluk Sözlüğü* dediler adına. Yaratıcın Gonçarov'un sana giydirdiği kurmaca kişiliği be-timleyen sözcükleri saptayıp topladılar. İstersen bunlardan birkaçını söyleyebilirim."

"Olur, söyle" anlamında başını salladı. Ben de şunları saydım: *tembel, üşengen, ağırkanlı, uyusuk, uyuntu, miskin, sünepe, lapacı, ağır, gevşek, sönük, ihmalci, ruhsuz, durgun, bezgin, kararsız, sallantılı...*

"Örnekleri çoğaltmayayım" dedim. "Seni, bu türden sözcüklerle nitelendirmeleri bir haksızlık değil mi?"

Ellerini kaldırdı, oturduğu yerde bir sağa, bir sola kıpır-dayıp geriye yaslandı.

"Yoo, pek de haksız sayılmazlar" dedi. "Bu, onların ya-şama, yaşamaya verdikleri anlama bağlı, daha doğrusu ken-di yaşayışlarına bağlı."

"Nasıl?" diye sordum.

"Çünkü onlar için yaşam, bir tür savaştır. Tutkularını, özlemlerini gerçekleştirme savaşıdır. Sürekli devinim, sü-rekli koşma, koşturmacadır... Para pul, mal mülk edinmek için her şeyi göze alma, her şeye katlanmadır. Oysa benim ne tutkum vardı, ne de erişmek istediğim bir amaç. Dış dün-yamın sınırları, odamda başlıyor, odamda bitiyordu. Gö-nüllü bir tutsağı gibiydim odamın. Dış dünyadan, gerçek

yaşamdan kopmuş, soyutlanmışım. Ne var ki yaşam, izin vermiyordu buna, odama kapanıp kalmama karşın gerçeklerin elinden bir türlü kurtaramıyordum yakamı. Sözlüğümü hazırlayanlar belli ki bu yanıma bakmışlar, kendi yaşamlarıyla karşılaştırmış, kendilerinde olanların, bende bulunmadığını görmüşler. Bu bakımdan, senin gibi düşünmüyorum, bir haksızlığa uğradığımı da sanmıyorum."

"İyi de böyle bir karşılaştırmayı romanında sen de yapıyordun. Onlar gibi olamadığına üzülüyordun bile" dedim. "Yanlış anımsamıyorsam yaratıcın, romanın bir yerinde senin için şöyle demiyor muydu:

Yarım kalmış bir adam olduğunu, ruh güçlerinin gelişmekten kaldığını, hayatına bir ağırlığın çöktüğünü düşündükçe içi parçalanıyordu. Başkalarının zengin, hareketli hayatını kıskanıyor; kendi hayatının yolu, ağır bir kaya parçasıyla tıkanmış, daracık, zavallı bir keçiyolu gibi görünüyordu."

Kırılğan bir sesle yanıtladı:

"Doğrudur, evet, öyle" dedi. "Bu türden karşılaştırmalar yaptığım olurdu. Onlara benzemezlikten acı duyduğum, yakındığım, onları kıskandığım da olmuştur. Olmuştur ya, bunların ömrü anlıktı; içimi şöyle bir yoklar, gelip geçerci. Yaşamım boyunca hiçbir kararım, hiçbir halim süreklilik göstermemiştir. Verdiğim kararların ömrü, inanır mısın, bir kelebeğinki kadar bile uzun ömürlü olamamıştır. Nasıl desem, hep sallantılar içinde yaşadım ben. Bu sallantılar, yarım kalmış bir adam oluşumun, sırtımda taşıdığım ağırlığın bir göstergesiydi. İstesem de kurtulamazdım bu halimden."

"Neden?" diye sordum.

"Yaşamöykümü anlatacak değilim" dedi. "Ancak şu kadarını söyleyeyim, beni yaratan etkenlerin kökleri çok es-

kilerde, geçmişin derinliklerindedir. Sanırım, yaratıcımın, romanda bana gördürdüğü rüya bölümünü anımsarsın, o bölümü yakından okuyanlar yaşamımdaki durgunluğun, dümdüzlüğün nerelerden geldiğini anlarlar.

Yaratıcımın da romanımda uzun uzun anlattığı gibi, Oblomovka'da doğup büyüdüm ben. Oradaki yaşamın baş özelliği değişmezlikti, dört mevsimde de değişmeyen durgun akan bir ırmağa benzerdi. Yaşamın ibresi hiç mi hiç oynamaz, aynı yönü, aynı noktayı gösterirdi. Hiçbir zaman büyük coşkular, sevinçler ya da acılar yaşanmazdı Oblomovka'da; elbette *doğum, evlenme, ölüm* dışında. Aşklar, gönül se-rüvenleri de burada yaşayanların tanıştığı ya da yaşadığı olgular değildi. Kısaca, devinimlerin, koşuşturmaların ol-madığı; sessizliğin, uyuşukluğun egemen olduğu bir yerdi Oblomovka. Kişiliğimin hamuru, buranın suyuyla, havasıyla yoğruldu. Demem o ki benliğime silinmez damgasını vurdu Oblomovka; ruhuma, oranın ruhu sindi. Gerçekte benim iki yaratıcım vardır: Biri Gonçarov, öteki de Oblomovka..."

Durdu, tepkimi ölçmek istercesine bakışlarını yüzümde yoğunlaştırdı; onun bu sözleri, bir şiire, **Edip Cansever**'in "Mendilimde Kan İzleri" şiirinin şu dizelerine götürdü beni:

*Boynu bükük duruyorsam eğer
İçimden böyle geldiği için değil
Ama hiç değil
Ah güzel Ahmet Abim benim
İnsan yaşadığı yere benzer
O yerin suyuna, o yerin toprağına benzer
Suyunda yüzen balığa
Toprağını iten çiçeğe
Dağlarının, tepelerinin dumanlı eğimine
Yeniden başladı anlatmaya:*

“Denir ya masallar insanı gerçeklerden koparır, düşlerin, düşlemselliklerin baskın olduğu bir dünyaya taşır. Yaşamımın her evresinde gerçeklerden kaçışımda, düşlerin sıcak koynuna sığınişında Oblamovka’da geçen çocukluk yıllarımda dinlediğim masalların büyük payı vardır. Masallar anlatırdı ninem. Bu masallarda insanlar, ellerini soğuktan sığağı vurmaz, iş nedir, çalışma nedir bilmezlermiş. Topraklar istenilen ürünü verir, ağaclar çeşit çeşit meyveler sunar, ülkenin derelerinden sütler, ballı şerbetler akarmış. İnsanlar dingin, kaygılardan uzak, mutlu bir yaşam sürerlermiş.

Kendimi o masal ülkesinde, o insanların arasında bulur, anlatılmaz bir hazla dinlerdim ninemin anlattığı masalları. Bu uydurma dünyaların tutsağı olmuştum. Yaşamım boyunca da kurtulamadım bu tutsaklıktan. Niye yaşadığımız hayat, masallardakine benzemiyor diye üzüldüğümü anımsarım. Aynı üzüntüyü dedelerim, dedelerimin dedeleri de duymuşlardı kuşkusuz.

Diyeceksin ki neydi sizin soyu, düşlere böylesine sığınmak zorunda bırakan? Devinimden yoksun, durgun bir yaşama tutsak kılan? Yaratıcım **Gonçarov** bunun nedenini bakın, nasıl açıklıyor:

Aciz insanoğlu dehşet ve hayret içinde çevresine bakar, hayalinde tabiatın ve kendi varlığının sırlarını açacak anahtarı ararmış. Belki de uyukulu ve uyuşuk bir hayatın sonsuz sessizliği, hareketsizliği, maceraların, tehlikelerin, korkuların yokluğu, insanı gerçek hayatın ortasında bir hayal dünyası yaratmaya götürüyor ve işsiz düşüncesi bu hayal dünyasında istediği gibi at oynatıyor ya da olanın bitenin nedenini onun dışında arayarak en tabii olayları, onlarla hiç ilgisi olmayan nedenlere bağlıyor.

Düşlere sığınan insan, gerçeklerin sertliği, acımasızlığı karşısında direnmez, kolayca teslim bayrağını çeker, kendi-

sine kurulan tuzaklara düşer bile bile. Ben de düştüm, daha doğrusu, düşürüldüm bu tuzaklara. Aldatıldım, kaç kez bu tuzaklardan beni, çocukluk arkadaşım, dostum Ştoltz kurtarmıştı.

Romandan tanıyacaksın Andrey Ştoltz'u. Yaratıcım, benim sallantılı hallerimi, önce 'evet' deyip ardından 'hayır' deyişimi, bir şeyi yapmak için saatlerce düşünüp sonra vazgeçişimi, uyuşuk, kuruntulu doğamı daha iyi anlatabilmek için yaratmış, benimkilere taban tabana karşıt niteliklerle donatmıştı onu. Denmiştir ya 'her şey karşıtıyla var olur.' Sözgelimi ben sıkıntıları, sorunları unutmak için onlardan kaçır, düşlerin rahat döşeklerinde uykuya daldırdım. Ştoltz'sa, düşlerden korkar, 'Bu ikiyüzlü yol arkadaş, bir bakıma dost, bir bakıma düşman; inanmadığın zaman dost, tatlı akışına kapılıp gittiğin zaman düşman' derdi.

Kullandığımız sözler, sözcükler bile farklıydı, daha doğrusu karşıtı birbirine. Bir iş mi yapılacak, bir yere mi gidilecek, Ştoltz, 'hemen, şimdi, derhal' der; bense 'yarın, inşallah, bakalım hele, sonra, dur, ne acelesi var' gibisinden sözleri yeğlerdim. Kısaca, farklı tezgâhlarda, farklı ipliklerle dokunmuştu kişilik kumaşlarımız. Yaratıcımın deyişiyle bütün varlığımla ona karşı bir isyan gibiydim. Böyleyken beni anlayan, seven tek gerçek dostum da oydu yine.

Okul yıllarından sonra Ştoltz iş yaşamına atılmış, ben de Oblomovka'daki çiftliği kâhyaya bırakıp Petersburg'da bir devlet dairesine kapılanmıştım. Bir süre çalıştım, ayrıldım sonra. Çiftlikten gelecek parayla idare edecek, okuyup yazacaktım odamda. Ne ki bu, bir niyet olmaktan öteye geçmedi. Doğru dürüst ne okuyabiliyor ne yazabiliyordum. Daha bir satır yazmadan, bir sayfa okumadan yoruluyordum. Beni yormayan üç şey vardı: yemek, uyumak, bir de düş kurmak. Böyle bir üçgen içinde yaşıyordum.

Kimseler, Ştoltz da dahil, anlamıyordu düş kurmanın başlı başına bir iş olduğunu; bedensel değil ama zihinsel bir iştir düş kurma. Kaç kez Oblomovka'yı yeniden kurmuş, yeniden yaratmışımdır. Her seferinde köyün toprak damlı, derme çatma evlerini yıkar, onların yerine yepyeni evler yapardım. Köylüleri, partial giysilerinden soyar, tepeden tırnağa donatırdım. Kızlar, oğlanlar mutluluk türküleri söylerlerdi sokaklarda. Ölümü hiç uğratmazdım köye. Düğünler, doğumlar yaptırır, sevinçler yaşatırdım. Bu arada kendim de evlenirdim, Ştoltz'u da evlendirirdim, çocuklarımız olurdu. Ştoltz'u işinden ayırır, köye yerleştirirdim. Kapı komşu olurduk birbirimizle, çocuklarımız olurdu, birlikte oynar, birlikte büyürlerdi.

İnanmayacaksınız ama düş kurmak da yoruyor insanı, bu düşlerden uyandığımda sanki sırtımda taş taşımışçasına yorulduğumu duyumsardım.

Kimi düşlerimde kendimi büyük bir yazar, büyük bir şair olarak gördüğüm de olurdu; herkesin tanıdığı, hayran olduğu bir yazar. Sokakta yürürken, insanlar duruyor, şapkalarını çıkararak beni selamlıyorlardı. Benim için yemekli toplantılar, saygı geceleri düzenliyorlardı. Yazdığım şiirlerden, öykü ve romanlardan bölümler okuyordum onlara, büyük bir hazla, kendilerden geçerek dinliyorlardı. Toplantının bitiminde ayağa kalkıyor, coşkuyla alkışlıyorlardı."

Yeniden ara verdi konuşmasına. Etrafına bakındı. Bir şeyler anımsamaya çalışıyormuş gibi odanın tavanına dikti gözlerini.

"Peki" dedim, "düşlerini, düşüncelerini kesintiye uğratan, yaralayan durumlarla karşılaştığın oluyor muydu o günlerde, seni üzen, sıkıntıya sokan?.."

"Olmaz olur mu!" dedi. "Söylemiştim ya, ben yaşamdan kopmuştum ama yaşam yakamı bırakmıyordu. Kâhyam, ya-

lanlarıyla beni kandırıyor, beklediğim parayı göndermiyordu. Çevremdeki kimi yalancılar, şarlatanlar, hırsızlar üşengenliğimden, bugünün işini yarına, yarıninkini öbür güne bırakışından yararlanıyor, düzmece anlaşmalar, belgelerle beni borçlandırıp soyuyorlardı. Bunlara karşı çıkamıyor, ne derlerse boyun eğiyordum. Boyun eğişin yarattığı sıkıntı ve bunaltıdan kurtulmak için üç sığınağım vardı: Uyku, düş, bir de Şoltz.

İş gezisindeydi Şoltz. Bungun, sıkıntılı bir günümde çıkageldi. Beni görünce şaşırđı. 'Seni görmeyeli ne hallere düşmüşsün' dedi. 'Rengin sarı saman kâğıdınıninkine dönmüş, her yanı eprimiş, bir elbiseden farkın yok'...

Haftalardır dışarı çıkmadığımı anlattım ona, kurduğum düşleri anlattım. Onu evlendirip Oblomovka'ya taşıdığımı, komşu olduğumuzu bile anlattım. Beni dinliyor, dinledikçe yüzünde, iğneleyici bir gülümseme belirliyordu. 'İly'a, bu seninki bir tür hastalık' dedi, 'adına Oblomovluk diyeceğimiz bir hastalık. Düşleri, düşünceleri ağzında geveleyen ama hiçbir zaman eyleme dönüştüremeyen insanlara özgü bir hastalık; yaşamın gerçeklerinden korkup kaçan, rahatı unutuşta, tembellikte, düşlere sığınışta arayanlarda görülen bir hastalık. Neyse şimdi bunu bir yana bırakalım, bu akşam arkadaşlarla birlikte yemeğe gidiyoruz. Hemen hazırlan, seni de götüreceğim.'

Gitmeme için çok direndim, bin dereden su getirdim; ama o, söylediklerimin hiçbirine kulak asmadı, götürdü beni. Masadakilere bakıyordum; işadamıydı hepsi. Konuşmalarını dinliyordum. Nasıl bir koşuşturma içinde olduklarını anlatıyorlardı. Para, kazanç sözcükleri geçti mi yuvalarından fırlıyordu gözleri. Solukları, hırs, açgözlülük, kıskançlık kokuyordu. Masada bulunmayanların arkasından konuşuyor, karalayıp çekıştiriyorlardı.

Nasıl bir hayattı bu? Para kazanmaktan, birbirleriyle yarışmaktan başka düşündükleri bir şey yoktu. Ştoltz'un, Oblomovluk diye hor gördüğü hayat, bunlarinkinden çok daha iyi, çok daha güzel değil miydi? O hayatta tutkular yoktu; dinginlik vardı; para pul, mal mülk ardında koşuşturma yoktu, düşlerin kanatlarıyla uçmak, dilediğin yere özgürce konmak vardı. Evet, Ştoltz ne derse desin, benim hayatım kat kat üstündü onlarınkinden.

Ştoltz, Petersburg'da kaldığı sürece beni odamdan, uykulu, kaygan düşlerimden uzaklaştırmaya çalıştı; insanların arasına katılmaya, değişik çevrelerde, değişik yüzlerle bir arada olmaya zorladı. Ona göre odamın sıkıntı tüten, rutubetli havası beni zehirliyordu. Bunun için de ya köye, çiftliğimin başına dönmeli ya da kendisiyle birlikte bir süreliğine Avrupa'ya gitmeliydim.

İkisini de yapamazdım; ne var ki doğrudan söyleyemiyordum ona. 'Şimdi olmaz, daha sonra giderim' diyordum, Ştoltz'sa 'Ya şimdi, ya hiçbir zaman' diye diretiyordu. Pasaport bile çıkarttırdı bana. Sonunda benden Paris'te buluşma sözünü alarak Petersburg'dan ayrıldı.

Ne çiftliğe dönebildim ne de Ştoltz'a verdiğim sözü tuttum; çünkü benim durağan dünyama Olga girmişti. Oysa ben, yaratıcımın da dediği gibi hep uzaktan sevmişimdir kadınları. Ne denli güzel olursa olsun hiçbirine bağlanmamışımdır. Neden mi diyeceksin? Böyle bir bağlılığın getireceği zahmetleri göze alamadığımdan... Bir kadına bağlanıp onun kahkahadan gözyaşına, gözyaşından kahkahaya dönüşecek hallerine katlanamayacağımdan.

Olga'ya gelince: Ştoltz tanıştırmıştı bizi. Tanıştığımız anda onun doğal, yalın halinden etkilenmiştim. Başka kadınlara, kızlara benzemeyen aydınlık bir yüzü, derinlikli, et-

kileyici bakışları vardı. Çok mu güzeldi? Kitaplarda betimlenen türden değil ama kendince güzeldi.

Çaya çağırmışlardı beni. Hiç nazlanmamıştım. Beni oraya çeken Olga'nın yüzüydü; adını koyamadığım bir anlam vardı o yüzde, baktıkça içimde bir dalgalanma, daha doğrusu bir tür kıvılcımlanma oluyordu; besbelli yüzüme yansıyor bu da.

Birden bir soru takıldı aklıma, ya Ştoltz benimle ilgili kimi gerçekleri, günlerce yataktan çıkmayışımı, günün büyük bir bölümünü uykuda geçirişimi, gömleğimi ters, çoraplarımı tek eş giyişimi Olga'ya anlattıysa? O anda içimdeki kıvılcımlanma sönmüş, uşağın getirdiği çayı içerken Olga'nın dikkatinden kaçmayan gülünç durumlara düşmüştüm, hemen ayrılmıştım evden.

Sonraları daha sık gidip gelmeye başladım evlerine, akşam yemeklerinde birlikte olmamızı Olga da istiyordu, teyzesi de. Gidiyor, geç vakitlere değin kalıyordum. Olga'nın yanındayken nasıl da hızlı geçiyordu zaman. Gündüzleri de parkta buluşuyor, uzun yürüyüşler yapıyorduk; o da mutluydu ben de. Değişmiştim, sanki ondan yansıyan gizemli bir güç, içime ağırmış, değiştirmişti beni. Artık eski Oblomov değildim. Hırkamı çıkarıp bir kenara atmıştım. Erkenden kalkıyordum sabahları; okuyor, bir şeyler yazmaya çalışıyor, gazetelerden haberleri izliyordum, dışarı çıkıp bir süre dolaşiyor, sonra doğru Olga'nın yanına gidiyordum.

Onlara yakın bir eve taşındım. Nerdeyse hemen her gün birlikteydik. Bir akşam piyanoda benim çok sevdiğim bir parçayı hem çalıyor hem söylüyordu. Nasıl güzel bir andı bu, anlatamam; dinlerken esrikleşmiş, kendimden geçmiştim. Kanım uğulduyor, gözyaşlarımı zor tutuyordum.

Parçayı bitirince Olga, gözlerini gözlerime dikmiş, insanın içini ısıtan bir sesle, 'Müziği dinlemiyor, sanki onu yaşıyor, derinlemesine soluyorsun' demişti.

Nasıl oldu bilmiyorum, birden 'Hayır, müziği değil, aşkı yaşıyor, aşkı soluyorum' diye bağırmıştım.

Donup kalmıştı Olga. Kızmış mıydı, yoksa şaşırmış mıydı? Anlayamadım. Bin pişmandım, kabalıktı bu yaptığım. Utanmıştım. Daha fazla yanında kalamamış, ayrılmıştım evden.

Sonraki günlerde Olga'nın, bu sözlerime hiç de kızmadığını, tersine hoşlandığını sezmiştim. Benim o yanımlı, yüreğimden geçenlerle dilime yansıyanların ayrılmazlığını görmüştü; ona duyduğum sevginin derinliğini, temizliğini de; bunu sözcüklere dökmedeki acemiliğimi de...

Sevgi, kuşkuyu da yüreğinde taşıyor. Olga'yı seviyordum, hem de çok, ya o? O da beni seviyor muydu? Soru, bir yangına dönüşüyordu yüreğimde. Bunu anlamış gibi, bir gün parkta ipeksi bir sesle gözlerimin içine bakarak üst üste, 'Seviyorum seni, seviyorum, seviyorum' demişti. Bu söz, o gün yüreğime kazınmış, sevinçten çıldırtmıştı beni. Attığım her adımda, 'Seviyorum seni, seviyorum, seviyorum' deyişini duyuyordum.

Yine de içimdeki kuşkuları kazıyıp atamıyordum. Doğru mu söylemişti Olga? Gerçekten seviyor muydu beni? Soruların, kuşkuların cenderesinde kıvranıp duruyordum. Aynadaki görüntüme bakıyor, kendimle onu karşılaştırıyordum. Hayır, benim gibi bedeni de, ruhu da pörsümüş biri, onun dengi olamazdı. Benim gibi birini sevemezdi Olga. Belli ki bir büyük yanılsama içindeydi. İleride pişman olacak, yaşamını kendi elleriyle nasıl kararttığını anlayacaktı. Ben, kesinlikle onu mutlu edecek biri olamazdım. Yol yakırken dönmeliydim."

Konuşmasına yeniden ara verdi Oblomov. İçindeki kabuk bağlamamış bir çıbanı deşiyormuş gibi acılı bir esinti yaladı yüzünü. Gözleri bulutlanmış gibiydi.

“Peki, bu kuşklarını söyleyebildin mi?” diye sordum.

“Yok” dedi. “Onun yanında aklım bulanır, söylemek istediklerimin tam tersini söylerdim, sözün ucunu kaçırdım. Bu yüzden kaygılarımı, birlikteliğimiz üstüne düşündüklerimi mektupla iletmeye karar verdim, nasıl bir yanlışlık yaptığımızı, çıkmaz bir sokağa yöneldiğimizi içeren uzunca bir mektup yazdım. Sonunu şöyle noktalamıştım:

Allahaismarladık meleğim, çabuk uçup gidin; yanlışlıkla kötü bir dala konduğunu görerek ürken bir kuş gibi çevik, neşeli ve hafif uçup gidin.

Mektubu gönderdikten sonra pişmanlığın zifiri karanlığı çöktü üstüme. Ne yapmıştım? Yaptığım delilikti. Hemen Olga’ya koştum. Her zaman buluştuğumuz parka gitmişti. Elindeydi mektup, bir köşeye gizlenmiş, onu izliyordum, okuyor, okudukça gözyaşlarına boğuluyordu. İnanır mısın, şu yavan, durağan yaşamımın en trajik ânını o gün yaşamış, nice yalvar yakardan sonra, ancak bağışlatmıştım kendimi.

Eski halimize dönmüştük. Birlikteydik yine. Bin bir duraksamadan, nice bıktırıcı kekeleyişlerden sonra karım olmasını bile istemiştım Olga’dan. Bunu duyunca yerinden fırlamış, boynuma sarılıp öpmüştü beni. Evlenme kararımızı herkese duyuracaktık artık. Bu karardan sonra kuşkların zehirli havasından kurtulmuş, hafiflemiştim.

Çok sürmedi bu hafiflik. Çiftlikten para gelmiyordu. Kentin uzak, yoksul bir mahallesinde köhne bir eve taşındım. Gidip gelmeler, Olga’yla birlikte yaptığımız uzun yürüyüşler, onun yanında neyi söyleyecek, neyi söylemeyeceğim diye kendimi sürekli baskı altında tutuşlar, iyice yormuştu

beni. Anladım ki 'aşk da başlı başına iş,' hem de üstesinden gelemeyeceğim güç bir iş. Sürdüremeyecektim. Bıkmıştım. Eski hallerim, kucak açmış, beni geri çağırıyordu.

Oysa Olga'ya söz vermiştim, birlikte teyzesine gidecek, evlenme kararımızı onun önünde herkese duyuracaktık. Beni beklediğini biliyordum; ama gitmeyecektim. İçimdeki kuşkların sesini yeniden hem daha güçlü biçimde duymaya başlamıştım: 'O seni sevmiyor, aslında acıyor sana ya da Stoltz'un verdiği bir görevi, seni Oblomovluktan kurtarma görevini yerine getirmeye çalışıyor.'

İçim kararıyordu. 'Hayır, aşk da, Olga da bana göre değil' dedim. Eski hallerimin çağrısına daha fazla direnemedim. Olga'yla tanıştıktan sonra çıkarıp bir yana fırlattığım hırkayı yeniden giydim, yine eskisi gibi kanepeye uzanıp düşlerin kuştüyü yorganına büzülüyor, derin uykulara dalıyordum. Anlayacağın, durağan yaşamıma yeniden dönmüştüm."

Sustu. "Söyleyeceklerim bu kadar" diyen bir ifadeyle baktı yüzüme. Bense sürdürmek istiyordum konuşmayı.

"Peki, İlya İliç" dedim, "aslında bölünmüş bir yaşam seninki, düşünle gerçek arasında sıkışıp kalmış; yine de soracağım: 'Deseler ki yaşamında seni en çok üzen, en çok sevindiren iki olayı kısaca anlat' neleri anlattırın?"

Oblomov, bakışlarını boşlukta dolaştırdı, başını kaşıdı. Öksürüp boğazını temizledi. Ezik bir sesle şunları anlattı:

"Buraya taşındığımı Olga'ya söylememiştim, nereden, nasıl öğrenmişse öğrenmiş, bir öğleden sonra çıkageldi. Öfkeliydi, onu bu halde hiç görmemişim. 'Kaç gündür niye gelmedin, niye yalan söyledin bana? Onurumla oynadın!' diye bağıyor, odanın içinde dolanıp duruyordu. 'Hemen çıkar şu pis hırkayı sırtından, şimdi benimle geleceksin, gidiyoruz' dedi; yüksek sesle ağlamaya başladı birden. 'Hayır, gelemem Olga, n'olursun dur, beni dinle' diye yalvardım.

Dinlemedi. Sonra hızla çıkıp gitti odadan. Ardından koşmak istedim, koşamadım. 'Olga dur, dur beni dinle' diye birkaç kez bağırdım. Gitmişti. Üzüntümden yığılıp kalmıştım.

Sevindiğim olaya gelince, Olga gitmişti; ama hiçbir zaman unutamamıştım onu. Hayatına girdiğim, onu mutsuz kıldığım için yoğun bir suçluluk duygusu içindeydim. Aslında elini tutmaktan, soluğunu içime çekmekten başka tensel hiçbir günah işlememiştim; şehvetin çamuru hiçbir zaman sıçramamıştı üstümüze. Benimki ruhsal bir günah, ruhsal bir suçtu. Evliliğe giden bir yola çıkmıştık birlikte; ama onu yarı yolda bırakmıştım. Bu da vicdanımda taşıdığım ağır bir yüke dönüşmüştü, ağırlığı altında eziliyordum.

Olga'nın evlendiğini, mutlu olduğunu öğrendiğim gün vicdanımdaki o yükten kurtulmuş, anlatılamaz bir sevinç duymuştum. Olga evlenmişti, hem de kimle? Tek dostum Andrey Ştoltz'la. Kimden mi öğrendim? Beni görmeye gelen Ştoltz'un kendisinden. Bunu öğrenince sevincimden yerimde duramaz olmuş, birkaç kez kucaklayıp öpmüştüm onu.

Olga'nın evlenme haberini almış, rahatlamıştım. Haberinin üstünden beş yıl geçmişti. Kiracısı olduğum iki çocuklu, dul bir kadınla evlendim. Bir de oğlum oldu. Adını Andrey koydum, dostumun adını. Andrey'in doğumundan bir yıl sonra sol yanımda iz bırakan bir inme geçirdim.

Bir sabah yine Ştoltz geldi. Coşku içindeydi, 'Artık hayır diyemezsin seni bize götürmeye geldim' dedi, 'Bunu ben değil, Olga istiyor. Bizimle yaşayacaksın, odanı bile ayırdı, haydi toplan. Bana verilen bir görev bu. Hınk mınk etme, götüreceğim seni.'

Demek Olga beni yanında görmek istiyordu. Tarifsiz bir sevinç doldurdu içimi. Beni çağırıyordu, unutmamıştı demek. Tam o sırada küçük Andrey emekleyerek yanıma geldi. Ştoltz, bir bana baktı, bir çocuğa, sonra ev sahibi

kadınla ilişkimi sordu. Karım olduğunu söyledim. Bakışları yüzümde donup kalmıştı, o an beni götürmenin olanaksızlığını anlamıştı. Vedalaşırken 'Ştoltz, küçük Andrey sana emanet' demiştim.

Ştoltz'un, bensiz döndüğünü görünce kim bilir, ne diyecekti Olga? Bunu düşündükçe sevincim daha bir artıyordu.

Bir hafta mı, iki hafta mı geçti aradan, ikinci bir inme daha geldi bana; atlatamadım. O günden bu yana buranın yurttaşyım. Ştoltz yok ama birlikte geçmişe yolculuğa çıktığımız yeni dostlarım var. Hele içlerinde biri var ki benimkine benzemeyen düşlerle geçirmiş ömrünü. Adı, Willy Loman... Tanışmalısın mutlaka."

Oblomov'un yanından ayrılırken her kıvrımına onun sallantılı hallerinin sindiği, yaşlı, hantal hırkasını giyinmiş gibiydim...

Oblomov'un, "mutlaka tanışmalısın" dediği Willy Loman kimdi? Belleğimin katmanlarında dolaşıyor, sorunun yanıtını arıyordum. Yabancı gelmiyordu bana; ama kimdi? Bir türlü bulamıyordum.

Belleğin, günü gününe uymayan şaşırtıcı bir düzeneği var. Kimi günler yoğun bir sis içindedir bellek; ne denli zorlanırsan zorlan, aradığını bulup çıkaramaz, seğirtir durursun oradan oraya. Sonunda da yorulur, bırakırsın. Kimileyin tüm kapılarını, pencerelerini açar, ısıtılı bir sofra kurar önüne. Neyi sorarsan sor, kaydı varsa, ânında sunar yanıtını.

Willy Loman için de böyle oldu. Dediğim gibi tanıdık bir addı sanki ama bir yere, bir kişiliğe yerleştiremiyordum bir türlü onu. Kimdi Willy Loman? İkide bir yineleyip duruyordum soruyu. Ne ki hiçbir yanıt alamıyordum, belleğimin ışıkları sönmüş, sanki beynim kilitlenmişti.

Dün birden değişti her şey. Oblomov'un beni etkileyen o sözü gelip takıldı dilime: "Düşler, hem cennetim, hem de cehennemimdir benim." Willy Loman da bu gerçeği yaşayanlardan biri olabilir miydi? Bu olasılıklı soru, bir kıpırdanma yarattı belleğimde. Willy Loman'ın kim olduğunu bulmuştum: Arthur Miller'in *Satıcının Ölümü* adlı oyunun başkisiydi. Nerde oturduğunu Oblomov'a sormamış, "Nasil olsa bulurum" diye düşünmüştüm. Sokaklarda dolaşıyor, rastladığım herkese soruyordum. Sorduklarım duruyor, düşünüyor, "bilmiyorum" anlamında başını sallayıp gidiyorlardı. Bir tanıyan çıkmazsa, sonunda ya Selim Işık'a gidecektim ya da Oblomov'a.

Gerek kalmadı. Bir rastlantı, onunla yüz yüze getirdi beni.

Burada yaşayanların roman, öykü ya da oyun kişisi olduğunu biliyordum. Kimi görsem ya da kimle karşılaşsam soruların sarmalına düşüyor; başlıyordum sorgulamaya: Kimdi, hangi yazınsal yaratıdan çıkıp gelmişti? Hepsini tanımamın olanaksız olduğunu biliyordum. Tanıyabileceklerimin sayısı, burada yaşayanların belki de binde birini bile geçmezdi. Geçmezdi ya, sorgulamayı sürdürüyordum yine de... Bu da ister istemez belleğimi zorluyordu.

Bellek yorgunu olduğum günlerde gittiğim bir yer vardır: Kuğulu Göl. Adını bilmediğim, salkımsöğüde benzeyen, yayvan dallı ağaçların arasında saklı. Büyük bir S harfini anıştıran biçimde tasarlanıp düzenlenmiş. Çevresine oturma yerleri yapılmış. Bu sabah oraya gittim. Erken gittiğimden olacak benden başka kimseler yoktu. Gölde de kuğular... Bir süre, oynaşmalarına, sevişmelerine baktım kuğuların. Gaga gagaya geliyor, kanatlarını, boyunlarını birbirlerine değdiriyor, sonra sevişmenin hazzı içinde süzülüp gidiyorlardı. Kuğuları izlerken dalıp gitmişim; suyun yüzünde yarattıkları dilsiz şiirselliğin, görüntüsel güzelliğin içindeydim... Ayak sesleriyle uyandım.

Üç kişiydiler; geldiler, az ötede tam karşıma düşen üçlü banklardan birine oturdular. Ortadaki uzun boylu, iri kıyım, çarpık yüzlü bir vahşiyi andırıyordu. Hantal bir görünüşü vardı. Bakar bakmaz bu insan azmanının kim olduğunu tanımıştım: John Steinbeck'in, *Fareler ve İnsanlar*'ındaki Lennie'ydi. Yanındakilere bir şeyler anlatıyor, onlar da dinliyorlardı. Bir ara sol yanında oturan kalın gözlüklü, ikide bir ceketinin ön cebinden çıkardığı bir bezle gözlüğünün camlarını silen kısa boylu adama döndü:

"Bay Loman" dedi, "Ben anlatamıyorum ki, ah şimdi George burada olsaydı da o anlatsaydı çiftliğimizin nasıl olacağını."

Rastlantının güzelliğine bakın, iki gündür sorup durduğum, bir tanıyanın çıkmadığı Willy Loman şimdi karşımdaydı. Sevinmiştim, sezdirmeden onları izlemeye başladım. Lennie'nin düşük omuzlarını eliyle okşayarak;

"Hayır, sen de güzel anlatıyorsun Lennie, hadi anlat, nasıl bir çiftliğiniz olacaktı?" dedi Willy Loman.

Bu sözler, bir anlığına, romanın o bölümüne götürdü beni:

"Anlat şimdi, George."

"Ezbere biliyorsun, sen de anlatabilirsin pek güzel!"

"Yo sen anlat. Ben hep unuturum bazı yerlerini. Ne yapacağız, anlat?"

"Ne olacak? Günün birinde bütün paramızı toplayıp küçük bir ev, bir iki hektar toprak alacağız. Bir ineğimiz, birkaç domuzumuz olacak..."

Lennie:

"Mal sahipleri gibi yaşayacağız!" diye bağırdı. "Tavşanlarımız olacak. Anlat, George. Bahçede nelerimiz olacak, söyle. Kafesteki tavşanları da söyle, kışın nasıl yağacak yağmur, sonra sobamızı söyle, ya sütün üstündeki kaymak öyle kalın olacak ki, bıçakla keseceğiz. Anlat bana hepsini George."

"Neden kendin anlatmıyorsun, hepsini biliyorsun, pek güzel!"

"Yok, yok, sen anlat. Senin anlatman başka oluyor. Devam et, George. Nasıl bakacağım tavşanlara ha?"

"Büyük bir sebze bahçemiz olacak, tavşanlar için de bir kümes, tavuklarımız da olacak. Kışın yağmur yağdığı za-

man, boş ver işe, diyeceğiz, sonra bir güzel oturacağız, dam üstünde yağmurun çıtırtısını dinleyeceğiz."

Sağ yanındakine döndü Lennie, bir süre sanki hiç tanı-mıyormuş gibi baktı yüzüne:

"Bay Valjean" dedi, "George niye gelmedi, nereye git-ti? Nasıl da kızar, öfkelenirdi bana. Buraya gelseydi de yine kızsaa, öfkelenseydi; bana derdi ki 'Bak Lennie, bizim gibi çiftliklerde çalışan insanlar, dünyada yapayalnızdırlar. Ne kimseleri vardır, ne bir yurtları'. Öyleyse niye gelmedi? Ne-reye gitti George? George, George! Neredesin?"

Giderek sesi çatallaştı, hırıltılı bir bağırma halini aldı, acı çeken bir hayvanı andırıyordu.

Üçüncü kişi de, demek Jean Valjean'dı, Victor Hugo'nun romanı *Sefiller*'in başkışısı. Lennie'nin elini tutmuş, şöyle diyordu ona:

"George gelmeyecek Lennie. Önce de söyledim kaç kez, George gelmeyecek, George yok artık. Bak, onun yerine ben varım, Bay Loman var, yalnız değilsin."

"Hiç mi gelemeyecek?"

"Hiç" dedi Jean Valjean.

Sustu, suratı asıldı. Jean Valjean, sevginin sıcaklığını ta-şıyan okşayıcı bir sesle, yatıştırmaya çalışıyordu Lennie'yi.

Sefiller'i heyecanla okuduğum günleri düşündüm. Jean Valjean'ın inişli çıkışlı yaşamından kesitler gelip geçiyordu gözlerimin önünden. Bunlardan birini, Piskoposla tanıştığı o sahneyi, dondurdum:

Adım Jean Valjean'dır. Bir kürek mahkûmuyum. On dokuz yılımı zindanda geçirdim. Dört gün önce tahliye edildim. Gideceğim yer olan Ponterlier'ye doğru yol alıyo-rum. Toulon'dan beri dört gündür yürüyorum. Bu akşam bu memlekete gelince bir hana indim, belediyeye göstermiş

olduğum sarı kimlik kâğıdından ötürü –çünkü göstermem gerekiyordu– beni geri çevirdiler. Başka bir hana gittim. Bana, 'Defol!' dediler. Orada dedikleri gibi burada da. Hapishaneye gittim, kapıcı bana kapıyı açmadı. Bir köpek kulübesine girdim, köpek beni ısırды, kovdu, tıpkı bir insan gibi. Sanki benim kim olduğumu biliyordu. Açık havada yatmak için tarlalara gittim. Hava açık değildi. Yağmur yağacağını ve buna engel olacak bir Tanrı'nın da bulunmadığını düşünüp bir kapı girintisi bulabilmek için tekrar şehre döndüm. Orada, meydanda bir taşın üzerinde yatacaktım ki iyi bir kadın bana sizin evinizi gösterdi: 'O kapıyı çal' dedi. Ben de çaldım...

Sahne, Willy Loman'ın, "Haydi, kalkalım" sesiyle silindi. Kalktılar. Jean Valjean, Lennie'nin koluna girmişti. Biraz uzaklaşınca arkalarından, "Willy Loman! Willy Loman!" diye seslendim. Durdular. Willy döndü, yanıma geldi. Oblomov'la görüştüğümü, kendisiyle de konuşmak istediğimi söyledim.

"Olur" dedi, sonra arkadaşlarına, "beklemeyin, gidin" anlamında eliyle işaret etti.

Karşılıklı oturduk. Şimdi daha yakından bakıyordum ona. Volker Schlöndorff'un yönettiği *Satıcının Ölümü* filminde **Dustin Hoffman**'ın canlandığı Willy Loman'a tıpa tıp benziyordu. Altmış yaşlarında, gözlüklü, yorgun bakışlı, omuzları çökmüş, hafiften kamburu çıkmış biri. Yaka cebinden çıkardığı bezle gözlüğünü silerken sordu:

"Bana da Oblomov'a sorduklarını mı soracaksın? Dün ona uğramıştım, neler sorduğunu anlattı bana."

"Yok" dedim, "olur mu hiç? Herkesin yaşamı kendince-dir. Hiçbirimizinki birbirine benzemez. Benzer yanlar yok mudur? Olmaz olur mu? Sözgelimi, Oblomov da yaşamda tutunamamışlardan biridir, sen de. O da gerçeklerin çiğ yü-

zünü görmekten kaçınır, düşlere sığınır, sen de. Ama nedenler farklıdır.”

“Doğrusun” dedi. “Düş kurmayan insan yoktur. Alalım şu bizim devi, zekâsı gelişmemiş Lennie’yi. Ne zaman bir araya gelsek düşlediği çiftliği zorlana zorlana anlatmaya çalışır. Bir çiftlik işçisidir o. Düşlerinin sınırı çiftlikte başlar, çiftlikte biter. Benimki öyle mi? Bir satıcıyım ben. Düşlerim de bana göre, daha çok satmaya, daha çok kazanmaya yönelik.”

“Öyleyse senin düşlerin, kişiliğinden kaynaklanmıyor” dedim. “Seçtiğin işin doğasından geliyor. Daha doğrusu o işin zorluğundan, insanı ezen tüketen yanlarından geliyor.”

Şapkasını çıkarıp yeniden giydi. Gözlük camlarını sildi. Söylediklerimi onaylıyormuşçasına başını salladı.

“Aslında işin doğası, bir süre sonra kişinin kendi doğasıyla bütünleşiyor. Böyle bir şey olmadı mı insan sürdüremiyor, bırakıyor o işi. Oysa benim için öyle olmadı. Satıcılığa başlayışımın üstünden bir-iki yıl geçince bu işten başkasını yapamayacakmışım gibi bir duyguya kapıldım. Ölünceye değin sürdürecektim.

Oysa güç bir iştir satıcılık. Günlerce evinden, çoluk çocuğundan uzakta, o kentten bu kente koşturup duracaksın. Arabanın direksiyonundasın, gözlerinin önünden pazarlayacağın kumaşların renkleri uçuşur, müşterilerin insanın içini üşüten yüzleri gelip geçer. Satıştan alacağın yüzdeyi düşünürsün. Arada bir aklın eve, karına, çocuklarına kayar. Hızlanırsın, yol daha bir uzar gözünde. Kimileyin hiç satış yapmadan, satılacakları doldurduğun bavulları hiç açmadan geriye döndüğün olur. Seni yol değil, direksiyon başında saatlerce oturman değil, hiç satış yapmadan dönüşler yorar, tüketir. Müşterilerin yüzlerindeki maskeler yer tüketir seni.”

Willy’yi dinlerken, belleğimde bir şimşeklenme oldu. Kafka’nın *Dönüşüm*’ündeki Gregor Samsa’nın böceğe dö-

nüştüğü zaman seçtiği uğraşı betimleyen sözlerini anımsadım. O da kumaş pazarlamacısıydı, o da arabalarla, trenlerle kentten kente gidiyor, müşterilerine dil döküp satış yapmaya çalışıyordu. Şöyle diyordu işi için:

"Aman Tanrım!" diye düşündü. "Ne kadar da yorucu bir uğraş seçmişim meğer! Günlerim hep yolculuk etmekle geçiyor. İşin bu yanı, mağazalardaki asıl masa başı işine oranla çok daha yıpratıcı, üstelik yolculuğun benim için bir de aktarma trenlerin peşinden koşmak, düzensiz ve kötü yemeklere yargılı olmak, insanlarla sürekli değişen, asla süreklilik kazanamayan, hep içtenlikten uzak ilişkiler kurmak zorunluluğu gibi sıkıntıları da var. Şeytan alsın bütün bunları..."

Willy Loman'la böceğe dönüşmüş Gregor Samsa'nın işlerinden yakınmaları arasında kesişen bir yan bulmuştum. Bir başka kesişen yanları daha vardı: İkisi de birer kurbandı. Gregor Samsa, aile kurumundaki yabancılaştırmanın, birayı yok eden zehirli havanın kurbanıydı; Willy Loman'sa anamalcı (kapitalist) düzenin, gördürdüğü düşlerle otuz yıl kanını iligini emip iş yapamaz duruma düşürdükten sonra ölümün karanlığına savurduğu bir zavallıydı.

Willy anlatımını sürdürüyordu:

"Ben de satış yapamaz duruma düşmüştüm. Bu durum, bir satıcı için ölüm demektir. Bir zamanlar, beni arayan, soran müşterilerimden hiçbirine ulaşamıyordum. Yüzlerce kilometrelik yol kat ediyor, eli boş dönüyordum. Çalıştığım şirket, maaşımı kesmiş, yalnızca sattığımdan alacağım yüzdeye kalmıştım. Eve dönüşlerde karımın hayalini yıkmayıp, ona acı çektirmeyeyim diye bir arkadaşımın elli dolar borç alıyor, kendi kazancımın gibi ona veriyordum. Onurumu kanatıyordu bu hal; yine de, satış yapamayacağımı bile

bile yollara düşüyordum her sabah. Yollara düşmek, düşlere dalmaktı benim için.”

Willy’nin son tümcesi, yollarda düşlere nasıl daldığını karısına anlatırken söylediği şu sözleri yeniden duyuyorum:

Şimdi belki şaşarsın manzarayı fark ettim diye. Öyle ya yıllardır, her hafta yoldayım. Ama oralar öyle güzeldi ki Linda! Ağaçlar öyle sık, güneş öyle ılık ki! Ön camı az araladım. Ilık hava her yanıma sardı. Sonra bir de baktım ki yoldan dışarı çıkıyorum. İnan ki otomobil kullandığımı hepten unutmuşum! Beyaz çizginin öbür yanına geçseydim, sağlam birinin canına kıymıştım. Yeniden yolu tutturdum. Beş dakika sonra yine düşlere dalmışım, az kalsın... Aklıma öyle şeyler geliyor, öyle acayip şeyler geliyor ki!

“Peki, Willy” dedim, “sana bu düşleri kurdurtan ya da gördürten etkenler üstünde durup düşündün mü hiç?”

Cebinden çıkardığı bezle gözlük camlarını sildi. Göldeki kuğulara baktı bir süre. Bakışlarını bana çevirdi, şöyle dedi:

“Düşünmez olur muyum? Burada yaşayan herkes, kim olursa olsun, geçmişinin dışına çıkamaz, onu düşünür, onu anlatır; daha doğrusu, buraya gelmeden önceki yaşadıklarını düşlerinde yeniden yaşar. Zaman zaman bir tür yargılamaya dönüşür bu; kendimizi sorgularız: Ne yaptık, nerede tökezledik, neydi suçumuz? Bu kenttekilerden bunu yapmayan yok gibidir.

Ben de yapıyorum. Kurduğum ama gerçekleştiremediğim düşlerin toprağında eskisi gibi oradan oraya seğirtip duruyorum. Tıpkı bir arabanın siste, yağmurda çalıştırılan silgeçleri gibi düşlerle gerçekler arasında gidip geldiğim o eski günlerde yaşıyorum. Satıcılığın doruğuna çıkacak, çok

para kazanacaktım. Adım, ülkenin her yanında duyulacak, başarım dillere destan olacaktı. Ya oğullarım? İki de saygın, paralı kişiler olacaktı. İki de tuttuğunu koparan, her işin üstesinden gelen, başarıdan başarıya koşan kişiler olacaktı.

Oysa sonunda her şey, düşlediklerimin tam tersi olmuştu. Otuz dört yıllık bir çalışmadan sonra iş gücü tükenmiş, kimsenin yüzüne bakmadığı, düşlerinin yıkıntıları arasında dolaşan tükenmiş bir satıcı durumuna düşmüştüm. Hurda bir araba gibi bir kıyıya atılmışım. Oğullarımsa, biri, kadın kız peşinde, hiçbir şeyi umursamaz biri olup çıkmıştı; ötekiyse hiçbir işte dikiş tutturamayan bir aylak, bir serseri...

Neden böyle olmuştu bu? Buraya gelmeden önceki yaşamımda hiç sormamıştım bu soruyu. Günlerce yanıtını aradım. Sonunda buldum: Ben de, oğullarım da içine doğduğumuz toplumsal düzenin koyduğu başarılı insanı belirleyen ölçütlere uyamamıştık."

Durdu. Gözlüğünü çıkardı, bu kez silmedi, elinde çevirip durdu, yeniden taktı. Öfkeli bir bakış gelip oturmuştu gözlerine. Sordum:

"Peki, neydi uyamadığınız ya da uyum sağlayamadığınız ölçütler?"

Düşündü. Dudaklarını ısırdı. Tınısı öfkenin ateşiyle kavrulmuş bir sesle yanıtladı sorumu:

"Birkaç sözcüğe ya da tümceye sığdırılabilecek türden değildir bu ölçütler. Buna 'Amerikan rüyası' diyenler de var. Bizim açımızdan kısaca söyleyeyim yine de. Bir kez, başarıya ulaşabilecek kişilerin, yırtıcı bir donanıma, karşısındakileri her yola başvurarak kandırma, inandırma gücüne sahip olması gerekiyor. Bu gücü, güzel ve etkili konuşmasıyla beslemesi, pekiştirmesi gerekiyor. Daha da önemlisi, şeytana pabucunu ters giydirecek denli kurnaz, sinsi olması gerekiyor. Korkunç bir yarışa gireceğinin bilincinde olması

gerekiyor; bu yarışta tökezlememek için her türlü fırsatı değerlendirilmesi, geleceği görmesi gerekiyor.

Ne ki, ben de oğullarım da bu niteliklerden yoksunduk. Yoksunluktan da öte bunların ayırımında değildik. Bu yüzden gerçekleri, düşlerin örtüsüyle sarıp sarmalamaya çalışıyorduk. Acımasız bir yarış düzeninde yaşadığımızı bilmiyorduk. Bakın, bu düzenin yasaları üstüne çok düşündüm burada. Yarış, hiç mi hiç bitmiyordu. Yarıştıkça yarışçıların para kazanma, zengin olma, daha çok tüketme hırsları artıyordu. Paranın, zenginliğin sınırı çizilemiyordu.”

Araya girip konuşmasını kestim:

“Ama sen bu düzeni hiç yargılamadın ki” dedim. “Düzen senin posanı çıkarırken, ‘serseri bir gemi gibi düşlerinde sığınacak bir liman aramaya’ çabalarken bile suçlamadın. Karına kızdın, oğullarına öfkelenedin, seni tüketen koşullara bir kez bile başkaldırmadın.”

“O kadar da değil” dedi. “Bizim şirketin patronu Hovard’a nasıl bağırdığımı, nasıl öfkelendiğimi bilmiyor musun?”

“Biliyorum” dedim. “Araba kullanamaz duruma düşmüştün. Yola çıkmaktan korkuyordun. Hovard’a gidecek, New York’ta bir iş isteyecektin. Hovard’ın ad babasıydın sen. Nasıl olsa isteğini yerine getirecek diye düşünüyordun. Gittin. Bir türlü anlatamıyordun isteğini. Onurun, kendini acındırmaya izin vermiyordu. Eski günlerden, babasından söz açtın. Hovard’ın dinlediği yoktu söylediklerini. Seni başından savmaya çalışıyordu; ona, ‘Babandan söz ediyorum! Şu masanın başında birtakım vaatler edilmişti! Bana göreceğim kimseler var diyemezsin, ben bu kuruma otuz dört yılımı verdim, Hovard, şimdi sigorta taksitimi ödeyemiyorum! Portakalı yiyip kabuğunu atmaya benzemez; insandır bu, yemiş parçası değil!’ demiştin. Demiştin ya hiçbir etkisi

olmamıştı söylediklerinin. O gün senin şirketle tümünden ilişkini kesmiş, işten çıkarmıştı seni.

İşten çıkarılmak çok sarsmıştı seni. Oysa o şirkette önemli bir yerin olduğuna inanıyordun. Bir arkadaşına bunu anlatırken, 'Düşün bir kere? Ona ben ad koymuştum, Hovard adını ben düşünmüştüm' demiştin. Arkadaşın, bu sözlerine gülmüş, artık bu tür ilişkileri kimsenin önemsemediğini, her şeyin değiştiğini söylemişti. Ardından da şunu eklemişti. 'Bu dünyada ne satabilirsen sana ondan kazanç var.' Bununla sanıyorum, şunu demek istemişti: Bir satıcı, satabildiği sürece ayakta kalır."

"Haklısın" dedi. "Ben de ayakta duramaz olmuştum, satış yapamıyordum artık. Bu da sinirlerimi bozuyor, tedirginleştiriyordu beni. Karıma kızıyor, çocuklarla söz dalaşına giriyordum. Tedirginin, huysuzun biri olmuştum.

Nerede yanılmış, nerede yanlış yapmıştım? Niye böyle olmuştu bu? Sorular, sorular, sorular... Soruların cehenneminde soluksuz kalıyordum. Yaptığım iki yanlış getirip önüme koyuyorlar, 'bütün suç sende' diyorlardı, 'yaptığın bu iki yanlışta.'

Neler mi yanlışlarım? İlki, kurtuluşum olacak bir fırsatı değerlendirmemiş, tepmişim. Ağabeyim, on yedi yaşındayken Afrika'ya gitmiş, elmas madenlerinde çalışarak yirmi birinde geri gelmişti. Zengindi artık. Bir iş önerisinde bulunmuştu bana. 'Willy' demişti, 'Alaska'dan kereste ormanları satın aldım, bunlara bakacak bir adam gerek bana.' Ardından da şu öğüdü vermişti: 'Kapından dışarı bir adım atsan seni bir kıta bekliyor Willy. Çık kurtul bu kentlerden! Buralarda laftan, saat başına ücretten, mahkemelerden başka bir şey yok. Sık yumruklarını, orada dövüşürsen servet edinebilirsin.'

Ağabeyimin dediğini yapamadım. Hâlâ şu sözleri kulaklarımdadır: 'Kapının dışında yeni bir kıta var, Willy. Zengin olup çıkabilirsin. Zengin.'

İkincisi çok daha kötü bir yanlışlık. İstersen suç da diyebilirsin buna. Anlatırken şimdi bile utanç duyuyorum. Boston'daydım, satıcıların uğradığı bir otelde kalıyordum. Müşterilerimden hiçbirine ulaşamamıştım. Canım sıkılıyordu. Yalnızdım. Sığınacak, içimi dökecek birine nasıl bir gereksinim duyuyordum, nasıl, anlatamam. Oysa bir gün öncesinden eve dönmem gerekiyordu. Büyük oğlum Biff'in bir sınavı vardı. Sınavdan önce öğretmeniyle görüşecektim. Bu sınavda başarısız olursa üniversiteye giremeyecekti.

Bavullarımı indirmek için odama gidecektim ki satıcıların telefon görüşmelerine yardımcı olan kadının, insanın içindeki şeytanı uyandıracak bakışlarla bana baktığını gördüm. 'Hey Willy, gitme, bu gece sana güzel bir masal anlatayım' dedi. Dönemedim, o geceyi tensel günahlar işleyerek kadınla geçirdim.

Tensel günahlarımızın ruhsal günahlara dönüştüğü de olur. Tıpkı benimki gibi. O gece, ben anlatıyorum, kadın kahkahalarla gülüyordu. Kapı çalınmaya başladı. İkimiz de çırılçıplaktık. İlk odasını bulamayan sarhoş bir müşteri sandım. Açmadım; ama kapının çalınışı sürüyordu. Nasıl bilebilirdim ki oğlum sınavda başarısız olacak, hemen dönüp öğretmeniyle görüşeyim diye Boston'a gelecekti. Kapıyı açtım. Oğlumdu. Yakalanmıştık. Ağlamaya başladı. Ne dediysem hiçbirine inanmadı. Okulu da, sporu da bıraktı. Çekip gitti evden. Uzun süre de dönmedi.

İşten çıkarılmıştım. Taksitleri ödeyemiyorduk. Sigortadan ne kadar para alacağımı düşünmeye başladım. Bir ay bile aksatmamıştım. Dirim para etmiyordu; ama ölüm para

edecekti. Yirmi bin dolar az para değildi. Taksitler ödenir, çocuklar da bir iş kurabilirlerdi o parayla...

Sonunda düşündüğümü gerçekleştirecektim; kurduğum düşlerin hiçbirinde başarıya ulaşamamıştım. Bu kez başarılı olacaktım. Herkesin derin uykulara gömüldüğü bir saatte arabayı çalıştırdım, ölümün, karanlığın yüreğine doğru hızla dönüşü olmayan yolculuğa çıktım."

Durdu. O acıklı anın içindeydi sanki. Ölümünün intihar sayılıp sigortanın ödeme yapmadığını, bu son düşünde de yine başarıya ulaşamadığını söyleyemedim ona. Ayrıldık.

Ben biraz daha kaldım Kuğulu Göl'de. Bakıyor ama kuğuların, suyun o dalgın güzelliğini artık göremiyordum.

Willy Loman'ın şu sözü gölün sularında yanıp sönüyordu: "Dirim para etmiyordu, ölüm para edecekti..." Ne ki o da etmemişti.

Willy Loman'ın öyküsüne üzölmüştüim. Onu bu hallere düşüren anamalcı düzenin kirlî oyunlarını düşünüyordum. Bu düzen, acımasız bir yarışın cehennemine atıyordu insanı; kurtuluşu düşlerde aratıyor, düşlerin çekim alanı içinde ezip tüketiyordu. Willy Loman için de böyle olmuştu. Yıllarca düşler kurmuş, kurduğu düşlerin ardından seğırtip durmuştu. Her seferinde gerçeğın dikenli tellerine takılmış, solmuş, yitip gitmişti düşleri. Ölümün dışında sığınacağı başka bir düşü kalmamıştı. Sonunda onun da kapısını çalmış, yaşam sigortasının ödeyeceğı parayı hesaplayarak bilinmezliğın karanlık ülkesine yolculuğa çıkmıştı.

Düşündükçe kurşun gibi bir ağırlık çöküyor üstüme, içim daralıyordu. Yürüsem hafiflerdim belki. Kalktım, Kuğulu Göl'ün öte yakasındaki sokaklardan ilkine girdim. Soğakğın girişine dikilmiş şiir taşının önünde durdum. Ahmed Arifin şu dizeleri işlenmişti taşā:

*Binlerce yıl sağılmışım,
Korkunç atlılarıyla parçalamışlar.
Nazlı, seher-sabah uykularımı.
Hükümdarlar, saldırganlar, haydutlar,
Haraç salmışlar üstüme.
Ne İskender takmışım, ne şah ne sultan
Göçüp gitmişler, gölgesiz
Selam etmişim dostuma
Ve dayatmışım...
Görüyor musun?*

Kentin bu yakası daha yeşillik. Evler, yayvan yapraklı, kalın gövdeli ağaçların arasına gömülmüş. Ağaçlara bakıyorum; çınara, atkestanesine benzeyen yanları var ama yaprakların rengi çok değişik, yeşille kızıl karışımı bir renk. Bildiğim ağaçlardan değil; belli ki bu kente özgü. Dallarında cıvıldaşıp oynayan kuşlar da öyle. Renk renk, çeşit çeşit; öteni de var, ötmeyeni de. Şu mavi kuyruklu, yeşil göğüslü kuşları daha önce hiçbir resimli kuş atlasında bile görmemiştim, muhabbet ya da arıkuşunu anımsatan görünüşleri var. Puhu kuşunu, kumruyu, ağaçkakını akla getiren öteki kuşlar, alt dallara tünemiş, gündüz uykusuna yatmışlar.

Buraya geldikten sonra bir alışkanlık gelişti bende; evlerin önünden geçerken duruyor, duvarlarındaki resimlere bakıyorum, onlardan içlerinde oturanları kestirmeye çalışıyorum; ama çoğu kez yanılıyorum. Yanılmam doğal bir bakıma. Belleğimde iz bırakmış kurmaca kişilerin sayısının, kentte yaşayanlarınkinin yanında sözü mü olurdu?

Yürümek iyi gelmişti. Üstüme çöken ağırlıktan sıyrılmıştım. Dura dinlene yürüyor, yanımdan gelip geçenlere bakıyordum. Karşı yönden iki kadın geliyordu. Biri yaşlıca, uzun boylu, saçları apak; ikincisi, kısa boylu, tıknaz, genç. Arada bir duruyor, bir şeyler anlatıyorlardı birbirlerine. Ne anlatıyorlardı? Meraklanmıştım. Geldiler, az ötemde yine durdular. Kulak kesilmiştim.

“Cesaret Ana, ne acılar çektim, ne acılar... Anne olmak istiyordum. Bunun ne demek olduğunu bilirsin, yanıp tutuşuyordum bu istekle, içim kavruluyordu. Kocam olacak o adam, anlamıyordu bunu. Çorak bir toprağa dönüştürmüştü beni; sonunda dayanamadım, öldürdüm onu.”

Yürümeye başladılar yeniden. Arkalarından bakıyordum. Kimdi bunlar? Belleğimin yardımına gerek kalmadan kolayca bulmuştum. Uzun boylu, yaşlı olanı, Bertold

Brecht'in Cesaret Ana ve Oğulları adlı yapıtının başkişisiydi. Kısa boylu, esmer tenlisiyse **Federiko García Lorca'nın Yerma'sı**.

Sokağın bitimine gelmiştim. Başka bir sokağa sapacakken köşedeki evi görünce durdum. Ağaçların arasına gizlenmiş dev bir kuş yuvasını andırıyordu. Kim oturuyordu bu evde? Soru, duvarlarındaki resimlerin önüne götürdü beni.

Ön duvara boydan boya dört resim yapılmış. Aralarında konusal yönden bütünleyici bir yan yok gibi. Her biri ayrı ayrı tasarlanmış. Baktıkça şaşıyorum, bunları daha önce bir yerde görmüş gibiyim; ama nerede?

İlki, Âdem'le Havva'nın cennetten kovuluşunun resmiydi. Bir yanda Havva, öteki yanda Âdem; ikisi de çıırılçıplak, ikisinin de önü birer incir yaprağıyla gizlenmiş. Ayaklarının dibinde kelebinden çözülmüş, ağzında çiçek tutan kalın, boz bir yılan görülüyor. Gözler ıslıl ıslıl. Tepelerinde ak bulut yığınlarının dolaştığı gökyüzü.

İkincisi Hazreti Ali'nin resmi. Renkler de, görüntü düzenleri de ilk resimden çok farklı; belli ki ayrı fırçalardan çıkmış. Hazreti Ali, çölün ortasında, kendi ölüsünü yüklediği deveyi yularından çekiyor. Hazreti Ali'nin iri, siyah gözlü, çangal bıyıklı yüzünde, çok acı çekmişlere özgü derinlikli bir gülümsemenin bulutu dolaşıyor. Devenin iki yanında ona eşlik eden her biri kırlangıç büyüklüğünde mavili, sarılı, pembeli, yeşilli kelebek ordusu...

Üçüncüsü, masallarda, söylencelerde değişik biçimlerde anlatılan bir ejderha resmi. Baş, bir kez bakanın, kolay kolay gözünü alamayacağı kadar büyüleyici güzellikte bir kadın başı; kuyruğuysa pullarından renkli ışıkların yayıldığı, sırtlarında siyah benekli uğurböceklerinin konup kalktığı geniş bir alanı kaplıyor.

Sonuncu resme, ötekilerden daha geniş bir alan ayrılmış. Sarıların, morların içinde uzanıp giden, sırt sırta vermiş dağlar görünüyor. Dağların ışıklı, sivri tepeleri, nerdeyse gökle kucak kucağa... Bunlardan birinin doruğunda, şaha kalkmış, başı bulutlara değdi degecek bir at duruyor.

Atı görünce resimleri nerede gördüğümü anımsadım. İnce Memed eşkıyalığı bıraktığı günlerde kendine yeni bir ev almıştı. Ev dayanıp döşenirken bu resimler de seçilmiş, evin bir odasına asılmıştı. Siyah-beyaz, camlı, çerçeveli resimlerdi. Duvardakilerse, onların renklendirilmiş, ayrıntılarla zenginleştirilmiş geniş oylumlu biçimleriydi. Öyleyse burada oturan İnce Memed'di. Yanılmamıştım.

"İnce Memed'i mi arıyorsunuz?" diye sordu bir ses.

Sesin geldiği yöne döndüm; uzun boylu, esmer tenli, delici bakışlı bir çift mavi göz, yanı başımda durmuş bana bakıyor. Bir kez daha, hem de bir kez daha çok şaşırdım. Bu gözleri tanıyordum. *İnsan Yüreğine Yolculuk* kitabımı yazarken benimle söyleşime gelen kahramanlardan biriydi. **Joseph Conrad**'ın *Karanlığın Yüreği* adlı romanının başkışisi Kaptan Kurtz'du.

"Kurtz" dedim, "tanıdın mı beni? Kitaplığıma gelmiş, bana yaşamındaki o korkunç dönüşümü anlatmıştın."

Bir ışıklanma oldu bakışlarında, anımsamanın gölgesi gelip geçti yüzünden. "Evet" anlamında başını salladı. "İnce Memed'e söyler misin, Kurtz" dedim, "yarından sonra onunla görüşmeye geleceğim."

Arkasından baktım, bir yere geç kalmış gibi koşarcasına yürüyordu. Böyle biriyle nasıl arkadaş olmuştu İnce Memed? Aralarında bir benzerlik var mıydı? Bu soru takıldı kafama.

O gece ve ertesi gün İnce Memed'in serüveni üstüne düşündüm. Bir dörtlükten iki dize vardı romanın başında:

*Duvarın dibinde resmim aldılar
Ak kâğıt üstünde tanıyın beni*

Kim bilir benim gibi kaç kişi, ak kâğıt üstünde tanımıştı İnce Memed'i? Kim bilir kaç kişinin belleğinde yer tutmuştu İnce Memed adı? Ya onun kişiliğini biçimlendiren koşullar, doğal, toplumsal iklim üstüne düşünenler? Yabancılar bir yana Pertev Naili Boratav'dan Berna Moran'a; Fethi Naci'den Altan Gökalp'e nice ad gelip geçiyordu belleğimden. Bunlardan Yaşar Kemal'in yazınsal coğrafyasını en kuytu köşelerine değin dolaşmış, dilsel haritasını inceden inceye çıkarmış Feridun Andaç'ın *Yaşar Kemal'in Sözlerinde Yaşamak* kitabında söylediklerini anımsadım. Bir büyük "destan kahramanı"ydı İnce Memed; yaratıcısını evrensel romancılar katına çıkaran bir karakterdi. Yoksulluğa, ezilmişliğe, baskıya, zulme başkaldırışın ateşini yakanlardandı.

İyi de, bu tür betimlemeler de yine ak kâğıt üstünde söylenenlerin ürünü değil miydi? Oysa biraz sonra yüz yüze gelecektim onunla. Heyecanlıydım.

Evinin önünde beni bekliyordu. Avluda, dalları sık örgülü, kalın gövdeli bir ağacın altına karşılıklı oturduk. Görünüşü, belleğimde yarattığım İnce Memed imgesine hiç mi hiç benzemiyordu. İri yarı, dev gibi biriydi belleğimdeki; oysa karşımda duran, kısa boylu, geniş omuzlu, ince yapıydı; etsiz, kemikli bir yüzü vardı; bakışlarında yoğun bir ürkü, hüznün...

"Memed" dedim, "Kurtz, söyledi mi sana geliş nedeni mi?"

"Yok, hayır, söylemedi; ama kentteki kimi kişilerle görüşmeler yaptığını epeyce önce duymuştum" dedi.

"Kimden?"

"İda'dan. Belki biliyordur, bizim burada zaman zaman herkese açık toplantılar yapılır. Bunlardan birine, ko-

nusu 'Çocukluk Günlerimiz' olana gitmiştim. Salon kalabalıktı. İda, Yahudi olduğunu öğrendiği gün, çocukluğunun nasıl solduğunu, nasıl cehenneme dönüştüğünü anlatıyordu. Acılarla, korkularla geçen bir çocukluktu onunki. Toplantı bitiminde birkaç kişi kalmıştık yanında; senden söz etti bize, evine gitmiş konuşmuşsun onunla. Konuşacağın başka kişiler de varmış. Bunları ondan öğrendim ama bana geleceğini bilmiyordum."

"Peki, Memed" dedim, "sen, İda'nın yerinde olsaydın, neler söyledin dinleyenlere?"

Gözlerinin çakımında bir kıpırdanma, bir ışıldama oldu.

"Neler mi söyledim?" dedi. "Çok daha acıklı şeyler. Bir kez İda, Yahudi sözcüğünün ağırlığı altında eziliyor; Yahudiliği anlaşılacak diye korkular içinde geçiyor çocukluğu... Benim çocukluğum çok farklıydı. Romanımdan da bileceksin, birbirinden acımasız iki düşmanın kucasına doğmuşum ben: Abdi Ağa ve çakırdikenleri. Abdi Ağa, doğduğum köyün sahibiydi; biz de kullarıydık onun. Tanrıdan değil, ondan korkardık. Döverdi, söverdi, aç bırakır, her kötülüğü yapardı. Çakırdikenleriye Abdi Ağa'nın içindeki kötülüğün dışı vuruşuydu sanki. Ürünü korumak için yoldardık; ellerimiz kan içinde kalır, el olmaktan çıkardı.

Köyde herkes, 'İbrahim'in yetimi' der, acıyarak bakardı bana. Abdi Ağa'nın dilindeyse 'Sefil İbrahim'in piçiydim. Babamla aralarında bir şeyler geçmiş, bu yüzden düşmanlık beslerdi bize.

Bir gün anamla tarlaya gitmiştik. Ot ayıklıyorduk. Bir çobanaldatan kuşu konmuştu yanıma, çocukluk işte, peşine düştüm. Gitti, tam tarlanın kıyısındaki dar yola kondu, sürünerek kuşa yaklaşıyordum ki Abdi Ağa, atıyla karşıma çıktı. At ürktü, silkeleyip üstündekini yere fırlattı. Öfkeden kudurdu Abdi Ağa. Donmuş, kalmıştım. Geldi, hışımla sol böğrüme

bir tekme attı, soluğum kesilir gibi oldu, ağlamaya başladım. Anama da bağırdı çağırdı; sonra atına binip defoldu!

Anam, ardından, "Geberesi, ayakları kırılası, kan içici, sen de Allah'ın hışmına uğrayasın!" diye ağlayarak ilençler yağdırdı. Çocuktum ama köyde Abdi Ağa'ya yapılan ilençleri, onun zulmüne uğrayanların yakınmalarını anlıyordum. Herkes ölümden korkar gibi korkuyordu ondan. Eziliyor, haksızlığa uğruyor ama kimse ses çıkaramıyordu.

Abdi Ağa'nın o gün bana attığı tekme içimde nefrete dönüşmüş, çocuk yüreğime yerleşmişti. Bir kez de çift sürüşümü beğenmemiş, tokatlamıştı beni. Onun çirkin yüzü rüyalarımın giriyor, beni kovalıyor, soluk soluğa ağlayarak uyanıyordum.

Beni tokatladığı gündü. Adamlarından biri, bir köyden söz etti. O köy bizim Değirmenoluk gibi değilmiş. Abdi Ağa'sı da yokmuş, çakırdikenleri de. Aklım varsa gitmeliymişim o köye. Bir an önce kaçıp kurtulmalıymışım Abdi Ağa'nın cehenneminden..."

Durdu. Elleriyle yüzünü sıvazladı. Ellerine bakıyordum, tetik çeken, kara kıllı, kaba ellere hiç mi hiç benzemiyordu.

"Ağası, çakırdikenleri olmayan o köye kaçmayı kafama koymuştum. Hiç kimseye haber vermeden kaçacaktım. Günlerce bu kaçma düşüyle yatıp kalktım. Sonunda düştüm yollara; buldum o köyü. İyi bir adam, evinin kapısını açtı bana, yedirdi, içirdi; korkularımdan soymaya çalıştı beni. Çoban durdum ona; ama Abdi Ağa'nın hayali hiç terk etmiyordu beni, bir de anamın ki... Ekinlerin biçilme zamanı gelmişti. Anacığım ne yapıyordu bir başına? Benim kayboluşuma kim bilir nasıl üzülmüştü? Bunları düşünüyor, içime akıtıyordum gözyaşlarımı.

Kimi günler hayvanları otlağa salıyor, yüksekçe bir tepeye çıkıp bizim köye bakıyordum. Bu tepenin eteğinde ekin

biçen Abdi Ağa'nın adamlarından biri görmüş beni. Söylemişler, kaçtığım köyden alıp Abdi Ağa'ya götürdüler. Korkudan dizlerimin bağı çözölmüştü, titriyordum. Kim bilir nasıl öldüresiye dövecekti; ama dövmedi, dövmedi ya daha beterini yaptı, kulağımdan tutup anama götürdü.

'Döne, Döne, al şu uğursuz piçini, bir daha böyle bir şey yapmasın bu it, yaparsa dirisini değil, ölüsünü görürsün' dedi."

Sesi karıncalanmıştı. Elini kıvrıcık saçlarının arasında gezdirdi. Bakışlarındaki ürkek, hüznü hava gitti, yerine romanında sık sık yinelenen gözlerine iğne ucu gibi bir pırlıttı geldi oturdu. Sonra şöyle sürdürdü sözü:

"Köyden kaçtığım için Abdi Ağa dövmemişti beni. Bir başka planı varmış meğer. O yıl yarıcı payımızı vermedi, aç bıraktı bizi. Köylülerin bize yardımını yasakladı. Kimi günler aç giriyorduk yatağa; açlıktan değil, öfkemden uyku tutmuyordu beni. İçim içimi yiyordu. Bu ne gaddarlıktı. Sonunda Abdi Ağa bir çuval buğday karşılığında ineğimizi aldı elimizden. İneğin elimizden alınışını da hiç unutamam. Anam boynuna sarılmış, 'kara gözlüm, kara gözlüm' diye öpüp ağlamıştı. Beni yitirse ancak bu kadar acı duyardı. Bütün gece uyudu uyandı, ilençlerin en zehirlisini savurdu Abdi Ağa'ya.

Nesini anlatayım? Acılar, sızılar, yokluklar içinde büyüdüm ben. Elbette İda gibi, güzel sözlerle anlatamazdım bunları; o okumuş yazmış biri, bense ne okuma bilirim ne yazma. Eşkıyalığı bıraktığım günlerde Muallim Zeki Nejat öğretmeye kalkmış, adımı yazmayı bile öğretmişti, yarıda kaldı."

"Okuma yazma bilmiyorsun ama bu kentte yaşayanların çoğunda olmayan bir yanın var" dedim. "Sen, doğanın, dağların dilini biliyorsun. Bak, yaratıcın senin o yanın için ne diyor."

Doğadaki her parçayı kokusundan tanır, bilirdi. Bir ağacı, bir kuşu, karınca körelerini, arı peteklerini, bir kayayı, bir pınarı, bir suyu, kuş yuvalarını, o yuvada hangi kuşun kaldığını, hangi otun bittiğini hep kokularından bilirdi. Gece karanlığında bir yoldan, bir ormandan, bir tarladan geçerken kokularından yöresinde ne bitmiş, ne ekili bilebilirdi. Dağların kendine has bir kokusu vardı. Çukurova'nın da kendine has bir kokusu var.

Yüzünü bir gülümseme esintisi yalayıp geçti. Kafama takılan soruyu dayanamadım sordum:

“Kurtz, öyküsünü anlattı mı sana? Onunla arkadaş olmanda bunun payı var mı?”

Gözlerini, altında oturduğumuz ağacın dallarına dikti. Üst dalların birinde alacalı bulacalı bir kuş bizi dinliyordu sanki. Memed, bir kuşa baktı, bir bana, sonra;

“Kurtz mu? O, öyküsünü anlatmayı sevmez hiç” dedi, gerisini getiremedi. Bir ses girdi araya. Tanıdığım, her boğumunda heceleri sündüre sündüre vurgulayan tok, öfkeli bir ses:

“Yanılıyorsun” dedi. “Hem de çok yanılıyorsun. Memed’le Kurtz arasında eylemsel bir benzerlik kuramazsın. Onların amaçları da ayrıdır, kişiliklerini biçimlendiren koşullar da. **Joseph Conrad**, Kaptan Kurtz’u, sömürgeciliğin Afrika’nın karanlık yüreğine uzanan kanlı eli olarak yarattı. Kazanç tutkusunun, uygar diye nitelendirdiğimiz kişilerin nasıl vahşileştirdiğini göstermek için yarattı, korkunun içine attı. Bu yönden sayrıl bir tiptir Kurtz; korktuğu için, çevresine korku salmak için vahşi dedikimiz o masum insanları nedenli nedensiz öldürdü, rezilce işler yaptı; kısaca insanlığını yitirdi, acımasız biri oldu. Öldürdükçe öldürme bağımlısı kesildi, öldürmeden duramaz oldu, çevresindeki-

leri korkunun karanlığında tutmak için öldürdüklerinin kafalarını direklere geçirip sağa sola diktirdi.”

Ses, giderek sertleşen, ısırtıcı bir tonla;

“Nasıl yaparsın böyle bir karşılaştırmayı. İnce Memed’in bir kılı bile Kurtz denilen o pislige benzemez” dedi. “Her eylemini mecbur olduğu için yapmıştır; sık sık yinelediğim gibi *mecbur insan*’dır o... Mecbur insan, yüreğinin sesini dinleyendir. Haksızlıklara, eşitsizliklere başkaldıran insandır. İnce Memed için de böyledir bu; kimi öldürdüyse mecbur olduğu için öldürdü. Keyif için, para pul için tek kişiyi öldürmemiştir. Hiçbir çocuğa, hiçbir kadına dokunmamıştır. Yoksulların yanında; onları sömüren, ezen ağaların, beylerin karşısındadır. Varsıllardan alıp yoksullara dağıtandır. Bu yönden Köroğlu’yla, Çakırcalı’yla kan bağı vardır onun.

İnce Memed’in bu soylu eylemi, varsıllardan alıp yoksullara dağıtması üstüne çok şey söylendi, çok şey yazıldı. Onun, dünya yazınında söylencesel kimlik kazanmış Robin Hood, Billy the Kid, Jesse James gibi kahramanlarla akraba olduğunu öne sürenler oldu. Doğrudur. Ama kazanma hırsıyla insanlığını yitirmiş, öldürme bağımlısı, sömürgeciliğin kanlı eli Kaptan Kurtz’la asla karşılaştırılmaz, asla!..”

Ses kesildi. Bu, birçok kez yüz yüze geldiğim Yaşar Kemal’in yaşlanmayan, öfkeli gür sesi idi. Kafamdan geçenleri sezmiş, kızmış gibiydi. Memed’e baktım, gülerek girdi söze:

“Bu sesi hep içimde duydum, ona uydum” dedi. “Ancak değişik biçimlere bürünüyordu. Kimileyin Hürüce Ana’nın ya da Anacık Sultan’ın sesi oluyordu. Mecbur olduğum anların, durumların ibresi gibiydi bu ses. Sözgelimi Abdi Ağa’ya duyduğum nefret dağlar gibi büyümüştü içimde. Taşıyamıyor, ağırlığı altında eziliyordum. Bundan kurtulmanın tek

yolu vardı: Abdi Ağa'yı öldürmek. İçimdeki ses buyurdu, 'öldür' dedi, öldürdüm.

Her şey Abdi Ağa'yı ve yeğenini öldürmemle başladı. Yazgımın akışını bu olay belirledi. İçimdeki kin dağı az da olsa erimişti; ama dinginliğe kavuşamamıştım. Kişisel öcümü almıştım, almasına; oysa içimdeki ses şöyle diyordu: 'Bir Abdi Ağa'nın ölümüyle yaz gelmez Dikenlidüz'e. Bir Abdi Ağa gider, ondan daha zalim, ondan daha acımasız gelir.' Ne yapmalıydım öyleyse? 'Düzene, ağalık düzenine savaş açmalısın' diyordu, 'halkın yaşamını zehir eden beylere, ağalara karşı...' Ben de öyle yaptım, başkaldırdım, mecburdum buna."

"Peki Memed" dedim, "Abdi Ağa'dan sonra, Abdi'nin zalim kardeşi Hamza'yı, Çiçekli Mahmut Ağa'yı, Ali Sefa Bey'i, Şakir Bey'i öldürdün. Öldürdükçe beylerin, ağaların yüreğine korkular saldın. Nasıl bir sonuca ulaşacaktın bununla? Değiştirebilecek miydin düzeni? Bu soruları hiç sordun mu kendine?"

Durdu, düşündü. Kemikli yüzünü sıvazladı.

"Sorduğum oluyordu arada bir. Soruma yanıt ararken umutsuzluğa düşüyordum. Birkaç beyin, ağanın öldürülmesiyle bu acılı düzen değişmezdi. Eski ağalar, beyler gider, yerlerini yenileri alırdı. Böylece sürüp giderdi bu düzen. Ama umutlandığım günler de oluyordu. Halk, ermişlik katına çıkarıyor, doğaüstü niteliklerle donatıyordu beni. Düşlerini, özlemlerini eyleme dönüştüren bir kurtarıcıydım onlar için.

Köylerde adlarını değiştirip 'İnce Memedlik' oynayan gençler vardı. Çeteler oluşturunuyorlardı kendi aralarında. İnce Memed bir yerde değil, bin yerdeydi artık. İzimi sürenler, şaşkına dönmüştü. Aynı saatlerde birkaç yerde görüldüğüm oluyordu.

Konakladığım, saklandığım köylere gelen jandarmalar, onlara acımasızca davranıyorlardı; çocuk kadın, yaşlı genç

ayrımı yapmadan dayaktan geçiriyorlardı. Benim yüzümden katlanıyorlardı buna. Onca dayağa karşın izimi buldurtacak tek sözcük çıkmıyordu ağızlarından. Bu, beni hem coşku-landırıyor, hem de üzüyordu.

Tüm köylüler böyle miydi? Hayır! Beni jandarmaya teslim etmek isteyenler de vardı; silahını kapıp ardıma düşenler de... İnanır mısın bunlar değil ama beni sevgiyle kucaklayanların, evlerinin kapısını bize açanların hali üzüyordu."

Yeniden ara verdi konuşmasına. Gözlerini yummuş, bir şeyler anımsamaya çalışıyordu:

"Romanımı okurken görmüşsündür" dedi, "gözyaşı döktüğüm yer çok azdır. Acı da, sevgi de kolay kolay gözyaşına dönüşmez bende. Ama o günü hiç unutamam. Tanınmamak için molla cüppesi giymiştim. Eşkıyalığı bırakacak, bir köye yerleşecektim. Yanımda Müslüm çocuk da vardı. Günlerdir dağ bayır yürüyüp durmuştuk. Aç, yorgun ve uykusuzduk. Yol üstündeki köylerden birinde bir evin kapısını çaldık. Yaşlıca bir kadın açtı kapıyı, 'Buyur, Hoca Efendi' diyerek içeri aldı bizi. Kadının oğlu da aralarında, köydeki tüm erkekler silahlanmış, 'İnce Memed avı'na çıkmışlardı. Cübbemi çıkarıp da üstümdeki fişeklikleri görünce beni de onlardan, İnce Memed'in ardına düşenlerden biri sandı. Delie döndü kadın. Beni ağlatacak sözler söylüyordu:

İnce Memed size ne yaptı oğlum? Avradınızı mı aldı elinizden, bacınızın başına mı çöktü? Abdi Ağa'yı öldürdü, o zalim, yedi köyün düşmanı kan içici Abdi Ağa sizin neyiniz olur da, onun öcünü almak için silahlандınız da İnce Memed'i öldürmeye gittiniz? Abdi öldü de tüm şu Tôros dağları bir dinsiz imansızdan kurtulduk, diye, dağlara taşlara ateş vererek bayram etmedi mi? Ali Safa'yı öldürdü diye yerinden yurdundan olmuş Vayvay köyü geri baba ocaklarına

dönmediler mi? Yüz adamın kanlısı, kan içici, fıkara celladı Çiçekli Mahmud Ağa'yı öldürdü de bütün bir Çukurova şadlık şadımanlık eylemedi mi? (...) Oğullarım, oğullarım, bir tek adamı bin beş yüz bin, beş yüz bin köylüyle, atınan, itinen böyle sabi çocuklarının kıştırıp öldürmek kolay, İnce Memed ölmez ya... (...) İnce Memed olmak zor, İnce Memedlik zor yavrularım. Beni dinle oğlum, iyi ki bıraktın da geldin İnce Memed'i kovalamayı.

Dedim ya düşmanlıklar değil ama sevgiler ağlatır beni. Zeynep kadını dinledikçe gözyaşlarımı tutamadım. Sonra da İnce Memed olduğuma onu çok zor inandırdım, 'Hadi oradan' diyordu, 'sen kim, İnce Memed kim? Hiç ağlar mı İnce Memed? Sen avratlar gibi zırıl zırıl ağlıyorsun' dedi."

Sözünü kestim:

"İyi de Memed" dedim, "sevgiler, övgüler de bunaltır insanı. Böyle anların oldu mu hiç?"

"Olmaz mı? Oldum olası utangaç biriyimdir ben. Biri, yüzüme dikkatlice baksa kızarır, bozarım. Hele övgüye, yüceltmeye hiç dayanamam; söylenenleri dinlerken kan ter içinde kalırım, ne yapacağımı bilemem. Bu yüzden Âşık Deli Veli'nin gönlünü kırmış, küstürmüştüm. O ânı düşündükçe nasıl üzülürüm nasıl, anlatamam. Bir yaradır içimde. Âşık bu, över de yerer de.

İlyas Çavuş'un köyüne sığınmıştık. Akşamdı, köylüler, Çavuş'un evine toplanmıştı. Tek tek beni ve arkadaşlarımı kucakladılar. Bir başka türlü bakıyorlardı bana. Bakışlarındaki sevginin, sevecenliğin ağırlığını duyumsuyordum. Derken Âşık Deli Veli ortaya çıktı, saziyla çalıp çığırmaya başladı. 'İnce Memed' türküsünü söylüyordu. Beni övüyor, göklere çıkarıyor, albayları, kumandanları yerin dibine batırıyordu. Dinleyemiyordum. Oluk oluk ter akıyordu yü-

zümnden, sırtımdan. Dayanamadım, 'N'olur, susturun şunu' dedim. Deli Velî kızdı köpürdü, çekip gitti."

İnce Memed'in anlattıklarını dinlerken Âşık Deli Velî'nin hayalî belirdi gözlerimin önünde. Karlara bata çıka yürüyor, bir yandan da şöyle diyordu:

Ulan ahmaklar, bu bir kımık çocuktan da İnce Memed olur mu, İnce Memed dediğin de dağ gibi bir yiğittir. O, Hazreti Ali, Zaloğlu Rüstem, Koç Köroğlu gibi. Kimse bana bu oğlanı İnce Memed diye yutturamaz. İnce Memed dediğin de dağ gibi uşak, beline bağlamış da demirden kuşak. O yürürken yer sallanır, çiçekler açar sevincinden. Sular akmayı durdurur, saygısından. Yüce göklerin kartalları divan durur karşısında. Ölü atlar dirilir yüzü suyu hürmetine. Kırklar, yediler onu meclisine alırlar. Bırıkları çangal çangaldır. İri, ela gözlerinden kıvılcımlar saçar. O, yoksulun ekmeği, umarsızın umududur.

"Övgüye, yüceltmeye dayanamadığım gibi gözyaşlarına da dayanamazdım. Nedense eşkıya dendi mi kan döken, acımasız, yüreği taşlaşmış kişiler gelir akla. Oysa ben onlardan değildim. Acı çektiren değil, acı çekendim. Yoksulların, haksızlığa uğramışların, ezilenlerin acısını yüreğimin derinliklerinde duyardım. Benim bu yanıma en iyi anlayan, daha doğrusu bana da anlatan Öğretmen Zeki Nejat oldu.

Eşkıyalığın giysilerini çıkarmış, kasaba yakınında bir köye yerleşmiştim. Seyran da, Hürü Ana da yanımdaydı. Turunçlar arasındaki evimizde çok mutluyduk. Arada bir kasabaya inerdim; indiğimde kasabanın ileri gelenlerinin arasına katılırdım. Yeni bir yüzdüm onlar için, Abdülselam Hoca'nın yeğeniydim. Konuşmaz, konuşulanı dinlerdim. Tek konuları vardı: İnce Memed! Çoğu, bir düşman, düzen yıkıcı, halkı ayaklandırmaya çalışan biri sayıyordu onu, hak-

lı bulan tek kişi Öğretmen Zeki Nejat'tı. Bir defasında şöyle demişti onlara: 'İnce Memed'i halk yüceltti, onu evliya, peygamber seviyesine getirdi. Demek ki buna ihtiyaç var. Demek ki biz halkın ihtiyacını karşılayamadık. Ona zulmettik. Onu hâlâ insandan saymıyor, aşağılıyoruz. O da başkaldıran birini bulursa kendi adına, kendinden birini bulursa onu koruyor, evliya yapıyor.'

Zeki Nejat'ı dinledikçe ona kanım kaynadı; aramızda bir dostluk oluştu. Bana okuma yazmayı öğretecekti. Başladık, adımı yazmayı öğretti ilkin. Fakir fukara dostuydu. Ne ki kimliğimi açıklamamıştım ona. İnce Memed olduğumu öğrenseydi kim bilir ne yapardı.

Zeki Nejat, beylerin, ağaların kurduğu düzene karşıydı. Düşündüklerini dobra dobra söylerdi. Hele çeltikçilerin başı, Çukurova beylerinin en zalimi Şakir Bey'in yasaları çiğneyişine, binlerce çocuğun sıtmadan kırılıp ölüşüne isyan ederdi. Bu Şakir Bey, ölüm saçan bir kara buluttu kasabanın üstünde. Aklına koyduğunu yapar, istediği kişiyi öldürtebilirdi. Geçmişte de birçok kişiyi öldürtmüştü."

Konuşmasını kesip sordum:

"Peki, halktan, Şakir Bey'in bu tutumuna karşı çıkan olmadı mı? Bebekleri ölen analar, babalar hiç mi tepki göstermedi?"

"Hayır" dedi, "tersine el pençe divan duruyor, onun çeltik tarlalarında ırgatlık ediyorlardı. Gırtlaklarına kadar batağın, çamurun içindeydiler. Üstelik paralarını da ödemiordu Şakir Bey. Zeki Nejat çok üzülüyordu bu duruma. Olanların insanlıkla da, işadamlığıyla da bağdaşmadığını söylüyordu. Sonunda korktuğum oldu, Şakir Bey, Zeki Nejat'ı öldürttü.

Zeki Nejat'ın cenazesine hiçbir köylü, hiçbir ırgat katılmamıştı. İçimdeki kurt uyanmıştı. Şakir Bey'i öldürmedikçe bu kurt kemirip duracaktı içimi. Ya ırgatlar, onların suskun-

luğu, o da eziyordu beni. Bir görsem ki haklarını vermeyenin üstüne yürüyecek, başkaldıracaklar, kaç gündür sürdürdüğüm suskunluktan, vicdanıma çöken ağırlıktan kurtulacaktım. Sonunda beklediğim oldu.

Yağmurlu bir gündü, kasabadaki meydan kahvesinde oturuyordum. Irgatlar toplandılar. Suskundular. Birden bir dalgalanma oldu, dört kola ayrıldılar. İlkın Şakir Bey'in konağına saldırdılar, sonra başka konaklara. Öğleye değin sürdürdüler saldırılar. Sonunda jandarmalar gelince dağıldılar. Şakir Bey kaçmıştı, kaçsın, nasıl olsa ölümü benim elimden olacaktı.

Günlerdir kasabanın sokaklarında çamurlar içinde sersefil dolanan, kapı önlerine çöküp bekleyen ırgatların başkaldırısına çok sevinmiştim. Demek insanoğlunun özünde bir başkaldırı damarı vardı. Bu sevinçle hızla tamamladım hazırlıklarımı, Seyran'la da, Hürü Ana'yla da vedalaşıp ayrıldım. Şakir Bey'i öldürdüm önce, sonra dağların yolunu tuttum.

İnsan, başkaldıran varlıktır. Söz biraz uzayacak; düşte miydi yoksa gerçek mi, tam ayıramıyorum. Ama Ferhat Hoca'nın başkaldırı üstüne söyledikleri yüreğime kazınmıştır:

İnsan kendine, kendi yüreğine, kendi korkusuna toptan başkaldırmadıkça insan soyu bundan da beter olacak, aşılanacak, zulüm, korku iliklerine işleyecek, insanlıktan çıkacak, bir solucandan daha mutsuz olacak. Solucanın gözü yok, kulağı, ağzı, dili yok, insanın var. İnsan soyu başkaldırmayı, yemek, içmek, yaşamak, uyumak, çocuk yapmak gibi bir yaşama biçimi yapmazsa bugünden de bin beter olacak, içi boşalacak, duymayı, düşünmeyi, sevmeyi, sevişmeyi, dostluğu, arkadaşlığı, göğün, yerin, kurdun, kuşun, akarsuyun, tanyerindeki ışığın yürekteki sıcaklığını unutacak. Allah buyurdu ki ben sizi yarattım ki başkaldırasınız, siz beni

dinlemediniz, önce kendinize, sonra başka insanlara, sonra her şeye, her şeye boyun eğdiniz, ne buldunuz, ne öğrendinizse, ne yarattınızsa hepsi boyun eğme üstüne oldu... Boyun eğmeyenleri, lanetlediniz, öldürdünüz.

Şuna inanmıştım: Boyun eğmeyi, yaşama biçimi olmaktan çıkarmadıkça gerçek anlamda tam insan olamayız."

Durdu. Ellerini yıkıyormuş gibi ovalamaya başladı. Elllerine bakıyordum; kısa, ince parmaklı, yumuk çocuk elleri gibiydi. Hiç de insan öldürecek ellere benzemiyordu. İçimden geçenleri anlamış gibi şöyle dedi:

"Gerçekte insan öldürmeye alışamadım ben. En zalim, en gaddar ağaları, beyleri öldürdükten sonra bile bir bulantı duymuşumdur içimde. Kimi günler, bir kayaya sırtımı dayar, silahımı bacaklarımın arasına alırdım. Bakardım ıslıl ıslıl renkli bir kelebek ya da uğurböceği gelir, namlunun üstüne konardı. Bir hoş olur, yaptığım işten soğur gibi olurdum. Bunu kendisinden çok şey öğrendiğim eşkıyaların bilgisi Ferhat Hoca'ya açmıştım. Şöyle demişti: 'Doğrudur. İnsan her şeye alışır da adam öldürmeye alışmak bir müşkül halidir. İnsanın her zaman yüreğinin başından bir şey kopar.'

Hocanın başkaldırma, insan öldürme üstüne söylediklerini geçenlerde buradakilerden birine, Raskolnikov'a anlattım, dinledi; sonra Hoca için yüceltici çok güzel sözler söyledi. Anlattıklarına bakılırsa kendisi de çok acı çekmiş."

"Raskolnikov'la iyi arkadaş mısınız?" diye sordum.

"Evet, o da bu sokakta oturuyor, buluşur, konuşuruz zaman zaman."

"Onunla da görüşmek istiyorum, evini gösterir misin?" dedim.

"Gösteririm; ama evde değildir şimdi. Kaptan Ahab'a gidecekti."

Evden birlikte çıktık. Raskolnikov'un evini gösterdi. Şiir Taşı'nın önünde ayrıldı benden. Bir kez daha taşa kazınmış dizelere baktım, İnce Memed'in başkaldırısıyla bu dizeler arasında bir ilişki var mıydı? Bana var gibi geldi.

İnce Memed'le Kaptan Kurtz arasında kimi benzerlikler kurdum diye Yaşar Kemal'i öfkelenlendirmiştim. Kurtz'un pisliklere batıp çıkmış, insanlığını yitirmiş biri olduğunu söylemişti; oysa İnce Memed öyle miydi, yüreği apaktı, sevgi doluydu. Bu iki adı yan yana getirmek yanılısama, yanılısamadan da öte bir büyük yanlışlıktı.

Peki, İnce Memed'i Raskolnikov'la karşılaştırsam, yine öfkelenir miydi Yaşar Kemal? Uzaktan da olsa aralarında birbirini çağrıştıran yanlar buluyordum. İkisi de çevrelerinde sürüp giden kirli düzeni değiştirmeyi düşünüyordu. Biri, köylülerin kanını iliğini emen ağaları öldürmüş; öteki de yoksulların, dara düşenlerin çaresizliğini sömüren tefeci kadını. İkisi de kendi çıkarları için kan dökmemişlerdi. Bunun için de burada çok iyi arkadaş olmuşlardı.

Acı Çekenler yontusunun önünde durmuş, bunları düşünüyordum. Yontuda biri kadın, üçü erkek, dört kişi var. Dördünün de görüntüsüne, yüzlerine, kaslarına değin belirgin bir acı sinmiş. Dördü de acıyı, yalnızlığı mermerin, taşın, bronzun diline dönüştüren Rodin'in elinden çıkmış gibiydiler. Erkeklerden biri, başını elleri arasına almış, gözleri kapalı. Besbelli dayanılmaz acılar içinde. Ötekiyse iki elini havaya kaldırmış, boynunu hafiften sağ omzuna eğmişti, yakarıyor ya da bir şeylerden yakınıyordu sanki. Ama beni asıl etkileyen kadınla üçüncü erkeğin görüntüsüydü. Erkek, kadına doğru eğilmiş, ayaklarına kapanacakmışçasına bir hamle içinde; kadınsa bu durumdan tedirgin, yüzünün

kıvrımlarında erkeğe, "yapma, etme" diyen acıyla korkunun yansıması vardı.

Bu görüntü, az sonra evine gideceğim Raskolnikov'un yaşamından bir kesite götürdü beni. Belki çağrışımsal bir yanılmaydı bu; yontuyu yapan hiç de böyle düşünmemiş olabilir; ama ben erkeği, Raskolnikov'la, kadını da Sonya'yla özdeşleştirmiştim:

Raskolnikov, bir şey söylemeden, Sonya'ya da bakmadan bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu odanın içinde. Sonunda geldi Sonya'nın yanına. Gözlerinin içi alev alevdi. Sonya'yı iki omzundan tuttu, gözyaşlarıyla ıslanmış yüzüne uzun uzun baktı. Bakışı kupkuru, çakmak çakmak, dokunaklıydı. Dudakları titriyordu... Birden yere diz çöktü, eğildi, Sonya'nın ayaklarını öpmeye başladı. Sonya, karşısındaki bir deliymiş gibi dehşet içinde geri çekildi. Gerçekten de o anda bir deliden farksız görünüyordu Raskolnikov. Sonya'nın yüzü sapsarı olmuştu. Yüreğine bir acı saplanmıştı.

"Siz ne yapıyorsunuz? Ne yapıyorsunuz?" diye mırıldanıyordu.

Hemen ayağa kalktı Raskolnikov. Tuhaf bir sesle,

"Senin önünde yere kapanmadım" dedi, "insanoğlunun çektiği acıların önünde yere kapandım."

Tam bu sırada, "Haydi Yusuf, gidiyoruz, ne bekliyorsun?" diyen bir ses duydum. Döndüm, az ötemde biri bana bakıyordu. Bir şeyler söyleyecektim ki kendini çağıranlara doğru hızla yürüyüp gitti. Tanımıştım, **Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf** romanının başkişisiydi. Kentte olduğunu biliyordum, söz arasında İnce Memed söylemişti. Ardından bakarken romandaki serüveni bir film şeridi gibi hızla gelip geçti belleğimden. Acı çekenlerden biriydi o da. Anasının babasının eşkıyalarca öldürüldüğü o korkunç geceyi, kaymakamın onu evlat edinip kasabaya getirdiği günü düşündüm.

Ne yeni evine, ne de kasaba yaşamına alışabilmişti Yusuf; yaratıcısının deyişle, "Bir sur harabesinin üzerinde çıkan bir yabani incir ağacı gibi, biraz sıkıntılı ve şekilsiz, fakat serbest ve istediği gibi büyüyor, geliyordu."

Büyümüş, gelişmiş, kasabadaki gençlerden apayrı bir kişiliği oluşmuştu. Onurlu bir kişilik. Romanının sonunda kasabanın yaşamını zehirleyen, karısını doğru yoldan saptıranları öldürmüş, yaralı karısını alıp kaçmıştı. Yolda ölmüş-tü yaralı kadın. Aradan bunca yıl geçti, Yusuf'un öyküsündeki o trajik gömme sahnesini unutamadım; anımsadıkça ürperirim:

Kazdığı çukurun başına çömelerek kucağındaki ölüyü koklamaya başladı. Yüzü korkunç bir hal alıyor, kuru gözleri patlayacak kadar dışarı fırlıyor ve çamur içindeki elleri asabi hareketlerle Muazzez'in soğuk vücuduna sarılıyordu. Bu sırada gocuk kaydı ve genç kadının vücudu meydana çıktı. Sol omzunda, boğazına yakın bir yerde kan pıhtıları birikmiş ve elbisesini ta aşağılara kadar boyamıştı.

Yusuf gözlerini bu yaraya dikti ve belki yarım saat, hiç kımıldamadan baktı. Orada, o kanlı çukurda, şimdiye kadar geçen hayatını görüyor gibiydi.

Raskolnikov'un evine gelinceye değin Yusuf'un acılara, kederlere bulanmış onurlu yaşamını düşündüm; bir bakıma onun da Raskolnikov'a benzeyen bir yanı vardı. Raskolnikov gibi Yusuf da öyküsünün bitiminde yeni bir yola koyuluyor, yeni bir hayata başlıyordu...

Evinin önünü süsleyen resimlere bakıyorum, Yusuf belğimden silinmiş, yerini Raskolnikov'a bırakmıştı. İlk resimde, "hücrem" diye adlandırdığı, bir büyük tabutu anıştıran, "Alçak tavanlar, dar odalar insanın aklını da, ruhunu da daraltıyor! Ah, ne çok nefret ediyordum o küçük odadan"

dediği barınağı betimlenmiş. Bir divan, üstünde Raskolnikov, boylu boyunca uzanmış yatıyor. Uyuyor mu, düşünüyor mu, seçilmiyor. Her köşesine sefaletin, yalnızlığın sindiği, boğuntulu bir oda.

Odanın yanı başına dev bir örümcek ağı çizilmiş, içinde kurtulmaya çalışan bir böcek görülüyor. Raskolnikov'un cinayeti işledikten sonra yaşadığı acıların, içine düştüğü sorular sarmalının bir simgesi olabilir miydi? Romanında içsel didişmelerin yoğunlaştığı anlarda kendisini bir böceğe benzetiyordu. Belki de bu benzetmeyle bir bağıntı kurulmuştu. Resim, bir sözü, Marcus Aurelius'un "*Yasalar örümcek ağına benzer, küçük sinekler yakalanır, büyük sinekler, deler geçer*" sözünü çağrıştırdı bana.

Sonuncu resme bakıyorum, Van Gogh'un ünlü tablosu *Mahkûmlar Çemberi*, büyültülerek duvar resmine dönüştürülmüş. Yüksek, taş duvarlarla çevrilmiş bir cezaevi avlusu. Avluda bir çember oluşturarak volta atan mahkûmlar görünüyor. Sırtlarında bir örnek giysiler. Besbelli Raskolnikov'un mahkûmluk yıllarına bir gönderme var resimde. Arka duvarlardan birinin sağ üst köşesine resmin özgün biçimindeki gibi iki beyaz kelebek kondurulmuş. Neyi anlatıyor bu kelebekler? Suçluluğun karşısında masumluluğun varlığını mı, yoksa duvarların ötesine, özgürlüğe duyulan özlemi mi?

Sorunun yanıtını düşünerek çalışıyorum Raskolnikov'un kapısını. Az sonra açılıyor kapı. Soluk bir gülümsemeyle karşılıyor beni. Belli ki geleceğimi İnce Memed söylemiş. Karşılıklı oturuyoruz. Şöyle bir süzüyorum, görünüşü, tıpkı romanın girişinde betimlendiği gibiydi: "Pek güzel koyu renk gözleriyle yakışıklı bir delikanlıydı. Esmerdi. Ortadan uzun boylu, ince, düzgün yapılydı." Bakışlarında çok acı çekenlere özgü yoğun bir hüzn vardı. Uzun, etsiz yüzü, sanki neşeli anlarla hiç tanışmamıştı.

Konuşmanın kapısını ben açtım, şöyle girdim söze:

“Raskolnikov” dedim, “Bugüne değin birçok roman kişisi tanıdım. Onların içinde de acı çekenler, horlanmış, dışlanmışlar vardı, yaşamlarının akışını değiştirmek için kendileriyle, çevreleriyle savaşıyorlardı. Ama hiçbirinin yaşadıkları, senin çektiğin kadar beni etkilemedi. Tıpkı bir masal kuşu gibi sürekli beynini, yüreğini gagalıyor, acıların çarmihına geri yordun kendini. Bir bakıma evinin duvarında gördüğüm o dev örümcek ağının içine düşmüş böceğe benziyordun. Çırpınıyor, kurtulmaya çalışıyor, ama başaramıyordun.

Oysa hukuk fakültesine girmiştin. Aydınlık bir yol vardı önünde; başarılı bir öğrenciydin. Yürüsen, çektiıklarını yaşamayacak; yoksulların, ezilmişlerin avukatı olacaktın. Üstelik yazma denemeleri yapan bir yazar adayydın da. Biliyorum, parasız kalmıştın. Uzunca bir süredir ailen para gönderemiyordu sana. Onlar da yokluğun, yoksulluğun çemberi içinde sıkışıp kalmışlardı. İstesen öğrenimini sürdürebilirdin yine de. İstemedin. Bıraktın fakülteyi. Neden böyle yaptın?”

Yüzü ekşir gibi oldu. İri, koyu renkli gözlerini tavana dikti. Yumuşak bir sesle;

“Çünkü yaratıcım böyle istedi” dedi. “İnsanoğlunun varoluşsal hallerini bana yaşatarak, bir kişilik sınavından geçirmek istedi beni.”

“Nasıl bir kişilik sınavı?” diye sordum.

“Romanımdan bileceksin” dedi. “Bir düşünceye inanmış, daha doğrusu bir kuram geliştirmiştin kafamda. İnsanları iki gruba ayırıyordum. İlki, sıradan olanlar. Bunlar uysaldır, her şeye boyun eğip, buyruklara, yasalara uyar, ses çıkarmazlar. Tutucu ve yetingendirler. Sürü insanıdır. Kısaca.

İkinciye gelince, bunların, ötekilerden ayrılan, onlara tam karşıt bir yapıları vardır. Sözlüklerinde yetingenlik ya da var olan düzene uyma yoktur. Bu yüzden içine doğdukları

düzeni, yasaları zorlamaya çalışırlar, yıkıcı bir yönseme içindedirler. Yeni bir düzen kurma, daha iyi bir gelecek yaratma eylemini sürdürürler. Bunu yaparken de kan döker, binlerce masum insanı öldürür, suç işlerler. 'Sözgelimi, ilkçağlardakilerden başlayıp Lycurgus'la, Solon'la, Muhammet'le, Napoléon'la vb. devam edersek, insanlığın yasa koyucularının, düzen getiricilerinin hepsi birer suçlu'dur. Ne ki hiçbiri suçlu sayılmamıştır; çünkü yasalar, sıradan insanlar içindir.

Benim yerim neresiydi? Sürünün bir üyesi, sıradan biri miydim; yoksa o büyük, sıra dışı insanlardan bir damarım, bir tüyüm var mıydı?

Bu sorularda odaklanmıştı sınavım. Öncelikle ayaklar altında ezilecek bir böcek, bir solucan olmadığımı eylemimle kanıtlamalıydim. Kendimi Napoléon'un soluğunu ruhunda taşıyan biri gibi duyumsuyordum. Ben de yasaları çiğneyecek, değiştirecektim. Ama nasıl?"

Durdu. Bir-iki kez öksürüp boğazını temizledi. Tınısı giderek sertleşen bir sesle;

"Sonunda önemli bir karar verdim" dedi. "Kan dökerek güçlü olduğumu gösterecektim. Yoksulların, benim gibi dara düşenlerin kanını emen bir biti, bir sülüğü, tefeci kadın Alyona İvanovna'yı öldürecektim... Kararımı vermiştim, ancak uygulamaya nasıl koyacaktım?"

Öldürme düşleriyle yatıyor, o düşlerle kalkıyordum. Cinayeti kurgulamak da işlemek kadar korkulu, ürkünç anlar yaşıyor insana. Yoruluncaya değin karanlık düşüncelerle boğuşuyor, cinayeti yeniden, yeniden işliyordum kafamda. Kocakarının pis, yapışkan kanı ellerime bulaşıyor, üstüme başıma sıçırıyordu. Soluğum daralıyor, çılgılık atarak uyanıyordum.

Kararımdan cayacak mıydım? Hayır. Önemli olan, geride suç kanıtı bırakmamaktı. Yakalayıp suçlayamayacaklardı

beni. Bunun için de en küçük ayrıntıları düşünüyordum, öyle ki kadının eviyle oturduğum yer arası kaç adım çekiyor, onu bile saymıştım. Evin çevresini, merdivenleri, apartmanda kimlerin oturduğunu günlerce incelemiştim.”

Durdu, gözlerindeki hüznün daha bir koyulaşmış gibiydi. Raskolnikov’u dinlerken Seneca’nın bir sözü geldi aklıma: “Hiçbir suç, hazırlıksız işlenmemiştir.”

“Evet, dediğim gibi işlemeyen önce yaşıyordum cinayeti. Saatimi rehin bırakmaya götürdüğüm gün Alyona İvanovna’nın kirli suratına bakarken kafamda son bir kez daha provasını yaptım. Paralarını nerede sakladığını, anahtarları nereye koyduğunu çaktırmadan öğrenmeye çalıştım.”

“Kadının kuşkulananmasından korkmuyor muydun?” diye sordum.

“İğrenç yüzüne, yılan bakışlı sinsi gözlerine bakarken öfkem kabarıyor ama duygularımı dizginliyordum; ona içten davranıyor, senlibenli bir hava yaratmaya çalışıyordum...”

Cinayet günü yaklaştıkça içimdeki korku, tiksinti duygusu yoğunlaşıyordu. Bundan olacak, insandan, kalabalıkların arasına karışmaktan kaçan ben, onlarla birlikte olmayı, aralarına katılmayı istiyordum. Bu isteğin ağır bastığı bir gün yaratıcım, beni bir meyhaneye götürdü, orada içki bağımlısı Marmeladov’la yüz yüze getirdi.

Horlanmış, aşağılanmış, acınası biriydi Marmeladov. Belli ki meyhanenin gediklisiydi. Konuşturup gülüyorlardı ona. Tanıştığımız akşam bana içini döktü, dramını anlattı. Yaşama, insanlara dair derinlikli düşünceleri vardı. Şu sözlerini bugün bile anımsarım: ‘Yoksulluk, ayıp değildir. Gelgelelim, sefalet ayıptır efendim, ayıptır. Doğuştan olan duygularınızın soyluluğunu yoksullukta koruyabilirsiniz. Ama sefalette hiçbir kimse, hiçbir zaman başaramaz bunu. Sefa-

lette daha bir gurur kırıcı olsun diye insanların arasından sopyayla kovalamazlar sizi de, süpürgeyle süpürür atarlar.'

Marmeladov, karısını, çocuklarını anlattı, daha sonraki günlerde yaşamımı değiştirecek kızından, aileyi aç bırakmak için bedenini satan kızı Sonya'dan söz etti. Onun bu hale düşmesinden duyduğu acıyı dile getirdi. Sözlerinde bir babanın sese dönüşmemiş çığlığı, isyanı vardı."

Araya girip sözünü kestim:

"Marmeladov'un yoksullukla sefaleti karşılaştırmasından niye etkilenmiştin ki?" diye sordum.

"Çünkü o karşılaştırmada kendimi, ailemi bulmuştum" dedi. "Gırtlığıma kadar yoksulluğun içindeydim ama hiçbir zaman gururumu yitirmemiştim. Sefillik, insanın gururunu yitirmesiyle başlar. Başkalarına boyun eğmek, sıradanlaşmak da öyle. Kuşkusuz işleyeceğim cinayette yoksulluğumun payı vardı bir ölçüde. Ama beni asıl buna iten vicdanımdı. Günlerce odamda vicdanımın sesini dinliyor, onun karar vereceği cinayet saatini bekliyordum.

Sonunda kendimi sınavdan geçireceğim o saat gelmişti. Kadının odasında'ydim. Getirdiğim rehin paketine bakıyordu. Hemen paltomun içinde gizlediğim baltayı çıkardım. Var gücümle kadının başına indirdim."

Filmini de gördüğüm o öldürme sahnesi canlandı gözlerimin önünde:

Yaşlı kadının başı, her zaman olduğu gibi, açıktı. Alışık olduğu üzere vicık vicık yağladığı ak düşmüş açık renk, seyrek saçlarını sıçankuyruğu örmüş, ensesinde sarkan kırık bir kemik tarakla tutturmuştu. Boyu kısa olduğu için balta başının tam tepesine gelmişti. Bir çığlık attı yaşlı kadın. Ama çok cılız çıkmıştı sesi. Birden yere yığıldı. Bu arada iki elini başına kaldırmıştı. Bir elinde hâlâ 'rehin paketini' tutuyor-

du. Raskolnikov baltanın tersini birkaç kez daha var gücüyle indirdi yaşlı kadının başına. Devrilmiş bir bardaktan boşanırcasına boşandı kan. Yaşlı kadının bedeni sırtüstü yuvarlandı yere.

"Öldürmüştüm kadını. Parasını, rehine bırakılan değerli eşyaları arayıp bulmuştum. Tam o sırada kadının kız kardeşi çıkagelmez mi? Planımda yokken onu da öldürdüm. Bu ikinci cinayetten sonra başım dönmeye, midem bulanmaya başladı. Aklımı yitirmiş gibiydim. Kaçmalıyım buradan ama nasıl? Ayaklarım tutulmuştu sanki, donmuş kalmıştım. Sonra nasıl oldu bilmiyorum, dışarıda buldum kendimi. Odama nasıl gelmiş, nasıl yatmış, uykunun kucığına nasıl sığınmıştım? Anımsayamıyordum.

İnsanın, insan kanı dökmesini yasaklayan kutsal ve toplumsal yasayı çiğnemiş, kan dökmüştüm; ama rahatlamamıştım; şunu anladım ki özendiğim o üstün insanlara uzaktan da olsa benzeyen bir yanımla yoktu, kanı görmüş, çözülmüştüm, elim ayağım tutmaz olmuştu; öyleyse sıradan biriydim ben de.

Korku, bedenimi de yüreğimi de kuşatmıştı. Tefeciden aldıklarımı, ne olduğuna bile bakmadan, bir taşın altına saklamıştım. Bilinçsizce yürüyordum sokaklarda. Çevremdeki her şey başka türlü gözüktüyordu gözüme. Nasıl bir haldi bu? Tam anlatamam. İyisi mi yaratıcıma bırakayım sözü:

Yepyeni, önüne geçilmez bir duygu handiyse her saniye biraz daha sarıyordu benliğini. Karşılaştığı insanlara, çevresindeki her şeye sonu olmayan, fiziksele yakın, ısrarlı, öfke dolu, nefret dolu bir tiksintiydi bu. Yürürken karşılaştığı herkesten iğreniyordu. Biri onunla konuşmaya kalkışsaydı düpedüz yüzüne tükürür, belki bir yerini ısırdı bile.

Çünkü kendimden tiksiniyor, nefret ediyordum. Nefret, sevginin zehiridir, öldürür onu. Ben de herkesten, annemden, kız kardeşimden bile nefret ediyordum. Düşünebiliyor musun, annemden, kız kardeşimden bile...”

Durdu, dilini dudaklarında gezdirdi. Bakışlarını gözlerime dikti:

“Dediğin çok doğru. Hiçbir insan, hiçbir roman kahramanı benim kadar acı çekmemiştir” dedi. “Hele suçluluğun, insanı soluksuz bırakan ağırlığı üstüme çöktükten sonra hepten yalnızlaşmıştım. Vicdanım, bir yargıevine dönüşmüştü. Öldürdüğüm yaşlı kadınla kız kardeşinin davasını görüyordum; davada, onların avukatlığını yapıyor, kendimi yargılıyordum. Ne yapmıştım ben? Gerçekten sayrılıklı o kocakarıyı mı öldürmüştüm, yoksa kendimi mi? Kendimi öldürmüştüm, daha doğrusu bir prensibi, kapıldığım bir düşü.

Öyle bir hale düşmüştüm ki neyin doğru, neyin yanlış olduğunu ayıramıyordum. Düşünceler, kuşkular kafesine kapatılmış bir kuş gibiydim; kurtulmak için çırpınıyor, kafesin demir çubuklarına başımı vurup duruyordum. Dünya sese ve acıya dönüşüp içime ağımişti sanki. Susturamıyordum bu sesi. İzlenme, yakalanma korkusu içinde uykuların en derin katmanına düşüyor, sonra birden, öldürdüğüm kocakarıyla, kız kardeşinin çığlıklarıyla fırlıyordum yatağımdan...

Romanımda yaratıcım, en ince ayrıntılarına değin bu hallerimi anlatır. Daha başta suçu benim işlediğimi sezen polis müfettişi; öğrencilik yıllarımda yazıp bir dergiye gönderdiğim ama yayımlandığını bilmediğim bir yazımı okumuştur. Suç, suçlu, ceza üçgenini kuşatan bir yazıydı. Bu konularda beni sıkıştırıyor, bir açığımı yakalamaya çalışıyordu. Tartışıyorduk. Bu tartışmalar, romanımda, bildiğin gibi, sayfalarca yer tutar. Kuşkusuz, bunaldığım anlar oluyordu. Suçumu itiraf etmenin eşiğine geliyor, vazgeçiyordum son-

ra. Beni aşağılamalarına, benimle oynamalarına gururum isyan ediyor, izin vermiyordu.

Çelişkili düşüncelerin burgacındaydım. Karşımdakiler birlikteydiler, bense bir başıma gururumla, yalnızlığımla ayaktaydım. Gururumu yitirmediğimi görüyor, bir buna seviniyordum. Demek sefilleşmemiştim.

İnsanoğlu yaşamda kalabilmek için her şeye katlanır. Bunu düşünüyordum sık sık. Nerede okuduğumu unuttuğum yaşama güdüsüyle ilgili şu sözler ikide bir belleğimde canlanıyordu: 'Yüksek bir yerde, bir kayanın üzerinde ancak iki ayağımı koyabileceğim kadar daracık bir yerde yaşayacak olsaydım, dört bir yanımlı uçurumlarla, okyanuslarla çevrili olsaydı, fırtınalar, zifiri karanlık olsaydı her yanımlı, kimsecikler olmasaydı yanımda, o daracık yerde öylece bir ömür, binlerce yıl, sonsuza dek yaşamak isterdim... Evet, şimdi ölmektense, öyle yaşamak isterdim! Yaşayabilsem, yalnızca yaşayabilsem, yaşayabilsem! Nasıl olursa olsun, yaşasam!.. Ne yaman bir gerçek! Tanrım, ne yüce gerçek bu! Ne alçak bir yaratık şu insanoğlu!..'

Ben de bir alçaktım öyleyse. Yalan söylüyor, suçunu itiraf etmekten korkuyor, kaçıyordum. Yaşama..."

Sustu, duvarda asılı haça baktı bir süre. Bakışlarındaki solgunluk silindi, bir pırıltı aldı yerini:

"Yaşama tutkusuyla yapıyordum bunu. Yaşamda kalabilmek için ben de her şeye katlanabilir miydim? Bu türden sorular, beynimi, vicdanımı kemiriyor, sallantılı, çelişkili duyguların içine savuruyordu beni. Bu savruluşlar, yaratıcımın, beni Marmeladov'un aile çemberine sokmasıyla daha bir arttı. Ailesini aç bırakmamak için fahişelik yolunu seçen Sonya'yı babasının öldüğü akşam tanıdım. 'Sade, dahası yoksul giyimli, gösterişsiz, saygılı, aydınlık ama ürkek yüzlü' küçücük bir kız çocuğuna benziyordu. Masmavi gözlerinde

acılı bir ifade vardı. Gözlerimiz buluşunca onun da benim gibi acılı, içe kapanık biri olduğunu anlamıştım. Onun da mayası acılarla kurulmuştu. Sonya'nın kaldığı eve gittim bir gün; odası benimki gibi yoksulluk kokuyordu. Kötü yola düşmüş bir kadın, daha doğrusu bir fahişeydi o. Ama fahişeliğin karası değil, bu aşağılık işi yapmaktan duyduğu acının ışığı vurmuştu yüzüne. Bu acılı yüze bakmış, romanımdan anımsayacağın gibi, Sonya'nın ayaklarına kapanmıştım. Çünkü insanın varoluşsal acılarını bulmuştum o yüzde.

Sonya'yla hem kesişen, örtüşen yanlarımız vardı; hem de ayrılan. Ben Tanrı'ya güçlü bağlarla bağlı biri değildim, dahası varlığına yönelik kuşkularım vardı. Ama Sonya tümünden bağlanmıştı ona. Öte yandan ikimiz de lanetliydik bir bakıma; çünkü ben bir katildim, o da bir fahişe. İkimizin de ruhunda acının yelleri esiyordu; ikimizin de vicdanı yaralıydı.

O gün Sonya'yla konuşurken söz, nasıl oldu bilmiyorum, öldürülen tefeci kadınla kız kardeşi Lizaveta'nın katilinin bulunamayışına kaydı. Lizaveta, yakın arkadaşımıysa Sonya'nın. İlençler yağdırıyordu katile. Oysa yanı başındaydı ilendiği katil. Titriyordum. Söyleyecektim bunu. Dayanmamıştı. Vicdanımdaki kabuk bağlamayan bu yarayı deşecektim, soluğumu tıkayan bu ağırlıktan kurtulacaktım. Ama yapmadım o gün."

Sustu, yeniden ara verdi konuşmasına, gözleri yine duvardaki haçtaydı. Dayanamadım, sordum:

"Bu haçın bir özelliği mi var? Gözlerin ona kayıyor sık sık."

"Var" dedi. "Suçumu Sonya'ya anlattıktan sonra vicdanımda bir rahatlama olmuştu. Bu rahatlayışın Sonya'dan yansıyan kutsal ve gizemli havanın içime dolmasından doğduğunu anlamıştım. Bir değişime uğramıştım besbelli. Bunda sonra ben de kutsal, gizemli varlıkların önünde eğilecek,

onlara sığınacaktım. Bir haç istedim ondan. Bende bir haç olmadığına inanmamış, şaşırmıştı Sonya. Gidip bu haçı getirmiş, şöyle demişti: 'Al şu servi ağacından haçı... Bende bir tane daha var... Bakırdan... Lizaveta'nınki... Lizaveta ile değiş tokuş etmiştik. O bana haçını vermişti, ben ona küçük tasvirimi. Ben Lizaveta'nınkini takarım artık, bu senin olsun. Al... Birlikte acı çekeceğimize göre birlikte haç takalım.'

"Suçunu nasıl anlattın Sonya'ya?" diye sordum.

"Ertesi gün yine gittim Sonya'ya, bu kez kesin kararlıydım, katilin ben olduğumu söyleyecektim. Daha kapıdan girer girmez Sonya yüzüme baktı, acıyan bir sesle, 'Çok acı çekiyorsun, neyin var?' diyerek karşıladı beni. Titriyor, ayakta zor duruyordum. 'Katilin kim olduğunu açıklamaya geldim Sonya' dedim.

'Nasıl öğrendin? Kimmiş?' diye acıklı bir sesle sordu.

Yanıtlayamadım soruyu; doğrudan değil, dolaylı anlatacaktım. Yüzümün sapsarı kesilişinden, sesimin ağlamaklı titreyişinden sonunda katilin ben olduğumu anlamıştı Sonya. Anlayınca da bir çılgılık attı, ağladı bir süre. Sonra;

'Neden yaptın bunu? Neden böyle bir acıyı yaşattın kendine? Neden kana buladın ellerini?..' dedi.

Ağlıyor, odanın içinde dönenip duruyordu. Sonra durdu, geldi, boynuma sarılıp kucakladı beni. Birbirini kucaklayan biz değildik, acılarımızdı.

Her şeyi eksiksizce anlattım ona. Neden öldürdüğümü, kendimi nasıl bir sınavdan geçirdiğimi anlattım; ama şimdi ne yapacaktım? Bilemiyordum."

Sonya'nın, soruyu yanıtladığı o sahne romandan çıkmış, sözcükler, harf harf önüme dizilmişti:

Ne mi yapacağız! diye haykırdı. Kalk! (Omzundan tutmuştu Raskolnikov'u. Şaşkın şaşkın yüzüne bakarak Raskol-

nikov da kalkmıştı.) Hemen şimdi sokağın başına, dörtyol ağzına koş, yere kapan, önce kirlettğin toprağı öp, sonra dört bir yana dönüp yerlere kadar eğilerek bütün dünyayı selamla, yüksek sesle bağır, "Ben öldürdüm!" diye... O zaman Tanrı gene yaşamana izin verir. (Raskolnikov'un iki elini tutmuş, nöbet gelmiş gibi titreyerek var gücüyle sıkıyor, gözle-rinin içine büyük bir heyecanla bakıyordu.) "Gidecek misin? Gidecek misin?" diye yineledi.

"Bu isteğe uyacak, Sonya'nın dediğini yapacak mıydım? Ona göre günahlarımdan, tutkularımdan ancak acı çekerek arınabilirdim. Acı çekmeden, günahlarımın karşılığını öde-meden yaşayamaz, kimsenin yüzüne bakamazdım. Acı çek-mekten başka yol yoktu benim için. Acı çekilmeden mutlu olunamazdı. Böyle diyordu Sonya.

Oysa az mı acı çekmiştim ben! Tanrıyı da, şeytani da vicdanımda taşımıştım hep; aralarında çatışma, kavga acı-ya dönüşmüş, yüreğimde birikmişti. 'Git, teslim ol' diyordu Sonya. Teslim olacağım kişilere ne diyecektim? Anlamazlar-dı beni. Üstelik kadını öldürüp parasına el sürmediğim için alay edeceklerdi benimle. Sonra ellerinde somut bir kanıt yoktu. İçeri atsalar bile çok tutamazlardı ki... Hayır, teslim olmayacaktım.

Bunları anlattım Sonya'ya. Dinledi, yine de düşüncesi-ni değiştirmede, teslim olmaya zorluyordu beni. Yan yana oturmuş, birbirimizin yüzüne bakıyorduk. Yaratıcımın de-yişiyle 'Fırtınanın ıssız bir kıyıya attığı yapayalnız iki kişi gi-bi üzgün, bitkin' bir halimiz vardı.

Bir süre sonra Sonya'ya hak vermeye başladım. Oradan oraya seğirtip duruyordum. Yorulmuştum. Vicdanımdaki yara, irin toplamış gibi zonklayıp duruyordu. Daha fazla da-yanamayacak, direnemeyecektim. Sonra itiraf etmenin çıka-

rima olacağını düşündüm. Bunu haber vermek için Sonya'ya uğradım. Beni görür görmez anlamıştı kararımı. Ağlamaya başladı. Oysa gidip teslim olmamı isteyen oydu. Demek seviyordu beni.

Sonya'nın yanından ayrıldım. Karakola gidiyordum. Bir dört yol ağzına gelmişim ki Sonya'nın sözlerini anımsadım. Elim ayağım buz kesmişti, titremeye başladım... O halimi sana tam anlatamam, duygusal bir depresyon içindeydim. İyisi mi yine yaratıcıma bırakayım sözü, o anlatsın.

Son günlerin, özellikle son saatlerin endişesi, içinden çıkılmaz kederi onu öylesine ezmiş, bitirmişti ki, bu akla yatkın, doyurucu duyguya hemen bırakıvermişti kendini. Ansızın bir sızma nöbeti gibi sarmıştı içini. Önce bir kıvılcım gibi çıkmıştı, sonra alev gibi parlamıştı ruhunda. O anda bir şey yumuşar gibi oldu içinde, yaşlar boşandı gözlerinden. Olduğu yere kapandı.

Alanın ortasında yere diz çökmüştü. Toprağı, pis, çamurlu toprağı, büyük bir hazla, sevgiyle öpüyordu. Sonra doğrulup bir kez daha kapandı yere.

Uzun söze ne gerek, sonunda içimi ve beynimi kazıya kazıya şu tümceyi, görevli memura söyledim: 'Yaşlı dul memur karısıyla kız kardeşi Lizaveta'yı baltayla öldürdüm, onları soyan da benim.'

Düşündüğüm gibi, çıkarıma olmuştu itirafım. Karakolda söylediklerimi mahkemede de anlattım. Kuşku yaratacak hiçbir kanıt yokken suçumu kendiliğimden itiraf etmem, kadının parasına dokunmayışım, yardımseverliğim gibi hafifletici nedenlerle mahkeme sekiz yıl, ikinci dereceden kürek cezası verdi bana.

Sibirya'ya gönderildim. Sonya da sözünü tutmuş, ayrılmamıştı ardımdan, o da gelmişti Sibirya'ya.

Kalabalık bir koğuşta kalıyordum. Koşullar çok kötüydü. Bir süre sonra hastalanmış, cezaevinin revirine kaldırılmış-tım. Hastalanışımın nedeni kürek yaşamının korkunçluğu, çalışma koşullarının ağırlığı ya da başımın usturaya, ayak-larımın prangaya vuruluşu değildi. Bunlardan yakınmıyor, utanmıyordum. Ne var ki gururum incinmişti, beni hasta düşüren de buydu.

Beni yargılamış, cezamı vermişlerdi; ama içimde, vicda-nımdaki yargılama bitmemişti. Suçlu bulmuyordum kendimi. Tek suçum kutsal, toplumsal amaçlar için kan dökenler gibi sonuna değin direnememiş, sıradanlığı kabullenmiş olmam-dı. Yaptığımdan pişmanlık duymuyordum yine de. Duysam, pişmanlık duygusunun yönlendirmesiyle çoktan canıma kıy-mış olurdum. Şimdi burada, aramızda derin uçurumlar bu-lunan bu kaba saba insanların arasında olmazdım.

Koğuştakiler benden nefret ediyorlardı. Onlara benze-meyen yanlarım vardı. Tanrı'ya inanmadığımı düşünüyor-lardı; oysa yastığımın altında Sonya'nın verdiği İncil duru-yordu. Benim güçsüz biri olduğumu söylüyor, işlediğim su-çu bile çok görüyorlardı bana.

Sonya'ya gelince, ona da kızıyor, kötü davranıyordum. Çünkü acı çekmek için buraya düşüşümde bir ölçüde onun da payı vardı. Takındığım bu tutumdan olacak çok seyrek geliyordu ziyaretime. Özlüyordum, onun da beni özlediğini anlıyordum bakışlarından.

Bir yıl geçmişti. Önümde daha yedi yıl gibi uzun bir süre vardı. O gün Sonya ziyaretime gelmişti. Yanı başımda durmuş bana bakıyordu. Birden içimden gelen bir itkiyle Sonya'nın dizlerine sarılmış ağlamaya başlamıştım. Konuşamıyorduk. Besbelli sevgi, ikimizi de dil tutulmasına uğratmıştı. Kilitlen-mişti sanki; ağzımızdan tek sözcük çıkmıyordu."

Durdu, soluklandı. Bir süre yüzüme baktı. Sonra:

"Bana desen ki 'romanından seni en çok etkileyen bir kesit seç'; hiç duraksamadan şu tümceleri seçerdim:

İkisi de konuşmak, bir şeyler söylemek istiyorlardı ama söyleyemiyorlardı. İkisinin de gözlerinde yaşlar vardı. İkisinin de yüzü bembeyazdı, allak bullaktı. Ama bu hasta iki yüzde yepyeni bir geleceğin, yepyeni bir yaşama yeniden doğuşun ışıltısı vardı. Aşk yeniden yaşama dönüştürmüştü onları. Birinin yüreği, ötekinin yüreğine tükenmez bir yaşam kaynağı olmuştu.

Bilmem sen ne dersin?"

"Haklısın" dedim. "Bu tümceler, yaşamınızdaki büyük değişmeyi içeriyor. Aşkın, sevginin, arınmışlığın gücünü de."

Raskolnikov'un yanından ayrılırken bunu; sevginin, aşkın sağaltıcı, yaratıcı gücünü düşünüyordum...

EMİN ÖZDEMİR, 1931 yılında Kemaliye'de doğdu. Pamukpınar Köy Enstitüsü'nden sonra Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü, bugünkü adıyla Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi (1953). Bitirdiği bölüme asistan ve öğretim görevlisi oldu (1957). Milli Eğitim Bakanlığı'nca açılan bir sınavı kazanarak Amerika'ya gönderildi (1960). Amerika'da Columbia ve Indiana üniversitelerinde "değişik düzeylere göre metin hazırlama ve anlatım teknikleri" konusunda eğitim gördü (1960-1963). Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Fakültesi Temel Türkçe Bölümü'nde bölüm başkanı ve öğretim görevlisi olarak çalıştı (1968-1972). Ankara Üniversitesi Basın ve Yayın Yüksekokulu, bugünkü adıyla İletişim Fakültesi öğretim görevliliğine geçti (1974). Bu görevinden emekliye ayrıldı (1996). TÜBİTAK Bilim ve Teknik, Bilim Çocuk dergilerinde yayın danışmanı olarak görev aldı (1997). Bu görevlerini sürdürürken Türk Dil Kurumu'nun çalışmalarına etkin biçimde katıldı. TDK'nin Yönetim ve Yürütme Kurulu üyeliklerinde bulundu ve Terim Kolu Başkanlığını yaptı (1966-1983).

Türkçenin özleştirilmesi, geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi savaşımını sürdürdü. Bu bağlamda edebiyat yapıtının dille ilişkisi, dilin işlevi ve kullanım düzeyleri, toplumsal yapıyla bağları gibi sorunları ele aldı. Bunları *Dil ve Yazar*, *Öz Türkçe Üzerine*, *Türk ve Dünya Edebiyatı*, *Yazı ve Yazınsal Türler*, *Dilin Öte Yakası* adlı yapıtlarında işledi. Bunun yanı sıra dil ve edebiyat bilgilerinin bir donanım ve beceri olarak yaşama uyarlanması yollarını gösterme konusuna yöneldi. Bu yolları *Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı*, *Anlatım Sanatı*, *Okuma Sanatı*, *Eleştirel Okuma*, *Okuma ve Metin İnceleme* adlı yapıtlarıyla ortaya koydu. Dil devrimine ve Türkçenin doğurganlığına yönelik çalışmalarını da *Dil Devrimimiz*, *Terim Hazırlama Kılavuzu*, *Erdemin Başı Dil* adlı kitaplarında topladı, Türkçenin söz varlığıyla ilgili çalışmalar yaptı: *Öz Türkçe Kılavuz Sözlük*, *Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, *Açıklamalı-Örnekli Deyimler Sözlüğü*, *Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü*, *Düzyazının Sorgulayan Gücü*, *Yüzler ve Sözcükler*.

Emin Özdemir'in başka alanlara yönelik çalışmaları da vardır: *Mustafa Nijat Özön* (inceleme), *Bizler Büyüyünce* (çocuk romanı), *Türkçe Öğretimi*, *Düşüncenin Toprağı* (denemeler), *Sözcük Sözcük* içinde, *Öykülerle Atasözleri*.

Türk edebiyatında bir ilk!

Her roman, oyun ya da öykü kişisi bu kentin yurttaşı olamıyor. Kuruluş yasasına göre yurttaş olacak kişinin belirli nitelikler taşıması gerekiyor. Acıdan seviye; korkudan direngenliğe; kıskançlıktan tutkuya, dostluktan ihanete değin insana özgü varoluşsal hallerden birini yansıtmayı isteniyor; bir de yansıttığının, belleklerde, yüreklerde iz bırakması...

Okur, Kurmaca Kişiler Kenti'nin sokaklarında dolaşırken her adımda unutamayacağı heyecanlı anlar yaşayacaktır. Anlatı dünyasından gelip kentte yerleşmiş nice kişilerle yüz yüze gelecektir. Bir şatonun önünden geçerken Don Kişot ya da Hamlet'le karşılaşacak, biraz yürüyünce karşısına Emma Bovary, Anna Karenina, Kaptan Ahab, Aslan Asker Şvayk çıkacaktır. Bir köşede oturmuş sohbet edenlerin yanına gidecek olsa orada Kuyucaklı Yusuf'u, Zebercet'i, Raskolnikov'u, İnce Memed'i, Mümtaz'ı, Selim Işık'ı, Will Loman'ı bulacaktır. Daha sonra bu kişilere konuk olacak, onların yazınsal serüvenini kendi ağızlarından dinleyecektir.

Emin Özdemir bu yapıtında böyle bir okur kimliğine bürünüyor, dünya romanının evrensel kişileriyle bir bir söyleşiyor. Bizi, onların sevinçlerinin, tutkularının, acılarının, mutluluklarının, düş kırıklıklarının dehlizlerinde dolaştırıyor. O kişilerle nice özdeş yanlarımız olabileceğini sezdiriyor. Böylece başta kendimizle, daha geniş anlamda evrensel insanlıkla hesaplaşmanın yol haritasını çiziyor.

Bu benzersiz çalışmayı okuyun, Kurmaca Kişiler Kenti'ne ayak basın, bunun böyle olduğunu siz de göreceksiniz.

ISBN 978-975-22-042
2012.06.Y.0105.4538